

Περιεχόμενα

Συντακτική Ομάδα Εισαγωγικό σημείωμα	3
Ζιλ Ντωβέ Ιός, ο σημερινός κόσμος	9
Αντίθεση Σημειώσεις για τη διαχείριση της πανδημικής κρίσης	25
Jacob Blumenfeld Κανονικότητα ίσον θάνατος	33
Tristan Leoni & Céline Alkamar Θα κάνουμε ό,τι είναι απαραίτητο. Ο ιός, το κράτος και εμείς	39
Αντίθεση Πανδημία: το σημείο έκρηξης της καπιταλιστικής σχέσης;	65
Marco D' Eramo Η επιδημία του φιλοσόφου	73
Ομάδα Barbaria Οι μαριονέτες του κεφαλαίου	79
2&3DORM Ημερολόγια Καραντίνας	85
Omnia Sunt Communia Μπροστά στην κρίση του κορωνοϊού. Η ζωή μας πάνω από τα κέρδη τους	97
Charles Reeve Ο λοιμός και η οργή	99
Ian Alan Paul Δέκα θέσεις για την πανδημία	107
Shemon Η άνοδος της μαύρης αντιεξέγερσης	113
Idris Robinson Πώς θα μπορούσαμε να το κάνουμε;	123
Αντίθεση Καπιταλισμός, ταξικό ανταγωνιστικό κίνημα και πολιτικές της ταυτότητας	139
Αντίθεση Σημειώσεις για τις αντιδραστικές εξελίξεις γύρω από τη μετανάστευση	153
Πάυλος Ρούφος Μια προαναγγελθείσα καταστροφή	161
Πάυλος Ρούφος Η εύθραυστη συνταγματικότητα της λιτότητας στην Ελλάδα	181

Η πιο βαριά κατηγορία εναντίον του πολιτισμού είναι όλοι αυτοί που πεθαίνουν μέσα στην αγωνία και τον πόνο. Ο ίδιος ο θάνατος γίνεται όργανο απώθησης. Η εκπαίδευση για συγκατάθεση στον θάνατο, είτε αυτός είναι αντικείμενο φόβου ως διαρκής απειλή, είτε αποθεώνεται ως ύψιστη θυσία, είτε γίνεται δεκτός σαν μοίρα, εισάγει ένα στοιχείο παράδοσης μέσα στη ζωή – παράδοσης και υποταγής. Οι κατεστημένες δυνάμεις έχουν μια συγγένεια με τον θάνατο· ο θάνατος είναι ένδειξη ανελευθερίας και ήττας. Η φιλοσοφία και η θεολογία ανταγωνίζονται σήμερα μεταξύ τους δοξάζοντας τον θάνατο ως υπαρξιακή κατηγορία: διαστρέφοντας ένα βιολογικό γεγονός σε οντολογική ουσία επιθέτουν υπερβατικές ευλογίες πάνω στην ενοχή της ανθρωπότητας που βοηθούν να διαιωνίζεται – προδίδουν την υπόσχεση της ουτοπίας. [...] Ο θάνατος μπορεί να γίνει τεκμήριο ελευθερίας αν γίνει έλλογος και χωρίς πόνο. Οι άνθρωποι μπορούν να πεθαίνουν χωρίς άγχος, αν ξέρουν ότι αυτά που αγαπούν είναι προστατευμένα από την αθλιότητα και τη λήθη. Μετά από μια πλήρη ζωή μπορεί να αποφασίσουν οι ίδιοι να πεθάνουν – σε μια στιγμή που θα διαλέξουν οι ίδιοι. Αλλά ούτε ακόμα και η τελική έλευση της ελευθερίας δεν μπορεί να εξιλεώσει αυτούς που πέθαναν μέσα στον πόνο. Η ενθύμηση αυτών και η συσσωρευμένη ενοχή της ανθρωπότητας απέναντι στα θύματά της είναι εκείνες που σκοτεινιάζουν την προοπτική ενός πολιτισμού χωρίς απώθηση.

Χέρμπερτ Μαρκούζε, *Έρως και Πολιτισμός*

Εισαγωγικό σημείωμα

Όπως δείχνουν ακόμα και οι δημοσκοπήσεις των μαζικών μέσων συνειδησιακής *πραγμοποίησης* όλος ο κόσμος αντιλαμβάνεται ότι το ξέσπασμα του δεύτερου κύματος της πανδημίας στην Ελλάδα οφείλεται στο ότι πρώτη προτεραιότητα για την κυβέρνηση από τον Μάιο και μετά ήταν η ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας· η ανάταξη του κυκλώματος της καπιταλιστικής συσσώρευσης μέσα από τον τουρισμό, τη «βαριά βιομηχανία» της χώρας. Αποκαλύφθηκε ότι η σπουδή για την ταχεία επιβολή μέτρων απαγόρευσης της κυκλοφορίας και διακοπής ενός σημαντικού κομματιού της παραγωγής τον Μάρτιο δεν είχε να κάνει μόνο με την άθλια κατάσταση του δημόσιου συστήματος υγείας μετά από τη χρόνια υποχρηματοδότηση και υποστελέχυσή του,¹ ούτε οφειλόταν αποκλειστικά στην ενδεχομένως εκρηκτική απονομιμοποίηση, στην οποία θα οδηγούσε η κατάρρευσή του. Αποτέλεσε επίσης απόπειρα προσέγκυσης του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού τουριστών προκειμένου να περιοριστούν όσο το δυνατόν περισσότερο τα αποτελέσματα της παγκόσμιας ύφεσης στην «εθνική οικονομία». Αποδείχτηκε για μια ακόμα φορά στην πράξη ότι οι ζωές των προλετάρων αποτελούν απλώς μέσο για τον αλλότριο σκοπό της αέναης συσσώρευσης και ότι η αξία τους αποτελεί μόνο ποσοτικό μέγεθος, έναν αριθμό στις στατιστικές των κερδών και των θανάτων.

Μετά την αργή διασπορά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, τα κρούσματα εκτοξεύτηκαν από τα μέσα Οκτωβρίου και μετά λόγω της αλλαγής των καιρικών συνθηκών και του στοιβάγματος των προλετάρων και των παιδιών τους σε σχολι-

κές αίθουσες, μέσα μαζικής μεταφοράς και χώρους εργασίας. Η κυβέρνηση δεν έχει εγκαταλείψει ούτε στο ελάχιστο τη βασική κατεύθυνση και κεντρική επιλογή των τελευταίων δεκαετιών της υποχρηματοδότησης της εκπαίδευσης, της υγείας και της πρόνοιας αλλά αντίθετα παραμένει προσηλωμένη στον στόχο της περαιτέρω μείωσης του κοινωνικού μισθού και της συνέχισης της λεηλασίας των συλλογικών αποταμιεύσεων της μισθωτής εργασίας από τα ασφαλιστικά ταμεία. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι οι δαπάνες για την υγεία αυξήθηκαν κατά κεφαλήν μόλις κατά 1,9% (το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό στην ΕΕ), ο αριθμός νοσηλευτών και γιατρών είναι μικρότερος από ό,τι ένα χρόνο πριν λόγω των συνταξιοδοτήσεων που δεν αναπληρώθηκαν, ενώ νομοθετήθηκε μέχρι και αύξηση του αριθμού μαθητών ανά σχολική αίθουσα. Ο αριθμός των κατά κεφαλήν κλινών ΜΕΘ και ο αριθμός των τεστ που πραγματοποιούνται παραμένει πολύ χαμηλότερος σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη, δεδομένου μάλιστα ότι τα τεστ δεν συνταγογραφούνται.

Απέναντι σε αυτή την κατάσταση και την επαπειλούμενη κατάρρευση του συστήματος υγείας και παρά τις δηλώσεις περί του αντιθέτου, η κυβέρνηση αποφάσισε τη νέα επιβολή μέτρων απαγόρευσης της κυκλοφορίας. Η διαφορά είναι ότι σε αυτή την περίπτωση επιχειρεί να περιορίσει το οικονομικό κόστος καθώς στο μεγαλύτερο μέρος της η παραγωγή δεν έχει διακοπεί. Καθώς εκατομμύρια άνθρωποι συνωστίζονται καθημερινά στις αστικές συγκοινωνίες και τους χώρους εργασίας, επιβλήθηκαν αυστηρά μέτρα καταστολής της διασκέδασης καθώς και οποιασδήποτε

άλλης κοινωνικής δραστηριότητας πέραν της εργασίας και του νοικοκυριού. Η όξυνση της καταστολής και της επιτήρησης με ομάδες Δέλτα και Δίας, ΜΑΤ και αύρες έχει ταυτόχρονα ως στόχο την παρεμπόδιση της οργάνωσης οποιασδήποτε συλλογικής διαμαρτυρίας και συγκρότησης του προλεταριακού υποκειμένου στον δρόμο. Στο ιδεολογικό επίπεδο συνεχίζεται η προώθηση της ιδεολογίας της ατομικής ευθύνης και η δημιουργία αποδιοπομπαίων τράγων, που στοχεύει κυρίως το νέο και το αγωνιζόμενο προλεταριάτο, που παρουσιάζονται ως «νοσηρά». Αν πιστέψουμε τις δημοσκοπήσεις τους, η εν λόγω προπαγάνδα έχει βρει κάποια ευήκοα ώτα. Η κρατική διαχείριση της πανδημίας αποτελεί μια πολιτική προληπτικής αντι-εξέγερσης, της οποίας στόχος είναι η διατήρηση του νόμου και της τάξης απέναντι στην υπαρκτή απειλή της κοινωνικής αποσταθεροποίησης. Ταυτόχρονα, το πολιτικό προσωπικό του κεφαλαίου εκμεταλλεύεται την επιβεβλημένη διά ροπάλου αδυναμία συλλογικής κινητοποίησης για να περάσει μια σειρά από αναδιαρθρώσεις που δεν επιτίθενται απλώς στα συμφέροντα της τάξης μας αλλά επιχειρούν να αποσυνθέσουν τη συλλογική της δύναμη (π.χ. με τη δημιουργία της πανεπιστημιακής αστυνομίας, με τον νέο νόμο για τον συνδικαλισμό και τις απεργίες κ.ο.κ.).

Η αντίσταση σε αυτή την πολιτική είναι αναιμική παρότι η κυβέρνηση δεν κατάφερε να επιβάλει πλήρως την απαγόρευση κινητοποιήσεων και διαδηλώσεων λόγω των, κατά βάση συμβολικών, αντιδράσεων της αριστεράς και του α/α χώρου. Οι αιτίες δεν βρίσκονται τόσο στην ισχύ της κυβέρνησης και στο υποτιθέμενο «τέλεια καταρτισμένο» πλάνο της. Το αντίθετο· οι κινήσεις της είναι κατά βάση ανταντακλαστικές. Οι αιτίες για τη συλλογική μας αδυναμία πρέπει να αναζητηθούν στην ήττα, την

αφομοίωση και την υποχώρηση των αγώνων τα προηγούμενα χρόνια και κατά τη διακυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι δεν θεωρούμε πως οι εν λόγω κινήσεις της κυβέρνησης οδηγούν στη δικτατορία και την κατάργηση του δημοκρατικού κράτους δικαίου. Η όξυνση του αυταρχισμού και η άρση πολιτικών δικαιωμάτων προβλέπεται στο καπιταλιστικό δημοκρατικό σύνταγμα για την αντιμετώπιση κρίσεων και καταστάσεων έκτακτης ανάγκης. Συνήθως, όσοι ποντάρουν στον λόγο περί δικτατορίας, όταν κάτι τέτοιο δεν ισχύει, αξιώνουν ένα *πραγματικά* δημοκρατικό καπιταλιστικό κράτος, κυβερνώμενο από τον ΣΥΡΙΖΑ ή από οποιοδήποτε αντίστοιχο μόρφωμα. Έτσι συσκοτίζουν το θεμελιώδες γεγονός ότι η δημοκρατία έχει μια τεράστια γκάμα μέσω ιδεολογικού πειθαναγκασμού, πειθάρχησης και καταστολής. Η δημοκρατία είναι η **τυπική πολιτειακή μορφή** του κεφαλαίου και το κατεξοχήν καπιταλιστικό σύστημα εξουσίας (σχολείο, ΜΜΕ, αστυνομία, οικογένεια, θρησκεία κ.λπ.).² Ο Charles Reeve τοποθετεί το ζήτημα με εξαιρετικά εύστοχο τρόπο στο κείμενό του *Ο λοιμός και η οργή* που δημοσιεύουμε στο παρόν τεύχος: *«Τίποτα δεν δείχνει ότι το τέλος του λοκντάουν θα έρθει με μια αρμονική επιστροφή στο παρελθόν. Αυτό, βέβαια, είναι το σχέδιο των αφεντικών του κέρδους και των πολιτικών τους υπηρετών. Οι τελευταίοι διακινδυνεύουν να βρεθούν, στο τέλος της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, πιο αδύναμοι από ό,τι ήταν πριν ξεκινήσει η κρίση. Και μέσα σε μια νέα κατάσταση έκτακτης ανάγκης: διακινδυνεύουν μια ευρεία κοινωνική κρίση. Η κρίση του καπιταλισμού θα είναι το δεύτερο επεισόδιο της κρίσης του κορωνοϊού. Γι' αυτόν τον λόγο, από εδώ και πέρα, οι πολιτικοί ηγέτες επιδιώκουν να προετοιμάσουν την έξοδο από την παύση ως μια μακρά διαδικα-*

σία που θα επιτρέψει την ενσωμάτωση των μέτρων έκτακτης ανάγκης σε ένα ολόενα και πιο περιοριστικό κράτος δικαίου».

Υπ' αυτή την έννοια η πανδημία χρησιμοποιείται ως όπλο από το κεφάλαιο στον συνεχιζόμενο ταξικό πόλεμο, όχι όμως βάσει κάποιου master plan αλλά βάσει των **αναγκαιοτήτων** που θέτει η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων εντός της ιστορικής **συγκυρίας**. Η ίδια η έννοια της πανδημίας ως μεγάλου και μακρόπνοου σχεδίου αποδίδει στους καπιταλιστές μια ικανότητα που δεν έχουν, λόγω του θεμελιώδους για τον καπιταλισμό φαινομένου της **πραγματοποίησης**.³ Όσο για τη λεγόμενη «Μεγάλη Επανεκκίνηση» (Great Reset) δεν αποτελεί στην πραγματικότητα τίποτα παραπάνω από ένα διαφημιστικό κόλπο που χρησιμοποιεί ένα κομμάτι της καπιταλιστικής ελίτ υποκρινόμενο ότι διαθέτει κάποιο σχέδιο για την υπέρβαση της βαθιάς και πολυεπίπεδης οικονομικής, περιβαλλοντικής και κοινωνικής κρίσης μέσα στην οποία βρίσκεται, προκειμένου να κρύψει την πραγματικότητα ότι λειτουργεί βραχυπρόθεσμα και αντανάκλαστικά μπροστά στον κίνδυνο της κατάρρευσης.⁴

Η ανάλυση και η κριτική των οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών διαστάσεων της κοινωνικής και υγειονομικής κρίσης που εκδηλώθηκε με το ξέσπασμα της πανδημίας του κορωνοϊού είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο και δύσκολο εγχείρημα που δεν μπορεί να αναληφθεί στην ολότητά του σε αυτό εδώ το εισαγωγικό σημείωμα. Επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε τα καλύτερα κατά τη γνώμη μας κείμενα που έχουν πέσει στην αντίληψή μας και προσεγγίζουν την πανδημία από τη σκοπιά της ανατροπής της καπιταλιστικής κοινωνίας της οποίας αυτή είναι γέννημα. Περιλαμβάνονται τα κείμενα: Ζιλ Ντωβέ - *Ιός, ο σημερινός κόσμος*. Αντίθεση - *Σημειώσεις για τη διαχείρι-*

ση της πανδημικής κρίσης και Πανδημία: το σημείο έκρηξης της καπιταλιστικής σχέσης. Jacob Blumenfeld - *Κανονικότητα ίσον θάνατος*. Tristan Leoni & Céline Alkamar - *Ο ιός, το κράτος και εμείς*. Marco D' Eramo - *Η επιδημία του φιλοσόφου*. Ομάδα Barbaria - *Οι μαριονέτες του κεφαλαίου*. 2&3DORM - *Ημερολόγια Καραντίνας*. Omnia Sunt Communia - *Μπροστά στην κρίση του κορωνοϊού*. Charles Reeve - *Ο λοιμός και η οργή*. Ian Alan Paul - *Δέκα θέσεις για την πανδημία*.

Τα κείμενα μεταφράστηκαν από τα εγχειρήματα *Αντίθεση*, *coghnotti* και από τους *Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης*, στην ιστοσελίδα των οποίων πρωτοδημοσιεύτηκαν έξι από αυτά (hostsagainst.noblogs.org).

Το επόμενο μέρος του περιοδικού είναι αφιερωμένο στην εξέγερση που ξέσπασε σε ολόκληρες τις ΗΠΑ με αφορμή τη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ. Τα χαρακτηριστικά αυτής της πρωτοφανούς πολυφυλετικής εξέγερσης δεν καθορίστηκαν μονάχα από τη διαμαρτυρία ενάντια στον συστημικό ρατσισμό και τις αστυνομικές δολοφονίες αλλά προέκυψαν ως συνέπεια της ευρύτερης κατάστασης απόγνωσης, μαζικών απολύσεων και ανυπαρξίας οποιασδήποτε στήριξης του πληθυσμού από το αμερικανικό κράτος μέσα στη συνθήκη της πανδημίας. Επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε τα κείμενα: *Η άνοδος της μαύρης αντιεξέγερσης* του Shemon και *Πώς θα μπορούσαμε να το κάνουμε*; του Idris Robinson τα οποία έχουν την άρετη να προσεγγίζουν κριτικά και να αναδεικνύουν την εσωτερική σύγκρουση εντός του κινήματος στις ΗΠΑ ενάντια στις προσπάθειες επαναφομοίωσης και εξουδετέρωσής του από τους φιλελεύθερους και την αριστερά. Παρά την αδιαμφισβήτητη αξία τους τα εν λόγω κείμενα χρησιμοποιούν ορισμένες έννοιες

τις οποίες θεωρούμε άστοχες όπως η έννοια του «φυλετικού καπιταλισμού» και της «λευκής υπεροχής» –μια διαφωνία που δεν μπορούμε να αναλύσουμε εδώ– και πέφτουν ορισμένες φορές στο λάθος να συγχέουν τις αναγκαίες μεν βίαιες πρακτικές με το περιεχόμενο της επαναστατικής διαδικασίας. Πιο σοβαρό είναι το πρόβλημα στην περίπτωση του κειμένου του συντρόφου Idris όπου η επαναστατική διαδικασία ταυτίζεται με τον εμφύλιο πόλεμο. Οπωσδήποτε, αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη που νιώθουν οι αμερικάνοι σύντροφοι να υπερασπιστούν τους συντρόφους τους στους δρόμους της εξέγερσης απέναντι στην κατασυκοφάντησή τους από τις συστημικές δυνάμεις μέσα και έξω από το κίνημα.

Το επόμενο κείμενο του τεύχους με τίτλο, *Καπιταλισμός, ταξικό ανταγωνιστικό κίνημα και πολιτικές της ταυτότητας*, γράφτηκε από τους Stella Polaris και Shevek (Αντίθεση). Το άρθρο αποτελεί την εισήγηση του εγχειρήματος στην εκδήλωση που διοργανώθηκε τον περασμένο Ιούλιο στο *Ελευθεριακό Εργαστήρι Κινηματικών Υποδομών* και αποτελεί σύνοψη και συμπλήρωση της κριτικής των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας από μια προλεταριακή σκοπιά, που είχε δημοσιευτεί στα άρθρα των δύο πρώτων τευχών του περιοδικού.

Τα δύο κείμενα που ακολουθούν εστιάζουν στις αντιδραστικές εξελίξεις που έχουν προκύψει όσον αφορά την κρατική διαχείριση των μεταναστών/προσφύγων και το μεγάλο κύμα ρατσιστικών αντιδράσεων που ξέσπασε το προηγούμενο διάστημα, με ιδιαίτερη αναφορά στα γεγονότα του περασμένου Φεβρουαρίου/Μαρτίου στη Λέσβο, τη Χίο και τον Έβρο. Πρόκειται για το κείμενο του εγχειρήματος Αντίθεση με τίτλο, *Σημειώσεις για τις αντιδραστικές εξελίξεις γύρω από τη μετανάστευση*

και για το κείμενο *Μια προαναγγελθείσα καταστροφή*, που έγραψε ο Παύλος Ρούφος και το οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε στο διαδικτυακό περιοδικό *Brooklyn Rail*.

Το τελευταίο κείμενο του περιοδικού, που γράφτηκε κι αυτό από τον Παύλο Ρούφο, ολοκληρώνει το αφιέρωμα στον Ορντοφιλελευθερισμό που ξεκίνησε στο προηγούμενο τεύχος και έχει τίτλο, *Ordoliberalism out of order? Η εύθραυστη συνταγματικότητα της λιτότητας στην Ελλάδα*. Το κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε στο διαδικτυακό περιοδικό *Legal Form* και μεταφράστηκε από τον Γιώργο Α. Το άρθρο περιγράφει τι συνιστά ένα ορντοφιλελεύθερο πλαίσιο και εξετάζει την ιστορική και θεωρητική ανάπτυξη της έννοιας της συνταγματικής τάξης και τη σχέση της με την πολιτική οικονομία της ΟΝΕ και της ΕΕ. Επιπλέον, το άρθρο εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε αυτή η έννοια κατά τη διάρκεια της κρίσης της ευρωζώνης το 2010 εστιάζοντας στο παράδειγμα της Ελλάδας. Την επιμέλεια της μετάφρασης και των δύο προηγούμενων κειμένων έκανε ο ίδιος ο συγγραφέας.

Αυτή τη φορά, στο τελευταίο φύλλο αυτού του τεύχους δεν περιλαμβάνεται κάποιο πρωτότυπο ποιητικό έργο. Όμως, αυτό μας έδωσε την ευκαιρία να αντιγράψουμε ένα κομμάτι από το συγκλονιστικότερο ενδεχομένως ποίημα του 20ού αιώνα στην ελληνική γλώσσα: την *Ορθοστασία* του Βύρωνα Λεοντάρη.

Αθήνα, Νοέμβριος 2020

Η συντακτική ομάδα

Σημειώσεις

1. Πάνω από 30.000 οργανικές θέσεις γιατρών και νοσηλευτών παραμένουν κενές εδώ και χρόνια.
2. Σχετικά με αυτή τη θέση βλ. τα κείμενα Ζιλ Ντωβέ, «Συμβολή σε μια κριτική της πολιτικής»

αυτονομίας» (<https://cognortti.wordpress.com>) και Le Brise-Glace, *Το σημείο κατάρρευσης της δημοκρατικής ιδεολογίας* (<https://anarxeio.gr/>).

3. «Ωστόσο, αυτός ο φαινομενικά πλήρης εξορθολογισμός του κόσμου, που φτάνει μέχρι τα βάθη του σωματικού και ψυχικού είναι του ανθρώπου, συναντά τα όριά του στον τυπικό χαρακτήρα της ορθολογικότητάς του. Αυτό σημαίνει ότι ο εξορθολογισμός των απομονωμένων στοιχείων της ζωής, οι –τυπικές– νομοτέλειες που προκύπτουν απ’ αυτόν συναρμολογούνται μεν άμεσα και εκ πρώτης όψεως σε ένα ενιαίο σύστημα γενικών “νόμων”, ωστόσο η περιφρόνηση του συγκεκριμένου χαρακτήρα της ύλης των νόμων, πάνω στην οποία στηρίζεται η νομοτέλειά τους, εκδηλώνεται στην πραγματική έλλειψη συνοχής του συστήματος των νόμων, στον συμπτωματικό χαρακτήρα της αναφοράς του ενός υποσυστήματος στο άλλο, στη –σχετικά– μεγάλη ανεξαρτησία, την οποία διαθέτουν μεταξύ τους αυτά τα υποσυστήματα. Πολύ έντονα εκφράζεται αυτή η έλλειψη συνοχής σε εποχές κρίσης, η ουσία των οποίων –ιδωμένα από τη σκοπιά των θεωρήσεών μας– συνίσταται ακριβώς στο ότι διαρρηγνύεται η άμεση συνέχεια της μετάβασης από το ένα υποσύστημα στο άλλο και ξαφνικά φανερώνεται στη συνείδηση των ανθρώπων η μεταξύ τους ανεξαρτησία, η τυχαία μεταξύ τους αναφορά. Γι’ αυτό και ο Ένγκελς ήταν σε θέση να ορίσει τους “φυσικούς νόμους” της καπιταλιστικής οικονομίας ως νόμους της τυχαιότητας.

[...] Ο ανταγωνισμός των διαφόρων κατόχων εμπορευμάτων θα ήταν αδύνατος εάν η ορθολογικότητα των μεμονωμένων φαινομένων αντιστοιχούσε επίσης σε μια ακριβή, ορθολογική, νομοτελειακά λειτουργούσα μορφή ολόκληρης της κοινωνίας. Οι νομοτέλειες όλων των λεπτομερειών της παραγωγής του θα πρέπει να κυριαρχούνται πλήρως από τον κάτοχο εμπορευμάτων, εάν πρόκειται να είναι δυνατός ένας ορθολογικός υπολογισμός. Οι πιθανότητες της αξιοποίησης, οι νόμοι της “αγοράς” θα πρέπει επίσης να είναι ορθολογικοί με την έννοια της δυνατότητας υπολογισμού, του υπολογισμού πιθανοτήτων. Όμως δεν επιτρέπεται να υπόκεινται σε ένα “νόμο” με την ίδια έννοια που υπόκεινται τα μεμονωμένα φαινόμενα, δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να έχουν οργανωθεί ορθολογικά απ’ άκρη σε άκρη. Βέβαια από μόνο του αυτό δεν αποκλείει με κανέναν τρόπο την κυριαρχία ενός “νόμου” του όλου. Μόνο που αυτός ο “νόμος” θα έπρεπε, απ’ τη μία, να

είναι το “ασυνείδητο” προϊόν της ανεξάρτητης δραστηριότητας των μεταξύ τους ανεξάρτητων, μεμονωμένων κατόχων εμπορευμάτων, δηλαδή ένας νόμος των “τυχαιοτήτων” που επιδρούν η μία πάνω στην άλλη και όχι εκείνος της πραγματικά ορθολογικής οργάνωσης. Απ’ την άλλη, όμως, αυτή η νομοτέλεια δεν αρκεί μόνο να επιβάλλεται πάνω από τα κεφάλια των μεμονωμένων ατόμων, αλλά θα πρέπει επίσης να μην μπορεί ποτέ να συλληφθεί πλήρως και επαρκώς. Γιατί η ολοκληρωμένη γνώση του όλου θα εξασφάλιζε στο υποκείμενο αυτής της γνώσης μια τέτοια μονοπωλιακή θέση, ώστε αυτή θα ήταν ταυτόσημη με την άρση της καπιταλιστικής οικονομίας». Γκέοργκ Λούκατς, *Η πραγματοποίηση και η συνείδηση του προλεταριάτου*, Εκκρεμές, 2006.

Η εν λόγω θέση του Λούκατς δεν σημαίνει ότι οι καπιταλιστές και τα κράτη δεν κάνουν σχέδια. Ωστόσο, η ορθολογικότητα και η αποτελεσματικότητα αυτών των σχεδίων αμφισβητείται τόσο από αντικειμενική όσο και από υποκειμενική σκοπιά. Από αντικειμενική σκοπιά διότι τα σχέδια και οι στρατηγικές του κεφαλαίου δεν μπορούν πραγματικά να αναιρέσουν τις τάσεις που προκύπτουν από τον ίδιο τον χαρακτήρα της καπιταλιστικής συσσώρευσης, όπως λ.χ. την πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους ή τη δυσαναλογία ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της παραγωγής. Μπορούν μόνο να τις αναβάλλουν προσωρινά και να τις μεταθέτουν στο μέλλον. Αυτό άλλωστε συμβαίνει με την πολιτική της ποσοτικής χαλάρωσης που ακολουθούν οι κεντρικές τράπεζες τα τελευταία χρόνια. Από υποκειμενική σκοπιά διότι –πέραν των αντιτιθέμενων καπιταλιστικών συμφερόντων– απέναντι στα σχέδια και τις στρατηγικές του κράτους και των υπερεθνικών καπιταλιστικών οργανισμών ορθώνεται ο ταξικός αντίπαλος, οι ανυπότακτοι προλετάριοι, που με τους αγώνες τους έχουν συχνά ρίξει τα υπομνημάτα και τις εκθέσεις των αστών οικονομολόγων τύπου Πισσαρίδη και Schwab στο καλάθι των αχρήστων της ιστορίας.

4. Μια πολύ ενδιαφέρουσα και εύστοχη κριτική της «Μεγάλης Επανεκκίνησης» και των φληναφημάτων περί «4ης βιομηχανικής επανάστασης» από τη σκοπιά της μαρξικής κριτικής της πολιτικής οικονομίας δίνεται από τον Σ. Μαυρουδέα στο άρθρο του «4η Βιομηχανική Επανάσταση: Μύθος ή Πραγματικότητα;» (<https://www.academia.edu/38367877>).

Ιός, ο σημερινός κόσμος

Ζιλ Ντωβέ

Μετάφραση: Αντίθεση

Μέχρι τις αρχές του 2020, όταν ένας Δυτικός άκουγε να μιλούν για κάποιον «ιό» το πρώτο πράγμα που σκεφτόταν ήταν ο υπολογιστής του (οι Ασιάτες ήταν πιθανόν καλύτερα ενημερωμένοι). Φυσικά, κανείς δεν αγνοούσε την ιατρική σημασία της λέξης, αλλά αυτοί οι ιοί παρέμεναν πολύ μακριά (η περίπτωση του Έμπολα), σχετικά αθόρυβοι παρά τα 3 εκατομμύρια θανάτων ανά έτος από AIDS, ή ήταν κοινότοποι (η περίπτωση της χειμωνιάτικης γρίπης, στην οποία οφείλονται «μόνο» 10.000 θάνατοι στη Γαλλία κάθε χρόνο, κυρίως ηλικιωμένων και ασθενών που πάσχουν από χρόνια νοσήματα). Και όποτε χτύπαγε η ασθένεια, η ιατρική έκανε θαύματα. Είχε φτάσει μέχρι και στο να καταργήσει την απόσταση: ένας χειρουργός από τη Νέα Υόρκη μπορούσε να εγχειρήσει έναν ασθενή στο Στρασβούργο. Εκείνες τις ημέρες, ήταν κατά βάση οι μηχανές οι οποίες ασθενούσαν.

Μέχρι τις αρχές του 2020.

1. ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

1.1 Πεθαίνουμε όπως ζήσαμε

Ο COVID-19 είναι μια μεταδοτική ασθένεια με πολύ υψηλότερο ρυθμό μετάδοσης από αυτόν της γρίπης και λίγα σοβαρά περιστατικά, των οποίων όμως η σοβαρότητα είναι πολύ μεγάλη, ειδικά σε ανθρώπους που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου

(ειδικά όταν η ηλικία τους ξεπερνά τα 65 έτη). Οι ασθενείς που διατρέχουν κίνδυνο θανάτου επιβάλλεται να εισαχθούν για νοσηλεία στο νοσοκομείο σε μονάδα εντατικής θεραπείας. Εξ ου και η ανάγκη για μαζικά τεστ (που πραγματοποιήθηκαν πολύ καθυστερημένα στη Γαλλία).

Οι επιδημίες και οι πανδημίες δεν αποτελούν φαινόμενο της σύγχρονης εποχής. Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, από το 166 έως το 189, υπολογίζεται ότι η πανούκλα στοίχισε τη ζωή σε περίπου 10 εκατομμύρια ανθρώπους. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, 20 έως 100 εκατομμύρια θάνατοι αποδίδονται στην «Ισπανική» γρίπη (μεταξύ αυτών, 150.000 έως 250.000 θάνατοι στη Γαλλία). Ταυτόχρονα, ο τύφος, που οφείλεται σε ένα βακτήριο, σκότωσε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου τρία εκατομμύρια Ρώσους. Το 1957 και το 1958, η «Ασιατική» γρίπη προκάλεσε τον θάνατο 3 έως 4 εκατομμυρίων ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο (από 15 έως 20 χιλιάδες στη Γαλλία). Η γρίπη του «Χονγκ Κονγκ» υπολογίζεται ότι προκάλεσε 1 εκατομμύριο θανάτους ανά την υφήλιο από το καλοκαίρι του 1968 μέχρι την άνοιξη του 1970, με 31.000 θανάτους μόνο στη Γαλλία.

Επομένως, υπάρχουν πολλά αριθμητικά στοιχεία, τα οποία είναι αρκετές φορές πολύ αβέβαια (η απόσταση ανάμεσα σε 20 και 100 εκατομμύρια θανάτους όσον αφορά την «Ισπανική» γρίπη είναι τεράστια), τα οποία είναι πάντοτε εντυπωσιακά και

τα οποία αρκετές φορές παραπέμπουν σε λησμονημένα από τη συλλογική μνήμη επεισόδια: πριν τον Φεβρουάριο του 2020, ποιος θυμόταν στη Γαλλία τους θανάτους του 1968-1970; Εκείνη την εποχή, το κράτος δεν πήρε κανένα γενικό μέτρο για τη δημόσια υγεία και ο τύπος αδιαφόρησε για την επιδημία ή την υποβάθμισε.

Ο Covid-19 συνοδεύτηκε από έναν ορμαγδό στατιστικών στοιχείων που γίνονται όλο και λιγότερο κατανοητά όσο διαφοροποιούνται οι παράμετροί τους. Τα πάντα είναι διαφορετικά ανάλογα με το αν κανείς εξετάζει τον συνολικό αριθμό θανάτων από την αρχή της επιδημίας ή τον ημερήσιο αριθμό θανάτων, τον αριθμό των κρουσμάτων σε σύγκριση με μια συγκεκριμένη ημερομηνία, τον ρυθμό μετάδοσης, τις εισαγωγές στα νοσοκομεία ή τις κλίνες ΜΕΘ που έχουν καταληφθεί. Στη Γαλλία, ο πολλαπλασιασμός των τεστ (ολιγάριθμοι τους πρώτους μήνες) οδηγεί στην αύξηση του αριθμού των κρουσμάτων, ενώ ο ημερήσιος αριθμός θανάτων μειώνεται. Όσο λιγότερα τεστ κάνει μια χώρα, τόσο λιγότερα κρούσματα μετράει, κάτι που δεν σημαίνει ότι οι ασθενείς ή οι νεκροί είναι λιγότεροι.

Από δω και στο εξής, όλοι είναι υποχρεωμένοι να γνωρίζουν τη διαφορά ανάμεσα στη νοσηρότητα, τη θνησιμότητα και τη θνητότητα. Ωστόσο, πρέπει να γίνει μια διάκριση ανάμεσα στον δείκτη της *φαινόμενης* και στον δείκτη της *πραγματικής θνητότητας*. Μόνο ο δεύτερος παρέχει την αναλογία του αριθμού των θανάτων προς τα κρούσματα που *πραγματικά* βγήκαν θετικά. Ο πρώτος δείκτης βασίζεται μόνο σε μια *εκτίμηση* του αριθμού των ανθρώπων που μολύνθηκαν.

Όσο ενδιαφέρουσα κι αν είναι αυτή η λογιστική, που είναι αναπόφευκτα ατελής, αποτυπώνει μόνο μια πλευρά της πανδημίας: το μέγεθός της (πιθανώς ένα εκατομύ-

ριο θάνατοι μέσα στο 2020). Δεν λείπει τίποτα για τις κοινωνικές αιτίες και τα αποτελέσματά της.

Όπως κάθε σοβαρή νόσος, η νόσος του κορωνοϊού σκοτώνει ανθρώπους που είναι εξασθενημένοι λόγω προχωρημένης ηλικίας, λόγω κάποιας άλλης ασθένειας ή/και από τον εξουθενωτικό τρόπο ζωής: κακή διατροφή, ατμοσφαιρική και χημική ρύπανση – η ατμοσφαιρική ρύπανση σκοτώνει από 7 έως 9 εκατομμύρια ανθρώπους στον κόσμο, 48 έως 67 χιλιάδες στη Γαλλία –, καθιστικός τρόπος ζωής, μοναξιά, μακροχρόνια ανεργία και συνακόλουθος κοινωνικός αποκλεισμός – όλοι οι παραπάνω παράγοντες συμβάλλουν στην εμφάνιση του διαβήτη και του καρκίνου... ευνοϊκό έδαφος για τον covid. Από τους 31.000 θανάτους που καταγράφηκαν στη Γαλλία μέχρι το τέλος Αυγούστου του 2020, τουλάχιστον 7.500 θεωρείται ότι οφείλονται στη *συννοσηρότητα* (συνδέονται στο ένα τέταρτο των περιπτώσεων με υψηλή αρτηριακή πίεση και στο ένα τρίτο των περιπτώσεων με καρδιοπάθεια).

Ποικίλοι και μη μετρήσιμοι παράγοντες συνδυάζονται και δημιουργούν υπερβολική θνησιμότητα, η οποία παρουσιάζει έναν ταξικό χαρακτήρα: για παράδειγμα, οι φτωχοί τρώνε περισσότερο *junk food* και η παχυσαρκία είναι συχνότερη ανάμεσά τους. Και ταυτόχρονα έχει επανεμφανιστεί η φυματίωση (1,5 εκατομμύρια θάνατοι παγκοσμίως το 2014) λόγω της εξαθλίωσης και της υπερσυγκέντρωσης πληθυσμού στις πόλεις. Όταν αρρωσταίνεις καλύτερα να είσαι πλούσιος... και σε γενικές γραμμές λευκός. «Όταν ένας λευκός αρπάζει ένα κρύωμα, ένας μαύρος παθαίνει πνευμονία» λένε στις ΗΠΑ. Χωρίς να ξεχνάμε, σε αυτή την περίπτωση, το ανθρώπινο κόστος του λοκντάουν: ανεργία, άγχος,

κατάθλιψη, απομόνωση για τον τρόφιμο του γηροκομείου...

Ο καπιταλιστικός πολιτισμός δεν δημιούργησε τον Covid-19 αλλά ευνοεί τη διασπορά του, μέσω της ολοένα και ευρύτερης κυκλοφορίας ανθρώπων και αγαθών, σε μια επιταχυνόμενη αστικοποίηση του κόσμου που είναι συχνά ανθυγιεινή και την υποβάθμιση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στις λεγόμενες ανεπτυγμένες χώρες (θα επανέλθουμε σε αυτό στη δεύτερη ενότητα).

«Το να κυβερνάς σημαίνει να προβλέπεις» [Αλκιβιάδης]: η καπιταλιστική κοινωνία δεν αγνοεί αυτόν τον κανόνα αλλά τον εφαρμόζει σύμφωνα με τη δική της λογική. Όταν η πρόληψη αποτελεί εμπόδιο στον ανταγωνισμό ανάμεσα στις επιχειρήσεις, στην αναζήτηση του ελάχιστου κόστους παραγωγής, στα κέρδη και τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης, τότε μπαίνει σε δεύτερο πλάνο. Η αρχή της πρόληψης δεν θα γίνει ποτέ προτεραιότητα σε μια κοινωνία που μπορεί καλύτερα να διαχειριστεί μια υγειονομική κρίση κι όχι να την αποτρέψει. Στον κόσμο μας, μόνο ό,τι είναι μετρήσιμο θεωρείται «επιστημονικό»: εφόσον τόσο οι κοινωνικοί όσο και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που παίζουν μεγάλο ρόλο στη μετάδοση της ασθένειας είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν, δεν υφίστανται στατιστικό έλεγχο. Σε κάθε περίπτωση, δεν φαίνεται να αποτελεί πλεονέκτημα ο Δυτικός τρόπος ζωής.

1.2 Χρονολόγιο μιας διαχείρισης βάσει των μεθόδων που ακολουθήθηκαν

«Πρέπει να ξεκινήσουμε επαναλαμβάνοντάς το, ρισκάροντας να προκαλέσουμε σοκ, η πανδημία Covid-19 δεν θα έπρεπε να είναι κάτι μεγαλύτερο από αυτό που είναι: μια ελαφρώς πιο μεταδοτική και θανατηφόρα

πανδημία σε σύγκριση με την εποχική γρίπη, της οποίας οι επιπτώσεις είναι καλοήθειες για την τεράστια πλειοψηφία του πληθυσμού αλλά εξαιρετικά σοβαρές για ένα μικρό ποσοστό. Αντιθέτως, η διάλυση του Ευρωπαϊκού και του Αμερικανικού συστήματος υγείας που έχει ξεκινήσει εδώ και πάνω από μια δεκαετία έχει μετατρέψει αυτόν τον ιό σε μια άνευ προηγουμένου καταστροφή στην ανθρώπινη ιστορία, η οποία απειλεί ολόκληρο το οικονομικό μας σύστημα. [...] Θα ήταν σχετικά εύκολο να περιορίσουμε την πανδημία μέσω της διενέργειας συστηματικών τεστ στους ανθρώπους που μολύνθηκαν όταν εμφανίστηκαν τα πρώτα κρούσματα, να ιχνηλατήσουμε τις μετακινήσεις τους και να θέσουμε έναν (πολύ μικρό) αριθμό ανθρώπων σε στοχευμένη καραντίνα [...] Η τεχνική για τη διενέργεια των τεστ δεν είναι καθόλου πολύπλοκη, απαιτεί μόνο οργάνωση και εξοπλισμό που γνωρίζουμε πώς να παράγουμε [...] Διανέμοντας μαζικά ταυτόχρονα μάσκες σε ολόκληρο τον πληθυσμό που υπήρχε πιθανότητα να έχει μολυνθεί προκειμένου να μειώσουμε τον κίνδυνο της διασποράς». (Gaël Giraud, 24 Μαρτίου 2020).

Προφανώς η παραπάνω περιγραφή δεν είναι αυτό που βιώσαμε. Γιατί ένας στους τρεις γήινους τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό για εβδομάδες και γιατί υπάρχει κίνδυνος αυτό να επαναληφθεί αν τα κράτη το κρίνουν και πάλι αναγκαίο;

Αν είναι αλήθεια ότι η διεθνοποίηση του καπιταλισμού τον κάνει ευάλωτο, αυτό δεν είναι επαρκές για την ερμηνεία της μερικής παράλυσης της παγκόσμιας οικονομίας: τίθεται το ερώτημα για ποιον λόγο σταμάτησε η παραγωγή και η κυκλοφορία; Γιατί ο αγώνας ενάντια στη μετάδοση πήρε τη μορφή του κλειδώματος ολόκληρων πληθυσμών στο σπίτι τους και του αναγκαστικού κλεισίματος ορισμένων επιχειρήσεων;

Πρώτο στάδιο: Προειδοποίηση

«Στις αρχές του 2018, μια ομάδα ειδικών [...] σε μια συνάντηση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας [...] επινόησε τον όρο “ασθένεια x”. Πρόβλεψαν ότι η επόμενη πανδημία θα προκαλείτο από έναν νέο, άγνωστο παθογόνο μικροοργανισμό ο οποίος δεν είχε ακόμη έρθει σε επαφή με τον ανθρώπινο πληθυσμό. Η ασθένεια x πιθανόν θα σχετίζεται με κάποιον ιό ζωικής προέλευσης και θα εμφανιστεί κάπου στον πλανήτη όπου η οικονομική ανάπτυξη ευνοεί την αλληλεπίδραση ανάμεσα στους ανθρώπους και τα ζώα. Είναι πιθανό ότι θα υπάρξει σύγχυση ανάμεσα στην ασθένεια x και άλλες ασθένειες στην αρχή της πανδημίας και θα μεταδοθεί ραγδαία και αθόρυβα [...] επί των ταξιδιωτικών και εμπορικών δικτύων [...] Η ασθένεια x θα έχει υψηλότερη θνησιμότητα από την εποχική γρίπη». (Michael Roberts, 15 Μαρτίου 2020).

Δεύτερο στάδιο: Άρνηση

Λιγότερο από δύο χρόνια αργότερα, όταν εμφανίστηκε μια ασθένεια που είχε όλα τα χαρακτηριστικά της ασθένειας x, τα κράτη άρχισαν να υποβαθμίζουν ή να αρνούνται το πρόβλημα.

«Όταν στις 31 Δεκεμβρίου του 2019, οι αρχές της Ταϊβάν προειδοποίησαν τον ΠΟΥ για τον κίνδυνο που συνιστούσε ο ιός, ο οποίος μεταδίδεται πολύ εύκολα, η διοίκηση του ΠΟΥ αμφισβήτησε τη σοβαρότητα της κατάστασης και μίλησε ανοιχτά υπέρ της Κίνας. Στις 14 Ιανουαρίου [...] ο ΠΟΥ διέψευσε ότι ο ιός μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο. Η πανδημία που ακολούθησε παρέμεινε σινοκεντρικά για πολύ καιρό αόρατη σε μια σειρά από χώρες όπου ο ιός άρχισε να μεταδίδεται, τόσο στην Ασία όσο και στην Ευρώπη, οι

οποίες την αντιλήφθηκαν σε γενικές γραμμές με καθυστέρηση αρκετών εβδομάδων. Στις 30 Ιανουαρίου, ο διευθυντής του ΠΟΥ [...] ταξίδεψε στην Κίνα όπου δήλωσε ότι η κατάσταση ήταν υπό έλεγχο και συνεχάρη τις Κινεζικές αρχές [...] Συνέστησε επίσης να μην επιβληθούν περιορισμοί στα ταξίδια και τις μετακινήσεις ενώ η Ταϊβάν είχε ήδη κλείσει τα σύνορά της για έναν μήνα». (Jean-Paul Sardon, 28 Απριλίου 2020).

Τα κράτη δεν έλαβαν μέτρα προστασίας, λ.χ. μέσω υγειονομικών ελέγχων στα σημεία εισόδου των χωρών τους, για να μη θίξουν τα οικονομικά συμφέροντα.

Την Κυριακή στις 14 Μαρτίου του 2020 οι καλοί πολίτες της Γαλλίας καλέστηκαν να ψηφίσουν στις δημοτικές εκλογές.

Τρίτο στάδιο: η υγειονομική διαχείριση μπαίνει σε προτεραιότητα έναντι της οικονομίας

Αντιμέτωπες με το μέγεθος της επιδημίας, οι κυβερνήσεις δεν μπορούσαν να μην αντιδράσουν αλλά αυτό το έπραξαν μόνο σύμφωνα με τη δική τους λογική και με τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους. Σε μια χώρα όπως η Γαλλία, τα γεγονότα αποκάλυψαν τον βαθμό στον οποίο η ψευδο-αφθονία κρύβει τις πραγματικές ελλείψεις: η «έβδομη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο» έχει έλλειψη νοσηλευτών, νοσοκομειακών κλινών, τεστ, μέσω προστασίας... Τον Μάρτιο του 2020, ο γενικευμένος εγκλεισμός –που οδήγησε στη μερική παύση της παραγωγής και του εμπορίου– αποδείχτηκε το μόνο μέσο που ήταν διαθέσιμο για τον προσωρινό περιορισμό μιας ασθένειας της οποίας η επικινδυνότητα δεν ήταν γνωστή.

Την Τρίτη στις 16 Μαρτίου, οι καλοί πολίτες της Γαλλίας εξαναγκάστηκαν να

καθίσουν στα σπίτια τους, με την απειλή της τιμωρίας.

Τέταρτο στάδιο: Επιστροφή – σχεδόν– στην κανονικότητα

Μετά από περίπου δύο μήνες, η πανδημία, η οποία μακράν απείχε από το να έχει τελειώσει και σε ορισμένες χώρες μάλιστα είχε γίνει ακόμα πιο θανατηφόρα, φαινόταν διαχειρίσιμη χωρίς να προκληθεί κοινωνική αποσταθεροποίηση. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι η τεράστια πλειοψηφία των νεκρών είχαν περάσει την εργάσιμη ηλικία (στη Γαλλία, από την 1^η Μάρτιου έως την 28^η Αυγούστου, το 90% των νεκρών ήταν πάνω από 65 χρονών) και ότι η πιθανότητα θανάτου για τους εργαζόμενους ήταν μικρή: ήταν επομένως επιτακτικό να τους βάλουν πάλι να δουλέψουν στο εργοστάσιο ή το γραφείο – φυσικά με την υπόσχεση της παροχής επαρκούς προστασίας. Ταυτόχρονα χαλάρωσαν οι περιορισμοί και οι απαγορεύσεις στην καθημερινή ζωή (παρόλο που σε ορισμένες χώρες τα μέτρα που λήφθηκαν έγιναν αυστηρότερα).

1.3 «Λοιπόν! Έχουμε πόλεμο» (Μαρκησία ντε Μερτέιγ, Σοντερλό ντε Λακλό, *Επικίνδυνες Σχέσεις*, 1782)

Οι κυβερνήσεις και οι θεσμοί διακηρύσσουν ότι βρίσκονται σε *πόλεμο* ενάντια σε έναν «αόρατο εχθρό». Ας δεχτούμε ακριβώς αυτό που λένε.

Όταν μια χώρα κερδίζει ή χάνει έναν πόλεμο, το κόστος για τις άρχουσες τάξεις της δεν είναι αμελητέο και συχνά αποδεικνύεται υπέρμετρο: μπορεί να χάσουν μέρος ή ολόκληρο τον πλούτο και την εξουσία τους. Αλλά η ορθολογικότητα μιας σύγκρουσης δεν μπορεί να γίνει κατανοητή ή να μετρηθεί σε λίρες στερλίνες ή δολάρια.

Ένα κράτος δεν κάνει πόλεμο για να κερδίσει χρήματα και αυτό που τον προσδιορίζει δεν είναι η λογική των επιχειρήσεων: είναι το αποτέλεσμα της (αν)ισορροπίας κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας. Τελικά, η απόφαση που λαμβάνεται είναι προς το συμφέρον των κυρίαρχων τάξεων *όπως αυτές το αντιλαμβάνονται*. Οι κυβερνώσες ελίτ τεσσάρων αυτοκρατοριών (της Γερμανικής, της Αυστριακής, της Ρωσικής και της Οθωμανικής) οι οποίες εξαφανίστηκαν μετά το 1918 είχαν ξεκινήσει το 1914 έναν πόλεμο από τον οποίο ήλπιζαν ότι θα βγουν ενισχυμένες. Σε έναν μικρότερο βαθμό, οι εισβολείς στο Ιράκ δεν είχαν προβλέψει το 2003 το Ισλαμικό κράτος.

Εδώ και δεκαετίες, οι κυβερνήσεις γνωρίζουν τις αιτίες και τα αποτελέσματα της υπερθέρμανσης του πλανήτη ενάντια στην οποία έχουν πάρει απλώς ημίμετρα. Γιατί να πράξουν διαφορετικά μπροστά σε μια πανδημία; Όντας ανίκανοι να λάβουν προφυλάξεις για τους ηλικιωμένους που ήδη πάσχουν από σοβαρές ασθένειες, να κάνουν μαζικά τεστ, να βάλουν κάθε άνθρωπο που έχει προσβληθεί σε καραντίνα και να παράσχουν νοσοκομειακή νοσηλεία υπό καλές συνθήκες στα βαριά περιστατικά, τους απέμεινε μονάχα η λιγότερο κακή και ευκολότερη γι' αυτούς λύση: να δημιουργήσουν ένα είδος «κοινωνικού μπλοκαρίσματος».

Οι κυρίαρχες τάξεις δεν μπορούσαν και δεν ήθελαν να αντιμετωπίσουν τις αιτίες της κρίσης μπροστά στην οποία βρέθηκαν (γιατί αποτελούσαν κομμάτι τους). Διαχειρίστηκαν την κρίση συνεχίζοντας να κάνουν ό,τι μπορούν προκειμένου να διατηρήσουν την εξουσία τους. Τα μέτρα διαφοροποιήθηκαν σε τεράστιο βαθμό από τη Γερμανία μέχρι τη Βραζιλία, με ποινές που κυμαίνονταν από έξι μήνες φυλάκιση στη

Γαλλία έως επτά χρόνια στη Ρωσία. Αλλά σε όλες τις περιπτώσεις, η διαχείριση της επιδημίας και ο έλεγχος του πληθυσμού ταυτίζονταν: στη Γαλλία απαγορεύτηκαν οι εκδρομές στα δάση, παρόλο που η τεράστια έκτασή τους ευνοεί τη διατήρηση «φυσικών αποστάσεων», διότι αυτό καθιστά την επιτήρηση δυσκολότερη. Το αντίτιμο που πλήρωσαν οι κυρίαρχες τάξεις (ο κίνδυνος της πολιτικής αμφισβήτησης, η απώλεια της παραγωγής και συνεπώς κερδών) δεν ήταν μικρό, αλλά ήταν δευτερεύον σε σύγκριση με την αναγκαιότητα ταυτόχρονης διατήρησης της κοινωνικής, της πολιτικής και της υγειονομικής τάξης.

Ακόμα και η Ν. Κορέα και η Ταϊβάν, παρόλο που είχαν πραγματοποιήσει μαζικά τεστ και διανείμει μάσκες, περιορίζοντας έτσι την καραντίνα στα διαπιστωμένα κρούσματα, έπρεπε να επιβραδύνουν τις εξαγωγικά προσανατολισμένες οικονομίες τους καθώς η υπόλοιπη υφήλιος κατέβαζε ρολά. Παρομοίως, η Γερμανία, παρά το γεγονός ότι ακολούθησε μια πολύ διαφορετική μορφή λοκντάουν, αναγκάστηκε να περιορίσει τις εμπορικές της δραστηριότητες.

Το αποτέλεσμα ήταν μια ιδιαίτερα ορθολογική φυγή προς τα εμπρός: ένας πολύ μεγάλος αριθμός χωρών έλαβε μια (ισχυρή αλλά καλώς εχόντων των πραγμάτων πρόσκαιρη) δόση αναγκαστικής ανάρρωσης προτού ξεκινήσουν και πάλι υγιείς.

Αλλά στο μυθιστόρημα του Λακλό η πολεμοχαρής Μαρκεσία έχει πολύ άσχημο τέλος.

2. ΣΤΟΝ ΚΑΘΕΝΑ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ ΤΟΥ

Αν ισχύει ότι η γαλλική κυβέρνηση μεταχειρίζεται τον πληθυσμό της σαν να είναι παιδιά και η γερμανική κυβέρνηση σαν ενήλικους, ξαφνιάζεται κανείς από την

αντίθεση ανάμεσα στον εξαιρετικά προληπτικό χαρακτήρα του συστήματος υγείας πέρα από τον Ρήνο, σε σύγκριση με τη Γαλλία όπου αυτός ο χαρακτήρας είναι καθαρά αντανάκλαστικός.

Ανάμεσα στο 1993 και το 2018, τόσο με κυβερνήσεις της Δεξιάς όσο και με κυβερνήσεις της Αριστεράς, το γαλλικό κράτος μείωσε κατά 100.000 τον αριθμό των νοσοκομειακών κλινών και στην αρχή της κρίσης είχε τη δυνατότητα να κάνει μόνο 3.000 τεστ την ημέρα.

Η Γερμανία, από την άλλη μεριά, μπορούσε να κάνει 50.000 τεστ την ημέρα. Αλλά η Γερμανία απέχει πολύ από το να αποτελεί παράδεισο του *Κοινωνικού Κράτους*: η επισφαλής εργασία είναι θεσμοθετημένη, το ποσοστό της φτώχειας είναι κοντά σε αυτό του Ηνωμένου Βασιλείου και τα νοσοκομεία πάσχουν επίσης και εκεί από τους περιορισμούς που θέτει η κερδοφορία. Αλλά η Γερμανία έχει το πλεονέκτημα να είναι ο ισχυρότερος καπιταλισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση, βάσει της εξαγωγικής της ισχύος, πράγμα που εξασφαλίζει μια καλύτερη κοινωνική αναπαραγωγή –συμπεριλαμβανομένης της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης– και επιτρέπει να μην γίνονται υπερβολικές περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες, και ειδικά στις δαπάνες υγείας.

Καθώς η Γαλλία δεν διαθέτει αυτά τα πλεονεκτήματα (η βιομηχανία αντιστοιχεί σε 15% του ΑΕΠ, σε σύγκριση με 25% στη Γερμανία), στην αρχή της κρίσης είχε 7.000 κλίνες ΜΕΘ (που αργότερα αυξήθηκαν σε 10.000), ένας αριθμός ο οποίος είναι πολύ μικρότερος από τις 25.000 κλίνες που υπάρχουν στη Γερμανία. Η διοίκηση των νοσοκομείων τις διαχειρίζεται στη βάση του just-in-time μοντέλου: όπως σε ένα εργοστάσιο υφασμάτων ή σε ένα σουπερμάρκετ, διαθέτει πάντοτε μόνο τα απολύτως αναγκαία

(ένα κρεβάτι που δεν καταλαμβάνεται για 24 ώρες σημαίνει χαμένα λεφτά) και μια δεξαμενή ανέργων από την οποία, αν χρειαστεί, προσλαμβάνει προσωρινό προσωπικό, βάσει σύμβασης και χωρίς αυτό να έχει το καθεστώς του δημοσίου υπαλλήλου. Τον Σεπτέμβριο του 2019, λίγους μήνες πριν την κρίση, δημιουργήθηκε η θέση του *διαχειριστή κλινών* προκειμένου να «εξομαλυνθεί η ροή των ασθενών μέσα και έξω από τα διάφορα τμήματα του νοσοκομείου». Το αποτέλεσμα είναι μια υπερσύγχρονη ιατρική πρακτική που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι λιγότερο ικανή να αντιμετωπίσει μια επιδημία από μια φτωχή Αφρικανική χώρα.

Καθώς χάθηκε η ευκαιρία για την πραγματοποίηση τεστ και δεδομένων των ελλείψεων σε ανθρώπινους και υλικούς πόρους, το λοκντάουν και η απαγόρευση κυκλοφορίας είναι αυτά που παρέχουν προστασία. Δεν ήταν επομένως παράλογο που το κράτος υιοθέτησε μια πολεμική ρητορεία και προσπάθησε να δημιουργήσει μια ιερή ένωση μετά από μια μεγάλη περίοδο την προηγούμενη χρονιά, κατά την οποία είχε κλονιστεί λόγω της σοβαρής κοινωνικής κρίσης των Κίτρινων Πιλέκων. Εκτός από το «συμβούλιο άμυνας» ενάντια στην τρομοκρατία δημιουργούνται «συμβούλια άμυνας ενάντια στον covid», «οικολογικά συμβούλια» κ.ο.κ. Ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται η πολιτική άμυνα από το κράτος σώζει ζωές από έναν βομβαρδισμό που εξαπολύει το ίδιο το κράτος.

Το γεγονός ότι η Νότια Κορέα και η Ταϊβάν λειτούργησαν πολύ διαφορετικά οφείλεται σίγουρα στο ότι έχουν περάσει πρόσφατα σοβαρές επιδημίες αλλά και γιατί δεν έχουν συστηματικά επιδιώξει να φτάσουν στο «ελάχιστο δυνατό κράτος»: δεν υπάρχει σταθερή καπιταλιστική κοινωνία χωρίς έναν αποτελεσματικό δημόσιο τομέα. Το 2017, ο αριθμός των κλινών

ανά 1.000 κατοίκους στη Νότια Κορέα ήταν 12,27 (και στην Ιταλία 3,18). Οι δαπάνες στην εκπαίδευση και την υγεία δεν αποτελούν απλώς κόστος αλλά και μια αναγκαία επένδυση για το συνολικό κεφάλαιο, διαφορετικά δεν εξασφαλίζεται η αναπαραγωγή ολόκληρης της κοινωνίας από την οποία αυτό εξαρτάται.

Έτσι, «λόγω της λιτότητας στο σύστημα υγείας, ένας ιός που είναι λίγο πιο επιθετικός και θανατηφόρος από τη συνηθισμένη γρίπη είναι αρκετός για να προκληθεί η απώλεια δέκα μονάδων του ΑΕΠ. [...] Η ενοποίηση του κράτους και των ιδιωτικών επιχειρήσεων [...] έχει προχωρήσει πάρα πολύ, ακόμη και από την καθαρά καπιταλιστική σκοπιά της βέλτιστης λειτουργίας τους [και] περιορίζει σε σημαντικό βαθμό την αποτελεσματικότητα και την ταχύτητα ανταπόκρισης του κράτους» (Il Lato Cattivo). Όντας ανίκανοι να αντιμετωπίσουν τις αιτίες της κρίσης στη δημιουργία της οποίας συνέβαλαν, οι κυβερνώντες είναι αναγκασμένοι να σπέρνουν τον φόβο την ίδια ώρα που καθησυχάζουν τον πληθυσμό, και οι κινδυνολογίες τους είναι αυτές που εδραιώνουν τον έλεγχό του, διαδιδόμενες από διαφορετικές δυνάμεις: την κεντρική κυβέρνηση, την «επιστημονική κοινότητα» (η υπόθεση Raoult¹ είχε τουλάχιστον το καλό ότι ανέδειξε τα ζητήματα εξουσίας και τις αντιφάσεις της), καθώς επίσης τα ΜΜΕ, το αηχίο της κοινωνίας.

1. (σ.τ.μ.) Ο σύντροφος αναφέρεται εδώ στον γάλλο γιατρό Didier Raoult ο οποίος ανακοίνωσε στις 17 Μαρτίου ότι η χορήγηση υδροξυχλωροκίνης και αζιθρομυκίνης αποτελούν αποτελεσματική θεραπεία του COVID-19 μετά από μια κλινική έρευνα με 24 ασθενείς. Επιστημονικές μελέτες που ακολούθησαν διέψευσαν αυτή την ανακοίνωση.

3. «ΕΙΜΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΣ ΝΑ ΠΑΡΑΔΕΧΤΩ ΟΤΙ ΟΛΑ ΣΥΝΕΧΙΖΟΝΤΑΙ»

...έγραψε ο Χέγκελ 200 χρόνια πριν

3.1 Η διατήρηση του στάτους κβο

Ο καπιταλισμός δεν είναι φτιαγμένος από αντικείμενα, ανθρώπους, μηχανές, εμπορικά κέντρα και πιστωτικές κάρτες. Είναι η κοινωνική σχέση που κινητοποιεί τον λιμενεργάτη, την πωλήτρια, το φορτηγό πλοίο, το μαγαζί, τον πύργο γεώτρησης της πετρελαιοπηγής, την εργαλειομηχανή και την ταμειακή μηχανή, με έναν δυναμισμό που κανένα παλιό κοινωνικό σύστημα δεν μπόρεσε ποτέ να πετύχει. Η προσωρινή ακινητοποίηση ενός μέρους των παραγωγικών δραστηριοτήτων μόνο τις διακόπτει χωρίς να καταστρέφει αυτό που τις θέτει σε κίνηση – και το οποίο σύντομα θα τις ξεκινήσει ξανά. Ακόμα και υπό μερική αναστολή, η καπιταλιστική σχέση παραγωγής δεν σταματά να λειτουργεί. Η εμπορική ανταλλαγή παραμένει στη βάση των πραγμάτων, παρά την αλληλεγγύη όπου κανείς δεν «μετρά» το χρήμα και τον χρόνο του. Σε κάποιους τομείς, το κέρδος πρέπει και μπορεί να τεθεί σε δεύτερο πλάνο, αλλά δεν εξαφανίζεται. Εταιρείες χρεώνονται ή χρεοκοπούν, άλλες γεννιούνται (online υπηρεσίες) ή ακμάζουν (Amazon...). Οι περισσότερες χάνουν χρήματα και προσαρμόζονται.

Ενώ η τραπεζική και χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε σταματήσει ένα μέρος της παραγωγής, ακινητοποιώντας εμπορικά πλοία στις εκβολές μεγάλων ποταμών, αυτή τη στιγμή χτυπιέται άμεσα η λεγόμενη πραγματική οικονομία.

Ωστόσο, το να πούμε ότι η κρίση αποκαλύπτει την πραγματικότητα επειδή αποδεικνύει ότι η κοινωνία λειτουργεί μόνο χάρη στη νοσηλεύτρια, τον σκουπιδιάρη,

τον μεταφορέα και τον μηχανικό... αποτελεί μόνο τη μισή αλήθεια.

Ενάντια στον μύθο της οικονομίας της γνώσης, είναι πράγματι οι κανονικοί παραγωγικοί εργάτες αυτοί που κράτησαν την κοινωνία σε λειτουργία κατά τη διάρκεια του λοκντάουν: η κρίση επιβεβαιώνει την κεντρικότητα της εργασίας... αλλά της *μισθωτής εργασίας*. Στην υφιστάμενη κοινωνία, ο σκουπιδιάρης και η νοσηλεύτρια εξαρτώνται εξίσου από το χρήμα όσο και ο έμπορος. Η τρέχουσα κρίση αποκαλύπτει την ανθεκτικότητα ενός κοινωνικού συστήματος που γνωρίζει ακόμα πώς να καθίσταται απαραίτητο, απέχοντας πολύ από το να αποκαλύψει τη χρεοκοπία του. Το χρήμα παραμένει η αναγκαία μεσολάβηση των ζώων μας: όποιος έχασε τη δουλειά του δεν έχει τίποτα εκτός από τις αποταμιεύσεις του, τη βοήθεια της οικογένειάς του ή την κρατική ενίσχυση – που όλα εκφράζονται σε χρήμα. Αυτοί που έφτιαξαν μάσκες για τους γείτονές τους ορισμένες φορές έπρεπε να αγοράσουν ύφασμα και, συχνότερα, ακριβά λαστιχάκια. Και το κράτος παρεμβαίνει μέσω του δανεισμού των επιχειρήσεων και σε μικρότερο βαθμό των ατόμων. Αλλά, *«αυτό που είναι αξιοσημείωτο ως προς τα εν λόγω τεράστια προγράμματα διάσωσης είναι το γεγονός ότι δαπανούν πρωτοφανή χρηματικά ποσά... ουσιαστικά για να διατηρήσουν το στάτους κβο – τουλάχιστον σε πρώτη φάση»*. («Accouchement difficile – Chronique d'une crise en devenir»)

Αυτό που συμβαίνει, και που θα συνεχίσει να εξελίσσεται, είναι η ρύθμιση του ελεύθερου εμπορίου μέσω μιας ελάσσοнос επιστροφής του κράτους: θα δοθεί λιγότερο δημόσιο χρήμα χωρίς αντάλλαγμα στον ιδιωτικό τομέα και θα πραγματοποιηθεί περιορισμένη μετεγκατάσταση ορισμένων παραγωγικών κλάδων που κρίνεται ότι έχουν στρατηγική σημασία χωρίς αυτό να

καταργήσει τις διεθνείς αλυσίδες αξίας και τις ροές της just-in-time παραγωγής.

3.2 Τρεις μήνες που κερδήθηκαν για τον πλανήτη

Στις αρχές του 2020, ετοιμάζαμε ένα κείμενο για την οικολογία, το οποίο θα δημοσιευτεί σύντομα σε αυτό το blog (ddt21.poblogs.org). Όπως και να έχει, ας πούμε εδώ ότι καμιά από τις αιτίες της υπερθέρμανσης του πλανήτη δεν θα εκλείψει μέσα από την αντιμετώπιση μιας υγειονομικής κρίσης, η οποία είναι πλευρά της περιβαλλοντικής κρίσης. Αντίθετα προς την πιο θανατηφόρα «Ισπανική γρίπη», η σημερινή πανδημία εκφράζει την αντίφαση ανάμεσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και την αναγκαία φυσική βάση του. Η ρύπανση, η υποβάθμιση της βιοποικιλότητας, η αποψίλωση των δασών... θα παραμείνουν και η βιομηχανική γεωργία, λ.χ., θα συνεχίσει να διευκολύνει την εμφάνιση νέων ιών και ασθενειών απέναντι στις οποίες θα είμαστε ευάλωτοι.

Οπωσδήποτε, το 2020, η οικονομική επιβράδυνση λόγω της πανδημίας καθυστέρησε την «ημέρα εξάντλησης των φυσικών αποθεμάτων» κατά τρεις εβδομάδες, τη μέρα δηλαδή κατά την οποία η ανθρωπότητα καταναλώνει όλους τους πόρους που τα οικοσυστήματα μπορούν να παραγάγουν μέσα σε ένα έτος.² Αλλά θα ήταν λάθος να προσδοκούμε ότι αυτή η επιβράδυνση της παραγωγής θα συνεχιστεί και ότι θα οδηγήσει στο μέλλον στον οικολογικό «σχεδι-

2. (σ.τ.μ.) Το συγκεκριμένο ορόσημο βασίζεται σε έναν αβέβαιο και ανακριβή υπολογισμό των πόρων που παράγονται από τη γη ετησίως. Αποτελεί προβολή της λογικής των «ισοσκελισμένων προϋπολογισμών», δηλαδή της οικονομικής λιτότητας, στη σφαίρα της οικολογίας και από αυτή την άποψη αποτελεί καθαρό προϊόν της καπιταλιστικής ιδεολογίας.

ασμό» ή στη «διακλάδωση». Τα παιδιά θα τρώνε απλώς περισσότερη βιολογική τροφή στα σχολικά εστιατόρια και οι γονείς τους θα αγοράζουν περισσότερα ντόπια λαχανικά από το Carrefour, θα ζουν σε μια οικολογική γειτονιά, θα οδηγούν ένα ηλεκτρικό αυτοκίνητο σε μια πόλη «μηδενικού άνθρακα» και σε μια περιοχή με «θετική ενέργεια για την πράσινη ανάπτυξη».

Δεν θα επιβραδύνουμε την αστικοποίηση του κόσμου, θα την πρασινίσουμε. Το Λονδίνο, μια τυπική «παγκοσμιοποιημένη» μητρόπολη, όπου δημιουργήθηκε το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού των θέσεων εργασίας στην Αγγλία από το 2008 έως το 2019, θα πρασινίσει τα κτίριά του, θα απαγορεύσει τα βενζινοκίνητα αυτοκίνητα, θα εισάγει ηλεκτρικά λεωφορεία και τραμ, θα επεκτείνει τις «ζώνες πρασίνου» και θα πολλαπλασιάσει τους λαχανόκηπους για τους κατοίκους της πόλης. Ταυτόχρονα, η τροφή των Λονδρέζων δεν θα προέρχεται από την περιοχή, ούτε καν από τη χώρα, αλλά από ολόκληρη την υφήλιο: δεδομένου ότι τη σήμερα ημέρα ένα εκτάριο γης στη Μεγάλη Βρετανία αποφέρει εκατό φορές μεγαλύτερο κέρδος όταν χρησιμοποιείται για την ανέγερση οικοδομών σε σύγκριση με τη γεωργική χρήση του, μόνο μια ριζική κοινωνική ανατροπή θα μπορούσε να δώσει τέλος στον νόμο της απόδοσης.

Θα πρέπει να είναι κανείς αφελής για να σοκάρεται από το γεγονός ότι η κυβέρνηση θέλει να χρηματοδοτήσει (κατά κύριο λόγο) τις επιχειρήσεις (ιδιαίτερα, την αεροπλοΐα και την αυτοκινητοβιομηχανία) και να προσφέρει στήριξη (αλλά για μικρό χρονικό διάστημα) στους εργαζόμενους που εργάζονται με μειωμένο ωράριο. Ο ανταγωνισμός και η κερδοφορία το επιβάλλει, είναι λογικό να επιδοτείται η παραγωγή παρά τις αρνητικές της συνέπειες στο περιβάλλον. Εν ολίγοις, αμβλύνονται οι επιπτώσεις ενώ

τροφοδοτούνται οι αιτίες. Εξοικονομείται ενέργεια εδώ για να χρησιμοποιηθεί περισσότερο αλλού. Στη Γαλλία ήδη το μεγαλύτερο μέρος της ηλεκτρικής ενέργειας παραγόταν από πυρηνική ενέργεια: αυτός είναι πράγματι ο δρόμος που ακολουθείται, με ένα «μείγμα» το οποίο πάντοτε περιέχει μεγάλες δόσεις ορυκτών καυσίμων με μια αυξανόμενη αναλογία ανανεώσιμων πηγών ενέργειας... χωρίς να εγκαταλείπεται η πυρηνική ενέργεια. Θα χρησιμοποιούμε λιγότερες πλαστικές συσκευασίες, πράγμα το οποίο δεν θα εμποδίσει την αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής πλαστικών. Και λοιπά.

Και αυτά καλλιεργώντας την ψευδαίσθηση ενός λάιτ και συνεπώς λιγότερο ρυπογόνου καπιταλισμού, καθώς αυτός θα είναι ψηφιακός. Αλλά στην πραγματικότητα το εικονικό έχει μεγάλο βάρος: σε πρώτες ύλες, καύσιμα, μεταποίηση, μεταφορές, συντήρηση...

«Η παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας ακόμη αυξάνεται (+2,3% το 2018) και ένα ποσοστό πάνω από 80% προέρχεται ακόμα από ορυκτά καύσιμα. Η ποσότητα της ενέργειας που απαιτείται για την παραγωγή ενέργειας αυξάνεται κι αυτή καθώς υφίστανται εξόρυξη κοιτάσματα χαμηλότερης ποιότητας ή οι λεγόμενοι “μη συμβατικοί” υδρογονάνθρακες, όπως η ασφαλτούχος άμμος [...] Η ενεργειακή απόδοση των ενεργειακών επενδύσεων μειώνεται σταθερά [...] Μόνο η online παρακολούθηση βίντεο, τα οποία είναι αποθηκευμένα σε τεράστιες φυσικές υποδομές, δημιούργησε το 2018 εκπομπές αερίων θερμοκηπίου που είναι ίσες με αυτές που δημιούργησε μια ολόκληρη χώρα σαν την Ισπανία [...] Ένα τυπικό έργο μηχανικής μάθησης δημιουργεί σήμερα ρύπους που ισοδυναμούν με γύρω στους 284 τόνους διοξειδίου του άνθρακα καθ’ όλη τη διάρκεια της εκτέλεσής του, πέντε φορές περισσότερους

από τις εκπομπές ενός αυτοκινήτου από την κατασκευή του μέχρι την απόρριψή του [...] Οι τεχνολογικοί γίγαντες δεν ενδιαφέρονται να αναπτύξουν πιο αποδοτικές ενεργειακά μεθόδους. Ούτε ενδιαφέρονται να ωθήσουν τους χρήστες τους να συμπεριφέρονται με έναν τρόπο που να είναι φιλικότερος προς το περιβάλλον. Η μελλοντική ευημερία τους εξαρτάται από το να συνηθίσουν όλοι να ανάβουν το φως μιλώντας σε ένα συνδεδεμένο μικρόφωνο αντί απλώς να πατάνε ένα ηλίθιο κουμπί. Το οικολογικό κόστος αυτών των δύο ενεργειών δεν είναι καθόλου ισοδύναμο. Η πρώτη απαιτεί μια υπερσύγχρονη ηλεκτρονική συσκευή που να διαθέτει βοηθό φωνής, για την ανάπτυξη της οποίας καταναλώθηκαν πολλές πρώτες ύλες, ενέργεια και εργασία. Δεν έχει κανένα νόημα να υποστηρίζεται ταυτόχρονα το “Διαδίκτυο των πραγμάτων” και ο αγώνας ενάντια στην κλιματική κρίση: η αύξηση του αριθμού των συνδεδεμένων αντικειμένων απλώς επιταχύνει την καταστροφή του περιβάλλοντος. Και τα δίκτυα 5G αναμένεται να διπλασιάσουν ή να τριπλασιάσουν την ενεργειακή κατανάλωση των παρόχων κινητής τηλεφωνίας τα επόμενα πέντε χρόνια». (Sebastien Broca, «Le numérique carbure au charbon»). Δισεκατομμύρια αντικειμένων που «επικοινωνούν» πρόκειται να κατακλύσουν τη ζωή μας. Το «τρένο της προόδου» συνεχίζει την πορεία του που διακόπηκε στιγμιαία. Η υπερθέρμανση του πλανήτη ετοιμάζει νέες τροπικές πανδημίες. Θα υπάρξουν κι άλλοι κορωνοϊοί.

Αλλά ας είμαστε ήσυχοι: η Google μας ανακοίνωσε ότι «ερευνητές χρησιμοποιούν την Τεχνητή Νοημοσύνη για τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην Ουγκάντα».

3.3 Επιτάχυνση

Παρόλο που ο κόσμος προσωρινά επιβραδύνθηκε, οι τάσεις που βρίσκονται στη βάση του ισχυροποιούνται από την κρίση, όπως σε άλλη συγκυρία ισχυροποιούνταν από τον πόλεμο. Στις καθημερινές στατιστικές για τα κρούσματα και τους θανάτους, τα ΜΜΕ προσθέτουν και τα στοιχεία για την παραγωγή που έχει απολεσθεί και προβλέπουν την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Αυτό είναι πιθανό. Αλλά ανάμεσα στο 1929 και το 1932 στις ΗΠΑ οι μετοχές έχασαν το 90% της αξίας τους και έως το 1933 η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε κατά 52%: το έτος εκείνο η ανεργία έφτασε το 25% και 2 εκατομμύρια άνθρωποι έμειναν άστεγοι. Εντούτοις, ο καπιταλισμός συνέχισε την πορεία του.

Καμιά γιγάντια και καταστροφική επιδημία δεν μπορεί από μόνη της να δώσει τέλος στον καπιταλισμό, εκτός αν οδηγήσει στην εξολόθρευση ολόκληρου σχεδόν του παγκόσμιου πληθυσμού. Θα ανατρέψει τις ισορροπίες, θα ξαναμοιράσει την πολιτική, γεωπολιτική και κοινωνική τράπουλα προς τις πιο απροσδόκητες και αντικρουόμενες κατευθύνσεις. Η κρίση του 1929 οδήγησε στο *New Deal*, τον ναζισμό και τα λαϊκά μέτωπα, με την ΕΣΣΔ να ισχυροποιείται και με μια μεταρρυθμιστική σοσιαλδημοκρατία να ανέρχεται στην εξουσία στη Σουηδία για δεκαετίες. «*Η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων ορισμένες φορές απαιτεί τεράστιες θυσίες των υλικών τους στηριγμάτων (πραγμάτων και ανθρώπων) [...] για τον ίδιο λόγο, αυτές οι σχέσεις δεν μπορούν ούτε να τροποποιηθούν βάσει σχεδίου ούτε να ανατραπούν από κάποιον αυτοματισμό της ιστορίας (λ.χ. μια "κατάρρευση")*» (Il Lato Cattivo).

Πλην μερικών μικροαλλαγών, η κυριαρχία της παραγωγής just-in-time και μη-

δενικού αποθέματος συνεχίζεται. Τα φάρμακα θα πουλήσουν μερικά φάρμακα που έχουν παραχθεί σε εργοστάσια της Λυών ή της Μαδρίτης, αλλά οι Ευρωπαίοι θα συνεχίσουν να αγοράζουν smartphones που έχουν παραχθεί στην Ασία, έχουν φορτωθεί σε ένα πλοίο που μεταφέρει 2.000 κοντέινερ και στη συνέχεια έχουν μεταφερθεί με ένα φορτηγό ή με ένα βαν της UPS. Ο υπολογιστής που χρησιμοποιείται στη Mersles-Bains δεν πρόκειται στο άμεσο μέλλον να προέρχεται από γερμανικά ή ολλανδικά εργοστάσια, όπως εκείνα από τα οποία κάποτε προερχόταν ο ραδιοτηλεοπτικός εξοπλισμός που πουλούσε η Grundig και η Philips.

Μπορούμε να προβλέψουμε μια πολύ περιορισμένη επιστροφή στο λεγόμενο κοινωνικό κράτος. Οι αστοί το έχουν παρακάψει ως προς τις περικοπές του προϋπολογισμού, τις ιδιωτικοποιήσεις, τον εξορθολογισμό των δημόσιων υπηρεσιών που υποχρεώθηκαν να λειτουργούν ως επιχειρήσεις, την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επέκταση της αγοράς και το όσο το δυνατόν μικρότερο κράτος. Ο καπιταλισμός προϋποθέτει έναν μη καπιταλιστικό χώρο καθώς και ένα κράτος που να λειτουργεί βάσει μιας διαφορετικής λογικής και όχι βάσει της καθαρής λογικής της αγοράς.

Αυτό δεν μειώνει την αστική κυριαρχία, ιδιαίτερα των χρηματοπιστωτικών και τραπεζικών κλάδων της. Ο κορωνοϊός δεν θα σταματήσει την πορεία προς τη μείωση των συντάξεων, την επισφαλειοποίηση, την ατομικοποίηση της αγοράς εργασίας και την επιδείνωση της κοινωνικής προστασίας.

3.4 Θα υπάρξει ζωή χωρίς Διαδίκτυο;

Αυτό που εγκαινίασε ο κορωνοϊός είναι η μεγάλη κλίμακας εκμάθηση της τηλε-ύ-

παρξης. Η παραμονή στο σπίτι είτε εθελοντικά είτε καταναγκαστικά κατέδειξε ότι είναι αδύνατο να ζει κανείς σήμερα μια «κανονική» ζωή χωρίς την ψηφιακή τεχνολογία. Το Διαδίκτυο αποτέλεσε τόσο ένα μέσο επιβολής του λοκντάουν για το κράτος όσο και ένα μέσο στήριξης του πληθυσμού. Παρείχε πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες, στην εκπαίδευση, στις οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, στη σεξουαλικότητα (ιστοσελίδες γνωριμιών και πορνογραφικού περιεχομένου), στη διασκέδαση, στην εργασία (μολονότι σε μικρότερο βαθμό από αυτόν που συχνά λέγεται), ακόμα και στην πολιτική δραστηριότητα... λόγω του λοκντάουν, η πορεία προς την καθολική ψηφιοποίηση έκανε ένα μεγάλο άλμα προς τα εμπρός. Επικοινωνία με τα smartphone και πανταχού παρουσία των οθονών: η κοινωνία των ατόμων τα κοινωνικοποιεί από απόσταση.

Τα τελευταία τριάντα περίπου χρόνια, ο υπολογιστής έγινε αναγκαίος για την κυκλοφορία του κεφαλαίου και των εμπορευμάτων – ξεκινώντας από την εργασιακή δύναμη. Καθώς ο καπιταλισμός αποικιοποιεί την καθημερινή ζωή, εγκαθιστά επίσης ψηφιακή τεχνολογία στην κρεβατοκάμαρα, το αυτοκίνητο, το ψυγείο και ετοιμάζεται να την εμφυτεύσει και μέσα στο σώμα. Αυτό που παρουσιάστηκε απλώς ως κάτι το «πρακτικότερο και ταχύτερο» τώρα επιβάλλεται ως αναγκαίο, προτού γίνει υποχρεωτικό. Το ανθρώπινο όν ζει τώρα «online». Μπορεί σύντομα να έχει έναν εικονικό βοηθό που θα συνδέει όλα τα προσωπικά του δεδομένα, θα κάνει τα ψώνια για λογαριασμό του, θα παρακολουθεί την υγεία του υπενθυμίζοντάς του να πάρει τα φάρμακά του, θα διαχειρίζεται την ατζέντα του, θα έρχεται σε επαφή με κάποιον άνθρωπο με τον οποίο έχει καιρό να επικοινωνήσει και έτσι θα γνωρίζει τις ανάγκες του καλύτερα από το

ίδιο. Η ψηφιακή αποτοξίνωση δεν θα αποτελέσει μόδα όπως το *slow food*.

Μέσα σε λιγότερο από δεκαπέντε χρόνια, ο υπολογιστής έχει μετατραπεί σε τεχνητό μέλος τουλάχιστον 3 δισεκατομμυρίων ανθρώπων, 1,5 δισεκατομμύρια εκ των οποίων πουλήθηκαν το 2019. Για πρώτη φορά, ένα εργαλείο *εργασίας* αποτελεί ταυτόχρονα ένα απαραίτητο αντικείμενο της συναισθηματικής, της οικογενειακής και της πνευματικής ζωής καθώς και ένα προνομιακό εργαλείο του κοινωνικού και πολιτικού –και επομένως αστυνομικού– ελέγχου. Και πάντοτε στο όνομα της συλλογικής ευημερίας: μια τοποθεσία που επιτηρείται μέσω κάμερας λέγεται ότι βρίσκεται υπό την «προστασία κλειστού κυκλώματος βίντεο». Μια μαγική λέξη, η «ασφάλεια» επιβάλλεται τόσο ενάντια στον εγκληματία όσο και ενάντια στον τρομοκράτη και τον ιό, και η υγειονομική κρίση δείχνει τον βαθμό στον οποίο το κράτος κατακτά την υποταγή μας στο όνομα της υγείας. Εκτός από την αναγνώριση προσώπου (σε αυτό το πεδίο η Κίνα είναι το μέλλον του κόσμου), ο ραδιοεντοπισμός έχει λαμπρό μέλλον μπροστά του. Το υποδόριο τσιπ που σήμερα προορίζεται για τα κατοικίδια θα εμφυτευθεί στους ανθρώπους, οι οποίοι θα μεταφέρουν τον ιατρικό τους φάκελο, το ποινικό τους μητρώο κ.λπ. και εκτός από λίγους απείθαρχους, οι σύγχρονοι πολίτες θα υιοθετήσουν αυτό το σύστημα όπως το έκαναν και στην περίπτωση του βιομετρικού διαβατηρίου ή του ηλεκτρονικού εκκαθαριστικού της εφορίας.

Χωρίς να χαιρόμαστε για αυτό, δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει. Προκειμένου να είναι σε θέση ο χρήστης του διαδικτύου να μαθαίνει τι καιρό κάνει στο Βίλνιους ή να βρίσκει το πραγματικό όνομα του ανθρώπου που υπέγραφε ως «Baron Corvo» με μερικά κλικ, πρέπει να έχουν συλλεχθεί και

να ενημερώνονται διαρκώς εκατομμύρια κομμάτια δεδομένων ενώ και η αναζήτηση που ο ίδιος κάνει αφήνει επίσης τα δικά της ίχνη. Δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει τα πάντα για οποιοδήποτε θέμα χωρίς να είναι κομμάτι όλων αυτών και να «ιχνηλατείται» κάθε στιγμή.

4. ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ & ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

4.1 Αποστασιοποίηση

Στην τηλεοπτική σειρά *Years and Years* που προβλήθηκε την άνοιξη του 2019, η Αγγλία του 2029 κυβερνιέται από μια αυταρχική (αν όχι εγκληματική) κυβέρνηση η οποία, στο μέσον μιας επιδημίας που μεταδίδεται από πιθήκους, επιβάλλει λοκντάουν σε «ευαίσθητες» γειτονιές, οι οποίες αποκλείονται πίσω από φραγμούς υπό τον έλεγχο της αστυνομίας και στις οποίες η είσοδος απαγορεύεται κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Ένα χρόνο μετά την κυκλοφορία της σειράς, αυτή η πολιτική φαντασία έγινε πραγματικότητα για τρία δισεκατομμύρια ανθρώπους: περιορισμοί στις μετακινήσεις, απαγορεύσεις κυκλοφορίας, πανταχού παρουσία της αστυνομίας. Αλλά αυτό το «βιο-πολιτικό» πείραμα σε παγκόσμια κλίμακα (το οποίο ήταν παγκοσμίως επιτυχημένο) εκδήλωσε με ορατό τρόπο κάτι που ουσιαστικά υπήρχε ήδη: εκτός από τα γηροκομεία, το λοκντάουν δεν αύξησε την «κοινωνική απόσταση» του ενός από τον άλλον σε σύγκριση με πριν. Ούτε τη μείωσε. Βρισκόμαστε σε κατ' οίκον περιορισμό, χάσαμε τον έλεγχο της ζωής μας: αλλά ποιον ακριβώς έλεγχο είχαμε πάνω στη ζωή μας τον Φεβρουάριο του 2020; Την ελευθερία να πάμε στη δουλειά, υπό τον όρο ότι έχουμε δουλειά, και την ελευθερία να είμαστε Βουδιστές ή Μαρξιστές, υπό τον όρο ότι αυτές οι πεποιθήσεις παραμένουν

γνώμες που δεν έχουν καμία επιρροή πάνω στα θεμέλια της κοινωνίας. Ένας κομμουνιστής έλεγε για τους προλετάριους τη δεκαετία του 1840 ότι εξαρτώνται από αιτίες εξωτερικές προς τους ίδιους. Το 2020, η μαζική αποδοχή μιας καταναγκαστικής ατομικοποίησης αποκάλυψε τον διαχωρισμό που αποτελεί την καθημερινή πραγματικότητα των προλετάρων, πολλώ δε μάλλον σε μια εποχή διαιρεμένων αγώνων και διαχωρισμένων ταυτοτήτων.

Μια επιδημία και η κρατική διαχείρισή της δεν είναι πιο καταστροφική, λ.χ., από την κήρυξη πολέμου στις 14 Αυγούστου [του 1914 σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο], η οποία παρέλυσε σχεδόν ολόκληρο το εργατικό και σοσιαλιστικό κίνημα.

Σε αντίθεση με το 1840, στον 21^ο αιώνα, η συντριπτική πλειοψηφία της ανθρωπότητας δεν έχει άλλον τρόπο να επιβιώσει από τον μισθό – αν μπορεί να τον κερδίσει και υπό τους όρους που της επιβάλλονται.

Αλλά αυτή η κοινή μοίρα δεν επαρκεί για την ένωση και την ενοποίηση των ανθρώπων· πριν αυτά συμβούν, οι κοινωνικοί αγώνες θα πρέπει να έχουν ξεκινήσει να θέτουν έναν κοινό στόχο. Σήμερα, παρόλο που γίνονται πολλοί αγώνες, ενδεχομένως περισσότεροι απ' όσους μπορεί να φαντάζεται κανείς και με μια πολύ ευρύτερη ποικιλία σε σύγκριση με τους αγώνες του παρελθόντος – εργατικοί αγώνες, αγώνες για το «κοινωνικό φύλο», οικολογικοί αγώνες... – και ακόμα κι αν ορισμένες φορές οι αγώνες αυτοί είναι νικηφόροι, παραμένουν κατακερματισμένοι, ανίκανοι να φτάσουν στην καρδιά του προβλήματος. Οι πανδημίες, η παύση ενός κομματιού της οικονομίας και ο εγκλεισμός διέκοψαν κάποιους αγώνες αλλά προκάλεσαν επίσης άλλους. Αλλά η ταυτόχρονη διεξαγωγή των αγώνων δεν αποτελεί συγχρονισμό τους, η παράθεση του ενός δίπλα στον άλλον δεν αποτελεί

συνένωσή τους και η διασταύρωσή τους δεν είναι το ίδιο πράγμα με το ξεπέραςμα των ορίων τους. Μέχρι στιγμής, οι αντιστάσεις και οι αρνήσεις εστιάζουν στην καλύτερη περίπτωση σε αιτήματα για μεταρρυθμίσεις.

Ο αγώνας για τον μισθό και τις συνθήκες εργασίας επηρεάζει την αναλογία μισθών/κερδών αλλά δεν επιτίθεται αυτόματα (και στην πραγματικότητα σπανίως) στην ίδια την ύπαρξη της μισθωτής εργασίας. Κατά τον ίδιο τρόπο, η άρνηση να ρισκάρει κανείς την υγεία του για το αφεντικό του, η διεκδίκηση μέτρων προστασίας ή ακόμα και η διεκδίκηση να πληρώνεται χωρίς να πηγαίνει στη δουλειά για όσον καιρό υπάρχει κίνδυνος δεν επαρκεί για την αμφισβήτηση της αμοιβαίας ύπαρξης της αστικής τάξης και του προλεταριάτου. Πολύ λίγοι ασκούν κριτική στην εργασία και ακόμα λιγότεροι στο κράτος καθαυτό, έγραφαν οι συγγραφείς του κειμένου *«Θα κάνουμε ό,τι είναι απαραίτητο. Ο ιός, το κράτος και εμείς»*, τον Απρίλιο του 2020: η παρατήρησή τους παραμένει έγκυρη.

Ας φανταστούμε ότι θα υπάρξει μια αντιστροφή προς το τέλος της πανδημίας, με όλες τις ξεχωριστές κριτικές να συγκλίνουν μαζί στην επίθεση ενάντια στη θεμελιώδη δομή, τη δομή που δεν δημιουργεί τις υπόλοιπες καταπιέσεις, αλλά τις συντηρεί και τις αναπαράγει: τη σχέση κεφαλαίου/εργασίας, αστικής τάξης/προλεταριάτου. Οι διαφορετικοί αγώνες θα «καθιζάνουν», όπως λέμε στη χημεία, όταν τα ετερογενή στοιχεία που μέχρι τώρα είναι διεσπαρμένα αποκρυσταλλωθούν σε ένα μπλοκ. Η αντίσταση θα προχωρήσει στο στάδιο της επίθεσης στα θεμέλια αυτής της κοινωνίας. Οι άρχουσες ελίτ θα υποστούν όλο και μεγαλύτερη απόρριψη γιατί η διαχείριση της κρίσης που έκαναν τις απονομιμοποίησε και έθεσε μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού εναντίον τους. Επωφελούμενοι από το στα-

μάτημα ενός κομματιού της παραγωγής, οι προλετάριοι θα επιχειρήσουν να μετασχηματίσουν την κοινωνία, να ξεγερθούν ενάντια στις δυνάμεις του κράτους, να επιτεθούν στην αστική κυριαρχία, να έρθουν σε ρήξη με την παραγωγικότητα και την εμπορευματική ανταλλαγή, να διαχωρίσουν ό,τι είναι επιβλαβές από ό,τι είναι χρήσιμο, να ξεκινήσουν την αποσυσώρευση (αποανάπτυξη) κ.λπ.

Δεν είναι κάτι το αδύνατο, αλλά τίποτα δεν δείχνει σήμερα ότι οι πολύμορφοι αγώνες κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση. Αντιθέτως, τα σημάδια που είναι ορατά δείχνουν τη διατήρηση των διαιρέσεων βάσει κατηγορίας, ταυτότητας, εντοπιότητας, εθνικότητας, θρησκείας και ορισμένες φορές την εμφάνιση νέων διαχωρισμών. Και δεν υπάρχει συνταγή για το ξεπέραςμά τους.

4.2 Υπόθεση

Ο ιός και η θεραπεία του δεν αλλάζουν ριζικά τίποτα: αποκαλύπτουν και οξύνουν τις εξελίξεις. Ένα ιστορικό γεγονός, ακόμα κι αν έχει το μέγεθος της τρέχουσας πανδημίας, δεν αλλάζει από μόνο του τον ρου της ιστορίας. Ο Covid διακόπτει πολλά πράγματα αλλά δεν διακόπτει τον καπιταλισμό ή την κυριαρχία του και δεν είναι καν βέβαιο ότι θα αλλάξει τις τρέχουσες μορφές του όπως το έκανε κάποτε ο Πόλεμος του 14-18 ή η κρίση του 1929. Δεν ζούμε το τέλος του κόσμου ή το τέλος ενός κόσμου. Η πανδημία ενισχύει την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων: η αστική τάξη, ως συνήθως, δείχνει ότι έχει ισχυρό ανοσοποιητικό σύστημα.

Ο καπιταλισμός είναι (πραγματικά) εύθραυστος μόνο ως προς αυτό στο οποίο βασίζεται: το προλεταριάτο. Περισσότερο από κάθε άλλο σύστημα, αυτός ο τρόπος παραγωγής τροφοδοτείται από τις κρίσεις

που ξεπερνά, ακόμα και τις πιο σοβαρές, γιατί είναι εκπληκτικά απρόσωπος και εύπλαστος και αρκείται στα ουσιώδη: τη σχέση κεφαλαίου/εργασίας, την επιχείρηση, τον ανταγωνισμό... Η καπιταλιστική κοινωνική σχέση είναι ταυτόχρονα «φορέας του ίδιου του ξεπεράσματός της ή της αναπαραγωγής της σε ανώτερο επίπεδο»: από όλες τις σχέσεις «εκμετάλλευσης ανάμεσα σε ανταγωνιστικές τάξεις» που έχουν υπάρξει ιστορικά είναι η «πιο αντιφατική και συνεπώς η πιο δυναμική» (Il Lato Cattivo, «Covid-19 and beyond», Μάρτιος 2020)... Θα προτείνουμε έναν «ιστορικό νόμο» (που όπως κάθε νόμος έχει τις εξαιρέσεις του):

Εν τη απουσία ενός προϋπάρχοντος κοινωνικού κινήματος ήδη ριζοσπαστικού (δηλαδή ενός κινήματος που τείνει να επιτεθεί στα θεμέλια της κοινωνίας), μια καταστροφή μπορεί μόνο να ενισχύσει τις επιμέρους συγκρούσεις, τις μεταβαλλόμενες εντάσεις, και να εξαναγκάσει την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων να εξελιχθεί και επομένως να ενδυναμωθεί.

Όλοι επιβεβαιώνονται από τον κορωνοϊό. Η αριστερή γυναίκα βγάζει το συμπέρασμα ότι χρειαζόμαστε αληθινές δημόσιες υπηρεσίες, ο νεοφιλελεύθερος ότι αποδεικνύεται η ανικανότητα του κράτους, ο ψηφοφόρος της άκρας δεξιάς ότι πρέπει να κλείσουν τα σύνορα, ο οικολόγος ότι τα μικρά βήματα πρέπει να πολλαπλασιαστούν, ο κυβερνητικός οικολόγος ότι κάθε πολιτική δύναμη που είναι πιθανό να εργαστεί υπέρ του περιβάλλοντος πρέπει να στηριχτεί, ο μετανθρωπιστής ότι είναι καιρός να κινηθούμε προς την κατεύθυνση μιας βελτιωμένης ανθρωπότητας, ο ερευνητής ότι η έρευνα χρειάζεται περισσότερη χρηματοδότηση, ο ακτιβιστής ότι είναι επείγον να πυροδοτηθούν αγώνες, ο παραιτημένος ότι τα πάντα μας διαφεύγουν, ο καταστροφολόγος ότι πρέπει να συνηθίσου-

με τα χειρότερα... Και ο προλετάριος; Ως προς τι επιβεβαιώθηκε; Όπως και να έχουν τα πράγματα, σκέφτεται και θα σκέφτεται ότι η δράση και οι αγώνες του τον οδηγούν να σκέφτεται.

Θέτουμε στον εαυτό μας μόνο τις (θεωρητικές) ερωτήσεις για τις οποίες έχουμε ήδη αρχίσει να δίνουμε (πρακτικές) απαντήσεις.

22 Σεπτεμβρίου 2020

Βιβλιογραφία

Michael Roberts, «It was the virus that did it», *The Next Recession*, 15 Μαρτίου 2020 και «Lockdown!», *The Next Recession*, 24 Μαρτίου 2020.

Jean-Paul Sardon, «De la longue histoire des épidémies au Covid-19», *Les Analyses de Population & Avenir*, 2020.

Jean-François Toussaint & Andy Marc, «Sortir d'un confinement aveugle», *larecherche.fr*, 22 Απριλίου 2020.

Gaël Giraud, «Dépister et fabriquer des masques, sinon le confinement n'aura servi à rien», *reporterre.net*, 24 Μαρτίου 2020.

Ο G. Giraud έχει ψευδαισθήσεις σχετικά με τη δυνατότητα να δημιουργηθεί σήμερα ένα «δημόσιο σύστημα υγείας αντάξιο του ονόματός του», το οποίο να μην κυριαρχείται από μια «φαρμακευτική βιομηχανία σε διαδικασία ιδιωτικοποίησης».

Jean-Dominique Michel, *Covid: Anatomie d'une crise*, HumenSciences, 2020, σ. 224.

Όπως και ο Gaël Giraud, ο J.-D. Michel πιστεύει ότι είναι δυνατό να υπάρξει στον ση-

μερινό κόσμο ένα σύστημα υγείας που να μην αποτελεί βιομηχανία των ασθενειών.

Il Lato Cattivo, «Covid-19 e oltre»

Bruno Astarian και Robert Ferro, «Accouchement difficile – Chronique d’une crise en devenir», hicsalta-communisation.com

Raffaele Sciortino, «Géopolitique du virus», acta.zone, 29 Απριλίου 2020.

Sébastien Broca, «Le numérique carbure au charbon», *Le Monde diplomatique*, Μάρτιος 2020.

Tristan Leoni & Céline Alkamar, «Quoi qu’il en coûte. L’Etat, le virus et nous»

Για τους τρέχοντες αγώνες και τις νέες μορφές ρεφορμισμού: Tristan Leoni, «Abolir la police?», Σεπτέμβριος 2020.

Παράθεμα από τον Χέγκελ: «Είμαι σχεδόν 50 χρονών. Πέρασα 30 από αυτά τα χρόνια μέσα σε αυτούς τους αιώνια ταραγμένους καιρούς του φόβου και της ελπίδας και ήλπιζα ότι μια μέρα ο φόβος και η ελπίδα θα τελείωναν. Είμαι υποχρεωμένος να παραδεχτώ ότι όλα συνεχίζονται» (Επιστολή στον Φρίντριχ Κρόιτσερ, 30 Οκτωβρίου 1819).

<https://www.worldometers.info/coronavirus/>

<https://feverstruggle.net/category/reports/>

Σημειώσεις για τη διαχείριση της πανδημικής κρίσης από το καπιταλιστικό κράτος και τους αγώνες εναντίον της

Αντίθεση

Θα ξεκινήσουμε από το ερώτημα «τι ζωή και σε τι κόσμο θέλουμε να ζήσουμε», το οποίο θέτει η σημερινή εκδήλωση,¹ για να σημειώσουμε ότι η απάντηση σε ένα τέτοιο ερώτημα μπορεί να δοθεί μόνο μέσα στους αγώνες εναντίον της σημερινής κοινωνίας, μέσα στο πραγματικό κίνημα για την κατάργηση της υφιστάμενης κατάστασης πραγμάτων. Από αυτή την άποψη, ένα βιβλίο, ένα κείμενο ή τα λόγια που εκφέρει ένας ομιλητής σε μια εκδήλωση δεν μπορεί να είναι τίποτα παραπάνω από μια στιγμή και, στην καλύτερη περίπτωση, μια αποκρυστάλλωση αυτής της συγκρουσιακής και αντιφατικής κοινωνικής κίνησης. Είναι, ωστόσο, ενδεχομένως δυνατό να σκιαγραφήσουμε το πεδίο αυτής της **ταξικής** σύγκρουσης και τα διακυβεύματά της.

Η αναπαραγωγή και διαιώνιση αυτού του κόσμου γίνεται μόνο μέσω της πραγματοποίησης, της κατεξουσίασης και της λεηλασίας από το κεφάλαιο, αφενός των ζωντανών παραγωγών που παράγουν τον κοινωνικό πλούτο και, αφετέρου, της μη-ανθρώπινης φύσης ως αυτοτελούς δύναμης. Το ίδιο το ξέσπασμα της πανδημίας είναι σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις αποτέλεσμα της καπιταλιστικής λεηλασίας της άγριας ζωής. Η ανθρώπινη ζωτική δραστηριότητα, η ανθρώπινη ζωή στο σύνολο

της, υποτάσσεται στο δημιούργημά της που αυτονομείται και την εξουσιάζει, το κεφάλαιο, την αυτοκινούμενη ζωή του νεκρού, όπως προσδιόριζε ο Χέγκελ το χρήμα. Η αέναη και όλο και πιο διευρυμένη συσσώρευση αξίας, η οποία επεκτείνεται σε όλες τις σφαίρες της ανθρώπινης ύπαρξης και σε όλους τους πόρους και τις δυνάμεις της φύσης αποτελεί σε αυτή την κοινωνία αυτοσκοπό. Ο θάνατος, η νεκρή εργασία, κυριαρχεί και διαμορφώνει μέσα στον καπιταλιστικό κόσμο τη ζωή, τη δραστηριότητα των ζωντανών ανθρώπων και εμποδίζει την ανάπτυξη των δυνατοτήτων της – των δυνατοτήτων του κάθε ατόμου.

Το περιεχόμενο της καπιταλιστικής βιοπολιτικής που ασκούν τα κράτη και οι υπερεθνικοί πολιτικοί οργανισμοί του κεφαλαίου είναι ακριβώς η διαχείριση και η προσαρμογή της ζωής του πληθυσμού στις απαιτήσεις της συσσώρευσης του κεφαλαίου και υπ' αυτή την έννοια περιλαμβάνει τόσο μέτρα προστασίας της εργασιακής δύναμης – του πιο πολύτιμου εμπορεύματος για το κεφάλαιο, καθώς είναι το μόνο που παράγει αξία – όσο και μέτρα ελέγχου, πειθάρχησης και περιορισμού της ελευθερίας κίνησης αυτού του εμπορεύματος ή ακόμα και μέτρα άμεσης ή έμμεσης θανάτωσης του (όπως λ.χ. στην περίπτωση των μεταναστών που πνίγονται στα θαλάσσια σύνορα της ΕΕ). Όσοι μιλούν για περιορισμό της ελευθερίας από το lockdown που επιβλήθηκε όταν ξέσπασε η πανδημία, έχουν εν μέρει δίκιο, αλλά ξεχνούν να αναφέρουν ότι η **ελευθερία του ατόμου** στην καπιταλιστική κοινωνία είναι απλώς τυπική και σαφώς

1. Εισήγηση της *Αντίθεσης* για την εκδήλωση-συζήτηση «Το πρόβλημα δεν είναι ότι πεθαίνουμε αλλά ότι μας κάνουν να ζούμε έτσι» που διοργανώθηκε από τους *Συνάδελφους σε [αργή] κίνηση* και τις *Εκδόσεις των Συναδέλφων* την 6η Ιουλίου 2020 στο *Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναυαρίνου*.

περιορισμένη. Οι άνθρωποι δεν επιλέγουν ελεύθερα και συνειδητά κάθε πρωί και μετά από ώριμη σκέψη να πάνε στη δουλειά. Είναι εξαναγκασμένοι να το κάνουν για να επιβιώσουν.

Ακριβώς λόγω της κρυφής ή και φανεράς βίας που βρίσκεται στη βάση της εκμετάλλευσης της μισθωτής εργασίας και δεδομένης της διαρκούς πάλης ανάμεσα στους καπιταλιστές και τους προλετάριους τόσο γύρω από τον βαθμό της εκμετάλλευσης όσο και γύρω από τη διαρκή άρνηση των προλετάριων να υποβιβαστούν σε απλά εξαρτήματα της καπιταλιστικής μηχανής, η κρατική πολιτική δεν μεριμνά μόνο για την προσαρμογή της εργασιακής δύναμης στο κεφάλαιο και τη μείωση του κόστους αναπαραγωγής της αλλά και για τη νομιμοποίηση του κράτους και της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η ιατρική και οι υπηρεσίες του κοινωνικού κράτους, ευρύτερα, διαπερνώνται από αυτή την αντίφαση ανάμεσα στον στόχο της συσσώρευσης και τον στόχο της νομιμοποίησης. Σε κάθε περίπτωση, πρόκειται για λειτουργίες του καπιταλιστικού κράτους, δηλαδή της πολιτικής μορφής που εξασφαλίζει την κυριαρχία του κεφαλαίου επί της εργασίας. Το συγκεκριμένο περιεχόμενο και η μορφή αυτών των λειτουργιών δεν καθορίζεται αυθαίρετα από τους καπιταλιστές ή την εκάστοτε κυβέρνηση αλλά από τη διαρκή κοινωνική και ταξική σύγκρουση.

Η πανδημία είναι ένα σημείο καμπής στην ιστορία του παγκόσμιου καπιταλισμού του 21^{ου} αιώνα κατά το οποίο συμπυκνώνονται, εκφράζονται και επιταχύνονται – με εκρηκτικό τρόπο – οι προϋπάρχουσες δυναμικές και αντιφάσεις των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων. Η πανδημία αφαιρεί υπό μια έννοια τη μάσκα που κρύβει το πραγματικό περιεχόμενο της καπιταλιστικής κοινωνίας σε όλη τη χυδαία σκληρότη-

τά του. Η εξουσία του κεφαλαίου αποκαλύπτεται σαν αυτό που είναι, σαν εξουσία του θανάτου πάνω στη ζωή: οι περιττοί πια για το κεφάλαιο ηλικιωμένοι που βρίσκονται στα γηροκομεία πεθαίνουν κατά χιλιάδες, οι κρατούμενοι στις φυλακές και οι μετανάστες στα κέντρα κράτησης και υποδοχής, κομμάτι του σταθεροποιημένου πλεονάζοντος για το κεφάλαιο πληθυσμού, χάνουν τις λιγοστές επαφές που είχαν με τον έξω κόσμο και επιβιώνουν σε συνθήκες εξαθλίωσης, οι εργαζόμενοι στα εργοστάσια και στα καταστήματα εργάζονται πιο εντατικά και για περισσότερες ώρες χωρίς στοιχειώδη μέτρα προστασίας και χωρίς να λαμβάνουν τις νόμιμες άδειες, όσοι μένουν χωρίς δουλειά λαμβάνουν ένα πενιχρό επίδομα χαμηλότερο ακόμα κι απ' τον κατώτατο μισθό, οι εργαζόμενοι στα νοσοκομεία στερούνται στοιχειωδών μέτρων προστασίας ενώ δεν γίνεται καμία μόνιμη πρόσληψη προσωπικού, και ο κατάλογος συνεχίζει ατελείωτος. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση εκμεταλλεύεται τη συγκυρία για να προωθήσει την περαιτέρω απορρύθμιση του «εργατικού δικαίου» (δηλαδή του δικαίου εκμετάλλευσης της εργασίας) ως προς τις απολύσεις, τις υπερωρίες, τις αποζημιώσεις, τις βάρδιες, την επιβολή της τηλεργασίας, τις συμβάσεις κ.ο.κ.

Από την άλλη μεριά, τα περισσότερα κράτη στον κόσμο επιχείρησαν να εξασφαλίσουν τόσο τη δική τους νομιμοποίηση όσο και τη νομιμοποίηση του καπιταλιστικού συστήματος εν γένει, με την υιοθέτηση μέτρων περιορισμού της διάδοσης του ιού. Το έπραξαν αυτό αρχικά, διότι η ανεξέλεγκτη διάδοση του ιού θα είχε ως αποτέλεσμα να νοσήσει ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων. Ο μεγάλος αριθμός ασθενών θα οδηγούσε στην κατάρρευση του συστήματος υγείας, το οποίο στις περισσότερες χώρες είναι υποχρηματοδοτημένο και διαλυ-

μένο, πράγμα που με τη σειρά του θα προκαλούσε αλυσιδωτή αντίδραση και ακόμα μεγαλύτερο αριθμό θανάτων. Επομένως, μια τέτοια εξέλιξη θα ρίσκαρε την πυροδότηση ανεξέλεγκτων κοινωνικών αντιδράσεων που θα μπορούσαν να αποκτήσουν ταξικό και αντικρατικό χαρακτήρα ή, στη χειρότερη περίπτωση για μας, χαρακτήρα ενδοταξικής σύγκρουσης ρατσιστικού/ατομικιστικού τύπου. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα μπορούσε να προκληθεί ανεξέλεγκτη διάρρηξη των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και απονομιμοποίηση του κράτους και των θεσμών. Γι' αυτόν τον λόγο, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, τα κράτη ανά τον κόσμο επέλεξαν αρχικά να διακόψουν τα ίδια ένα σημαντικό μέρος των παραγωγικών δραστηριοτήτων και να επιβάλουν περιορισμούς στην κυκλοφορία του πληθυσμού και τις συναθροίσεις.

Η εν λόγω απόπειρα να αποφευχθεί η απονομιμοποίηση κράτους και κεφαλαίου επιχείρησε ταυτόχρονα να αποτρέψει τη συνάντηση και τη συγκρότηση του ταξικού υποκειμένου στον δρόμο. Ο περιορισμός της κυκλοφορίας και των συναθροίσεων επιβλήθηκε μέσω μέτρων καταστολής και επιτήρησης, των οποίων η αυστηρότητα διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, και από μια προπαγανδιστική εκστρατεία που επιχείρησε να κατασκευάσει αποδιοπομπαίους τράγους και τη φιγούρα του «αντικοινωνικού ατόμου» στα οποία το κράτος επιδιώκει να μετακυλίσει την ευθύνη.

Επομένως, εντοπίζουμε τέσσερις βασικούς στόχους των lockdown και, συνολικότερα, της πολιτικής και της προπαγάνδας των περισσότερων κρατών στον ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο:

1. **Πρώτον και κύριον, όπως είπαμε, το lockdown επιβλήθηκε προκειμένου να περιοριστεί η μετάδοση της νόσου ώστε να αποφευχθεί η απονομιμο-**

ποίηση του κράτους. Περιορίστηκαν κατά βάση οι μετακινήσεις που έχουν δευτερεύοντα ρόλο στην αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας και των καπιταλιστικών επιχειρήσεων, δεδομένου ότι ένα μεγάλο κομμάτι της παραγωγής και των μεταφορών έπρεπε να συνεχίσει να λειτουργεί ώστε να αποφευχθεί η πλήρης κατάρρευση της εν λόγω αναπαραγωγής. Παρόλα αυτά δεν αποφεύχθηκε το πάγωμα καιριών τμημάτων της οικονομίας και το μπλοκάρισμα παγκόσμιων εφοδιαστικών αλυσίδων. Το κύκλωμα της καπιταλιστικής συσσώρευσης διαρρήχθηκε προσωρινά σε αρκετά σημεία.

2. **Ένας δεύτερος στόχος ήταν η μετακίνηση της ευθύνης από το κράτος και το κεφάλαιο στο άτομο και η προώθηση της ιδεολογίας της ατομικής ευθύνης.** Συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε η κατασκευή της φιγούρας του αντικοινωνικού ατόμου-αποδιοπομπαίου τράγου προκειμένου να επιρριφθούν σε αυτό οι ευθύνες αν η εξέλιξη της εξάπλωσης της νόσου δεν είναι καλή. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επιχειρείται να απαλλαχθεί το κράτος από την ευθύνη για την υποστελέχωση και την υποχρηματοδότηση του συστήματος υγείας που έχει συντελεστεί τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια της μείωσης του κοινωνικού μισθού αλλά και για την απροθυμία του να το ενισχύσει οικονομικά ακόμα και την τελευταία στιγμή. Η βασική κατεύθυνση της μείωσης του άμεσου και του έμμεσου μισθού δεν θίχτηκε σε καμία περίπτωση. Αντιστοίχως, επιχειρήθηκε η απαλλαγή των καπιταλιστικών επιχειρήσεων από την ευθύνη για τα απολύτως πλημμελή μέτρα προστασίας των εργαζομένων από τη μετάδοση του ιού αλλά και του

καπιταλιστικού συστήματος εν γένει ως πραγματικής πηγής της πανδημίας.

- 3. Κρίσιμη ήταν επίσης η αναπαραγωγή του διαχωρισμού και της ατομικοποίησης του πληθυσμού.** Βασική και διαρκής λειτουργία του κράτους είναι η ατομικοποίηση του πληθυσμού και η αλλοτριωμένη συλλογικοποίησή του (βάσει εθνικότητας, επαγγελματικής κατηγορίας, ιδιότητας του πολίτη κ.ο.κ.). Το κράτος του κεφαλαίου οφείλει να εμποδίζει προληπτικά την πιθανότητα συγκρότησης της τάξης ως συλλογικού υποκειμένου άρνησης των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, κατά την προηγούμενη χρονική περίοδο επιδιώχθηκε η παρεμπόδιση της ανάπτυξης ταξικών αγώνων γύρω από τις συνέπειες της πανδημίας για την ικανοποίηση των προλεταριακών αναγκών. Επιπλέον, μέσα από την πολιτική αποκλεισμού και έκθεσης στον κίνδυνο του θανάτου των προσφύγων/μεταναστών στα κέντρα κράτησης και των κρατούμενων στις φυλακές εμπεδώθηκαν και ενισχύθηκαν περαιτέρω οι υπαρκτοί διαχωρισμοί εντός του προλεταριάτου.
- 4. Ο τελευταίος και ευρύτερος στόχος που εντοπίζουμε ήταν η ενίσχυση της ιδεολογίας περί του κράτους ως εγγυητή του κοινού καλού και του δημόσιου συμφέροντος.** Σε μια κοινωνία διαχωρισμένων ατόμων και οικογενειών, το κράτος εμφανίζεται ως ο μόνος εγγυητής της ζωής του πληθυσμού καθώς τα άτομα εμφανίζονται ως ανεύθυνα και ιδιοτελή. Το κράτος επιχειρεί να επιβεβαιώσει τον χαρακτήρα του ως «απατηλής κοινότητας» των διαχωρισμένων ατόμων. Στον βαθμό που δεν σχηματίζονται σχέσεις ταξικής

αλληλεγγύης και αγώνα, η εν λόγω **κοινωνική μορφή του ατόμου ως διαχωρισμένου και ιδιοτελούς** έχει πραγματική ύπαρξη και σε αυτή τη βάση είναι παράγοντας νομιμοποίησης του κράτους στον πληθυσμό.

Πρέπει βέβαια να τονίσουμε σε αυτό το σημείο ότι πολύς κόσμος δεν επέλεξε να κλειστεί στο σπίτι του κατά την περίοδο του lockdown γιατί εμπέδωσε την κρατική ιδεολογία περί του κράτους ως προστάτη και εγγυητή του κοινού καλού ή γιατί φοβήθηκε τα πρόστιμα και την καταστολή. Μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού έχει επίγνωση της άθλιας κατάστασης του συστήματος υγείας, μετά από χρόνια περικοπών, δεν έχει καμία εμπιστοσύνη σε κράτος και καπιταλιστές, και αντιλήφθηκε ότι αν αρρωστήσει θα θέσει τη ζωή του σε κίνδυνο. Παρά τις καταγγελίες για την υποτιθέμενη υποταγή του πληθυσμού που εκτοξεύθηκαν από γνωστές και μη εξαιρετέες πολιτικές μπάγκες, οι άνθρωποι δεν έχουν υποβιβασθεί απολύτως στην κατάσταση του αντικειμένου ή του θεατή. Συνεχίζουν να διαθέτουν υποκειμενικότητα. Ο περισσότερος κόσμος –που μπορούσε να το κάνει– έμεινε στο σπίτι του για να προστατεύσει τον εαυτό του και τους οικείους του. Το ίδιο ισχύει και για τον κόσμο του ανταγωνιστικού κινήματος: δεν περιορίσε τις δραστηριότητές του επειδή υποτάχθηκε στο κράτος αλλά διότι έκρινε ως βασικότερη προτεραιότητα και ανάγκη την προστασία της ζωής, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Η αδυναμία συγκρότησης του ταξικού υποκειμένου και της αγωνιστικής απάντησης στην περαιτέρω υποτίμηση της εργασιακής δύναμης από το κεφάλαιο και το κράτος κατά τη διάρκεια της πανδημίας δεν οφείλεται στο lockdown αλλά σε βαθύτερες ιστορικές αιτίες. Άλλωστε, τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα το ταξικό

ανταγωνιστικό κίνημα βρισκόταν ούτως ή άλλως σε μεγάλη ύφεση. Όταν και όπου η σύγκρουση ανάμεσα στους προλετάριους και το κεφαλαίο και το κράτος οξύνθηκε, όπως λ.χ. στις απεργίες στα εργοστάσια της Β. Ευρώπης γύρω από την έλλειψη μέτρων προστασίας ή στις κινητοποιήσεις των εργαζόμενων στα νοσοκομεία στη Γαλλία και τις συγκρούσεις με την αστυνομία, το lockdown δεν κατάφερε σε καμία περίπτωση να αποτρέψει τον αγώνα. Επομένως, το ηθικό δίλημμα περί του σπασίματος του lockdown που ορισμένοι επικαλούνται είναι ψευδές. Δεν είναι ζήτημα ηθικής επιλογής μιας πολιτικής συλλογικότητας ή ενός πολιτικού χώρου αλλά προϊόν των αναγκών και του ταξικού συσχετισμού δύναμης στην εκάστοτε συγκεκριμένη συγκυρία. Απέναντι στις ψευδαισθήσεις μεγαλείου και αυτοεπιβεβαίωσης των επίδοξων πρωτοποριών τίθεται η ικανότητα αναγνώρισης, ανάληψης πρωτοβουλιών, συμμετοχής και συμβολής στο πραγματικό προλεταριακό κίνημα που ξεπερνάει κάθε διαχωρισμένη πολιτική οργάνωση.

Επιστρέφοντας στον αντίθετο πόλο της καπιταλιστικής σχέσης, όπως είπαμε η νομιμοποίηση είναι μόνο μία από τις λειτουργίες του καπιταλιστικού κράτους. Η άλλη είναι η εξασφάλιση και προώθηση της συσσώρευσης. Και ως προς αυτή την πλευρά φαίνεται ότι το lockdown ήταν καταστροφικό. Στην Ελλάδα η ύφεση προβλέπεται να αγγίξει το 9,7%, ενώ τα αντίστοιχα μεγέθη σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και στις ΗΠΑ είναι εξίσου μεγάλα. Παρότι αυτή η εικόνα εμφανίζεται εκ πρώτης όψεως ως γρίφος, η μη λήψη μέτρων περιορισμού από ένα κράτος δεν θα ανέστρεφε την παγκόσμια υφεσιακή πορεία, η εν λόγω εθνική οικονομία θα έμπαινε και αυτή σε βαθιά ύφεση ενώ ταυτόχρονα το κράτος θα είχε χάσει τη νομιμοποίησή του. Ενδει-

κτική είναι η εξέγερση που έχει ξεσπάσει το τελευταίο διάστημα στις ΗΠΑ, μια χώρα στην οποία ο Πρόεδρος στράφηκε εναντίον του lockdown, με αποτέλεσμα τον θάνατο περισσότερων από 130.000 ανθρώπων τη στιγμή που γράφεται αυτό το κείμενο. Όπως γράφει ο αμερικανός μαύρος μαρξιστής Cedric Johnson, οι μαζικές διαδηλώσεις, συγκρούσεις και λεηλασίες στις ΗΠΑ δεν ήταν απλώς διαμαρτυρία εναντίον του ρατσισμού αλλά και συνέπεια της ευρύτερης συνθήκης απόγνωσης, μαζικών απολύσεων και ανυπαρξίας οποιασδήποτε στήριξης του πληθυσμού από το κράτος.

Παρόλα αυτά, το lockdown δεν θα μπορούσε να κρατήσει επ' άπειρον. Τα μέτρα που πάρθηκαν περιορίσαν, σε πρώτη φάση, το πολιτικό κόστος και την απώλεια νομιμοποίησης, σε διαφορετικό βαθμό από χώρα σε χώρα και ανάλογα με την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική. Το lockdown όμως έπρεπε σταδιακά να αρθεί για να περιοριστεί η ζημιά στην καπιταλιστική συσσώρευση. Το κράτος επιτέλεσε τον θεαματικό του ρόλο της «παροχής ασφάλειας στον πληθυσμό». Θα έπρεπε στη συνέχεια να επιτελέσει τον ρόλο του ως εγγυητή της καπιταλιστικής συσσώρευσης, παρόλο που η πανδημία μακράν απέχει από το να έχει τελειώσει. Η οικονομία πρέπει να επανέλθει στην τροχιά της συσσώρευσης.

Η τακτική που ακολουθείται τόσο στην ΕΕ όσο και στις ΗΠΑ όσον αφορά τη στήριξη των επιχειρήσεων και της καπιταλιστικής οικονομίας είναι η αγορά ομολόγων από την ΕΚΤ και την Ομοσπονδιακή Τράπεζα. Δεν πρόκειται μόνο για κρατικά ομόλογα αλλά και για ομόλογα που εκδίδουν μεγάλες μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις. Τα νούμερα είναι γιγάντια: 1,35 τρισεκατομμύρια ευρώ στην ΕΕ και πάνω από 5 τρισεκατομμύρια δολάρια στις ΗΠΑ. Μέσω των χρημάτων αυτών αποτρέπεται η απαξι-

ωση και η καταστροφή επιχειρήσεων πολύ μεγάλων για να κλείσουν (too big too fail, π.χ. αεροπορικές και αεροναυπηγικές εταιρείες, αυτοκινητοβιομηχανίες κ.λπ.). Παρά το γεγονός ότι ένα κομμάτι αυτών των χρημάτων κατευθύνεται και στην πιστοληπτική στήριξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, αυτές παραμένουν πολύ περισσότερο εκτεθειμένες και η τάση συγκεντροποίησης του κεφαλαίου ενισχύεται. Και στην Ελλάδα, η κυβέρνηση έχει χορηγήσει πιστοληπτική στήριξη στις επιχειρήσεις, σε συνεργασία με τις ιδιωτικές τράπεζες, ώστε να περιοριστεί κατά το δυνατόν το μέγεθος της ύφεσης. Ωστόσο, τα ποσά και οι εγγυήσεις που παρέχονται είναι αναλογικά πολύ μικρότερα από άλλες χώρες της ΕΕ – ενώ οι δημόσιες επενδύσεις είναι πενιχρές. Αυτό σημαίνει ότι η ύφεση και η καταστροφή κεφαλαίου θα είναι στην Ελλάδα μεγαλύτερη – δεδομένου και του μεγέθους του τουριστικού τομέα. Πρέπει να ξανατονίσουμε πάντως ότι η κυβέρνηση αξιοποιεί την ευκαιρία που παρέχει η πανδημία για την επιβολή περαιτέρω μέτρων αναδιάρθρωσης των σχέσεων εκμετάλλευσης σε βάρος του προλεταριάτου. Γνωστότερο είναι το πρόγραμμα «Συν-εργασία» που απελευθερώνει πλήρως την εκ περιτροπής εργασία και κόβει τον μισθό κατά 20%.

Σε γενικές γραμμές και σε παγκόσμιο επίπεδο, η καταστροφή κεφαλαίου είναι ελεγχόμενη και αφορά κατά βάση τις μικρές και μεσαίες καπιταλιστικές επιχειρήσεις. Όσον αφορά τη «μεγάλη εικόνα» συνεχίζει να ακολουθείται η ίδια στρατηγική μετάθεσης της κρίσης στο μέλλον μέσω της πολιτικής χαμηλών επιτοκίων, ποσοτικής χαλάρωσης και αύξησης του ιδιωτικού και δημόσιου χρέους. Πέραν του γεγονότος ότι τα χρήματα που δίνουν τα κράτη και οι κεντρικές τράπεζες στηρίζουν κατά βάση τα καπιταλιστικά κέρδη και όχι τους μισθούς

– που αναπληρώνονται μόνο εν μέρει και προσωρινά– γνωρίζουμε καλά ότι το κράτος, η ΕΕ και οι καπιταλιστές θα επιχειρήσουν να φορτώσουν το βάρος του συσσωρευμένου χρέους και της υποβόσκουσας κρίσης στην πλάτη του προλεταριάτου για μια ακόμη φορά.

Τι να κάνουμε;

Όταν αυτό το ερώτημα τίθεται με όρους ηθικών προτροπών και προσταγών προς την υποτιθέμενα «υποταγμένη κοινωνική πλειοψηφία» προδίδει απλώς τη λανθάνουσα (ή και ανοιχτή) πρωτοποριακή και διαχωρισμένη αντίληψη όσων το θέτουν. Αλλά σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για αυταπάτη των επίδοξων πρωτοποριών, αφού το να φτιάχνουν ολιγάριθμες ομάδες σχέδια επί χάρτου, μπαίνοντας στη θέση του στρατηγού χωρίς να έχουν στην ουσία καμία πραγματική δυνατότητα καθοδήγησης όπως τα εργατικά κόμματα του παρελθόντος, δεν έχει καν κάποιο νόημα ή ισχύ. Γνωρίζουμε βέβαια καλά ότι όταν οι «πρωτοπορίες» αποκτούν αυτή τη δυνατότητα εργάζονται εν τέλει για τη διατήρηση του κόσμου του κεφαλαίου.

Ζητούμενο είναι η σύνδεση της κριτικής μας με τους πραγματικούς αγώνες. Δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τον κόσμο δογματικά λέγοντας: *Ιδού η αλήθεια, γονάτισε!* Αυτό που προέχει είναι να αναγνωρίσουμε το πραγματικό κίνημα και αν είναι εφικτό να αναλάβουμε πρωτοβουλίες, να συνδεθούμε και να συμμετέχουμε σε αυτό ενισχύοντας τις ριζοσπαστικές τάσεις στο εσωτερικό του, δηλαδή τις τάσεις που θέτουν το ζήτημα της ικανοποίησης των ταξικών αναγκών μας ενάντια στα συμφέροντα του κεφαλαίου και ενάντια στους κάθε λογής πολιτικούς και συνδικαλιστικούς απατεώνες, οι οποίοι επιδιώκουν την αναπα-

ραγωγή του ρόλου τους και επομένως την αναπαραγωγή αυτού του κόσμου.

Ο παγκόσμιος χαρακτήρας της πανδημίας έχει οδηγήσει στο ξέσπασμα αγώνων σε όλη την υφήλιο. Εξέγερση στις ΗΠΑ, ταραχές στη Χουμπέι, απεργίες στη Βραζιλία, τις ΗΠΑ, τη Νέα Ζηλανδία, το Καμερούν, στην Ιταλία, αγώνες σε φυλακές και κέντρα κράτησης. Υπάρχουν ενδείξεις για μια ανοδική δυναμική των ταξικών μας αγώνων σε παγκόσμιο επίπεδο. Όλοι αυτοί οι αγώνες κινούνται γύρω από τα ίδια ζητήματα και έχουν το ίδιο περιεχόμενο – ακόμα κι αν αυτό δεν είναι άμεσα εμφανές. Σε αντίθεση με την κρίση του 2008, που μας βρήκε όλους πιο επιρρεπείς στο σοκ, σε αυτή τη νέα κρίση δεν υπάρχει αυτοενοχοποίηση, *ότι ζούμε πέρα από τις δυνάμεις μας, ότι πρέπει να σφίξουμε το ζωνάρι*. Το αντίθετο, υπάρχει μια πολύ σαφής επίγνωση ότι μας στέλνουν στο σφαγείο για να διατηρηθεί η σωστή λειτουργία της καπιταλιστικής εθνικής οικονομίας.

Όλα όσα έχουν συμβεί το τελευταίο διάστημα επαληθεύουν την παρατήρηση του Γκυ Ντεμπόρ ότι το σύνθημα «Επανάσταση ή Θάνατος» δεν είναι πια η λυρική έκφραση της εξεγερμένης συνείδησης αλλά η τελευταία λέξη της κριτικής σκέψης της εποχής μας. Η κατάργηση του κεφαλαίου και του κράτους είναι η μόνη οδός μέσα από την οποία ο θάνατος δεν θα έχει πια εξουσία πάνω στη ζωή. Απέναντι στον φόβο που καλλιεργείται γύρω από τα συμπτώματα της πανδημικής κρίσης θα πρέπει να απαντήσουμε αντιμετωπίζοντας την ίδια την «αρρώστια», τον καπιταλισμό. Δεν θα μπορέσουμε να ξεφύγουμε από αυτόν παρά μόνο αν εμπιστευθούμε τις δικές μας δυνάμεις, τη δική μας ικανότητα να καταστρέψουμε όλη την υπάρχουσα αλλοτρίωση και όλες τις εικόνες της εξουσίας που μας διαφεύγει.

6 Ιουλίου 2020

Κανονικότητα ίσον θάνατος

Jacob Blumenfeld

Μετάφραση: coghnorti

Τον Αύγουστο του 1944, ενώ στην Ευρώπη συνέβαιναν αποτρόπαιες φρικαλεότητες, ο Τέοντορ Αντόρνο έγραψε την παρακάτω παράγραφο, η οποία αργότερα συμπεριλήφθηκε στο έργο του *Minima Moralia*, σε μια ενότητα που έφερε τον τίτλο «Εκτός Βεληνεκούς».

Η σκέψη ότι μετά από αυτόν τον πόλεμο θα ήταν δυνατόν να συνεχιστεί η ζωή «κανονικά» και μάλιστα να «ανοικοδομηθεί» η κουλτούρα –λες και η ανοικοδόμηση της κουλτούρας δεν θα ήταν από μόνη της ήδη η άρνησή της–, είναι ηλίθια. Εκατομμύρια εβραίοι έχουν δολοφονηθεί, και αυτό μέλει να θεωρηθεί επεισόδιο και όχι η ίδια η καταστροφή. Τι περισσότερο περιμένει άραγε αυτή η κουλτούρα; Και αν έστω αναρίθμητοι έχουν καιρό να περιμένουν, θα μπορούσε κανείς να φανταστεί, ότι αυτό που συνέβη στην Ευρώπη, δεν θα έχει καμία συνέπεια, ότι η ποσότητα των θυμάτων δεν θα μετατραπεί σε μια νέα ποιότητα της συνολικής κοινωνίας, σε βαρβαρότητα; Όσο τα πράγματα βαδίζουν χέρι με χέρι, η καταστροφή διαιωνίζεται. Ας σκεφτεί κανείς και μόνο την εκδίκηση για τους δολοφονημένους. Αν φονευθούν άλλοι τόσοι από τους άλλους, η φρίκη θα γίνει θεσμός και το προκαπιταλιστικό σχήμα της βεντέτας, που από αμνημονεύτων χρόνων επικρατούσε μόνο σε απόκεντρες ορεινές περιοχές πια, θα επανεισαχθεί διευρυνόμενο, με ολόκληρα έθνη ως ανυποκειμενικά υποκείμενα. Αν ωστόσο δεν υπάρξει εκδίκηση για

τους νεκρούς και δοθεί χάρη, ο ατιμώρητος φασισμός θα αποσπάσει παρά ταύτα τη νίκη του, και αφού θα έχει δείξει μια φορά πόσο εύκολο είναι, αυτό θα συνεχισθεί αλλού. Η λογική της ιστορίας είναι τόσο καταστροφική όσο οι άνθρωποι που αυτή αναδεικνύει: Όπου κι αν ρέπει η βαρύτητά της, αναπαράγει το ισοδύναμο της προηγούμενης συμφοράς. Κανονικότητα ίσον θάνατος.¹

Πόσο λίγα άλλαξαν. Βρισκόμαστε στην Άνοιξη του 2020, και δεν φαίνεται φως στο τούνελ ως προς την πανδημία του covid-19. Με πάνω από 300.000 θανάτους παγκοσμίως, δισεκατομμύρια ανθρώπους σε καραντίνα και εκατομμύρια ανέργους, η λογική της ιστορίας βήμα-βήμα επαναλαμβάνεται, η καταστροφή διαιωνίζεται. Σαν να μην έφτανε η παντελώς προβλέψιμη βαρβαρότητα της τωρινής στιγμής, στην οποία μερικές ζωές λογαριάζονται ως πιο αναλώσιμες από άλλες, υπάρχει και η φρίκη που μέλλεται να έρθει – η επανερμηνεία της κρίσης που ζούμε τώρα ως μια ένδοξη μάχη ανάμεσα σε μια ενωμένη ανθρωπότητα και έναν επικίνδυνο ιό, μια στιγμή όπου όλοι μας συνασπιστήκαμε και θυσιαστήκαμε για το απώτερο καλό, για τον πολιτισμό, για τη μοίρα της ανθρωπότητας. Αυτή η εκ των υστέρων διαστρεβλωτική αναθεώρηση του παρόντος που πρόκειται να έρθει, θα καρφωθεί στα κεφάλια μας και στα κεφάλια των παιδιών

1. Theodor Adorno, *Minima Moralia*, Αλεξάνδρεια, 2000, σ. 127, τροποποιημένη μετάφραση.

μας και στα κεφάλια των παιδιών των παιδιών μας, μέχρι που δεν θα μείνουν άλλα κεφάλια για να καρφωθεί. Η τωρινή καταστροφή θα μείνει στη μνήμη ως η στιγμή κατά την οποία η ανθρωπότητα συμμαχησε, ακριβώς τη στιγμή που γινόταν κομμάτια. Αυτό το ψέμα δεν θα επιβληθεί μόνο από τα πάνω, αλλά θα εξυμνηθεί αυθόρμητα και με αγαλλίαση και από τα κάτω. Ποιος θέλει να ξαναζήσει το τραύμα του να γίνει αναλώσιμος; Ποιος θέλει να προχωρήσει σε μια διαδικασία επεξεργασίας του παρελθόντος όταν είναι πολύ πιο εύκολο να το επαναλάβει; Η διαγραφή της βαρβαρότητας που χαρακτήριζε την κανονικότητα πριν τον κορωνοϊό σύντομα θα ολοκληρωθεί. Πιο ευχάριστη, πιο ικανοποιητική, πιο καθαρική είναι η νοσταλγία για μια εποχή που δεν υπήρξε και δεν θα υπάρξει ποτέ, μια εποχή της ειρηνικής φιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης στην οποία οι αγορές λειτουργούσαν με αποτελεσματικότητα και τα κράτη κυβερνιούνταν με νομιμότητα. Η πανδημία δεν αλλάζει τίποτα – δεν προσφέρει καθοδήγηση, διδάγματα, ηθική. Πιστεύουμε μήπως ότι τα στρατόπεδα συγκέντρωσης ήταν σχολεία ηθικής; Η γκριζα ζώνη της ακραίας ηθικής αμφισημίας στην οποία αναφέρεται ο Πρίμο Λέβι δεν περιορίστηκε εντός των τειχών του Άουσβιτς, αλλά διαδόθηκε στην ίδια την υφή της σύγχρονης ζωής, θολώνοντας κάθε πιθανό προσανατολισμό προς το ορθό πράττειν σε έναν λάθος κόσμο. Ποιος ξέρει τι ακατανόμαστες βλάβες προκαλεί ο οποιοσδήποτε απλώς προσπαθώντας να τα βγάλει πέρα. Η αγορά αποστειρώνει κάθε αλληλεπίδραση, προσφέρει ατιμωρησία για όλους. Όμως ανάμεσα σε όσους βούλιαξαν και όσους σώθηκαν, η στάθμη της επιφάνειας της θάλασσας ανεβαίνει συνεχώς.

Η βαρβαρότητα της εποχής μας δεν εμφανίζεται μόνο στις εκκλήσεις για επιστροφή στην κανονικότητα, που ισούται,

όπως πάντα, με τον θάνατο, αλλά στην ίδια την επίγνωση πως ό,τι έχουμε να αναμένουμε εξαντλείται σε αυτή την πολυθρύλητη επιστροφή. Δεν υπάρχει τίποτα εμπρός μας και τίποτα πίσω μας· υπάρχει μόνο ένας διάδρομος τρεξίματος με μια οθόνη αφής για να επιλέγουμε τον ρυθμό της εξάντλησής μας. Πιο γρήγορα; Πιο ανηφορικά; Πιο έντονα; Ό,τι κι αν επιλέγουμε, έχουμε ήδη επιλεγεί, έχουμε ήδη δημιουργηθεί κατ'εικόνα του ενός αληθούς θεού, του θεού της οικονομίας.

Κάποιοι πανικοβάλλονται, κάποιοι εργάζονται, κάποιοι μελετούν, κάποιοι φτιάχνουν σπιτικό ψωμί, κάποιοι στήνουν μια ζωή στις ρωγμές ενός κλειδαμπαρωμένου παρόντος. Τα σύνορα κλείνουν, οι εφοδιαστικές αλυσίδες βρίσκονται σε χαοτική κατάσταση, οι εργάτες είναι διαιρεμένοι μεταξύ τους, οι περαστικοί αποφεύγουν αλλήλους ως δυνητικές πηγές μετάδοσης. Όλοι αποτελούν απειλή, κάθε πρόσωπο και μόλυνση, κάθε σταγονίδιο και μέσο μετάδοσης. Οι κεντρικές τράπεζες τυπώνουν χρήμα που τείνει στο άπειρο, νόμοι αναστέλλονται στο όνομα του Νόμου, όλοι θέλουν να ξεφύγουν, όμως δεν υπάρχει πουθενά να πάμε, πουθενά να κρυφτούμε. Αν πας να τρέξεις, θα πέσεις. Αν πας στη δουλειά, θα πεθάνεις. Οι συνομοσίες διαδίδονται αριστερά και δεξιά – γιατί να ξυπνήσει κανείς από τον δογματικό του λήθαργο όταν τα όνειρα είναι τόσο ωραία;

Οι εκκλήσεις για το άνοιγμα της οικονομίας παρά τους σοβαρούς κινδύνους για τη ζωή δεν αποτελούν απλώς ανορθολογικά ξεσπάσματα κορωνο-σκεπτικιστών που λατρεύουν την ενόρμηση του θανάτου. Είναι αυθεντικές εκφράσεις μιας συλλογικής επιθυμίας για θυσία προς όφελος της αφαίρεσης που δίνει ζωή σε όλους, του ανυποκειμενικού υποκειμένου του κόσμου μας, της μόνης πραγματικής κοινότητας που

μας έχει απομείνει σε αυτόν τον εκτεθειμένο στον κίνδυνο πλανήτη – της κοινότητας του κεφαλαίου. Δεν είναι οι άνθρωποι που σου δίνουν δουλειά, που πληρώνουν τους λογαριασμούς σου, που σε διδάσκουν – είναι το απαλό χέρι του κεφαλαίου. Δεν υπάρχουν πια προφήτες, δεν υπάρχουν πια εκφραστές του θείου με ανθρώπινη φτιαζιά – όμως υπάρχει μια φωνή που ομιλεί μέσω ημών, μια φωνή που μας οδηγεί, ακόμα και στα πιο εσωτέρα στρώματα της ψυχής μας. Αυτή η φωνή της συνείδησης δεν είναι ο θεός, το υπερεγώ ή ο πατέρας – είναι τα ακρωτηριασμένα ουρλιαχτά από τα δισεκατομμύρια σήματα των τιμών που λένε στις νευρικές μας συνάψεις πότε να ενεργοποιηθούν. Δεν γίνεται να το πούμε αυτό ταύτιση με τον επιτιθέμενο – ο επιτιθέμενος είναι η ίδια η κανονικότητα.

Είτε με προσωπίδες είτε με μάσκες για τον κορωνοϊό, δεν υπάρχει τίποτα κάτω από τη μάσκα. Τα μάτια στον καθρέφτη δεν είναι τα μάτια σου, οι λέξεις στο στόμα σου δεν είναι δικές σου λέξεις. Δεν γίνεται να έρθουμε πρόσωπο με πρόσωπο με την οικονομία και να την αντιμετωπίσουμε, γιατί το πρόσωπο όλων μας είναι η οικονομία. Το κεφάλαιο ομιλεί μέσω ημών όχι σαν τον εργαστίμυθο και την κούκλα του, αλλά σαν τον ηθοποιό και το σενάριο. Κάθε επιτέλεση είναι μοναδική, όμως μόνο επειδή όλες οι λέξεις είναι ίδιες. Η ελευθερία επιλογής του τρόπου με τον οποίον παίζουμε τον ρόλο μας είναι ένα δικαίωμα που κατακτήθηκε με σκληρούς αγώνες, και αν το θέλουν πίσω θα το πάρουν μόνο μέσα από τα κρύα, νεκρά χέρια μας. Να προσπαθήσουμε να απελευθερωθούμε από την κατάσταση ομηρίας που επιβάλλει η εργασία θα ήταν τρέλα: πώς να απαντήσει κανείς αρνητικά σε μια ερώτηση που δεν μπορεί καν να διατυπώσει; Σε έναν τρελό κόσμο, λίγη τρέλα μπορεί και να αποτελεί ένδειξη ψυχικής υγείας.

Το ανθρώπινο είδος, επί του παρόντος τρελό, θα πρέπει να χρησιμοποιήσει την τρέλα του σαν μια υπερδύναμη, αν θέλει να ξεφύγει από το δωμάτιο πανικού του κεφαλαίου. Το σπάσιμο του συντακτικού της επιβίωσης είναι τρέλα όταν γίνεται κατά μόνας. Όταν γίνεται από κοινού είναι απελευθέρωση. Όμως το άλμα προς την άβυσσο της συλλογικής δράσης δεν θα προκύψει από μια πανδημία ή κάποιο άλλο εξωτερικό σοκ, εκτός και αν είναι το σοκ του να δούμε τους εαυτούς μας ως εξωτερικότητα σε ό,τι ονομάζεται «business as usual».

Η πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο δεν συνεπάγεται απλώς μια αναδιαμόρφωση της εργασιακής διαδικασίας, αλλά και την αντικατάσταση της ίδιας της ψυχής. Ίσως και να αποτελεί βελτίωση ως προς την ελαττωματική που είχαμε πρωτότερα, όπως και να 'χει πάντως είναι χωρίς αμφιβολία ώρα για ρεγουλάρισμα. Όμως όλα τα μαγαζιά είναι κλειστά, όλοι οι αγώνες του παρελθόντος χαμένοι. Νέοι αγώνες εμφανίζονται: απεργίες ενοικίου, άγριες απεργίες, αιφνιδιαστικές απεργίες, σκόπιμη επιβράδυνση της εργασίας – θαρραλέες δράσεις συλλογικής αυτοάμυνας ενάντια στις επιθέσεις στις δυνατότητες επιβίωσης. Όμως πόσο εφικτό είναι να μεταμορφωθεί κανείς από αυτόν που υφίσταται την άρνηση σε εκείνον που την πράττει, από αυτόν που απαλλοτριώνεται σε εκείνον που απαλλοτριώνει, σε τέτοιους καιρούς απόλυτης περιχαράκωσης; Κάποιοι ιστορικοί γρίφοι λύνονται μόνο στην πράξη.

Η εξάντληση αρχίζει να συσσωρεύεται καθώς το σπίτι γίνεται χώρος εργασίας και παιδικός σταθμός και μπαρ και τουαλέτα, όπου το μέσα και το έξω, η μέρα και η νύχτα, ο ελεύθερος χρόνος και η εργασία χάνουν το νόημά τους. Ακόμα και τις λέξεις που γράφω τώρα τις παίρνω από σημειώσεις που κράτησα στα κενά της εναλλαγής

ανάμεσα σε δουλειά και οικογένεια, οικογένεια και δουλειά, μέχρι που τίποτα δεν μένει στο τέλος της ημέρας εκτός από ένα δέος ως προς το γεγονός ότι η ζωή, παρόλα τα εμπόδια, συνεχίζεται. Τηλεσυνεδριάσεις, τηλεμαθήματα, τηλεφίλοι, τηλεπροσευχές, τηλεπιώματα μπροστά στην οθόνη μόνος μαζί με άλλους που πίνουν μόνος μαζί με άλλους. Τα επιτραπέζια παιχνίδια μαζεύονται σωρός, παίζουμε Pandemic για να ξεφύγουμε από την πανδημία. Έχω σώσει τον κόσμο τόσες πολλές φορές που τώρα διασκεδάζω περισσότερο προσπαθώντας να τον καταστρέψω, μόνο που αυτό μου θυμίζει υπερβολικά ό,τι ζω. Οι τάσεις φυγής είναι αναγκαιότητα σε έναν κόσμο χωρίς διαφυγή, όπως η θρησκεία σε έναν κόσμο χωρίς δικαιοσύνη.

Είναι αυτή η κατάσταση έκτακτης ανάγκης που περιμέναμε; Εκείνη που θα μας αφυπνίσει και θα μας βάλει στον σωστό δρόμο προς τη σοσιαλδημοκρατία, την κλιματική δικαιοσύνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ένα μέλλον ευοίωνο, με μια λέξη, προς την πρόοδο; Η πανδημία έχει ήδη ξεδιπλωθεί, ξέρουμε τι θα συμβεί. Η κρίση δεν θα διαρρήξει τον καπιταλισμό. Δεν θα οδηγήσει στον σοσιαλισμό. Δεν θα επιλύσει την κλιματική αλλαγή. Δεν θα δώσει στους ανθρώπους υψηλότερους μισθούς, περισσότερα σωματεία, λιγότερες ώρες δουλειάς, περισσότερη ασφάλεια, καλύτερες δουλειές. Δεν θα οδηγήσει στο καθολικό εγγυημένο εισόδημα, στη δωρεάν στέγαση, στα δωρεάν κολλέγια ή στη διαγραφή των χρεών. Δεν θα οδηγήσει σε μια οικονομικά ανεκτική στέγαση ή σε περισσότερες δημόσιες υποδομές. Ίσως μια νέα υποκειμενικότητα να αναδυθεί μαζί με μια νέα ηθική, μια νέα *corona moralia*, όπου η πορεία από τη νόσο στην υγεία θα είναι ο δρόμος προς την εξιλέωση. Σε μια ενότητα του έργου *Minima Moralia* που φέρει τον τίτλο «Υγεία προς

Θάνατο»², ο Αντόρνο επιβεβαιώνει εκ νέου τον νοσηρό χαρακτήρα της κανονικότητας υπό την εξουσία της οικονομίας:

Αν ήταν εφικτό ένα είδος ψυχανάλυσης των αρχέτυπων της σημερινής κουλτούρας, αν η απόλυτη επικυριαρχία της οικονομίας δεν αποδείκνυε γελοία κάθε προσπάθεια ερμηνείας των συνθηκών μέσα από την ψυχική ζωή των θυμάτων της και αν οι ίδιοι οι ψυχαναλυτές δεν είχαν δώσει προ πολλού όρκο πίστης σε αυτές τις συνθήκες, μια τέτοια διερεύνηση θα έπρεπε να κάνει σαφές, ότι η αρρώστια της εποχής έγκειται ακριβώς στην κανονικότητα.³

Αυτή η πολυπόθητη κανονικότητα θα έρθει ξανά, όμως θα είναι μια κανονικότητα τόσο νοσηρή όσο και πριν. Σοσιαλισμός καταστροφής, κορωνα-κεϋνσιανισμός, μεταλλαγμένος νεοφιλελευθερισμός, κρατικός καπιταλισμός, κορωνα-κομμουνισμός – ναι, παρακαλώ! Ο καπιταλισμός θα προσαρμοστεί στον COVID, και δεν θα είμαστε πιο κοντά ούτε στο τέλος του ενός ούτε στο τέλος του άλλου. Ίσως να υποφέρουμε από ένα νέο στάδιο της καπιταλιστικής αντιπαγκοσμιοποίησης, μια στιγμή της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης, κατά την οποία κάνει την εμφάνισή της μια πλανητική κυρίαρχη δύναμη που έχει ικανότητα να κηρύττει την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και να αποφασίζει για την κατάσταση εξαίρεσης στο όνομα της σωτηρίας όλων. Σήκω, ω Λεβιάθαν του κορωναϊού, και οδηγήσέ μας στη γη της επαγγελίας! Αλίμονο όμως, ούτε καν η κόλαση δεν πρόκειται να

2. (σ.τ.μ) *Health unto Death*. Ο γερμανικός τίτλος, *Gesundheit zum Tode*, αποτελεί αναφορά στο χαιντεγκεριανό *Sein zum Tode* (Είναι-προς-θάνατον), συνεπώς τροποποιούμε την ελληνική μετάφραση («Θανάσιμη υγεία») της έκδοσης της Αλεξάνδρειας αντίστοιχα.

3. Ό.π. σ. 13, τροποποιημένη μετάφραση.

έρθει. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, ο νεοφιλελευθερισμός δεν πρόκειται να πεθάνει, όπως δεν πεθαίνει ο Κίσινγκερ και η βασίλισσα της Αγγλίας. Καθώς τα πτώματα συσσωρεύονται, τα δικαιώματα της ατομικής ιδιοκτησίας μολύνουν κάθε κοινωνική σχέση και οι αγορές συνεχίζουν να προτάσσονται ως η λύση για κάθε ζήτημα για το οποίο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο εγκλεισμός. Η εργασιακή δύναμη έχει πάψει να είναι οτιδήποτε άλλο πέρα από ένας απομονωμένος μηχανισμός παροχής αξίας. Το μόνο θετικό είναι ότι ίσως σήμερα να είναι πιο εύκολο να κλείσουμε εντελώς τη βάνια παρά να διορθώσουμε κάθε επιμέρους κομμάτι.

Η πανδημία καθιστά με βάνανυσσο τρόπο προφανές ότι οι άνθρωποι δεν είναι κάτι διαχωρισμένο από τη φύση· δεν είναι οι κυρίαρχοί της, ούτε καν οι συνεργάτες της. Η αναγνώριση της αργής βίας που προκαλεί το μεταβολικό χάσμα ανάμεσα στο κεφάλαιο και τους όρους ύπαρξης του δεν έχει αλλάξει ακόμα τις προτεραιότητες της παραγωγής προς μια πιο βιώσιμη συνύπαρξη με το οικολογικό της θεμέλιο. Καλύτερα να τελειώσει ένας κόσμος που δεν υπάρχει ακόμα, παρά να σωθεί ένας κόσμος που δεν έχει πεθάνει ακόμα. Το μέλλον μάς κοιτά στα μάτια με τρόπο την ώρα που εμείς κοιτάμε το παρελθόν με περηφάνια.

Υπάρχει μια ευρέως γνωστή διάκριση στην κλιματική πολιτική ανάμεσα στον μετριασμό και την προσαρμογή. Ο μεν μετριασμός ορίζεται ως η απόπειρα άμεσου περιορισμού των αιτιών της υπερθέρμανσης του πλανήτη μέσα από τη μείωση των πηγών [διοξειδίου του] άνθρακα και τη μεγέθυνση των δεξαμενών απορρόφησης [διοξειδίου του] άνθρακα, η δε προσαρμογή είναι η πρακτική επανασχεδιασμού και επαναδημιουργίας του κόσμου μας, έτσι ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει καλύτερα στις μελλο-

ντικές καταστροφές που έχουμε εξαπολύσει εναντίον μας. Χωρίς τον μετριασμό, η κλιματική αλλαγή σύντομα θα κάνει τον πλανήτη αβίωτο για τη μεγάλη πλειονότητα των μορφών ζωής· χωρίς την προσαρμογή, οι ευπαθείς πληθυσμοί δεν θα είναι παρά κρέας για τα κανόνια των ατέλειωτων κυμάτων καύσωνα, των πλημμυρών, των πυρκαγιών και των ξηρασιών. Καθώς ο πλανητικός μετριασμός των αερίων που σχετίζονται με το φαινόμενο του θερμοκηπίου έχει αποτύχει πλήρως, κινούμαστε σήμερα προς ένα στάδιο επιλεκτικής προσαρμογής. Με την πανδημία, η προσαρμογή αποτελεί, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, τον κανόνα. Προσαρμογή στα βάσανα, προσαρμογή στην ανεργία, προσαρμογή στην απομόνωση, προσαρμογή στον φόβο, προσαρμογή στον θάνατο, προσαρμογή στην κανονικότητα. Δεν υπάρχει κουλτούρα για να την ξαναφτιάξουμε μετά από αυτό, διότι αυτό θα σήμαινε ότι υπήρχε κουλτούρα πριν από αυτό. Έχουμε πάρει προ πολλού τον δρόμο για την κόλαση, πιστεύει κανείς στ' αλήθεια ότι θα μπορούσαμε τώρα να αλλάξουμε πορεία;

Ιούνιος 2020

Θα κάνουμε ό,τι είναι απαραίτητο. Ο ιός, το κράτος και εμείς.

Tristan Leoni και Céline Alkamar

Μετάφραση: Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης

Σημείωμα της μετάφρασης

Μεταφράσαμε το κείμενο του Tristan Leoni και της Céline Alkamar ως μια από τις πιο διεισδυτικές αναλύσεις της κρίσης του κορωνοϊού. Βασική αρετή του κειμένου είναι το γεγονός ότι ξεφεύγει από τη συνηθισμένη μονομερή εστίαση στα ζητήματα της καταστολής και της επιτήρησης, προσεγγίζοντας την κρίση συνολικά από τη σκοπιά των **καπιταλιστικών σχέσεων (ανα)παραγωγής**. Επίσης, βρήκαμε πολύ σημαντική τη συνεισφορά του στην κριτική των πολιτικών θέσεων που αυτή την περίοδο κυκλοφορούν εντός της αριστεράς και του α/α χώρου για την υποτιθέμενη έλευση ενός νέου ολοκληρωτικού, δικτατορικού καθεστώτος – χωρίς ταυτόχρονα να παραβλέπει και να υποβαθμίζει το ζήτημα της αξιοποίησης της πανδημίας από το κράτος για την εισαγωγή νέων μεθόδων και τεχνικών επιτήρησης, ελέγχου και καταστολής.

Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένα σημαντικά σημεία διαφωνίας τα οποία θέλουμε να επισημάνουμε. Το βασικότερο από αυτά αφορά τη θέση του κειμένου ότι η κρίση σηματοδοτεί το τέλος της καπιταλιστικής περιόδου της «παγκοσμιοποίησης» και του «νεοφιλελευθερισμού» και ότι τα καπιταλιστικά κράτη θα κινηθούν προς την επιβολή πολιτικών «προστατευτισμού» και επιστροφής στην «εθνική ανάπτυξη» επί το «οικολογικότερο». Αυτή η, τουλάχιστον αβέβαιη, κατά τη γνώμη μας, θέση πηγάζει από τη λανθασμένη ανάλυση του κειμένου

σχετικά με την πολιτική του καπιταλιστικού κράτους κατά τη «νεοφιλελεύθερη» περίοδο, σύμφωνα με την οποία το «νεοφιλελεύθερο» κράτος ασχολείται αποκλειστικά «με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της πιο ισχυρής μερίδας των καπιταλιστών» και ότι μόνο τώρα αναγκάζεται να κινηθεί προς την «εξασφάλιση της σταθερότητας» και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων «όλων των καπιταλιστών». Το κράτος δεν έπαψε να είναι κατά τη «νεοφιλελεύθερη» περίοδο πολιτική μορφή του κεφαλαίου, δηλαδή κράτος του κεφαλαίου και όχι κράτος μιας συγκεκριμένης μερίδας καπιταλιστών. Συνακόλουθα, ρόλος του παρέμεινε η διευρυμένη αναπαραγωγή της καπιταλιστικής σχέσης, που περιλαμβάνει και την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης. Ανάλογα με τον ταξικό συσχετισμό δύναμης, ανάλογα με την ιστορία των ταξικών αγώνων και την οικονομική ισχύ κάθε χώρας, διαφοροποιείται και η πολιτική που ακολουθείται για τη διαχείριση της επιδημίας του κορωνοϊού. Γι' αυτό άλλωστε η οικονομική στήριξη των εργαζομένων είναι πιο μεγάλη στη Γαλλία απ' ό,τι στην Ελλάδα, παρότι και εκεί συνδυάζεται με μέτρα απορρύθμισης του εργατικού δικαίου για τη στήριξη της οικονομικής ανάκαμψης.

Επιπλέον, το κείμενο δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη τη σχέση του εθνικού κράτους με το διεθνές σύστημα κρατών και δεν τοποθετεί την πολιτική του στο πλαίσιο

του διεθνούς χαρακτήρα της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Γι' αυτό δεν γίνεται καμιά αναφορά στο γεγονός ότι η κυβέρνηση Μακρόν στοιχίστηκε πίσω από την κυρίαρχη πολιτική εντός της ΕΕ, που προωθείται από τη Γερμανία, όσον αφορά τον δανεισμό των κρατών, το κρατικό έλλειμμα και το χρέος, στη βάση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM) και των κανονισμών του. Δεν φαίνεται καθόλου να εγκαταλείπεται το καθεστώς ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων και εμπορευμάτων εντός της ΕΕ, παρά τον προσωρινό περιορισμό του τουρισμού και της μετακίνησης ανθρώπων, σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζει το κείμενο.

Τέλος, δεν συμμεριζόμαστε την απαισιοδοξία του κειμένου ότι αυτό που θα επανεμφανιστεί μετά το τέλος της επιδημίας στη Γαλλία και ευρύτερα δεν θα είναι οι πιο ριζοσπαστικές πλευρές του ταξικού κινήματος των προηγούμενων ετών, αλλά μόνον οι προβληματικότερες και αντιδραστικότερες, δηλαδή οι λαϊκιστικές, εθνικοαναπτυξιακές πολιτικές θέσεις στο εσωτερικό του. Δεν γίνεται σαφές πού ακριβώς στηρίζεται αυτή η τοποθέτηση καθώς το κείμενο αναγνωρίζει ορθώς στην κατακλείδα του ότι «*η όξυνση των οικονομικών προβλημάτων θα οδηγήσει στην όξυνση της ταξικής πάλης, με νέες μορφές*». Αυτό το γεγονός, αντανάκλα, κατά τη γνώμη μας, τη μη διαλεκτική θεώρηση από την πλευρά των συντρόφων τόσο του αντιφατικού χαρακτήρα των πρόσφατων κοινωνικών κινήματων όσο και της σχέσης που υφίσταται ανάμεσα στους καθημερινούς ταξικούς αγώνες και την κομμουνιστική προοπτική.

**Ξενοστές καταστάσεων για την
άρση της πανδημικής αποξένωσης
5/5/2020**

Θα κάνουμε ό,τι είναι απαραίτητο Ο ιός, το κράτος και εμείς

«Η ισότητα και η ελευθερία δεν είναι πολυτέλειες που μπορούμε εύκολα να παραμερίσουμε. Χωρίς αυτές, η τάξη δεν μπορεί να διατηρηθεί χωρίς να βυθιστεί σε αδιανόητο σκοτάδι».

Allan Moore, *V for Vendetta*, 1982

«Δεν θα θυσιάσουμε τίποτα. Ιδιαίτερα το γέλιο, το τραγούδι, τη σκέψη, την αγάπη. Ιδιαίτερα στις κερκίδες, στους συναυλιακούς χώρους, στις γιορτές των καλοκαιρινών βραδιών. Ιδιαίτερα την ελευθερία».

Εμανουέλ Μακρόν, τιτίβισμα στο
Twitter, 11 Μαρτίου 2020

Το ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα έγραφε ένα tweet που μετά από λίγες μέρες θα μπορούσε να έχει υπογραφεί από μια ιδιαίτερα ριζοσπαστική ατομικιστική αναρχική ομάδα προκαλεί έκπληξη. Το πλήγμα του κορωνοϊού στην υφήλιο κλονίζει ορισμένες από τις βεβαιότητές μας. Μας δημιουργεί αμηχανία. Πώς να αντιδράσουμε σε μια παρτίδα με τρεις αντιπάλους: το κράτος, τον πληθυσμό (συμπεριλαμβανομένου του προλεταριάτου) και την επιδημία; Πώς μπορούμε να συμμετέχουμε σε αυτή; Είναι αναγκαίο να συμμετέχουμε; Πρέπει να μείνουμε στο σπίτι μας; Τι να κάνουμε; Τι είδους αλληλεγγύη και «αντίσταση» πρέπει να δείξουμε;

Καταρχάς, δεν πρέπει να χάσουμε τα λογικά μας. Αυτό που είναι σημαντικό στην τρέχουσα συγκυρία δεν είναι τόσο να δείξουμε ότι οι προηγούμενες αναλύσεις μας ήταν σωστές, να αναζητήσουμε και να

βρούμε αυτό που (εκ πρώτης όψεως) επιβεβαιώνει τις θέσεις μας, αλλά να αναγνωρίσουμε ότι κλονίζει τις βεβαιότητές μας, ότι δεν ταιριάζει με αυτές. Να επιδιώξουμε, παρά τη θολούρα και το φαινομενικό χάος, να καταλάβουμε τι συμβαίνει προκειμένου να καταλάβουμε τι έρχεται.

Επιτελικό κράτος ή κράτος που έχει ξεπεράσει τα όρια των δυνατοτήτων του;

Πράγματι, η πανδημία Covid-19 είναι προϊόν του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (αποψίλωση των δασών, αστεακή εξάπλωση, αγροτική έξοδος και συγκέντρωση του πληθυσμού, βιομηχανική κτηνοτροφία, ροές ανθρώπων και εμπορευμάτων, αερομεταφορές κ.λπ.). Στις ευρωπαϊκές χώρες, οξύνεται από τη διάλυση των συστημάτων υγείας ως αποτέλεσμα των διάφορων νεοφιλελεύθερων πολιτικών που ακολουθούνται εδώ και δεκαετίες και τη διαχείρισή τους βάσει του επιχειρηματικού μοντέλου (κερδοφορία, «μηδενικό απόθεμα» και just-in-time παραγωγή). Η περίπτωση της Γαλλίας είναι παραδειγματική από αυτή την άποψη: τον Δεκέμβριο του 2019 ένα πανό σε μια διαδήλωση εργαζομένων στα νοσοκομεία έγραφε: «*Το κράτος μετράει τα χρήματα, εμείς θα μετράμε τους νεκρούς*», και πολύς κόσμος τώρα συνειδητοποιεί ότι αυτό δεν ήταν απλώς ένα σύνθημα.

Τα κείμενα που αναδεικνύουν αυτή την κατάσταση είναι πια αμέτρητα και πολύς κόσμος που ασκούσε ριζοσπαστική κριτική στον καπιταλισμό τη βλέπει τώρα να επιβεβαιώνεται: ο καπιταλισμός είναι υπεύθυνος και ένοχος, είναι *θανατηφόρος*. Κι αν ο ιός δεν είναι αυτός που δημιουργεί την ταξική διαίρεση, χτυπάει πρωτίστως τους προλετάριους, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα να προσφύγουν σε ιδιωτικά, ποιοτικά νοσοκομειακά ιδρύματα.

Οι δηλώσεις της Agnès Buzyn¹ αποκάλυψαν, σε όσους είχαν αμφιβολίες, τον σιχαμερό κυνισμό των κυβερνώντων μας, οι οποίοι είναι έτοιμοι να κάνουν «*ό,τι είναι απαραίτητο*» για να σώσουν την οικονομία, συμπεριλαμβανομένου του να σκοτώσουν δεκάδες χιλιάδες φτωχούς και ηλικιωμένους ανθρώπους (έχοντας χωρίς αμφιβολία την κρυφή ελπίδα ότι θα επιλύσουν ταυτόχρονα το συνταξιοδοτικό ζήτημα). Αλλά το όλο θέμα έχει πάρει τελείως διαφορετικές διαστάσεις. Πέρα από την ανικανότητα της ομάδας του Μακρόν, πρέπει να αναγνωριστεί ότι το γαλλικό κράτος έχει ξεπεραστεί εντελώς από την κατάσταση: δεκαετίες περικοπών των δημόσιων δαπανών αποδίδουν τώρα τους δηλητηριώδεις καρπούς τους.

Οι κυβερνήσεις, που για πολύ καιρό ασχολούνταν αποκλειστικά με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της πιο ισχυρής μερίδας των καπιταλιστών (η οποία είναι όλο και λιγότερο συνδεδεμένη με ένα έθνος-κράτος) λησμόνησαν τον ρόλο του καπιταλιστικού κράτους: τον ρόλο της εξασφάλισης της σταθερότητας σε μια συγκεκριμένη περιοχή προς όφελος όλων των καπιταλιστών, πέραν των επιμέρους συμφερόντων. Η διατήρηση ενός αποτελεσματικού συστήματος υγείας, για παράδειγμα, έχει το πλεονέκτημα ότι προσφέρει στους εργοδότες υγιείς προλετάριους/ες, μείωση των απουσιών από την εργασία και μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Αλλά καθώς οι μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι και οι πολυεθνικές δεν έχουν καταφέρει να επιτεθούν άμεσα στο κόστος εργασίας, έχουν πιέσει το κράτος να κάνει φορολογικές μεταρρυθμίσεις προς όφελός τους, να εφαρμόσει πολιτικές μείωσης των δαπανών και των υπηρεσιών

1. (σ.τ.μ.) Υπουργός Υγείας στην κυβέρνηση του Édouard Philippe μέχρι τις 16 Φεβρουαρίου του 2020.

και να επιβάλει κρατήσεις στον έμμεσο μισθό των προλετάρων. Είναι ξεκάθαρο ότι αυτά τα μέτρα έχουν ξεπεράσει τα όρια: ξέραμε ότι ορισμένες φορές μπορεί να έθιγαν τα συμφέροντα των πιο αδύναμων καπιταλιστών (πράγμα που εν μέρει εξηγεί την παρουσία μικρών αφεντικών στα Κίτρινα Γιλέκα) αλλά εδώ βλέπουμε ότι μπορεί να θίξουν τα συμφέροντα των καπιταλιστών ως σύνολο. Συνοδευόμενα από μεγάλες περικοπές, οικονομική φειδώ και φορολογικά δώρα στους πλουσιότερους, είχαν επίσης επιπτώσεις στη (μη-)προετοιμασία για πανδημικές κρίσεις, οι οποίες είχαν προβλεφθεί από πολλές μελέτες εδώ και χρόνια: περικοπές του προϋπολογισμού για ιολογική και βακτηριολογική έρευνα, παραμέληση των εθνικών αποθεμάτων σε μάσκες, φαρμακευτική εξάρτηση από ιδιωτικά εργαστήρια κ.λπ.

Στριμωγμένη από την πανδημία, η κυβέρνηση διστάζει και καθυστερεί να πάρει μέτρα κοινής λογικής που απαιτεί το ιατρικό προσωπικό όπως η καραντίνα (την οποία εισηγούνταν οι επιδημιολόγοι πολύ πριν τις 17 Μαρτίου) και η συμμετοχή των ιδιωτικών νοσοκομειακών ιδρυμάτων (ενώ πολλά από τα στελέχη του συστήματος υγείας ζητούν ακόμη και την επίταξή τους). Για εβδομάδες, η πραγματοποίηση μαζικών τεστ στον πληθυσμό δεν εξετάζεται καν, γιατί, απλούστατα, το κράτος δεν έχει τα μέσα για να το κάνει. Η ίδια καθυστέρηση σημειώθηκε και στις μελέτες για θεραπείες που βασίζονται στη χλωροκίνη, ένα φτηνό φάρμακο που μια μεγάλη μερίδα των γιατρών ζητά να χρησιμοποιηθεί για τη θεραπεία των ασθενών (οι οποίες μελέτες πιθανόν αναβλήθηκαν λόγω της πίεσης που υφίστανται τα εργαστήρια καθώς εργάζονται για το εμβόλιο ή για την παραγωγή πανάκριβων αντι-ικών φαρμάκων). Σε συνδυασμό με τις περικοπές του προϋπολογισμού

για την υγειονομική περίθαλψη, η άρνηση να ληφθούν εγκαίρως μέτρα υπό τον φόβο των επιπτώσεων στην οικονομία οδήγησαν παράδοξα στην οικονομική καταστροφή.

Η κυβέρνηση αναγκάζεται να προσαρμόσει τη στρατηγική της ανάλογα με τις ελλείψεις (σε μάσκες, αλκοολούχα αντισηπτικά διαλύματα, τεστ, κλίνες, νοσηλευτές κ.λπ.). Οι πλουσιότεροι άνθρωποι της Γαλλίας αναγκάζονται να σπεύσουν να σώσουν το Κράτος – όπως ο όμιλος LVHM, που τροποποίησε γρήγορα μέρος της παραγωγής των εργοστασίων καλλυντικών που διαθέτει και άρχισε να παράγει αλκοολούχα τζελ για τα νοσοκομεία, ενώ στη συνέχεια βρήκε επίσης μια βιομηχανία στην Κίνα που ήταν σε θέση να προμηθεύσει μάσκες στη Γαλλία, από τις οποίες προσέφερε ένα αρχικό απόθεμα 10 εκατομμυρίων μασκών στο γαλλικό Υπουργείο Υγείας.

Η κρίση του κορωνοϊού εκθέτει τις αδυναμίες του γαλλικού κράτους. Ανίκανο να διασφαλίσει μία από τις βασικές του λειτουργίες – την προστασία των πολιτών του – αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει αυταρχικές και κατασταλτικές μεθόδους για να κερδίσει χρόνο επιχειρώντας να εφαρμόσει κάτι το ανεφάρμοστο: να θέσει υπό περιορισμό μέρος του πληθυσμού εξαναγκάζοντας το υπόλοιπο να εργάζεται παρά τον κίνδυνο.

Οδεύουμε προς τη Δικτατορία;

«Η δημοκρατία συνίσταται πρώτα από όλα στην εγκαθίδρυση μιας νόμιμης εξουσίας: αποκλειστικά νόμιμης και επομένως κυρίαρχης. Είναι συνεπώς ουσιαστικά ένα σύστημα εξουσίας».

Ζακ Σιράκ, 1977

Οι κανονισμοί της καραντίνας επιβλήθηκαν σε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του πληθυ-

σμού στη Γαλλία τη 17^η Μαρτίου και αυστηροποιήθηκαν μια εβδομάδα αργότερα μέσω της κήρυξης κατάστασης έκτακτης ανάγκης για λόγους δημόσιας υγείας που έδωσε στα εκτελεστικά όργανα έκτακτες εξουσίες για μια περίοδο δύο μηνών. Κατασταλτικά μέτρα λήφθηκαν σε πολλές χώρες του κόσμου· στη Γαλλία, η καραντίνα συνίσταται σε μια σειρά από απαγορεύσεις: απαγόρευση των συναθροίσεων, απαγόρευση εξόδου από τις οικίες και απαγόρευση των μετακινήσεων εντός της χώρας εξαιρουμένων των μετακινήσεων για εργασία, για την προμήθεια των αγαθών πρώτης ανάγκης, για προσωπική άσκηση και περιπάτου. Αυτές οι απαγορεύσεις συνοδεύονται από την απαγόρευση της κυκλοφορίας κατά τις βραδινές ώρες σε ορισμένες πόλεις και υλοποιούνται μέσω της επιβολής προστίμων για την παραβίασή τους² – πρόκειται για έναν μηχανισμό που στη Γαλλία δεν παρεκκλίνει από αυτό που αποκαλείται «κράτος δικαίου» (δηλαδή ότι το κράτος δεν παραβιάζει τους κανόνες δικαίου που έχει το ίδιο θέσει).

2. Τα στατιστικά στοιχεία πρέπει πάντοτε να αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη, καθώς όσα στοιχεία δίνονται από την κυβέρνηση εξυπηρετούν επίσης την επικοινωνιακή της πολιτική. Τις πρώτες δύο μέρες, 225.500 πρόστιμα επιβλήθηκαν σε κόσμο που δεν συμμορφωνόταν με την καραντίνα, δηλαδή περίπου 110.000 κάθε μέρα. Αυτός ο αριθμός μπορεί να φαίνεται τεράστιος, αλλά δεν είναι τόσο μεγάλος αν συγκριθεί με τον συνολικό αριθμό των δήμων (36.000) ή με τον αριθμό των προστίμων που επιβάλλονται καθημερινά στους οδηγούς σε κανονικές συνθήκες (74.000 τη μέρα το 2017). Από τις 19 Μαρτίου μέχρι τις 8 Απριλίου επιβλήθηκαν 343.000 νέα πρόστιμα, δηλαδή περίπου 17.000 τη μέρα. Θα έπρεπε να βγει το συμπέρασμα και θα έπρεπε να μας χαροποιήσει ότι η καταστολή είναι έξι φορές λιγότερο αυστηρή απ' ό,τι ήταν αρχικά; Ότι η καταστολή λειτουργεί εκπαιδευτικά; Ότι οι κάτοικοι τη συνηθίζουν, ότι είναι φοβισμένοι ή ότι έχουν συνειδητοποιήσει τον κίνδυνο;

Δημοσκοπικές έρευνες (που πρέπει να αντιμετωπίζονται με τις συνήθεις επιφυλάξεις) δείχνουν ότι κατά τη διάρκεια του πρώτου δεκαπενθημέρου της καραντίνας, 93 με 96% του πληθυσμού της Γαλλίας υποστήριζαν τα μέτρα ενώ περισσότερο από το 80% επιθυμούσε την αυστηροποίησή τους (όπως ζητούσαν και πολλοί εργαζόμενοι στην υγεία).³ Πρέπει να αναγνωριστεί ότι μεταξύ των χωρών που υιοθέτησαν τη στρατηγική της καραντίνας, το γαλλικό κράτος δεν είναι πραγματικά το πιο αυστηρό ως προς την εφαρμογή της (αστυνομικά και δικαστικά) και τους περιορισμούς που επιβάλλει – έτσι που αυτό που ορισμένοι αποκαλούν φασιστικό, θεωρείται από άλλους χαλαρό. Και αν η αστυνομία παραμένει αυτό που ήταν, με τους ελέγχους της να στοχεύουν κυρίως τους προλετάριους (και ειδικά τους μετανάστες που δεν προέρχονται από την Ευρώπη) και την αυθαιρεσία της, σε πολλές μικρές και μεσαίες πόλεις προξενεί έκπληξη το γεγονός ότι στον δρόμο βλέπει κανείς λιγότερους μπάτσους από ό,τι πριν. Αυτό απέχει μακράν από τις περιπολίες που οργάνων τις πόλεις και ξυλοκοπούν κάθε τυχαίο περαστικό, όπως βλέπει κανείς στην Ινδία, και από την ποινή της πενταετούς φυλάκισης με την οποία κινδυνεύει στη Ρωσία όποιος παραβεί τους όρους της καραντίνας.

Ωστόσο, κάποιος κόσμος συνάγει από τις ανοργάνωτες προσπάθειες διαχείρισης της κρίσης το συμπέρασμα ότι οδεύουμε προς τη δικτατορία.⁴ Αναρωτιέται κανείς

3. Αυτοί που υποστηρίζουν λιγότερο την αυστηροποίηση της καραντίνας είναι «όσοι δεν αισθάνονται καθόλου εκτεθειμένοι». Βλ. Frédérique Schneider, «Coronavirus : la grande majorité des Français est pour un confinement plus strict», *la-croix.com*, 24 Μαρτίου 2020.

4. Ή ακόμη ότι ο πληθυσμός είναι θύμα μιας γιγάντιας ολοκληρωτικής συνομοσίας που έχει ενορχηστρωθεί προμελετημένα με στόχο τον εκφοβισμό του και την ενίσχυση της «επιθυμίας

γιατί να αισθανθούν οι γάλλοι καπιταλιστές την ανάγκη για κάτι τέτοιο, όταν εδώ και είκοσι χρόνια έχουν επιτυχώς διεξάγει έναν ανελέητο πόλεμο ενάντια στους προλετάρους, με έναν πολύ δημοκρατικό τρόπο, με τους δεύτερους να έχουν ηττηθεί σχεδόν σε όλες τις μάχες και ιδιαίτερα σε αυτές που είχαν στρατηγική σημασία – η εξέγερση των Κίτρινων Γιλέκων είναι δυστυχώς προς το παρόν μόνο μια εξαίρεση που επιβεβαιώνει ότι οι γάλλοι προλετάριοι είναι σε γενικές γραμμές πειθήνιοι, έχοντας υποστεί κοινωνική συντριβή μέσα από χρόνια μείωσης της αγοραστικής τους δύναμης, ανεργίας και επισφάλειας. Επιπλέον, έχουν επίγνωση ότι οι συνδικαλιστικές τους οργανώσεις είναι ξέπνοες και έχουν χάσει τις ελπίδες τους όσον αφορά την πολιτική. Θα πρέπει κανείς να είναι πολύ κακός παρατηρητής και αναλυτής (ή ιδεολόγος που έχει αυτοναρκωθεί) για να πιστεύει ότι τα μέτρα της καραντίνας έχουν ως στόχο την *αύξηση* του ελέγχου και της υπακοής του πληθυσμού και ότι ο εν λόγω περιορισμός της ελευθερίας (κίνησης) έχει ως στόχο να φιμώσει όσους κάνουν κριτική στον καπιταλισμό.

Όσον αφορά την υπακοή και την πλύση εγκεφάλου, το κράτος έχει ήδη πολύ ισχυρά εργαλεία στη διάθεσή του: κάθε πολίτης υφίσταται δεκατρία με δεκατέσσερα χρόνια σχεδόν καθημερινής κατήχησης (Εθνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα), τα ΜΜΕ, τα σπορ, την οικογένεια, τα τάμπλετ, το Pornhub, την κινητή τηλεφωνία 4G και σύντομα 5G κ.λπ. Στην πραγματικότητα δεν έχει συμβεί κάποια ρήξη: η απομόνωση και ο κατακερματισμός, ο εγκλεισμός στο σπίτι, ο φόβος για τους άλλους ανθρώπους,

του για ασφάλεια», μια επιθυμία που το κράτος δεν μπορεί παρά να ικανοποιήσει. Αναμφίβολα γι' αυτό η γαλλική κυβέρνηση και τα μέσα υποβάθμιζαν την κρίση για εβδομάδες και μετά το ξέσπασμα της επιδημίας προσπαθούν να καθισχύρουν τον πληθυσμό.

οι αστυνομικοί περιορισμοί, η υποβάθμιση της ζωής σε εικονική, όλα όσα συμβαίνουν είναι απλώς μια χειρότερη εκδοχή της πραγματικότητας που οι προλετάριοι βίωναν και *προηγουμένως*, την οποία αποδέχονταν και την οποία, σε γενικές γραμμές, αποδέχονται και σήμερα.

Επιπλέον, η κρίση του κορωνοϊού έχει εν μέρει απενεργοποιήσει ορισμένα από τα εργαλεία του κράτους, κι αυτή δεν είναι η μόνη αντίφαση του «μακιαβελικού σχεδίου» του ή της «ελευθεροκτόνας» στρατηγικής του. Θα πρέπει, για παράδειγμα, να σημειωθεί ότι μέρος του κατασταλτικού του μηχανισμού, και συγκεκριμένα τα δικαστήρια, έχουν σταματήσει τη λειτουργία τους και ότι αρκετές χιλιάδες φυλακισμένοι έχουν κατ' εξαίρεση αποφυλακιστεί. Επίσης, τα μέτρα της καραντίνας έχουν αυτή τη στιγμή οδηγήσει στην απόσυρση 10.000 αστυνομικών (και εκατοντάδων στρατιωτικών), ορισμένες φορές ολόκληρων μονάδων, μετά από την εμφάνιση ύποπτων κρουσμάτων κορωνοϊού ενώ το Υπουργείο Εσωτερικών έχει σταματήσει (τουλάχιστον σε πρώτη φάση) να επιβάλλει την καραντίνα σε συγκεκριμένες γειτονίες και ειδικά σε αυτές όπου κατοικούν μετανάστες προλετάριοι με προέλευση έξω από την Ευρώπη, απλώς γιατί δεν διαθέτει τους υλικούς και ανθρώπινους πόρους για να την επιβάλει.⁵

5. Ας σταματήσουν επιτέλους οι φαντασιοπληξίες ότι δήθεν θέλουν να μολυνθεί ο πληθυσμός που ζει σε αυτές τις γειτονίες. Αν ήταν έτσι τα πράγματα, αυτές οι γειτονίες/πόλεις θα είχαν ερμητικά αποκλειστεί, πράγμα που δεν ισχύει. Αντιθέτως, πολλοί προλετάριοι ζουν εκεί και συνεχίζουν να εργάζονται καθημερινά έξω από αυτές τις περιοχές, ερχόμενοι έτσι σε επαφή με τον υπόλοιπο πληθυσμό (ορισμένες γραμμές δημόσιων συγκοινωνιών που τις συνδέουν με τα μητροπολιτικά κέντρα είναι ακόμα σε λειτουργία). Αλήθεια, ποιος θα κάνει το ντελίβερι για τα σούσι των καλά προστατευμένων μποέμ αστών;

Το Συμβούλιο του Κράτους έχει απορρίψει το αίτημα για απόλυτη απαγόρευση κυκλοφορίας που υπέβαλαν διάφοροι ιατρικοί σύλλογοι (στις 22 Μαρτίου), ενώ σε ορισμένες πόλεις που οι δημοτικές αρχές επέβαλαν απαγόρευση κυκλοφορίας για να ενισχύσουν την καραντίνα, αυτή η απόφαση ακυρώθηκε από τον νομάρχη (όπως π.χ. στην περίπτωση της Aubervilliers). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η περίοδος της καραντίνας αποτελεί ταυτόχρονα διατάραξη της λειτουργίας ορισμένων από τους πιο αλλοτριωτικούς κοινωνικούς θεσμούς: πέραν των σχολείων και, προφανώς, του καταναλωτισμού, των θρησκευτικών διδασκαλιών και λειτουργιών, των κηρυγμάτων και των συλλογικών προσευχών. Τέλος, η παύση ενός μεγάλου μέρους της παραγωγής και της κατανάλωσης δεν φαίνεται, προς το παρόν, να είναι ιδιαίτερα επωφελής για τους καπιταλιστές.

Ναι, πράγματι, το Κράτος χρησιμοποιεί την αστυνομία επιχειρώντας να επιβάλει την καραντίνα.⁶ Ναι, σαφέστατα, το Κράτος επωφελείται της κατάστασης για να δοκιμάσει νέες τεχνικές, όπως τη χρήση των drones για την παρακολούθηση των περαστικών, την ανακοίνωση διαταγών αλλά και τη στενότερη συνεργασία με τους παρόχους κινητής τηλεφωνίας με στόχο τη *διαχείριση του πληθυσμού* (μέσω των στατι-

στικών στοιχείων, των δυναμικών της κίνησης κ.λπ.) ή ακόμα και την *ιχνηλάτηση* των κινήσεων του πληθυσμού. Ναι, σίγουρα, η αστυνομική καταστολή γίνεται σταθερά πιο αποτελεσματική από τον 19^ο αιώνα και μετά. Αλλά εκτός από την προπαγάνδα, τα ΜΜΕ και τα πρόστιμα, η ανάπτυξη αστυνομικοστρατιωτικών δυνάμεων είναι το βασικό εργαλείο του κράτους για να επιβάλλει έκτακτα περιοριστικά μέτρα (σε αυτή την περίπτωση την καραντίνα) σε ελεύθερα και ίσα «άτομα» όπως αυτά διαμορφώνονται από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (σε βάρος των προϋπαρχουσών ομάδων και κοινοτήτων).⁷ Εάν το κράτος πετύχαινε το ίδιο αποτέλεσμα με ευγενικούς παρουσιαστές δεν θα ήταν χειρότερο; Όπως και να 'χει, όλα αυτά δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να συγκριθούν με το πλέγμα παρακολούθησης που χρησιμοποιείται σε πόλεις δικτατορικών καθεστώτων όπως η Κίνα. Εκεί, εκτός από την αστυνομία και τον στρατό, υπάρχουν επίσης πολιτοφυλακές και κομματικά μέλη που συνεισφέρουν στην αποτελεσματικότητα ενός μεγάλου πλήθους σημείων ελέγχου στις εισόδους των γειτονιών και των κτιρίων (και όταν το κράτος δεν είναι αρκετά αυστηρό, είναι οι απλοί άνθρωποι που αυτο-οργανώνονται για να στήσουν μπλόκα στους δρόμους και τείχη και να καταγγείλουν τους «ξένους»).

6. Περίπου 100.000 αστυνομικοί και χωροφύλακες κινητοποιήθηκαν την πρώτη μέρα για την επιβολή της καραντίνας και παραδόξως 160.000 κατά τις διακοπές του Πάσχα. Πρόκειται για έναν αριθμό που είναι συγκρίσιμος με τους 140.000 που είχαν κινητοποιηθεί την πρωτοχρονιά του 2018 και τους 115.000 που είχαν κινητοποιηθεί μετά τις επιθέσεις του 2015. Μήπως η «αίσθηση» της αυξημένης αστυνόμευσης δεν προέρχεται πραγματικά από την αυξημένη παρουσία των μπάτσων στους δρόμους αλλά από το γεγονός ότι με το 90% του κόσμου που μετακινείται να είναι από, αυξάνονται αυτομάτως οι πιθανότητες ελέγχου;

7. Κοινότητες για τις οποίες δεν θα πρέπει επ' ουδενί να υπάρχει νοσταλγία ή να εξιδανικεύονται. Δεν είναι αλήθεια ότι οι άνθρωποι δεν είναι ακόμα έτοιμοι για έναν άλλο τρόπο ζωής: απλώς οι συμπεριφορές τους προσαρμόζονται και ρυθμίζονται από αυτόν τον κόσμο. Σωστές, συνεργατικές, υποστηρικτικές συμπεριφορές υπάρχουν και τώρα (είναι πιο συχνές σε περιόδους κρίσης όπως οι φυσικές καταστροφές). Τα πράγματα θα ήταν διαφορετικά, οι συμπεριφορές αυτές θα επικρατούσαν, σε μια *ριζικά* διαφορετική μετακαπιταλιστική κοινωνία, στην κομμουνιστική κοινωνία.

Η χρήση του στρατού στο πλαίσιο αυτής της κρίσης δεν είναι τίποτα το μοναδικό, σχεδόν όλες οι χώρες που επηρεάστηκαν από τον ιό κατέφυγαν σε αυτή. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο η γαλλική κυβέρνηση χρησιμοποιεί το εργαλείο του στρατού περισσότερο επιβεβαιώνει τον ερασιτεχνισμό και την αδυναμία της παρά τον αυταρχισμό της. Στις 25 Μαρτίου, ο Μακρόν έθεσε σε λειτουργία την Επιχείρηση Αντοχή (Resilience) που δημιούργησε ένα πλαίσιο για τη στρατιωτική υποστήριξη των δημόσιων υπηρεσιών, κυρίως στους τομείς της υγείας και των μεταφορών, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης των στρατιωτικών νοσοκομείων, της (δύσκολης) κατασκευής ενός νοσοκομείου στη Μυλούζ, της αεροπορικής και θαλάσσιας μεταφοράς ασθενών κ.ο.κ. Η κινητοποίηση ήταν εν τέλει μάλλον ανεπαρκής, πράγμα που δείχνει ότι οι περικοπές του προϋπολογισμού έχουν επίσης επηρεάσει την Υπηρεσία Υγείας των Ένοπλων Δυνάμεων.⁸

Δυο ελικοφόρα πλοία αναπτύσσονται τώρα στον Ινδικό Ωκεανό (στη Ρεουνιόν και τη Μαγιότ) και στο αρχιπέλαγος των Αντιλλών για να παρέχουν υλικοτεχνική υποστήριξη στα νοσοκομεία αυτών των νησιών (μεταφορά ιατρικού εξοπλισμού, παροχή ενός αριθμού απαρχειωμένων ελικοπτέρων) και επιπλέον για να απαλλάξουν τα νοσοκομεία από το βάρος ασθενών που νοσούν από άλλες κοινές ασθένειες και όχι από Covid-19. Πρόκειται για αποστολή ακατάλληλων πλοίων, η οποία όπως φαίνεται αποφασίστηκε βιαστικά. Θα μπορούσαν πιθανώς να βοηθήσουν στην απομάκρυνση Γάλλων πολιτών από χώρες σε αυτές τις πε-

ριοχές ή να συνδράμουν στην καταστολή σε περίπτωση που ξεσπάσει εξέγερση μετά την καραντίνα.

Αλλά αυτό που έχει προκαλέσει περισσότερες αντιδράσεις στα κοινωνικά δίκτυα των πολιτικοποιημένων είναι ότι η Επιχείρηση Αντοχή δίνει επίσης τη δυνατότητα στους νομάρχες να επιτάξουν στρατιωτικό προσωπικό όχι για να επιβάλλουν την καραντίνα καθώς, όπως γνωρίζουμε, ο στρατός δεν έχει δικαστικές αστυνομικές εξουσίες, αλλά για την προστασία χώρων που έχουν γίνει «στρατηγικοί» ή «ευαίσθητοι». Σε μια περίοδο που οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών ασφαλείας έχουν φτάσει στα όριά τους, ο στρατός καλείται να αναλάβει τον ρόλο της φρούρησης, όπως το έκανε πρωτύτερα στους σιδηροδρομικούς σταθμούς.⁹ Αυτό συμβαίνει χαρακτηριστικά στην περίπτωση ενός εργοστασίου που παράγει ιατρικές μάσκες στο διαμέρισμα του Maine-et-Loire, σε ένα εργοστάσιο φαρμάκων στη Gard και σε αρκετά νοσοκομεία. Όπως περιέργως, ορισμένοι νομάρχες αποφάσισαν να βάλουν τους στρατιώτες να περιπολούν στις «εμπορικές ζώνες» (όπου έχουν γίνει φασαρίες για την προμήθεια χαρτιού υγείας και απόπειρες διάρρηξης αλλά, προς το παρόν, δεν έχει ξεπροβάλει το φάντασμα της λεηλασίας). Το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της χρήσης του στρατού σίγουρα μειώνει το βάρος που πέφτει στις αστυνομικές περιπολίες αλλά δεν είναι ξεκάθαρο πού βρήκε ο στρατός το προσωπικό για αυτή τη δουλειά... Ο αριθμός του προσωπικού που αναφέρεται από τον τύπο και ο αριθμός των οχημάτων που χρησιμοποιούνται υποδηλώνουν ότι προς το παρόν έχουμε να κάνουμε με μια αναδιάταξη μέρους των δυνάμεων

8. Claude Angeli, «Le service de santé militaire très gravement malade», *Le Canard enchaîné*, 25 Μαρτίου 2020.

9. Σχετικά με τα ζητήματα που άπτονται της χρήσης του στρατού, βλ. Tristan Leoni, *Manu Militari? Radiographie critique de l'armée*, Grenoble, Le Monde à l'envers, 2018, 120 σελίδες.

του συστήματος Sentinel.¹⁰ Αν δεν πρόκειται απλώς για μια επικοινωνιακή τακτική, η χρήση του στρατού για τη φύλαξη των σουπερ μάρκετ δείχνει ότι η επιχειρησιακή ισχύς της αστυνομίας στη Γαλλία έχει επιδεινωθεί σημαντικά.¹¹

Η κινητοποίηση του στρατού, όπως μπορούμε να δούμε, είναι αρκετά χαμηλή και ο επαναπατρισμός 200 στρατιωτών από το Ιράκ δεν το αλλάζει. Αν η κρίση χειροτερέψει, ο στρατός θα πρέπει να κινητοποιήσει τις εφεδρείες του, προκειμένου να ενισχύσει την υποστήριξή του (π.χ. για τη μεταφορά των πτωμάτων από συγκεκριμένες πόλεις, όπως είδαμε στην Ιταλία), πράγμα που δεν συμβαίνει αυτή τη στιγμή, ούτε και στην περίπτωση της στρατοχωροφυλακής

10. Για παράδειγμα, ο τύπος αναφέρει την ανάπτυξη 200 στρατιωτών στην περιοχή της Nouvelle-Aquitaine, περίπου 20 στη Lot-et-Garonne, 60 στη Gard, με ορισμένους από αυτούς να χρησιμοποιούν οχήματα που φέρουν σήματα των επιχειρήσεων «Sentinelle» και «Vigipirate». Η Επιχείρηση Sentinelle που ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2015, προέβλεπε την ανάπτυξη 10.000 στρατιωτών για σταθερές φρουρές και περιπολίες σε δημόσιους χώρους. Αυτός ο αριθμός αντιστοιχεί στον ελάχιστο αριθμό στρατιωτών που θα πρέπει να είναι διαθέσιμοι στη μητροπολιτική Γαλλία σύμφωνα με τη Λευκή Βίβλο του 2008. Παρά την κινητοποίηση εφέδρων (φοιτητών ή «ανώτερων στελεχών») καθώς και άοπλου προσωπικού (μηχανικών ή χειριστών ραδιοεπικοινωνιών), ο στρατός δεν κάλυψε αυτό τον αριθμό και από τον Απρίλιο του 2015 ο αριθμός των δυνάμεων που αναπτύσσονται έπεσε σε 7.000. Είναι επομένως εξαιρετικά πιθανό ότι η εναπομείνασα δύναμη 3.000 στρατιωτών ήταν αυτή που κινητοποιήθηκε για την Επιχείρηση Αντοχή.

11. Μετά τη Γενική Αναθεώρηση της Δημόσιας Πολιτικής (RGPP) [πρόγραμμα μείωσης των δαπανών που εφάρμοσε η κυβέρνηση Fillon το 2007] ο αριθμός των MAT της στρατοχωροφυλακής (Mobile Gendarmerie) και της αστυνομίας (CRS) μειώθηκε από 31.167 το 2008 σε 26.800 το 2018.

(η οποία πιθανώς διατηρεί τις δυνάμεις της για την περίοδο μετά την καραντίνα).

Στην πραγματικότητα, ο λόγος περί «αστυνομικού κράτους» ή περί «στρατιωτικοποίησης» δεν εξηγεί τι είναι αυτό που συμβαίνει. Για χρόνια ο καπιταλισμός αντιμετώπιζε μια κρίση αξιοποίησης και τα περιθώρια διαπραγματεύσεώς του με την εργατική τάξη είναι μηδαμινά. Οι κεντρικές καπιταλιστικές χώρες πρέπει να διαχειριστούν μια κατάσταση τεταμένων ταξικών σχέσεων, και έτσι εξοπλίζονται (σύμφωνα με τις δυνατότητες των προϋπολογισμών τους) με νέα κατασταλτικά εργαλεία προκειμένου να αντιμετωπίσουν μια πιθανή κρίση, η οποία, αν ξεσπάσει, μπορεί να είναι εξαιρετικά βίαιη (τα Κίτρινα Πιλέκα έδωσαν μια πρώτη γεύση για αυτό). Η υγειονομική κρίση που βιώνουμε σήμερα ανήκει σε αυτή την ιστορική τάση. Η αυξανόμενη ανάγκη για έλεγχο του πληθυσμού είναι, εξ ορισμού, μια εμμονή του κράτους, αλλά δεν είναι η κινητήρια δύναμη της ιστορίας ούτε ο λόγος ύπαρξης της καραντίνας. Καθώς δεν έχει κανένα οικονομικό όφελος, πρόκειται για συνέπεια των ορίων του συστήματος υγείας στην κατάσταση που αυτό βρίσκεται σήμερα (δηλαδή, στην κατάσταση διάλυσης στην οποία βρίσκεται). Και αποτελεί αντίφαση της *τρέχουσας* διαμόρφωσης του καπιταλισμού.

Αν η Γαλλία μετατρεπόταν σε δικτατορικό καθεστώς, αυτό σίγουρα δεν θα ήταν το αποτέλεσμα της υπέρμετρης ισχύος και της πανταχού παρουσίας του γαλλικού κράτους αλλά το αποτέλεσμα της γενικευμένης αποδυναμώσεώς του και της ανικανότητάς του να εξασφαλίσει την κοινωνική συνοχή, αν αυτό συνέβαινε κάποια στιγμή.¹² Δεν βρισκόμαστε ακόμα σε αυτό

12. Αντίθετα από τις περιόδους πολέμου που οδηγούν στην ταχεία κατάρρευση ενός κράτους, φαίνεται ότι η αργή αποσύνθεση ενός κράτους

το σημείο. Ένα πράγμα είναι σίγουρο, η κατανόηση του κόσμου μόνο υπό το πρίσμα της κυριαρχίας και της καταστολής δεν μας βοηθά να βλέπουμε τα πράγματα καθαρά σε περιόδους κρίσης.¹³

Viva la muerte! ... y la libertad [Ζήτω ο θάνατος! ... και η ελευθερία]

«Εδώ και πολύ καιρό, τους έλεγαν ότι η αντίθεση ανάμεσα στην εργασία και την ελευθερία δεν συνιστά μια ακριβή έννοια, αυτή ήταν όμως που τους καθόριζε πάνω απ' όλα».

Τα πράγματα, Ζωρζ Περέκ, 1965

Τουλάχιστον ένα δεκαπενθήμερο πριν την επιβολή της καραντίνας όσοι απέφευγαν τα φιλιά αποτελούσαν σχεδόν αντικείμενο χλευασμού και θεωρούνταν παρανοϊκοί. Από την άλλη, υπήρχε το κάλεσμα να ανέβει κόσμος στο Παρίσι για να συμμετάσχει σε αυτό που θα αποτελούσε την τελευταία «πράξη» των Κίτρινων Γιλέκων (στις 14 Μαρτίου), ενώ η επιδημία εξαπλωνόταν στη Γαλλία. Ήταν αυτό «συνετό»; Μήπως όμως και το κράτος δεν καλούσε τον κόσμο να συμμετάσχει την επόμενη μέρα στις δημοτικές εκλογές; Για πολύ καιρό τα μέσα μιλούσαν για μια απλή, μα κάπως «σοβαρή» γρίπη, που απλώς ήταν πιο επικίνδυνη για τους ευπαθείς και ηλικιωμένους ανθρώπους. Αλλά μια πιο προσεκτική εξέταση των γεγονότων στην Κίνα, την Κορέα και

αργότερα στην Ιταλία έκανε ξεκάθαρο ότι το πρόβλημα του κορωνοϊού δεν αποτελούσε απλώς θέαμα. Δεν θα έπρεπε λοιπόν να είμαστε πιο συνετοί από την κυβέρνηση; Η ανακοίνωση της καραντίνας αλλάζει την κατάσταση, το κράτος λαμβάνει αποφάσεις και καμώνεται ότι αυτές είναι αποφασιστικές και δραστικές (παρόλο που έχουν καθυστερήσει για εβδομάδες ή μήνες). Ενώ πολλοί μισθωτοί προλετάριοι που εξαιρούνται από την καραντίνα γρήγορα αντιλαμβάνονται ότι πρέπει να αγωνιστούν για να μείνουν στο σπίτι τους, ορισμένες αντιδράσεις ριζοσπαστών ακτιβιστών, φαινομενικά μειοψηφικές αλλά πολύ διαδεδομένες στα κοινωνικά δίκτυα, προκαλούν έκπληξη.

Πρώτα από όλα, υπάρχουν αυτοί που αυθόρμητα πιστεύουν ότι είναι απλώς αναγκαίο να κάνουν το αντίθετο από αυτό που ζητάει το κράτος και να αρνηθούν την καραντίνα για «ιδεολογικούς λόγους»: το διακύβευμα εδώ δεν είναι τίποτα λιγότερο από την ελευθερία και, πάνω από όλα, από τη δική τους ελευθερία. Αλλά τι είναι τότε αυτή η ατομική ελευθερία που πρέπει να διαφυλαχτεί, αν όχι η ελευθερία να ζεις την καθημερινή σου ζωή, όπως πριν.¹⁴ Μερικοί από αυτούς σίγουρα πιστεύουν ότι οι «άνθρωποι» επιλέγουν συνειδητά κάθε πρωί και μετά από ώριμη σκέψη να υποταχθούν και να πάνε στη δουλειά, αντί να ξεγεληθούν. Οι πιο κινητοποιημένοι κάνουν καλέσματα στο διαδίκτυο (από τα σπίτια τους) για μη τήρηση της καραντίνας, για οργάνωση πι-

δεν προωθεί την «προοδευτική» αυτοοργάνωση του προλεταριάτου, αλλά αντίθετα την εμφάνιση και την ενίσχυση νέων δυνάμεων ανταγωνιστικών σε αυτό (μαφιών, ένοπλων συμμοριών κ.λπ.).

13. Στην Πορτογαλία, η αριστερή κυβέρνηση αναστέλλει το δικαίωμα στην απεργία... αλλά νομιμοποιεί όλους τους μετανάστες χωρίς χαρτιά.

14. Για την έννοια της ελευθερίας, διαβάσαμε με ενδιαφέρον ένα ανώνυμο άρθρο που δημοσιεύτηκε τον Ιανουάριο του 2020: «Liberté des libéraux et liberté des anarchistes» [Ελευθερία των φιλελεύθερων και ελευθερία των αναρχικών, <https://dijoncter.info/liberte-des-liberaux-et-liberte-des-anarchistes-1656>]. Για τη σχέση ανάμεσα στο άτομο και το κράτος, διαβάστε το κείμενο των Il Lato Cattivo, «Covid-19 et au-delà» στην ιστοσελίδα dndf.org.

κνίκ ή ακόμα και συναυλιών πανκ ενάντια στον «ολοκληρωτισμό»,¹⁵ χωρίς αμφιβολία γιατί πιστεύουν ότι η φιλία, ο αναρχισμός ή η αυτονομία, όπως για άλλους η θρησκεία, θα τους προστατεύσει από τον ιό: «Δεν θα κολλήσουμε, θα είμαστε προσεκτικοί! Δεν θα κολλήσουμε, είμαστε προσεκτικοί!» (είδαμε που οδήγησε αυτό στις απαρχές του AIDS). Αλλά η συσώρευση των θανάτων, η προσβολή συντρόφων, συγγενών ή οικογενειακών μελών από τον ιό και οι κλειστές πόρτες συχνά υπερισχύουν του επαναστατικού τους πάθους.

Έπειτα υπάρχουν εκείνοι που υποστηρίζουν ότι είναι αναγκαίο να εκμεταλλευτούμε αυτή την περίοδο αδυναμίας του κράτους για να του «επιτεθούμε»: ότι η κατάρρευσή του θα ανοίξει μια ελπιδοφόρα περίοδο αυτοοργάνωσης των ατόμων, επιτέλους ελεύθερων και δεκτικών στα πλέον ελευθεριακά πειράματα. Αυτοί βλέπουν τον καπιταλισμό απλώς ως μια υπερδομή και το κράτος ως το αστυνομικό του οπλοστάσιο. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, θα αρκούσε να βραχυκυκλώσουμε τα πάντα ώστε να μη μείνει τίποτα όρθιο από αυτό που δεν αναγνωρίζουν ως κοινωνική σχέση. Από αυτή την άποψη, είναι φανερό ότι η πιο αρμόζουσα στρατηγική θα ήταν η επίθεση στις υπηρεσίες υγείας, τα ασθενοφόρα και τα νοσοκομεία (ορισμένα δέχτηκαν κυβερνοεπιθέσεις)¹⁶ ή ακόμη ριζοσπαστικότερα στο δίκτυο διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, προκειμένου να ολοκληρωθεί η αποδιοργάνωση του συστήματος, να επιταχυνθεί η μετάδοση του ιού που θα αποδεκατίσει τις

τάξεις των δημοσίων υπαλλήλων και ιδιαίτερα των μπάτσων! Στο μεταξύ, δεν γνωρίζουν αν είναι προτιμότερο να ενθαρρύνεται η κλοπή των μασκών ή να υποστηρίζεται η καταστροφή τους... Καμία ομάδα δεν τόλμησε μέχρι στιγμής να αναλύσει σε οποιοδήποτε Indymedia τις επιπτώσεις μιας τέτοιας «επαναστατικής στρατηγικής», που βάζουμε στοίχημα ότι θα την σκέφτονταν ορισμένοι οικομηδενιστές και νοσταλγοί του Ισλαμικού Κράτους.¹⁷ Η επανάσταση που θα δώσει τέλος στον καπιταλισμό, το κράτος, τις τάξεις, την αξία, το χρήμα, τον μισθό, το φύλο κ.λπ. όσο βίαιη και καταστροφική κι αν είναι, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να συγχέεται με αυτή τη θλιβερή φαντασίωση ενός θανατηφόρου χάους.

Δεν θα ασχοληθούμε με αυτούς που χαίρονται που ο ιός επιτίθεται στους ανθρώπους (και όχι στα ζώα), ούτε σε αυτούς που αρχικά χάρηκαν γιατί στοχοποιεί μόνο τους «πλούσιους», τους «λευκούς», τους «άπιστους» κ.λπ.

Από την άλλη μεριά, θα κάνουμε μια σύντομη παύση για να σχολιάσουμε ένα επίθετο/μια έννοια που έχει ξαναγίνει της μόδας και που συμβάλλει στη συσκότιση της κριτικής του κράτους και του κεφαλαίου, την έννοια της *ελευθεροκτονίας* [της καταστροφής της ελευθερίας]. Ας δούμε πού οδηγούν οι θρηνητικοί λόγοι για το «ελευθεροκτόνο κράτος»: στη διεκδίκηση ενός άλλου κράτους. Μας αρέσει να πιστεύουμε και να λέμε ότι όταν «*οι ιδέες βελτιώνονται, οι έννοιες των λέξεων συμμετέχουν σ' αυτή*

15. Πόσο απέχει αυτό από τις τεράστιες συλλογικές προσευχές ενάντια στον ιό στις οποίες συγκεντρώνονταν χιλιάδες πιστών στο Μπαγκλαντές και στο Πακιστάν;

16. Είναι επομένως επιστημονική φαντασία η τοποθέτηση στρατιωτών γύρω από τα νοσοκομεία για να τα προστατέψουν από μια «τρομοκρατική επίθεση»;

17. Πράγματι για ορισμένους η ελευθερία, η εξέγερση, η υποταγή και ο θάνατος είναι απλώς ζητήματα ατομικής επιλογής και βούλησης. Αυτό εξηγεί γιατί, για παράδειγμα, ορισμένοι «αναρχικοί» είναι θεωρητικά και κοινωνικά πιο κοντά στον Ιούλιο Έβολα απ' ό,τι στον Ερρίκο Μαλατέστα.

τη βελτίωση»,¹⁸ πράγμα που εδώ και κάποιο καιρό δεν συμβαίνει ιδιαίτερα (και μάλιστα σε πολλούς τομείς). Η κατάληξη –κτονία αναφέρεται στην πράξη του φόνου (όπως στη βασιλοκτονία ή τη γενοκτονία) που έχει ως στόχο την απαλλαγή από τα θύματα για αυτό που είναι ή αντιπροσωπεύουν (ο βασιλιάς ή ένας λαός). Αν, με τα μέτρα της καραντίνας, το κράτος ήταν ελευθεροκτόνο, τότε θα προχωρούσε με τέτοιο τρόπο ώστε να φονεύσει τις ελευθερίες. Στην καλύτερη περίπτωση πρόκειται για σύγχυση της μορφής με την ουσία, και στη χειρότερη συνιστά, σημασιολογικά, συγκάλυψη των συνθηκών μιας διαδικασίας που δεν έχει αναγνωριστεί σωστά.

Σε μια κοινωνία που τα μέλη της δεν είναι αυτεξούσια, όπου το κράτος αναλαμβάνει την κοινωνική οργάνωση μιας περιοχής, των κατοίκων της και της ελευθερίας τους, η θέση ότι η καραντίνα περιορίζει την ελευθερία κίνησης αποτελεί κοινοτοπία, όσο κοινοτοπία είναι να τονίζει κανείς ότι η φυλακή αποτελεί εγκλεισμό. Αλλά η αναγωγή του κράτους στην εξουσιαστική του ουσία λησμονεί ότι η δημιουργία και η εξέλιξη του έχουν μια ιστορία που είναι στενά συνδεδεμένη με την ιστορία του καπιταλισμού, ότι η δράση του είναι στενά συνδεδεμένη με τη συγκρουσιακή σχέση ανάμεσα στις τάξεις του κεφαλαίου και της εργασίας και ότι, σε αυτό το πλαίσιο, η ελευθερία την οποία μας εγγυάται είναι εξ ορισμού απολύτως σχετική και μεταβαλλόμενη. Η πραγματική κυριαρχία στην καπιταλιστική κοινωνία δεν είναι τόσο αυτή της νόμιμης εξουσίας ή της κρατικής βίας όσο η κυριαρχία του καπιταλισμού που έχει διεισδύσει σε όλες τις πλευρές της ζωής, και της οποί-

18. (σ.τ.μ.) Αναφορά σε ένα απόσπασμα από τα *Ποιήματα* του Ιζιντόρ Ντυκάς (Κόμης του Λωτρεαμόν), το οποίο χρησιμοποιούσαν συχνά οι καταστασιακοί.

α η υλική ισχύς βασίζεται στην εξάρτησή μας από την εργασία και από το χρήμα για την αναπαραγωγή μας. Η δράση του κράτους, πάνω στους άλλους, εγγράφεται στη δυναμική του καπιταλισμού και η έννοια της ελευθερίας είναι προς το παρόν συνυφασμένη σε αυτό το πλαίσιο – τα Κίτρινα Γιλέκα, σε όποια κοινωνική κατηγορία και αν ανήκαν, το είχαν καταλάβει πολύ καλά όταν διεκδικούσαν μεταρρυθμίσεις από το κράτος (μειώσεις στις εργοδοτικές εισφορές ή αύξηση του κατώτατου μισθού). Πώς θα ήταν τα πράγματα σε μια κοινωνία («κομμουνιστική» ή «αναρχική») όπου οι τάξεις και το κράτος θα είχαν από καιρό καταργηθεί; Προφανώς δεν θα ήταν απαλλαγμένη από συγκρούσεις και τραγωδίες (μια επιδημία, λ.χ.), αλλά τι θα γινόταν με την εξουσία ή με τα φαινόμενα εξάρτησης; Πώς θα λαμβάνονταν οι ατομικές επιλογές και πώς θα εξισορροπείτο η ατομική και η κοινωνική συνείδηση ειδικά σε περιόδους κρίσης; Θα ήμασταν «ελεύθεροι»; Είμαστε σίγουροι για ένα πράγμα: το πλαίσιο των συζητήσεων θα ήταν πολύ πιο κατάλληλο και ευχάριστο.

Βοηθά η αυτοοργάνωση το κράτος;

«Τι το ιδεαλιστικό υπάρχει στην κοινωνική συνεργασία, την αμοιβαία βοήθεια, όταν αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να μείνει κανείς ζωντανός;»

Ούρσουλα Λε Γκεν,
Ο αναρχικός των δύο κόσμων

Είναι ελευθέρια επίσης η ελευθερία του να υπακούς, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών εντολών; Των εντολών της καραντίνας; Πρέπει να επαναληφθεί εδώ ότι η γαλλική κυβέρνηση επέβαλε τα μέτρα μόνο εκ των υστέρων, μόνο αφού αναγκάστηκε να το κάνει και ότι μερίδα των γιαιτρών απαι-

τεί, επί ματαίω, ακόμα πιο αυστηρά μέτρα καραντίνας, γιατί «οι άνθρωποι αλληλοσκοτώνονται όταν βγαίνουν έξω». Είναι λοιπόν ο αυτοπεριορισμός συμμόρφωση στις αξιώσεις του κράτους ή ανταπόκριση στα αιτήματα του προσωπικού των μονάδων εντατικής θεραπείας;

Έχει συχνά ειπωθεί και γραφτεί ότι ο καπιταλισμός είναι η αιτία του προβλήματος και ότι επομένως δεν μπορεί να είναι η λύση. Αυτό είναι ένα ωραίο σύνθημα, αλλά είναι πράγματι σωστό σε κάθε περίπτωση; Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί το αντίθετο: ότι οι καπιταλιστές είναι οι πιο κατάλληλοι για τη διαχείριση ενός καπιταλιστικού ιού σε έναν καπιταλιστικό κόσμο... Πέραν της ρητορείας, ποια συγκεκριμένη εναλλακτική υπάρχει για εμάς σήμερα; Χωρίς το άμεσο ξέσπασμα μιας παγκόσμιας επανάστασης, ποια μέτρα εμπνευσμένα από τον κομμουνισμό ή την αναρχία θα μπορούσαμε να πάρουμε (εμείς οι αυτοανακηρυγμένοι επαναστάτες) ή να προτείνουμε στον πληθυσμό για να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά τον ιό (διαφορετικά από αυτά που συνιστούν η κυβέρνηση ή οι γιατροί); Δεν υπάρχουν και πολλά. Είναι αυτό δραματικό;

Όπως συμβαίνει συχνά σε δύσκολες περιόδους, ο πληθυσμός έχει απεχθή αντανακλαστικά: ατομισμός, απόσυρση, φόβος, απόρριψη των άλλων... Αλλά τι αντιπροσωπεύουν ποσοτικά αυτά τα αντανακλαστικά; Οι δράσεις αλληλεγγύης ή αυτοοργάνωσης μικρής κλίμακας πολλαπλασιάζονται στις οικογένειες, μεταξύ γειτόνων ή συναδέλφων και συχνά μέσω των κοινωνικών δικτύων: φροντίδα των ηλικιωμένων στη γειτονιά και παροχή βοήθειας για τα ψώνια τους, φροντίδα των παιδιών αυτών που εργάζονται, παροχή φίλτρων και εξοπλισμού για την κατασκευή προστατευτικών μάσκων, προσφορά βοήθειας σε κάποιο

φιλανθρωπικό ίδρυμα (το οποίο μέχρι τότε δεχόταν κριτική), οργάνωση εξορμήσεων για τη διανομή φαγητού σε άστεγους (γιατί οι επίσημες οργανώσεις βραδυπορούν) κ.λπ. Δεν πρόκειται για εμβρυικό στάδιο μιας εξέγερσης ή μιας νέας κοινωνίας που γεννιέται ούτε είναι χείρα βοηθείας σε ένα κράτος που καταρρέει. Είναι αναμφίβολα το ελάχιστο που μπορεί να γίνει. Η αλληλεγγύη στην οποία μας καλεί ο Μακρόν δεν γίνεται για χάρη του, γίνεται για εμάς τους ίδιους που πρέπει να δείξουμε αλληλεγγύη ο ένας στον άλλον και, όπως βλέπουμε, η «κοινωνική αποστασιοποίηση» δεν είναι κατ' ανάγκη ταυτόσημη με την απομόνωση.

Και τι γίνεται με τους ακτιβιστές; Τι γίνεται με τα στέκια, τις βιβλιοθήκες, τις καταλήψεις και τις υπόλοιπες συλλογικές υποδομές που υπάρχουν σε όλη τη Γαλλία; Μπορούμε να διανοηθούμε κάτι διαφορετικό από το κλείσιμό τους και την απόσυρση στο διαδίκτυο; Θα ήταν δυνατό να μετασχηματιστούν αυτοί οι χώροι σε κέντρα (*clusters*)¹⁹ αγώνα «ενάντια στο κράτος και τον κορωνοϊό»; Να δοθεί επαναστατικό πρόσημο στην αυθόρμητη αυτοοργάνωση των μικρών χειρονομιών που αγγίζει τη φιλανθρωπία; Για παράδειγμα, να μην μείνουμε στη διανομή μάσκων αλλά να βοηθήσουμε και στο μπλοκάρισμα των επιχειρήσεων που αναγκάζουν τους εργαζόμενούς τους να πηγαίνουν στη δουλειά; Αυτό δεν φαίνεται ρεαλιστικό πέραν μιας περιορισμένης κλίμακας.²⁰

19. (σ.τ.μ.) Εδώ γίνεται ένα λογοπαίγνιο: η λέξη *cluster* υπονοεί εμμέσως ότι σε αυτή την περίπτωση τα στέκια θα γίνονταν σημεία μετάδοσης του ιού.

20. Θα είχε ενδιαφέρον να μάθουμε αν στην «περιφερειακή Γαλλία» οι σχέσεις που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του κινήματος των Κίτρινων Γιλέκων άφησαν ίχνη και ενίσχυσαν αυτές τις χειρονομίες αλληλεγγύης.

Πρώτα από όλα δεν είναι ρεαλιστικό από την άποψη του συσχετισμού δυνάμεων, δηλαδή την κατάσταση των δυνάμεων του αριστερού, αναρχικού και αυτόνομου ριζοσπαστικού χώρου (με ή χωρίς εισαγωγικά) που είναι αποσυντεθειμένος λόγω των μεταμοντέρνων θεωριών που είναι της μόδας, που πλήττεται από τον οπορτουνισμό, τις ιδεολογικές διαιρέσεις και τις εγωιστικές διαμάχες, την επικέντρωση στα κοινωνικά δίκτυα κ.λπ. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Για παράδειγμα, θα μπορούσε κάποιος να αντιτείνει ότι η υγειονομική κρίση δεν είναι τόσο σοβαρή, ότι το κράτος δεν έχει φτάσει στα όρια των δυνατοτήτων του και ότι οι προβλέψεις για εκατοντάδες χιλιάδες θανάτους θα αποδειχτούν αβάσιμες – κάτι που έχει γίνει ξεκάθαρο μετά από τέσσερις εβδομάδες καραντίνας. Όλα αυτά θέτουν μια σειρά από ερωτήματα, ειδικά όσον αφορά το ζήτημα της *παρέμβασης*. Για παράδειγμα: είναι όλες οι καταστάσεις εννοϊκές για εξέγερση; Ευνοούν όλες οι περίοδοι κρίσης, ή τουλάχιστον κρίσης του κράτους, την αυτοοργάνωση των προλεταρίων; Και σε τελική ανάλυση, εξαρτάται πραγματικά το μέλλον του προλεταριάτου, της ανθρωπότητας ή του πλανήτη από τις απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα;

Καθώς γράφουμε αυτές τις γραμμές, πέραν της αδυναμίας της δράσης των ακτιβιστών και σε αντίθεση με την περίοδο του κινήματος των Κίτρινων Γιλέκων, το βασικό εμπόδιο είναι ότι δεν υπάρχει κάποιο κίνημα εξέγερσης ή αντίστασης στο οποίο θα μπορούσαμε να *συμμετέχουμε*.

Η αντίσταση των προλεταρίων

«Όχι, δεν γυρνώ πίσω. Δεν θα ξαναπατήσω το πόδι μου σε εκείνη τη φυλακή, είναι εντελώς σιχαμένη!»

Jocelyne στο Pierre Bonneau,
La Reprise du travail aux usines Wonder,
Ιούνιος 1968

«Δεν άντεχα άλλο τη συνύπαρξη με τους συναδέλφους μου και έτσι βρήκα μια προσωρινή δουλειά!»

Ένας σύντροφος, Μάρτιος 2020

Ενώπιον της διττής αντιφατικής εντολής της κυβέρνησης να μείνουμε σπίτι αλλά και να συνεχίσουμε να δουλεύουμε όσο το δυνατόν περισσότερο (προστασία του πληθυσμού, διάσωση της οικονομίας), ενώπιον του κυνισμού και της έκδηλης ανικανότητας αυτών που μας κυβερνούν, μια κάποια δυσαρέσκεια είναι ορατή. Αλλά δεν θα ξεσπάσουν πολλοί αγώνες καθώς εκατοντάδες χιλιάδες επιχειρήσεις θα επιλέξουν να χρησιμοποιήσουν τον *«έκτακτο και μαζικό»* μηχανισμό του επιδοτούμενου μειωμένου ωραρίου που εισήγαγε η κυβέρνηση. Και παρότι πολλοί εργαζόμενοι αισθάνονται περιφρονημένοι, ότι τους μεταχειρίζονται ως βορά για τα κανόνια, δεν φαίνεται προς το παρόν να αναδύεται κάποιο κίνημα διαμαρτυρίας. Η παραλυτική δράση της κρίσης είναι ισχυρότερη.

Σίγουρα έγιναν ορισμένες απεργίες, ειδικά κατά την πρώτη εβδομάδα της καραντίνας²¹ λόγω της έλλειψης μέτρων προστασίας σε ορισμένους χώρους εργασί-

21. Μια πρώτη χαρτογράφηση αυτών των απεργιών μπορεί να βρεθεί στην ιστοσελίδα της συλλογικότητας *Classe* (<https://www.classeenlutte.org/2020/03/26/cartographie-des-luttes-sous-covid/>)

ας. Οι απεργοί διεκδίκησαν βελτίωση των εργασιακών συνθηκών ή το κλείσιμο της επιχείρησης και τη χρήση του συστήματος του «επιδοτούμενου μειωμένου ωραρίου». Ορισμένες φορές ξεσπάει οργή όταν οι εργαζόμενοι ανακαλύπτουν ότι μέρος της διοίκησης και οι προϊστάμενοι του τμήματός τους έχουν εξαφανιστεί, επιλέγοντας την τηλε-εργασία, ενώ οι ίδιοι είναι καταδικασμένοι να θέτουν τον εαυτό τους σε κίνδυνο. Μερικές απεργίες ξέσπασαν επίσης μετά τον εντοπισμό κρουσμάτων κορωνοϊού στο προσωπικό και σε λίγες περιπτώσεις προκειμένου να αποσπασουν ένα επιπρόσθετο επίδομα για τον κίνδυνο στον οποίο εκτίθενται οι εργαζόμενοι. Ωστόσο, φαίνεται ότι αυτοί οι αγώνες διεξήχθησαν με αρκετά παραδοσιακές μεθόδους και μέσα σε ένα πολύ κοινότοπο συνδικαλιστικό πλαίσιο (για παράδειγμα, στάσεις εργασίας διάρκειας μισής μέρας).

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι σε πολλές επιχειρήσεις οι προλετάριοι χρησιμοποίησαν το «δικαίωμα αποχώρησης» που επιτρέπει σε έναν εργαζόμενο να σταματήσει να εργάζεται λόγω «σοβαρού και άμεσου κινδύνου στη ζωή ή την υγεία» – συνήθως σε ατομική βάση, αλλά επίσης σε ορισμένες περιπτώσεις συλλογικά, ως πλάγιο τρόπο απεργίας. Επίσης, το ποσοστό απουσιών από την εργασία έχει αυξηθεί ραγδαία μετά το ξέσπασμα της κρίσης, ειδικά σε τομείς όπως η επεξεργασία τροφίμων και η καθαριότητα, όπου σύμφωνα με τα στοιχεία ανέρχεται σε 40%.²² Τέλος, ένας πολύ μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων έχει αναγκαστεί κάτω από την πίεση των εργαζομένων να λάβει μέτρα προστασίας για να αποφύγει τις κινητοποιήσεις σε αυτή την πολύ κρί-

σιμη περίοδο. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στον κλάδο των διανομών όπου η ένταση της εργασίας έχει αυξηθεί (χωρίς αμφιβολία με διαφορές από επιχείρηση σε επιχείρηση).

Συνολικά όμως οι συλλογικές δράσεις αντίστασης ήταν εν τέλει αρκετά λίγες, δεδομένου ότι σχεδόν όλοι οι εργαζόμενοι αντιμετώπισαν αρχικά το ζήτημα του κινδύνου και ότι πιθανόν ανάμεσα στο ένα τέταρτο και το ένα τρίτο των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα εξαναγκάστηκαν να συνεχίσουν να δουλεύουν. Προς το παρόν, η επίγνωση που ορισμένοι εργαζόμενοι έχουν αποκτήσει για τον στρατηγικό χαρακτήρα της δουλειάς τους (υγεία, μαζικές διανομές, logistics) δεν οδήγησε αυτόματα στην ενίσχυση του μαχητικού τους πνεύματος. Η μισθωτή εργασία είναι μια κοινωνική σχέση που αρνείται την ανθρώπινη υπόσταση του εργαζόμενου. Αλλά η υπενθύμιση, ή και η ανακάλυψη για ορισμένους, αυτής της αλήθειας συνοδεύεται από μια δεύτερη αλήθεια, ότι το προλεταριάτο είναι σε μεγάλο βαθμό κατακερματισμένο και ατομικοποιημένο. Ο φόβος και η ανασφάλεια που πολλοί εργάτες αισθάνονται δημιουργεί εντάσεις και στην περίοδο της πανδημίας δεν λείπουν οι μαρτυρίες ατομικιστικών συμπεριφορών στους χώρους εργασίας. Σε καιρούς αβεβαιότητας τόσο η αλληλεγγύη όσο και ο ατομισμός μπορεί να ενισχυθούν. Η ηθική, και εργοδοτική, πίεση στους εργαζόμενους, σύμφωνα με την οποία η μοίρα της «χώρας» εξαρτάται από τη δραστηριότητά τους, συμβάλλει σε μια εσωτερική διαίρεση ανάμεσα σε «υπεύθυνους» και «ανεύθυνους». Η κρίση φαίνεται να ωθεί την πλειοψηφία των εργαζομένων να αποδεχτεί τις «θυσίες» για την «επιβίωση» του πληθυσμού.

Όσοι κατέβηκαν σε απεργία ή, συνήθως, εξάσκησαν το δικαίωμά τους να αποχωρήσουν δεν το έκαναν για να *αποφύγουν*

22. Βλ. για παράδειγμα το άρθρο του Ο. Michel «Coronavirus Covid-19 : à Lyon, une société de nettoyage et de restauration s'inquiète pour ses salaires», france3-regions.francetvinfo.fr, 4 Απριλίου 2020.

την εργασία ή για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στα μέτρα ασφαλείας της κυβέρνησης αλλά για να αποφύγουν να δουλέψουν *υπό αυτές τις συνθήκες*.²³ Ωστόσο, είναι αλήθεια ότι η ταξική πάλη ξεπροβάλλει μέσω της αντίφασης ανάμεσα στα συμφέροντα της παραγωγής και του εμπορίου και τα συμφέροντα των εργαζομένων, σε αυτή την περίπτωση την υγεία τους.

Δεν μπορούμε να ξέρουμε σε ποιο βαθμό αυτή η διαμαρτυρία συνέβαλλε στο κλείσιμο των επιχειρήσεων. Πιθανόν προστέθηκε στην ευρύτερη κίνηση της γενικότερης παράλυσης στη χώρα κατά την πρώτη εβδομάδα της καραντίνας. Το μπλοκάρισμα της παραγωγής ξεκίνησε από τα κινεζικά εργοστάσια και επεκτάθηκε στις γαλλικές βιομηχανίες σαν χιονοστιβάδα (λόγω έλλειψης υλικών) μέσω διαδοχικών υπεργολάβων και της κάθετης πτώσης των παραγγελιών (η κατανάλωση στη Γαλλία μειώθηκε κατά ένα τρίτο από τις 17 Μαρτίου).²⁴ Το φαινόμενο αυτό ενισχύθηκε από πολυάριθμους ανασταλτικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένου του κλεισίματος των σχολείων.

Η κατάσταση της γαλλικής οικονομίας και των 26 εκατομμυρίων εργαζομένων που εργάζονται στη χώρα είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, ειδικά καθώς μεταβάλλε-

23. Στο Βέλγιο, εργαζόμενοι σε πολλές αλυσίδες σούπερ μάρκετ κατέβηκαν σε απεργία την 1η Απριλίου διεκδικώντας αύξηση των μισθών και αύξηση των ημερών άδειας. Luc Van Driessche, «La température sociale sous contrôle dans les supermarchés», lecho.be, 2 Απριλίου 2020.

24. Προς την «αντίθετη [γεωγραφική] κατεύθυνση», σε μια χώρα όπως η Καμπότζη που έχει επηρεαστεί ελάχιστα από τον ιό, 500.000 εργάτες στη βιομηχανία ενδυμάτων απειλούνται με ανεργία λόγω της διακοπής των ευρωπαϊκών και αμερικανικών παραγγελιών. Βλ. «Pandemic. Pour les ouvriers du prêt-à-porter au Cambodge, un cataclysme à venir». *courrierinternational.com*, 8 Απριλίου 2020.

ται (διαρκείς διακοπές και επανεκκινήσεις των δραστηριοτήτων) και τα διαθέσιμα στοιχεία είναι ορισμένες φορές αντιφατικά. Ωστόσο, φτάνοντας στις αρχές του Απριλίου ορισμένα βασικά μεγέθη μπορούν να καταγραφούν:

Το μέτρο του επιδοτούμενου μειωμένου ωραρίου, που πράγματι δεν είναι καθολικό, αφορά αυτή τη στιγμή τουλάχιστον 9 εκατομμύρια εργαζόμενους, δηλαδή σχεδόν έναν στους δύο εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα. Ο αριθμός αυτός αντανακλά τη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας κατά το ένα τρίτο λόγω της υγειονομικής κρίσης (μέχρι το τέλος του Μαρτίου), παρότι πολλοί προλετάριοι που έχασαν τις δουλειές τους δεν ωφελούνται από αυτό το σύστημα: όσοι απλώς απολύθηκαν, όσοι εργάζονται σε προσωρινές θέσεις εργασίας των οποίων οι συμβάσεις δεν ανανεώθηκαν, πολλοί προσωρινοί εργάτες και το σύνολο των αδήλων εργαζομένων.²⁵ Ως εναλλακτική λύση στο πρόβλημα της μερικής ή της συνολικής απόλυσης του προσωπικού, το απλοποιημένο και διευρυμένο σύστημα επιδοτούμενου μειωμένου ωραρίου δεν κοστίζει τίποτα στις επιχειρήσεις. Αντιθέτως, τους προσφέρει τη δυνατότητα να κρατήσουν τους εργαζόμενους τους εκπαιδευμένους και διαθέσιμους και τους επιτρέπει να ξαναρχίσουν γρήγορα τις δραστηριότητές τους.²⁶

25. Τον Φεβρουάριο του 2019 μια μελέτη του Συμβουλίου Προσανατολισμού της Απασχόλησης έκανε την εκτίμηση ότι περίπου 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι απασχολούνται στην αδήλωτη εργασία (με τα υψηλότερα ποσοστά παραβάσεων από την πλευρά των εργοδοτών να σημειώνονται στον ξενοδοχειακό τομέα, την εστίαση, τη λιανική πώληση τροφίμων, τις κατασκευές, τις υπηρεσίες ασφαλείας, τη γεωργία και τις προσωπικές υπηρεσίες).

26. Το επίδομα του συστήματος μειωμένου ωραρίου που λαμβάνει ένας εργαζόμενος αντιστοιχεί στο 70% του προηγούμενου μικτού μισθού του,

Το κράτος θα πρέπει να δαπανήσει δεκάδες δισεκατομμύρια ευρώ για το σύστημα του μειωμένου ωραρίου· αλλά αυτό είναι και το τίμημα που πρέπει να πληρώσει προκειμένου να αποτρέψει τη μετατροπή της υγειονομικής κρίσης σε κοινωνική καταστροφή που θα οδηγούσε σε συγκρούσεις. Η εν λόγω στρατηγική υποστήριξης του εισοδήματος –που περιλαμβάνει την επέκταση των επιδομάτων ανεργίας, την προκαταβολή άλλων επιδομάτων κ.λπ.– δεν αποτελεί φυσικά έκφραση ενός φιλανθρωπικού αισθήματος αλλά ανάγκη για τη διατήρηση μιας σχετικής κοινωνικής

δηλαδή σε περίπου 84% του καθαρού μισθού (καθώς δεν γίνονται κρατήσεις για την κοινωνική ασφάλιση). Το κομμάτι που συγχρηματοδοτείται από το κράτος και τον Unédic [τον γαλλικό ΟΑΕΔ] και το οποίο καταβάλλεται από το κράτος στην επιχείρηση ήταν σταθερό πριν από την κρίση του κορωνοϊού. Το έκτακτο σύστημα επιδοτούμενου μειωμένου ωραρίου που εισήχθη στις 26 Μαρτίου του 2020 προβλέπει ότι το «επίδομα μειωμένου ωραρίου που καταβάλλεται στον εργοδότη [...] καλύπτει τώρα το 70% του πρότερου μικτού μισθού του εργαζόμενου μέχρι του ποσού του ελάχιστου μισθού (SMIC) πολλαπλασιασμένου επί 4,5, με ελάχιστο ύψος 8,03 ευρώ την ώρα». Το βάρος που πέφτει στον εργοδότη επομένως εκμηδενίζεται για όλους τους εργαζόμενους των οποίων ο μικρός μισθός είναι χαμηλότερος από 4,5 φορές τον ελάχιστο μισθό. (Είναι πιθανή η ύπαρξη όρων στις επιχειρησιακές ή κλαδικές συλλογικές συμβάσεις που να προβλέπουν ότι οι επιχειρήσεις θα καταβάλλουν στους εργαζόμενούς τους πάνω από το 70% του μισθού τους σε περίπτωση επιβολής μειωμένου ωραρίου, ενώ υπάρχουν περιπτώσεις που οι εργοδότες αποφασίζουν μονομερώς να το κάνουν. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο εργοδότης καταβάλλει τη διαφορά). Το ελάχιστο ύψος των 8,03 ευρώ την ώρα καθιστά το ύψος της αποζημίωσης για τους εργαζόμενους που αμβιβονται με τον κατώτατο μισθό ίσο με το 100% του μισθού τους. Τέλος, η γραφειοκρατική διαδικασία έχει σε μεγάλο βαθμό απλοποιηθεί και επιταχυνθεί.

σταθερότητας (π.χ. για να μην ανακλύσει το ζήτημα ταμπού της παύσης πληρωμών των ενοικίων).

Και υπάρχουν κι αυτοί που συνεχίζουν να εργάζονται, οι οποίοι είναι και οι περισσότεροι. Η τηλε-εργασία, που επίσης δεν είναι καθολική, υπολογίζεται ότι αφορά 8 εκατομμύρια εργαζόμενους (σχεδόν το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού, η πλειοψηφία των οποίων είναι στελέχη αλλά και πολλοί ιδιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι).²⁷ Οι υπόλοιποι, δηλαδή ένα μεγάλο κομμάτι αν όχι η πλειοψηφία αυτών που εργάζονται «χειρωνακτικά», συνεχίζουν να εργάζονται στον χώρο εργασίας τους, παρά τον κίνδυνο της μετάδοσης του ιού.

Ενώ ορισμένοι παραγωγικοί κλάδοι σταμάτησαν εντελώς να λειτουργούν τον Μάρτιο –λ.χ. οι κατασκευές– έφτασε ήδη η στιγμή που πολλές βιομηχανίες θα ξεκινήσουν και πάλι να λειτουργούν. Αφού αρχικά συνέβαλαν ορισμένες φορές στο κλείσιμο των χώρων εργασίας, τα συνδικάτα διαπραγματεύονται τώρα με τους εργοδότες για να οργανώσουν τη γενική επανεκκίνηση της οικονομικής δραστηριότητας.²⁸

Στην αυτοκινητοβιομηχανία, που έχει σταματήσει πλήρως να λειτουργεί από

27. Η παραγωγικότητα αυτών των νέων εργαζόμενων εξ αποστάσεως φαίνεται να είναι χαμηλότερη από το κανονικό. Διάφορες μελέτες που έχουν γίνει έχουν μέχρι στιγμής καταλήξει ότι η πλειοψηφία των εργαζόμενων είναι ικανοποιημένοι παρόλο που 55% από αυτούς έχουν παρατηρήσει αύξηση του ημερήσιου χρόνου εργασίας τους. Βλ. Thuy-Diep Nguyen, «Télétravail en confinement: « Il est compliqué d'être aussi productif qu'en temps ordinaire », challenges.fr, 7 Απριλίου 2020 και «Le télétravail améliore-t-il la qualité de vie au travail?», veille-travail.anact.fr, 20 Δεκεμβρίου 2018.

28. Simon Chodorge, «Quelles usines françaises ont fermé à cause du Covid-19?», usinenouvelle.com, 18 Μαρτίου 2020.

τα μέσα του Μαρτίου,²⁹ έχουν υπογραφεί σχεδόν πανομοιότυπες συμφωνίες ανάμεσα στα πλειοψηφικά συνδικάτα και τη διοίκηση, τόσο στη Renault όσο και στην PSA [Peugeot, Citroen, Opel, κ.λπ.] (μπορεί κανείς να φανταστεί ποιος είναι ο συσχετισμός δύναμης στα εργοστάσια που έχουν αδειάσει από τους εργαζόμενούς τους). Αυτές οι συμφωνίες προβλέπουν τη διατήρηση του 100% του μισθού για τους εργαζόμενους που εντάσσονται στο μειωμένο ωράριο (το μέρος που δεν καλύπτεται από το κράτος θα χρηματοδοτηθεί από ένα ταμείο αλληλοβοήθειας στο οποίο συνεισφέρει η επιχείρηση καθώς και από τους ίδιους τους εργαζόμενους με τη μορφή της απώλειας ημερών άδειας). Προβλέπουν επίσης μέτρα που εγγυώνται την προστασία της υγείας των εργαζομένων, τη σταδιακή επανεκκίνηση της παραγωγής (ώστε να αποφευχθεί η υπερπαραγωγή), την αυξημένη ευελιξία της εργασίας η οποία θα επιτρέπει την εντατικοποίηση της παραγωγής αν αυτό καταστεί αναγκαίο (για παράδειγμα, εξαήμερες εβδομάδες εργασίας ή περιορισμό της πληρωμένης άδειας). Είναι πιθανό ότι συμφωνίες αυτού του είδους θα πολλαπλασιαστούν τις επόμενες εβδομάδες. Ο ρόλος των συνδικάτων θα μπορούσε να είναι σημαντικός για την επιστροφή στην εργασία υπό καλές συνθήκες, αλλά η βαθιά αδυναμία τους πιθανόν να κοστίζει τόσο στους εργαζόμενους όσο και στους εργοδότες και τη κυβέρνηση.

Καθώς η ανάκαμψη της οικονομίας θα είναι σταδιακή για τεχνικούς λόγους και για λόγους υγείας, ορισμένοι θεωρούν ότι αυτός ο αργός ρυθμός θα οφείλεται και σε κοινωνικούς λόγους. Πράγματι, μετά από

29. Εκτός από δραστηριότητες όπως η προμήθεια ανταλλακτικών, ειδικά για ασθενοφόρα, καθώς και οι δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης ή τα προγράμματα για την κατασκευή ιατρικών αναπνευστήρων.

τόσα ψέματα, κυνισμό και ανικανότητα, τίθεται το ερώτημα πώς θα αντιδράσει ο πληθυσμός στην τροφοδότηση της οικονομίας και της «εθνικής προσπάθειας» με δισεκατομμύρια ευρώ και στις νέες θυσίες που θα του ζητήσουν να κάνει. Πολύς κόσμος (κυρίως από τον ακτιβιστικό χώρο) υποστηρίζει ότι «την επόμενη μέρα» θα ξεσπάσουν οργισμένες αντιδράσεις χωρίς προηγούμενο – προφανώς, και η κυβέρνηση λαμβάνει υπόψη της αυτή την πιθανότητα.

Φυσικά ελπίζουμε να γίνει ένα τέτοιο άλμα, ακόμα κι αν το επίπεδο της αντίστασης των εργαζομένων μέσα στην περίοδο της καραντίνας δεν δίνει καλούς οiwονούς. Οπωσδήποτε, η πίεση στους μισθούς και τις τιμές, η άνοδος των ενοικίων, η πτώση του βιοτικού επιπέδου ώθησαν πρόσφατα πολλούς προλετάριους στους δρόμους, σε μια αναπάντεχη έκρηξη οργής, νέα ως προς τη μορφή της (τα Κίτρινα Γιλέκα). Αλλά αυτό το επεισόδιο του αγώνα ακολουθήθηκε από μια κινητοποίηση των προλεταρίων ενάντια στη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος η οποία ήταν πολύ αδύναμη και η οποία επέστρεψε στις κλασικές μεθόδους ως προς τη μορφή της. Η δυναμική της ταξικής πάλης δεν είναι μηχανική. Τι πυροδοτεί την εξέγερση; Σίγουρα όχι το γεγονός ότι έχουμε φτάσει στον πάτο (που θα ήταν ένα αβυσσαλέο επίπεδο φτώχειας ή η εγκαθίδρυση μιας δικτατορίας). Στο πρόσφατο έργο του, ο ιστορικός και ειδικός της δημογραφίας Emmanuel Todd υιοθετεί με τον δικό του τρόπο την υπόθεση της ανατροπής, την οποία συνδέει με τη «μαζική είσοδο στον εργασιμό βίο γενεών [...] που δεν έχουν γνωρίσει τον φτωχότερο κόσμο που υπήρχε στο παρελθόν: των οποίων η ύπαρξη εντασσόταν, πριν την ύφεση των

τελευταίων ετών, σε έναν κόσμο ευημερίας. Αυτές οι γενιές είναι πολύ πιο ευαίσθητες στην πτώση».³⁰

Παρότι μπορούμε να ελπίζουμε ότι η κρίση θα συμβάλει στον κλονισμό των προσχηματισμένων ιδεών για την εργασία (την αξία της, τη χρησιμότητά της, αν είναι αναγκαία ή όχι, την ιεραρχία των μισθών), ο δρόμος προς την κριτική της εκμετάλλευσης, που έχει σχεδόν εξαφανιστεί από τον ορίζοντα εδώ και χρόνια, είναι πιθανό ότι θα είναι μακρύς. Όσο για το μίσος για τον Μακρόν και την κυβέρνησή του, που νιώθει μια όλο και μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού, δεν είναι πιθανό να οδηγήσει στην κριτική του κράτους. Αντιθέτως, το (ήδη υπάρχον) αίτημα για την αναστροφή της πολιτικής του και η επιθυμία για μια κυβέρνηση που θα είναι πιο ικανή και θα βρίσκεται αληθινά στην υπηρεσία του λαού και όχι στην υπηρεσία των πιο ισχυρών καπιταλιστών, σίγουρα θα ενισχυθεί. Δεν είναι τόσο η βία των Κίτρινων Πιλέκων που απειλεί να επανεμφανιστεί όσο ο διαταξικός λόγος τους, γιατί και τώρα πολλά μικρά αφεντικά και τεχνίτες «υποφέρουν» πράγματι από την κρίση.

Η επιστροφή στους κοινωνικούς αγώνες (κανείς δεν μπορεί να προβλέψει πότε θα γίνει, ούτε υπό ποιες συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας) είναι πολύ πιθανό ότι θα χαρακτηριστεί από πολύ πιο μεγάλες σαββατιάτικες ταραχές από αυτές που συνέβησαν στις τελευταίες «πράξεις» των Κίτρινων Πιλέκων³¹ – των οποίων η τελετουργική διάσταση δεν θα αποφευχθεί,

30. Emmanuel Todd, *Les luttes de classes en France au xxie siècle*, Paris, Seuil, 2020, σ. 40.

31. (σ.τ.μ.) Κατά τη διάρκεια του κινήματος των Κίτρινων Πιλέκων πραγματοποιούνταν κάθε Σάββατο πορείες σε πολλές γαλλικές πόλεις που συχνά οδηγούσαν σε συγκρούσεις με την αστυνομία και σε καταστροφές της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας.

αφορώντας όμως κυρίως τους πιο κινητοποιημένους ακτιβιστές. Θα χαρακτηριστεί όμως επίσης και από τους ελιγμούς των ιδιαίτερα δραστήριων δήθεν ριζοσπαστών πολιτικών που θα επιχειρήσουν να πουλήσουν τα εναλλακτικά σκουπίδια τους στους οργανισμένους αλλά αποπροσανατολισμένους προλετάριους.

Φαντασιώσεις περί των «προαστίων»

Όπως ξέρουμε, ο όρος «προάστια» αναφέρεται στις γειτονίες όπου ζουν κατά κύριο λόγο προλετάριοι, που στη μικρότερη ή μεγαλύτερη πλειονότητά τους προέρχονται από κοινότητες μεταναστών από χώρες εκτός Ευρώπης. Τις πρώτες λίγες ημέρες μετά την 17^η Μαρτίου, πολύς κόσμος παρατήρησε, με χαρά ή με θλίψη, ότι σε ορισμένες από αυτές τις γειτονίες η καθημερινή ζωή ελάχιστα διαταράχθηκε και ότι δεν επιδεικνυόταν μεγάλος σεβασμός στην καραντίνα.³² Γενικά μιλώντας, όσον αφορά τα προάστια, αυτό που καταγγέλλεται από την άκρα δεξιά, εγκωμιάζεται από την άκρα αριστερά και το αντίθετο... Σε αυτή την περίπτωση, τα πράγματα είναι λιγότερο καθαρά, λιγότερο σαφή.

Η δυσκολία της επιβολής της καραντίνας σε αυτές τις γειτονίες μπορεί να εξηγηθεί από ένα συνδυασμό παραγόντων που προσιδιάζουν σε αυτές: υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, υπερπλήρες και σε κακή κατάσταση στεγαστικό απόθεμα, μια εντονότερη καθημερινή δραστηριότητα και πιο ανεπτυγμένοι κοινωνικοί

32. Η αστυνομία επίσης διαμαρτύρεται για τη συμπεριφορά των κατοίκων των πολύ πλούσιων γειτονιών (πολύ λιγότερες σε αριθμό και με πολύ λιγότερους κατοίκους), ειδικά στην πρωτεύουσα, που πιστεύουν ότι είναι υπεράνω του νόμου και που το πρόστιμο των 200 ευρώ δεν τους φοβίζει καθόλου.

δεσμοί³³ από ό,τι σε άλλες γειτονίες, ένα υψηλό ποσοστό του προλεταριακού πληθυσμού που είναι αναγκασμένο να συνεχίσει να εργάζεται, η συνήθης απόρριψη, έλλειψη εμπιστοσύνης και άγνοια των κρατικών αρχών, και συχνά η κακή γνώση της γαλλικής γλώσσας (της γλώσσας στην οποία δίνονται κατά κύριο λόγο οι οδηγίες υγείας). Τέλος, μια αστυνομική δύναμη που ούτε επιθυμεί ούτε, κυρίως, έχει τα μέσα να διαχειριστεί την πληθώρα περιορισμένων ταραχών που θα ξεσπαγαν από μια απόπειρα αυστηρής επιβολής της καραντίνας, η οποία διοικείται από μια ιεραρχία για την οποία η επιβολή της καραντίνας σε αυτές τις γειτονίες «δεν είναι προτεραιότητα».³⁴

Δεν είναι επομένως αναπάντεχο ότι ένας πολύ μεγάλος αριθμός προστίμων επιδόθηκαν, λ.χ., στις 17 Μαρτίου στο Seine-Saint-Denis, το φτωχότερο διαμέρισμα της Γαλλίας, αλλά ούτε επίσης και ότι ο κορωνοϊός θα μεταδοθεί και θα χτυπήσει περισσότερο τους πιο επισφαλείς προλετάρους. Επιπλέον, στα τέλη του Μαρτίου, σημειώθηκε μια σημαντική αύξηση της μετάδοσης του ιού και ένα πολύ υψηλό ποσοστό θνησιμότητας σε αυτό το διαμέρισμα. Παρότι η μη τήρηση της καραντίνας στις εργατικές γειτονίες αδιαμφισβήτητα φταίει γι' αυτό

33. Σε όλες τις ιστορικές περιόδους, λόγω των στεγαστικών προβλημάτων, οι φτωχότεροι προλετάριοι είχαν διαφορετική σχέση με τον δρόμο. Αυτό οδήγησε έναν κοινωνιολόγο από το πανεπιστήμιο Paris 8 να πει ότι η καραντίνα είναι μια «αστική έννοια» που δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε αυτές τις γειτονίες... την ίδια στιγμή που 4 δισεκατομμύρια άνθρωποι σε ολόκληρη τη γη βρίσκονται σε καραντίνα, συμπεριλαμβανομένης της Ινδίας, των παραγκουπόλεων της Νότιας Αφρικής και των φαβέλων στη Βραζιλία (όπου μάλιστα οι κάτοικοι, τους οποίους έχει εγκαταλείψει το κράτος, αυτοοργανώνονται για να επιβάλουν την καραντίνα).

34. «Un confinement allégé pour les banlieues», *Le Canard enchaîné*, 25 Μαρτίου 2020.

(για τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω), υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που εξηγούν γιατί η μετάδοση της ασθένειας είναι ευκολότερη εκεί, όπως οι στενότεροι και πιο ανεπτυγμένοι οικογενειακοί δεσμοί (οι ηλικιωμένοι περιβάλλονται περισσότερο από την οικογένειά τους), το γεγονός ότι η γενική κατάσταση της υγείας των κατοίκων είναι πολύ χειρότερη από τον μέσο όρο (λόγω της επισφάλειας), ο υποβαθμισμένος ιατρικός εξοπλισμός και η έλλειψη γιατρών – όλοι εκ των οποίων επιδεινώνουν τους παράγοντες κινδύνου.³⁵ Επιπλέον, φαίνεται ότι η κατάσταση είναι διαφορετική από πόλη σε πόλη και από γειτονιά σε γειτονιά: για παράδειγμα, η κατάσταση σε μια πολυσύχναστη και ζωντανή γειτονιά με πολλά καταστήματα και αγορές σε σχέση με την κατάσταση στις θανατηφόρες «εργατικές κατοικίες» όπου νεαροί αρσενικοί προλετάριοι πλήττουν στις πυλωτές των πολυώροφων κτιρίων αντί να είναι κλειδωμένοι μαζί με την υπόλοιπη οικογένειά τους μέσα σε στριμωγμένα διαμερίσματα (εν ολίγοις, η συνηθισμένη κατάσταση, στη χειρότερη εκδοχή της).

Αλλά η φερόμενη έλλειψη σεβασμού στους κανόνες της καραντίνας, η εικόνα των ανθρώπων (πόσο πολλών;) που συνεχίζουν «σαν να μην τρέχει τίποτα» τη ζωή τους, επιβεβαιώνει σε ορισμένους πανεπιστημιακούς ακτιβιστές ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα νέο επαναστατικό υποκείμενο. Ωστόσο, μετά από μερικές μέρες ταραχών, φαίνεται ότι η καραντίνα αρχίζει να τηρείται το ίδιο καλά, ή κακά, στα προάστια όπως και στην υπόλοιπη χώρα.

35. Maëlys Dolbois, «On vit un enfer dans les hôpitaux en Seine-Saint-Denis, il faut l'armée dans les rues», *actu.fr*, 27 Μαρτίου 2020 και «Coronavirus : la hausse des contaminés en Seine-Saint-Denis s'explique car le "département est sous médicalisé" selon un médecin du Samu», *francetvinfo.fr*, 3 Απριλίου 2020.

Ούτε ο ημερήσιος τοπικός τύπος φαίνεται να αναφέρει κάποια σημαντική αύξηση εμπρησμών κάδων απορριμμάτων ή ενέδρων σε μπάτσους και πυροσβέστες... αλλά ούτε και μείωσή τους – μια τοπική φωτιά, για παράδειγμα, ακολουθούμενη από ένα «λάθος» της αστυνομίας, παραμένει εξίσου «συχνό» φαινόμενο.

Και τι θα γίνει μετά;

Αυτή τη στιγμή είναι αδύνατο να γνωρίζουμε πόσο θα διαρκέσει η επιδημία και η υγειονομική κρίση, αλλά η καραντίνα δεν μπορεί να συνεχιστεί επ' αόριστον. Σύντομα θα παρθούν μέτρα για να ξεκινήσει η σταδιακή επανεκκίνηση των τομέων που αυτή τη στιγμή βρίσκονται σε ακινητοποίηση, χωρίς να γίνει φανερό ότι θα τεθεί σε κίνδυνο η υγεία των εργαζομένων (κάτι που είναι μάλλον απίθανο αν δεν γίνουν μαζικά τεστ). Αναμφίβολα, στη μεταβατική περίοδο μετά την καραντίνα θα διατηρηθούν ορισμένοι κανόνες υγιεινής και ασφάλειας (κοινωνική αποστασιοποίηση, απαγόρευση των συναθροίσεων κ.λπ.) αλλά η καθημερινή ζωή και η εργασία θα ξαναρχίσει στο τέλος για όλους. Αλλά θα ξαναρχίσει «κανονικά»; Παρόλο που συνέχεια ακούμε ότι τίποτα δεν θα είναι το ίδιο πια, θα είναι πράγματι ο κόσμος που θα «ακολουθήσει» τόσο διαφορετικός;

Σίγουρα, η επόμενη περίοδος πρόκειται να είναι συνταρακτική. Η σταδιακή κάμψη αυτής της χωρίς προηγούμενο υγειονομικής κρίσης θα συμπέσει πιθανόν με μια περίοδο οικονομικής κρίσης, που θα έχει πολύ πιο κλασικά χαρακτηριστικά –και που έχει προαναγγελθεί εδώ και πολύ καιρό– και η οποία θα χτυπήσει σκληρά τις χώρες του κέντρου: διαρκής διάρρηξη της παραγωγής και του παγκόσμιου εμπορίου, χρεοκοπίες τραπεζών, καταστροφή στα-

θερού κεφαλαίου, κατεστραμμένοι αποταμιευτές, εκατομμύρια νέων άνεργων κ.λπ. Η κρίση είναι πιθανό ότι θα έχει τεράστια επίδραση στην παγκόσμια οικονομία. Για μια ακόμη φορά, είναι αδύνατο να προβλέψουμε την έκταση ή τη διάρκεια μιας τέτοιας κρίσης –για να μην αναφερθούμε στην πιθανότητα εμφάνισης νέων κυμάτων επιδημιών– ή αν θα ακολουθηθεί από ένα μεγάλο κύμα ανάπτυξης. Επιπλέον, δεν γνωρίζουμε καν πώς η οικονομία θα στηθεί πάλι στα πόδια της (ανάλογα με τον τομέα) τους επόμενους μήνες. Αλλά οι οικονομικές αναδιατάξεις θα αλλάξουν αναπόφευκτα τη μορφή της καπιταλιστικής παραγωγής και θα δώσουν τέλος στην αποκαλούμενη περίοδο της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού.

Ορισμένες τάσεις που ήδη είναι αισθητές είναι πιθανό ότι θα επιταχυνθούν: μετεγκατάσταση συγκεκριμένων βιομηχανιών στις χώρες του κέντρου,³⁶ προστατευτισμός, εκσυγχρονισμός συγκεκριμένων τομέων, προσανατολισμός της παραγωγής στο πλαίσιο μιας «οικολογικής μετάβασης» και καπιταλισμός που θα φορέσει τον μανδύα της οικολογικά υπεύθυνης βιώσιμης ανάπτυξης (μείωση των μεταφορών), ανανέωση της εγχώριας αγροτικής παραγωγής (οπωσδήποτε με κατεύθυνση προς την επάρκεια τροφίμων όσον αφορά τα λαχανικά και τα βιολογικά προϊόντα) κ.λπ. Σε ένα άλλο επίπεδο, η κρίση του κορωνοϊού θα ωθήσει αναμφίβολα τις Δυτικές χώρες προς έναν κόσμο που θα συγκροτείται από ασφαλείς ζώνες υγείας: γενίκευση της «τηλε-ύπαρξης» μέσω της ψηφιακής τεχνο-

36. «Με την αύξηση των μισθών στις αναδυόμενες οικονομίες και την ανάγκη μείωσης του οικολογικού αποτυπώματος των μεταφορών, αυτή η κίνηση είχε ήδη αρχίσει. Η στιγμή είναι κατάλληλη για να προχωρήσει περαιτέρω», Fanny Guinochet, «Vers un vaste mouvement de relocalisation?», *L'Express*, 12 March 2020.

λογίας, 5G και τεχνητή νοημοσύνη (ειδικά στο πεδίο της υγείας, της υγιεινής και της κουλτούρας), οικολογικός μεταανθρωπισμός, επέκταση της τηλε-εργασίας (που μειώνει το κόστος ενοικίασης γης για τις επιχειρήσεις),³⁷ επέκταση της ουμπεροποίησης του εργατικού δυναμικού κ.λπ. Ένας σχεδόν τέλειος κόσμος, που προορίζεται μόνο για ένα κομμάτι του πληθυσμού, ο οποίος μπορεί μόνο να οξύνει τον ταξικό ανταγωνισμό και τη δυσaréσκεια στην επικράτειά του.

Στο μεταξύ, είναι ξεκάθαρο ότι μετά από μια περίοδο ανακωχής, οι προλετάριοι είναι αυτοί, που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, θα κληθούν να πληρώσουν τα δισεκατομμύρια που ξόδεψε το κράτος κατά τη διάρκεια της κρίσης και αυτά που έχασαν οι επιχειρήσεις. Στη Γαλλία, οι εργαζόμενοι αναμφίβολα θα αντιμετωπίσουν πάγωμα των μισθών, πληθωριστική πολιτική και περικοπές στα κοινωνικά προγράμματα, υπό το πρόσχημα της «εθνικής ενότητας» και της προσπάθειας «ανοικοδόμησης».³⁸ Την περίοδο της «υγειονομικής κατάστασης έκτακτης ανάγκης», η γαλλική κυβέρνηση έχει ήδη αποφασίσει μέσω διαταγμάτων να «χαλαρώσει» τους κανόνες για την πληρωμένη άδεια, τις υπερωρίες, τον χρόνο εργασίας κ.λπ.³⁹ Μόλις τελειώσει η κρίση, τι θα

παραμείνει από αυτά τα έκτακτα μέτρα; Θα ενσωματωθούν ορισμένα στη νομοθεσία, όπως συνέβη μετά το τέλος της «σύντομης» κατάστασης έκτακτης ανάγκης;⁴⁰ Οι πρώτες επιχειρησιακές συμφωνίες που υπογράφηκαν κατά την περίοδο του κορωνοϊού στην αυτοκινητοβιομηχανία στοχεύουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και της ευελιξίας της εργασίας. Και πάλι εδώ, δεν βλέπουμε ένα ακραίο σημείο καμπής αλλά μια βίαιη επιτάχυνση.

Η ανάγκη να βάλουν τους εργαζόμενους να πληρώσουν για την κρίση μπορεί να φαίνεται αντιφατική (και εν μέρει είναι) με αυτό που μπορεί να είναι ο νέος τρόπος ανάπτυξης τις επόμενες δεκαετίες, δηλαδή η επιστροφή του κράτους. Ένα κράτος το οποίο δεν θα είναι πια στην υπηρεσία συγκεκριμένων συμφερόντων μιας φράξιας των καπιταλιστών, αλλά που θα γίνει για μια ακόμη φορά το αναγκαίο εργαλείο για την καλή λειτουργία ολόκληρου του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Εκτός από τις προστατευτικές και εθνικιστικές οικονομικές πολιτικές (την επιστροφή ενός τμήματος της παραγωγής στη Γαλλία), το κράτος θα μπορούσε να «επανεφεύρει» την κοινωνική του πολιτική (μακριά από κάθε κεϋνσιανή φόρμουλα, για την οποία δεν έχει τα μέσα). Γιατί, για ένα σύγχρονο κράτος, ο έλεγχος του πληθυσμού σημαίνει ταυτόχρονα την εξασφάλιση της «προστασίας» του.

Οι προλετάριοι, όπως γνωρίζουμε, είναι πάντα πλεονάζοντες αλλά πάντα αναγκαίοι, πόσο μάλλον όταν εξασφαλίζουν μια τόσο υψηλή παραγωγικότητα όπως

37. Η τηλε-εργασία είχε ήδη εκτιναχθεί κατά τη διάρκεια των απεργιών του Δεκεμβρίου του 2019. Θα μπορούσε να επεκταθεί σε ένα ποσοστό από 30 μέχρι 45% των θέσεων εργασίας στο μέλλον.

38. «Αν η επιχείρηση θέλει να προχωρήσει σε μεγαλύτερη μετεγκατάσταση της παραγωγής, μπορεί να το κάνει, αλλά αυτό δεν μπορεί να είναι μόνο απόφαση των επιχειρήσεων, πρέπει να είναι και επιλογή της κοινωνίας», εκτίμησε το αφεντικό της PSA στις 6 Μαρτίου. Βλ. Fanny Guinochet, *ό.π.*

39. Ο Εργασιακός Νόμος και τα Διατάγματα του Μακρόν δίνουν ήδη τη δυνατότητα

τα για παράκαμψη πολλών διατάξεων του Εργατικού Δικαίου.

40. (σ.τ.μ.) Εδώ οι σύντροφοι/ισσες αναφέρονται στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης που κηρύχθηκε μετά τις επιθέσεις των ισλαμιστών το 2015.

στη Γαλλία. Αλλά γνωρίζουμε επίσης ότι το κράτος παίζει έναν όλο και πιο σημαντικό ρόλο στη συνολική αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης... Και η υγεία εντάσσεται εδώ. Πολλοί το ξέχασαν αυτό, συμπεριλαμβανομένων των καπιταλιστών, των οποίων τα κέρδη τίθενται τώρα σε κίνδυνο από τις «μεταρρυθμίσεις», τις περικοπές του προϋπολογισμού που οι ίδιοι επέβαλαν στο κράτος και πάνω από όλα στα νοσοκομεία. Είναι πράγματι η αδυναμία του κράτους, της πολιτικής του, των υπηρεσιών υγείας που επέβαλαν την τρέχουσα καραντίνα, συμβάλλοντας στην καταβάρθρωση της οικονομίας. Οι μελλοντικές κυβερνήσεις αναμφίβολα θα δεχτούν πιέσεις προς την αντίθετη κατεύθυνση από διάφορες φράξιες των καπιταλιστών και θα βρεθούν μπροστά σε δύσκολα διλήμματα αναφορικά με την ενίσχυση ή τη διάλυση των δημόσιων υπηρεσιών, ανάλογα με τον τομέα, προκειμένου να αποτρέψουν την εκδήλωση μιας νέας κρίσης αυτού του είδους.

Το ίδιο δίλημμα θα προκύψει και σε σχέση με τα ζητήματα ασφάλειας. Για να κάνει τους προλετάρους να αντέξουν τις κακουχίες που τους περιμένουν, η κυβέρνηση θα πρέπει να χρησιμοποιήσει μεγάλες δόσεις προπαγάνδας (πιο αποτελεσματικής από ό,τι προηγουμένως). Θα πρέπει επίσης να ανασυγκροτήσει τα κατασταλτικά της όργανα σε κατάσταση ετοιμότητας και να τα βελτιώσει, καθώς τόσο στην περίπτωση του Covid-19 όσο και στην περίπτωση των Κίτρινων Πλέκων επέδειξαν για μια ακόμη φορά πολλές αποτυχίες και ανικανότητα διαχείρισης της κατάστασης, πέρα από πανάκριβες αλεξιπτωτικές παρεμβάσεις. Πώς θα αντιδράσει αύριο το κράτος σε μια εξέγερση μεγαλύτερης βιαιότητας και μεγέθους; Ορισμένα μέλη της τάξης των καπιταλιστών μπορεί να θέτουν αυτό το ερώτημα, αλλά διαφωνούν πάνω στις απαντήσεις. Σε

κάθε περίπτωση, αντί για τη «στρατιωτικοποίηση» των δρόμων, τον φασισμό οποιουδήποτε είδους ή την επαναφορά των ελέγχων στα [ευρωπαϊκά] σύνορα, το κράτος πρέπει να εστιάσει στην ανασυγκρότηση μιας ισχυρής και αποτελεσματικής αστυνομικής δύναμης, που θα απαιτήσει μια μεγάλη αύξηση του προσωπικού και τη σημαντική αύξηση του προϋπολογισμού (και το ίδιο ισχύει για το δικαστικό σώμα και τον στρατό). Αλλά είναι πολύ πιθανό ότι αν γίνουν επενδύσεις δεν θα είναι τόσο συνετές;⁴¹ δεν θα εστιάσουν στο προσωπικό, καθώς οι δημόσιοι υπάλληλοι θεωρούνται πολύ ακριβοί, αλλά σε τεχνολογίες που είναι στη μόδα και που έχουν αποδείξει την αξία τους στην Ασία, όπως η τεχνολογία του γεωεντοπισμού, της ιχνηλάτησης μέσω εφαρμογών για smartphones,⁴² η αναγνώριση προσώπου κ.λπ. Αυτή η στρατηγική,

41. Δηλαδή μακροπρόθεσμα λιγότερο αποτελεσματικές για τον έλεγχο του πληθυσμού και επομένως εν τέλει λιγότερο δυσμενείς για τους προλετάρους.

42. Στη Νότια Κορέα, και όπως φαίνεται και σε ορισμένες πόλεις της Κίνας, τα προσωπικά δεδομένα των ασθενών αναρτώνται στο διαδίκτυο και μπορούν να ελεγχθούν από το σύνολο του πληθυσμού. Είναι επομένως δυνατό να ελεγχθεί σε πραγματικό χρόνο πού βρίσκονται οι φορείς και προς τα πού κινούνται. Αυτά τα δεδομένα ιχνηλάτησης συλλέγονται μέσω των λήψεων των καμερών επιτήρησης και μέσω της ανάλυσης των δεδομένων των τραπεζικών καρτών και των τηλεφώνων των ασθενών. Αν αρνηθούν να μοιραστούν αυτές τις πληροφορίες, οι απείθαρχοι ασθενείς διακινδυνεύουν να καταδικαστούν σε φυλάκιση έως δύο ετών. Όταν το τεστ ενός ασθενή βγαίνει θετικό, αποστέλλονται μηνύματα ειδοποίησης στους φίλους και την οικογένειά του. Βλ. «Coronavirus : en Corée du Sud, les malades sont suivis à la trace et en temps réel sur internet, Ici.fr, 23 Μαρτίου 2020. Πάνω σε αυτό το ζήτημα και για μια πολύ ζοφερή προοπτική των πραγμάτων βλ. Το άρθρο του Gideon Lichfield, «Il n'y aura pas de retour à la normale», terrestres.org, 24 Μαρτίου 2020.

που θα μπορούσε να είναι επωφελής από την άποψη της αύξησης του ΑΕΠ, είναι ωστόσο πιθανό ότι θα παρεμποδιστεί από το νομικό πλαίσιο των Δυτικών δημοκρατιών. Τίθεται ξανά και ξανά το ζήτημα του προϋπολογισμού, διότι, όπως είδαμε, οι κυβερνήσεις στην πραγματικότητα προσαρμόζουν τη στρατηγική τους ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες.

Ακόμα κι αν η ομάδα του Μακρόν προσπαθήσει να κάνει τους ανθρώπους να ξεχάσουν τη χυδαία ανικανότητά του χτυπώντας ακόμα περισσότερο τους προλετάριους, η διαχείριση της κρίσης του κορνοβουίου που έκανε θα του κοστίσει σίγουρα μια μεγάλη μερίδα των υποστηρικτών του, ειδικά συγκεκριμένες φράξεις των καπιταλιστών, που θα στοιχηματίσουν σε κάποιο άλλο άλογο. Ωστόσο, προς το παρόν, δεν θα επιλέξουν ούτε τον Μελανσόν ούτε τη Λεπέν,⁴³ και καθώς η ορατότητα ως προς τις εξελίξεις είναι μηδαμινή, η διατήρηση του υφιστάμενου status quo μπορεί κάλλιστα να είναι το μοναδικό πολιτικό αποτέλεσμα.

Η Μαύρη Πανούκλα του 14^{ου} αιώνα πιθανώς τροφοδότησε την ιδέα για πολιτικές και θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις, μέχρι την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση του 1517 (ανταπόκριση στην οργή του Θεού, εξαγνισμός των ηθών, αυστηρότερη συμμόρφωση προς τις θεϊκές προσταγές, πιο απλή ζωή, μείωση των καταχρήσεων κ.λπ.). Αλλά σύμφωνα με τον ιστορικό Claude Gauvard, «*Η μεσαιωνική κοινωνία δεν πήρε διδάγματα από την κρίση, [...] τίποτα δεν άλλαξε πραγματικά. Αντιθέτως, η κρίση*

43. Αν η οικονομική κρίση στην οποία βρίσκεται αυτή την περίοδο το κόμμα της Λεπέν (Rassemblement National) οδηγήσει στη διάλυσή του βάσει δικαστικής απόφασης και στον αποκλεισμό του από τις εκλογές θα ανοίξει το κουτί της Πανδώρας και θα αυξηθεί πολύ η αβεβαιότητα. Όλα θα είναι ανοιχτά από εκλογική άποψη.

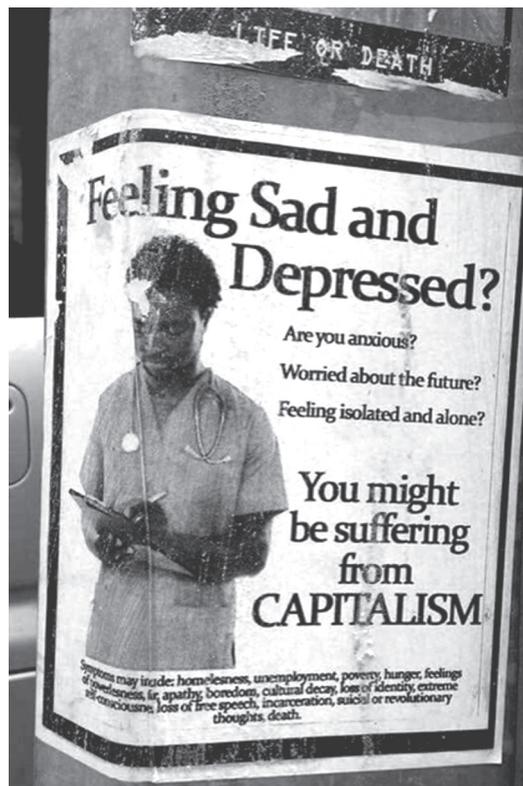
*οδήγησε στην ανάπτυξη του ατομικισμού, την όξυνση της ξενοφοβίας και την οπισθοδρόμηση».*⁴⁴ Παρόλο που, στην ομιλία του στις 12 Μαρτίου, ο Πρόεδρος Μακρόν έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου για τον πειρασμό της «εθνικιστικής οπισθοδρόμησης», η μετάδοση της επιδημίας έχει οδηγήσει όλες τις χώρες του κόσμου να κλείσουν τα σύνορά τους ή τουλάχιστον να περιορίσουν αυστηρά την είσοδο. Και παρόλο που είναι αλήθεια ότι ο ιός «δεν γνωρίζει σύνορα», οι άνθρωποι που είναι πιθανοί φορείς, και ιδιαίτερα οι ξένοι, διώχνονται ή αντιμετωπίζονται με καχυποψία σε όλες τις χώρες του κόσμου. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ξεκάθαρο ότι ο λόγος περί του τέλους των συνόρων, ότι έχουν καταστεί περιττά ή ότι το κλείσιμό τους είναι ανεφάρμοστο από τεχνική και νομική άποψη, θα έχει πολύ μικρή βαρύτητα στις επόμενες εκλογές... Σε αντίθεση με τον λαϊκιστικό λόγο και τις υποσχέσεις περί προστατευτισμού και εθνικής κυριαρχίας, τόσο από τα αριστερά όσο και από τα δεξιά (ας σκεφτούμε ορισμένες πλευρές της εξέγερσης των Κίτρινων Γιλέκων).⁴⁵ Μία από τις λίγες βεβαιότητες αυτή τη στιγμή είναι ότι ο «αριστερός», «αντικαπιταλιστικός» λόγος, που εδώ και πολλά χρόνια έχει εγκαταλείψει την κριτική της

44. Thibaut Le Gal, «Coronavirus : “Après la peste noire, la société médiévale n’a pas tiré les leçons de la crise”, rappelle l’historienne Claude Gauvard», 20minutes.fr, 27 Μαρτίου 2020.

45. Δεν θα πρέπει να παρερμηνευθεί η «κριτική» μας στο κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων. Δείτε για παράδειγμα το κείμενο Tristan Leoni, *Sur les Gilets jaunes. Du trop de réalité*, που είναι διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση ddt21.noblogs.org. (σ.τ.μ.) Μια σύνοψη των βασικών θέσεων αυτού του άρθρου περιλαμβάνεται στο κείμενο του Ζιλ Ντωβέ, *Κίτρινο, Κόκκινο, Τρικολόρ ή Τάξη και Λαός* που μεταφράστηκε και δημοσιεύτηκε στο τρίτο τεύχος του περιοδικού *Το Διαλυτικό* (<https://dialytiko.espinblogs.net/2020/03/27/dauve275/>).

εκμετάλλευσης χάριν της κριτικής της παγκοσμιοποίησης, του 1%, των τραπεζών και του νεοφιλελευθερισμού, διατρέχει τον κίνδυνο να αποδειχτεί εντελώς χρεοκοπημένος την επόμενη περίοδο. Σε όλα τα επίπεδα, δεν υπάρχουν σημάδια ότι το μέλλον θα είναι ιδιαίτερα λαμπρό... Η εκδίκηση της βιολογίας είναι ανελέητη. Κι αν η εκδίκηση των προλετάρων δεν έχει ακόμα κηρυχθεί, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η όξυνση των οικονομικών προβλημάτων θα οδηγήσει στην όξυνση της ταξικής πάλης, πιθανόν με νέες μορφές.

17 Απριλίου 2020.

Πανδημία: το σημείο έκρηξης της καπιταλιστικής σχέσης;

Αντίθεση

Η ανάπτυξη της παραγωγής έχει επαληθευτεί πλήρως μέχρι τώρα ως πραγματοποίηση της πολιτικής οικονομίας: ως ανάπτυξη της αθλιότητας, που εισέβαλε και κατέστρεψε το ίδιο το περιβάλλον της ζωής.

Στην κοινωνία της υπερ-αναπτυγμένης οικονομίας, όλα μετατρέπονται σε οικονομικά αγαθά, ακόμα και το νερό των πηγών και ο αέρας των πόλεων. Με άλλα λόγια, όλα μετατρέπονται στην οικονομική αρρώστια, «την τελειοποιημένη άρνηση του ανθρώπου».

Γκυ Ντεμπόρ, *Ο άρρωστος πλανήτης*

Το ξέσπασμα της πανδημίας και η εξάπλωσή της σε όλο τον κόσμο είναι η πιο πρόσφατη έκφραση αυτού που ο σύντροφος Γκυ αναγνώρισε πριν μισό αιώνα ως «οικονομική αρρώστια». Το κεφάλαιο δεν είναι απλώς μια ταξική σχέση εκμετάλλευσης και εξουσίας αλλά και μια σχέση αποξένωσης της φύσης από την ανθρώπινη κοινωνία μέσα στην οποία τόσο οι παραγωγοί του κοινωνικού πλούτου όσο και η μη-ανθρώπινη φύση ως αυτοτελής παραγωγική δύναμη μετατρέπονται σε αντικείμενα που εξουσιάζονται και λεηλατούνται από αυτό. Η συνεχώς διευρυνόμενη διαδικασία υπαγωγής της φύσης στο κεφάλαιο είναι μια συγκρουσιακή και αντιφατική διαδικασία. Η φύση «αντιδρά» στη διαδικασία υπαγωγής της στο κεφάλαιο με την εκδήλωση φαινομένων όπως η υπερθέρμανση του πλανήτη, η εμφάνιση των υπερζιζανίων, η πτώση της αγροτικής παραγωγικότητας και, σήμερα, η πανδημία του κορωνοϊού.

Όπως σημειώνει ο Rob Wallace στο βιβλίο του *Big Farms Make Big Flu: Dispatches on Infectious Disease, Agribusiness, and the Nature of Science*, η αύξηση της αρπαγής

της γης από τις αγροεπιχειρήσεις έχει επιταχύνει την αποψίλωση των δασών και τη μετατροπή τους σε καλλιεργήσιμη γη που υφίσταται υπερεκμετάλλευση ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα και να μειωθεί το κόστος της αγροτικής παραγωγής. Η μετατροπή τεράστιων εκτάσεων σε εργοστάσια παραγωγής τροφής δημιουργεί ιδανικές συνθήκες για τη δημιουργία και τη μετάδοση νέων παθογόνων μικροοργανισμών, καθώς μικροοργανισμοί που προηγουμένως ήταν περιορισμένοι στα δασικά οικοσυστήματα έρχονται σε άμεση επαφή με εκτρεφόμενα ζώα και ανθρώπους. Για παράδειγμα, η επιδημία του ιού Ebola είναι εξαιρετικά πιθανό ότι οφείλεται στην καταστροφή των άγριων δασών και τη μονοκαλλιέργεια φοινικόδεντρων τα οποία προσέλκυσαν τις φρουτοφάγες νυχτερίδες που ζουν στα τροπικά δάση και ήταν οι αρχικοί ξενιστές του ιού. Όσον αφορά τον κορωνοϊό, δεν είναι ακόμα σίγουρο ποια είναι η προέλευσή του. Σύμφωνα με μια ψευδή ρατσιστική αφήγηση οφείλεται στις «ανθυγιεινές διατροφικές συνήθειες» των κινέζων που καταναλώνουν άγρια ζώα καθώς πιθανολογήθηκε ότι προ-

ήλθε αρχικά από μια αγορά άγριων ζώων στη Γουχάν. Ωστόσο, αυτή η αφήγηση αποκρύπτει το γεγονός ότι η εκτροφή άγριων ζώων αποτελεί μια τεράστια βιομηχανία στην Κίνα της οποίας το προϊόν ανέρχεται σε 73 δισεκατομμύρια δολάρια και στην οποία εργάζονται περισσότεροι από 14 εκατομμύρια άνθρωποι. Αποτελεί τη μοναδική διέξοδο για τους αγρότες στις πιο φτωχές επαρχίες της Κίνας, η οποία προωθήθηκε και ενθαρρύνθηκε στο πλαίσιο προγραμμάτων του κινέζικου καπιταλιστικού κράτους για την «εξημέρωση της άγριας ζωής», τον «αγροτουρισμό» και « την άμβλυση της φτώχειας».¹

Η καπιταλιστική διαχείριση της πανδημίας

Το ξέσπασμα της πανδημίας αποτελεί επομένως προϊόν της καπιταλιστικής λεηλασίας και απαξίωσης της φύσης, η οποία είναι έκφραση της βασικής αντίφασης της καπιταλιστικής σχέσης ανάμεσα στην αξία και την αξία χρήσης.² Η ανεξέλεγκτη διάδοση του ιού θα είχε ως αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη διατάραξη αν όχι τη ρήξη του κυκλώματος αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Ο πολύ μεγάλος αριθμός ασθενών θα οδηγούσε αφενός στην κατάρρευση του συστήματος υγείας που με τη σειρά του θα προκαλούσε αλυσιδωτή αντίδραση και ακόμα μεγαλύτερο αριθμό απωλειών σε ανθρώπινη εργασιακή δύναμη. Αυτό θα πυροδοτούσε ανεξέλεγκτες κοινωνικές αντιδράσεις που θα μπορούσαν να αποκτήσουν είτε ταξικό ή ακόμη και αντικρατικό χαρακτήρα ή, στη χειρότερη περίπτωση για μας, χαρα-

κτήρα ενδοταξικής σύγκρουσης ρατσιστικού/ατομικιστικού τύπου. Κατ' αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να προκληθεί ανεξέλεγκτη διάρρηξη του κυκλώματος συσσώρευσης και απονομιμοποίηση του κράτους και των θεσμών. Γι' αυτόν τον λόγο, τα κράτη επέλεξαν παγκοσμίως να διακόψουν τα ίδια ένα μέρος των παραγωγικών και αναπαραγωγικών (εκπαίδευσης, τουρισμού, διασκέδασης και άλλων) δραστηριοτήτων και να επιβάλουν περιορισμούς στην κυκλοφορία του πληθυσμού και τις συναθροίσεις.

Προφανώς, τα μέτρα που λήφθηκαν θα πυροδοτήσουν την εκδήλωση των λανθανουσών αντιφάσεων της καπιταλιστικής συσσώρευσης –οι οποίες μετατίθεντο στο μέλλον τα προηγούμενα χρόνια κυρίως μέσω της πολιτικής μείωσης των επιτοκίων δανεισμού από τις κεντρικές τράπεζες– και έχουν ήδη ως αποτέλεσμα την καταστροφή και την απαξίωση κεφαλαίου και τη διολίσθηση της οικονομίας σε μεγάλη ύφεση. Ωστόσο, έναντι της ανεξέλεγκτης κατάρρευσης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, τα κράτη επέλεξαν την κατά το δυνατόν ελεγχόμενη απαξίωση κεφαλαίου.

Όσον αφορά τα μέτρα περιορισμού της κυκλοφορίας και των συναθροίσεων, πολλοί/ές σύντροφοι και συντρόφισσες μιλούν περί επιβολής του κινεζικού υποδείγματος ελέγχου του πληθυσμού, περί επιβολής ολοκληρωτικού καθεστώτος και δίνουν μεγάλη έμφαση στο ζήτημα της επιτήρησης του πληθυσμού. Θεωρούμε ότι αυτού του είδους οι τοποθετήσεις **μετατρέπουν την επιτήρηση του πληθυσμού από μέσο σε αυτοσκοπό**.³ Γενικά, αυτό που έχει

1. «Virus Pushes China's Poor Rat Meat Farmers to Brink of Despair» *Bloomberg News*, 14 Μαρτίου 2020 και «Why China's wildlife ban is not enough to stop another virus outbreak», *Los Angeles Times*, 2 Απριλίου 2020.

2. Βλ. Shevek (Αντίθεση), «Η οικολογία του καπιταλισμού», *Το Διαλυτικό* τ.1, 2017.

3. Βλ. σχετικά την 30^η θέση του βιβλίου του Γκυ Ντεμπόρ, *Σχόλια πάνω στην κοινωνία του Θεάματος* (Ελεύθερος Τύπος, 1988) από την οποία προέρχεται το ακόλουθο απόσπασμα: «Μπορούμε να μιλήσουμε για μια τάση φθίνουσας αποδοτικότητας του ελέγχου, στο μέτρο που προσεγγίζει την ολότητα του κοινωνικού χώρου

ονομαστεί «βιοεξουσία»⁴ αναφέρεται στις τεχνικές εξουσίας που επιδιώκουν την αύξηση της παραγωγικότητας του πληθυσμού και την καλύτερη προσαρμογή του στην οργάνωση της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Δεν είναι αυτοσκοπός. Τη δεδομένη στιγμή που μιλάμε, η πολιτική περιορισμού της κυκλοφορίας, απαγόρευσης των συναθροίσεων και ελέγχου των ανθρώπων που κινούνται στον δημόσιο χώρο είναι κατά τη γνώμη μας μέσο για τους εξής βασικούς επιμέρους στόχους.

1. **Περιορισμός της μετάδοσης της νόσου:** στον βαθμό που ένα μεγάλο κομμάτι της παραγωγής και των μεταφορών συνεχίζει να λειτουργεί ώστε να αποφευχθεί η πλήρης κατάρρευση της κοινωνικής αναπαραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας και των καπιταλιστικών επιχειρήσεων, περιορίζονται οι μετακινήσεις που έχουν δευτερεύοντα ρόλο για την εν λόγω αναπαραγωγή.
2. **Μετακύλιση της ευθύνης από το κράτος και το κεφάλαιο στο άτομο – προώθηση της ιδεολογίας της ατομικής ευθύνης:** παράγεται η φιγούρα του αντικοινωνικού ατό-

και κατά συνέπεια αυξάνει το προσωπικό και τα μέσα του. Διότι στην περίπτωση αυτή κάθε μέσο προσβλέπει, κι επιδιέχεται, στη μετατροπή του σε σκοπό. Η επιτήρηση αυτοεπιτηρείται και συνωμοτεί ενάντια στον εαυτό της».

4. Η έννοια αυτή προέρχεται από τον Μισέλ Φουκώ και η θεωρία που συγκρότησε στο πλαίσιο της είναι εξαιρετικά προβληματική αν όχι εχθρική από προλεταριακή σκοπιά αφού στη Διάλεξη της 17^{ης} Μαρτίου του 1976 που περιλαμβάνεται στον τόμο *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας* (Ψυχογιός, 2002) παρουσιάζει τον ταξικό πόλεμο ως ένα είδος ρατσισμού ενάντια στους αστούς!

μου-αποδιοπομπαίου τράγου στο οποίο επιχειρείται να επιρριφθούν οι ευθύνες αν η εξέλιξη της εξέπλωσης της νόσου δεν είναι καλή. Έτσι απαλλάσσεται το κράτος από την ευθύνη για την υποστελέχωση και την υποχρηματοδότηση του συστήματος υγείας που έχει συντελεστεί τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια της μείωσης του κοινωνικού μισθού αλλά και για την απροθυμία του να το στηρίξει οικονομικά ακόμα και την τελευταία στιγμή. Η βασική κατεύθυνση της μείωσης του άμεσου και του έμμεσου μισθού δεν θίγεται σε καμία περίπτωση. Αντιστοίχως, απαλλάσσονται οι καπιταλιστικές επιχειρήσεις από την ευθύνη για τα απολύτως πλημμελή μέτρα προστασίας των εργαζομένων από τη μετάδοση του ιού αλλά και το καπιταλιστικό σύστημα εν γένει ως η πραγματική πηγή της πανδημίας.

3. **Αναπαραγωγή του διαχωρισμού και της ατομικοποίησης του πληθυσμού:** βασική λειτουργία του κράτους είναι η ατομικοποίηση του πληθυσμού και η αλλοτριωμένη συλλογικοποίησή του (βάσει εθνικότητας, επαγγελματικής κατηγορίας, ιδιότητας του πολίτη κ.ο.κ.). Το κράτος του κεφαλαίου οφείλει να εμποδίζει προληπτικά την πιθανότητα συγκρότησης της τάξης ως συλλογικού υποκειμένου άρνησης των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται η εκ των προτέρων παρεμπόδιση της ανάπτυξης ταξικών αγώνων γύρω από τις συνέπειες της πανδημίας για την ικανοποίηση

των προλεταριακών αναγκών. Επιπλέον, μέσα από την πολιτική αποκλεισμού και έκθεσης στον κίνδυνο του θανάτου των προσφύγων/μεταναστών στα κέντρα κράτησης και των φυλακισμένων εμπεδώνει και ενισχύει περαιτέρω διαχωρισμούς που ήδη υπάρχουν εντός της τάξης.

4. **Νομιμοποίηση του καπιταλιστικού κράτους:** σε μια κοινωνία διαχωρισμένων ατόμων και οικογενειών το κράτος εμφανίζεται ως ο μόνος εγγυητής της ζωής του πληθυσμού καθώς τα άτομα εμφανίζονται ως ανεύθυνα και ιδιοτελή. Το κράτος επιχειρεί να επιβεβαιώσει την ουσία του ως «απατηλής κοινότητας» των διαχωρισμένων ατόμων. Στον βαθμό που δεν σχηματίζονται σχέσεις ταξικής αλληλεγγύης και αγώνα, η εν λόγω κοινωνική μορφή του ατόμου ως διαχωρισμένου και ιδιοτελούς έχει πραγματική ύπαρξη και σε αυτή τη βάση είναι παράγοντας νομιμοποίησης του κράτους στον πληθυσμό.

Είναι επίσης σημαντικό να σημειώσουμε ότι τα μέτρα «κοινωνικής αποστασιοποίησης» και περιορισμού της κυκλοφορίας δεν είναι κάτι το καινοφανές που σηματοδοτεί την έλευση ενός νέου «ολοκληρωτικού συστήματος». Στην πανδημία της λεγόμενης «Ισπανικής Γρίπης» το 1918-19, οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο είχαν λάβει αντίστοιχα μέτρα με τα σημερινά: κλείσιμο σχολείων, μπαρ, θεάτρων· απαγόρευση συναθροίσεων· απομόνωση και καραντίνα.⁵

5. M. Balinska και C. Rizzo, «Behavioural responses to influenza pandemics», *Plos Currents*, 9 Σεπτεμβρίου 2009 και A. Aassve, G.

Οπωσδήποτε το κράτος και το κεφάλαιο εκμεταλλεύονται τη συγκυρία για να προωθήσουν μέτρα εναντίον του προλεταριάτου, τα οποία σχεδίαζαν από καιρό: π.χ. την περαιτέρω απορρύθμιση του «εργατικού δικαίου» (δηλαδή του δικαίου εκμετάλλευσης της εργασίας) ως προς τις απολύσεις, τις υπερωρίες, τις αποζημιώσεις, τις βάρδιες, την επιβολή της τηλεργασίας, τις συμβάσεις κ.λπ. Ταυτόχρονα, επιβάλλονται εξοντωτικά ωράρια και βάρδιες σε αυτούς που εργάζονται, δεν τους δίνονται οι νόμιμες άδειες, και στους εργαζόμενους των οποίων οι επιχειρήσεις ανέστειλαν τη λειτουργία δίνεται ένα επίδομα χαμηλότερο ακόμα και από τον κατώτατο μισθό. Η συμφωνία που έγινε στην τελευταία συνάντηση της Ευρωζώνης για χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών κρατών μέσω του ESM δείχνει ότι το κεφαλαίο θα επιχειρήσει να μετακυλίσει στο ευρωπαϊκό προλεταριάτο το κόστος της ύφεσης, που θα δημιουργηθεί λόγω της πανδημίας, μέσω των προγραμμάτων δομικής προσαρμογής τα οποία προβλέπονται

Alfani, F, Gandolfi, M. Le Moglie, «Pandemics and social capital: From the Spanish flu of 1918-19 to COVID-19», *VoxEU*, 22 Μαρτίου 2020. Είναι επίσης εξαιρετικά σημαντικό να αναφέρουμε ότι το ταξικό κίνημα κινητοποιήθηκε εκείνη την περίοδο με παρόμοιο τρόπο. Λ.χ. στην Αυστραλία οι ναυτεργάτες και οι μεταφορείς έκαναν απεργίες διεκδικώντας αυξήσεις μισθών, αποζημίωση των οικογενειών που κάποιο μέλος τους έχασε τη ζωή του, πλήρη μισθό για τους εργάτες που έμπαιναν σε καραντίνα ή εισάγονταν στο νοσοκομείο, διακοπή εργασιών και επιβολή καραντίνας σε πλοία που μετέφεραν ανθρώπους προσβεβλημένους από τον ιό, βελτίωση των συνθηκών υγιεινής στους χώρους εργασίας, διεκδικήσεις για την ασφάλιση των νοσοκόμων κ.ο.κ. Χαρακτηριστικό του επιπέδου της ταξικής πάλης εκείνης της περιόδου ήταν ότι οι κινητοποιήσεις κορυφώθηκαν με μια τετράμηνη απεργία σε πολλά λιμάνια της Αυστραλίας. Βλ. S. Bloodworth, *Class war in the Spanish Flu pandemic*, *Red Flag*, 20 Μαρτίου 2020 (<https://redflag.org.au>).

από τους όρους χρηματοδότησης του μηχανισμού ESM. Ο εγκλεισμός στο σπίτι είναι οπωσδήποτε πολύ χειρότερο πράγμα για τους προλετάριους που ζουν σε ελάχιστα τετραγωνικά, υπό άθλιες συνθήκες, χωρίς να έχουν δραχμή σε σχέση με όσους ζουν σε ένα σπίτι και διαθέτουν ένα εισόδημα που καλύπτει στοιχειωδώς τις ανάγκες τους – για να μην αναφερθούμε φυσικά στις βίλες των καπιταλιστών. Για τις γυναίκες και τα παιδιά που ζουν σε περιβάλλοντα κακοποίησης, αυτός ο εγκλεισμός μετατρέπεται σε εφιάλτη.

Είναι πράγματι πιθανό ότι ορισμένες από τις πρακτικές επιτήρησης θα διατηρηθούν και αφού ξεπεραστεί η πανδημία: λ.χ. οι μαζικότεροι και συστηματικότεροι αστυνομικοί έλεγχοι στα μέσα μαζικής μεταφοράς και στις πόλεις καθώς και ο αποκλεισμός των προσφύγων/μεταναστών στα κέντρα κράτησης. Ωστόσο, στα δυτικά δημοκρατικά καπιταλιστικά καθεστώτα η επιτήρηση και ο έλεγχος δεν μπορούν να ξεπεράσουν το όριο πέρα από το οποίο θα παρεμποδίζεται η ελεύθερη κίνηση των εμπορευμάτων (συμπεριλαμβανομένου του εμπορεύματος εργασιακή δύναμη) και η ελευθερία της σύμβασης, το όριο πέρα από το οποίο θα αμφισβητείτο η ατομική ιδιοκτησία, η οποία προϋποθέτει τον διαχωρισμό της ιδιωτικής από τη δημόσια σφαίρα και την «προστασία των προσωπικών δεδομένων». Δεν βλέπουμε την προοπτική μετασχηματισμού όλων των δυτικών καθεστώτων σε καθεστώτα τύπου Κίνας και Ιράν, με το κράτος να λειτουργεί εν είδει μεγάλου αδελφού – πράγμα που προϋποθέτει τη συγκεντρωτική άσκηση της εξουσίας και ένα μονοκομματικό κράτος. Αντίθετα, σε ένα πολυπολικό δημοκρατικό κράτος, «*χίλιες-δυο συνομοσίες υπέρ της κατεστημένης τάξης πραγμάτων διαπλέκονται και αντιμάχονται η μία την άλλη [...]* Καθένα

από τα παρακλάδια [του κράτους] αρχίζει να παρενοχλεί και να παρεμποδίζει το άλλο, διότι όλοι αυτοί οι επαγγελματίες συνωμότες καταλήγουν να αλληλοπαρακολουθούνται [...] Στα πλαίσια του ίδιου δικτύου όσοι, επιδιώκοντας φαινομενικά τον ίδιο σκοπό, δεν αποτελούν παρά ένα τμήμα του δικτύου είναι αναγκασμένοι ν' αγνοούν όλες τις υποθέσεις και τα συμπεράσματα των άλλων τμημάτων, και προπαντός του διευθυντικού τους πυρήνα [...] Αφού είναι ανταγωνιστικές οι πηγές πληροφοριών θα είναι κι οι διαστρεβλώσεις».⁶ Μπορεί το κινέζικο καπιταλιστικό καθεστώς να έχει φιλελευθεροποιηθεί ως προς τη θεαματική επιλογή των εμπορευμάτων, υστερεί όμως ως προς την ελευθερία επιλογής εξουσιαστών και, επομένως, η διατήρηση της εξουσίας στα χέρια του κόμματος-συλλογικού καπιταλιστή παραμένει επισφαλής.

Τι να κάνουμε;

Όταν αυτό το ζήτημα τίθεται με όρους ηθικών προτροπών και προσταγών προς την υποτιθέμενα «υποταγμένη κοινωνική πλειοψηφία» προδίδει απλώς τη λανθάνουσα (ή και ανοιχτή) πρωτοποριακή και διαχωρισμένη αντίληψη όσων το θέτουν. Αλλά σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για αυταπάτη των επίδοξων πρωτοποριών, αφού το να φτιάχνουν ολιγάριθμες ομάδες σχέδια επί χάρτου, μπαίνοντας στη θέση του στρατηγού χωρίς να έχουν στην ουσία καμία πραγματική δυνατότητα καθοδήγησης, όπως τα εργατικά κόμματα του παρελθόντος, δεν έχει καν κάποιο νόημα ή ισχύ. Γνωρίζουμε βέβαια καλά ότι όταν οι «πρωτοπορίες» αποκτούν αυτή τη δυνατότητα εργάζονται εν τέλει για τη διατήρηση του κόσμου του κεφαλαίου.

⁶ Γκυ Ντεμπόρ, *ό.π.*

Η κριτική μας πρέπει να είναι συνδεδεμένη με τους πραγματικούς αγώνες και να μην αντιμετωπίζει τον κόσμο δογματικά λέγοντας: *Ιδού η αλήθεια, γονάτισε!* Αυτό που προέχει είναι να αναγνωρίσουμε το πραγματικό κίνημα και αν είναι εφικτό να συνδεθούμε και να συμμετέχουμε σε αυτό ενισχύοντας τις ριζοσπαστικές τάσεις στο εσωτερικό του, δηλαδή τις τάσεις που θέτουν το ζήτημα της ικανοποίησης των ταξικών αναγκών μας ενάντια στα συμφέροντα του κεφαλαίου και ενάντια στους κάθε λογής πολιτικούς και συνδικαλιστικούς απατεώνες, οι οποίοι επιδιώκουν την αναπαραγωγή του ρόλου τους και επομένως την αναπαραγωγή αυτού του κόσμου.

Ο παγκόσμιος χαρακτήρας της πανδημίας έχει οδηγήσει στο ξέσπασμα αγώνων γύρω από τα ίδια ζητήματα και με το ίδιο περιεχόμενο σε όλη την υφήλιο:

- Απεργίες σε εργοστάσια, σούπερ μάρκετ και μεταφορές, οι οποίες συχνά είναι άγριες, στη Βραζιλία, στην Ιταλία, στις ΗΠΑ, στη Νέα Ζηλανδία, στην Ισπανία, στο Καμερούν και αλλού που διεκδικούν τη διακοπή των εργασιών με καταβολή του μισθού (π.χ. στο εργοστάσιο της Μερσεντές στην Ισπανία), την παροχή μέσων προστασίας, την τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας καθώς και την αύξηση των μισθών (π.χ. στο διαδικτυακό αμερικανικό σούπερ μάρκετ Instacart), για να καταγράψουμε μόνο ορισμένες.
- Απεργίες και κινητοποιήσεις γιατρών και νοσοκόμων στο Πακιστάν, την Αργεντινή και την Ελλάδα που ζητούν προσλήψεις, παροχή μέσων προστασίας, δημιουργία νέων κλινών ΜΕΘ.

- Απαλλοτριώσεις σούπερ μάρκετ στη Χιλή, τη Ν. Ιταλία και το Μεξικό καθώς ένα σημαντικό κομμάτι του προλεταριάτου και ιδιαίτερα αυτό που εργάζεται στη μαύρη οικονομία έχει βρεθεί εντελώς ξεκρέμαστο. Μάλιστα στη Νότια Ιταλία παρότι έγιναν ελάχιστες απαλλοτριώσεις, η απειλή και μόνο της επέκτασής τους ανάγκασε τις τοπικές αρχές να διανείμουν κουπόνια τροφίμων και τους τοπικούς καταστηματαρχες να ξεκινήσουν τη συγκέντρωση τροφίμων για όσους δεν έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν.
- Εξεγέρσεις και απεργίες πείνας στις φυλακές και σε κέντρα κράτησης προσφύγων/μεταναστών στην Ιταλία, στις ΗΠΑ, στην Ελλάδα και αλλού, οι οποίες, στην πρώτη περίπτωση, διεκδικούν την αποσυμφόρηση ή και το άνοιγμα των φυλακών και, στη δεύτερη περίπτωση, το κλείσιμο των κέντρων κράτησης και τη μεταφορά των έγκλειστων σε σπίτια με αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης.
- Δημιουργία ομάδων αλληλοβοήθειας που ωστόσο έχουν κυρίως φιλανθρωπικό χαρακτήρα και δεν δομούνται στη βάση της ταξικής αλληλεγγύης, πέραν κάποιων εξαιρέσεων.
- Τέλος, στην περίπτωση της Χιλής που βρισκόταν τους προηγούμενους πέντε μήνες σε κατάσταση εξέγερσης, οι κάτοικοι ενός μεγάλου νησιού (Chiloé) με πληθυσμό 180.000 ανθρώπων έδιωξαν την αστυνομία και επέβαλαν από μόνοι τους κλείσιμο των δρόμων ώστε να

αποτραπεί η κυκλοφορία ανθρώπων και μη ανθρώπινων εμπορευμάτων που με τη ροή τους και μόνο θα διέδιδαν την πανδημία σε εξαιρετικά επισφαλείς συνθήκες: για τους 180.000 κατοίκους του νησιού υπάρχουν μόνο 6 αναπνευστήρες. Στη δε Κολομβία, οι ιθαγενείς στη Santa Elena και στη La Sierra Nevada σταμάτησαν τον τουρισμό και έκοψαν την κυκλοφορία των αγροτοβιομηχανικών φορτηγών.

Αυτή η καταγραφή περιλαμβάνει απλώς ορισμένα παραδείγματα από όλα όσα συμβαίνουν. Οι αγώνες που έχουν ξεσπάσει δείχνουν ξεκάθαρα ότι το επόμενο διάστημα, όταν θα χειροτερεύσουν ακόμα περισσότερο οι συνθήκες ζωής και εκμετάλλευσης για ένα τεράστιο κομμάτι της τάξης μας, πολύς κόσμος θα βγει ξανά στον δρόμο της

φωτιάς. Όπως γράφουν οι σύντροφοι/ισσες από την Ομάδα Barbaria: «Σε αντίθεση με την κρίση του 2008, που μας βρήκε όλους πιο απομονωμένους, επιρρεπείς στο σοκ, σε αυτή τη νέα κρίση δεν υπάρχει αυτοενοχοποίηση, ότι ζούμε πέρα από τις δυνάμεις μας, ότι πρέπει να σφίξουμε το ζωνάρι, ότι αυτό ήταν που έφταιγε: το αντίθετο, υπάρχει μια πολύ σαφής επίγνωση ότι μας στέλνουν στο σφαγείο για να διατηρηθεί η σωστή λειτουργία της εθνικής οικονομίας».⁷

Είναι στο χέρι μας να αδράξουμε την ευκαιρία για ένα πραγματικά παγκόσμιο προλεταριακό κίνημα που θα ανοίξει εκ νέου την προοπτική της παγκόσμιας επανάστασης.

12 Απριλίου 2020

7. Ομάδα Barbaria, «Οι μαριονέτες του κεφαλαίου» (περιλαμβάνεται στο παρόν τεύχος).

Απεργία σε εργοστάσιο του Μεξικού στα τέλη του Απριλίου. Οι απεργοί διεκδικούν τη διακοπή των εργασιών του εργοστασίου μετά τον θάνατο πολλών συναδέλφων τους στις Μακιλαδόρας.

Φανατικοί υποστηρικτές της μασκοφορίας στην Καλιφόρνια, 2ο κύμα της «Ισπανικής Γρίπης»

Η επιδημία του φιλοσόφου

Marco D' Eramo

Μετάφραση: Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης

Σημείωμα της μετάφρασης

Αν και το κείμενο του D' Eramo μπορεί να διαβαστεί σε κάποια σημεία ως απλουστευτική κριτική στον Αγκάμπεν (όσον αφορά το σύνολο του έργου του και όχι τα πρόσφατα άρθρα του σχετικά με την πανδημία) το μεταφράζουμε γιατί θεωρούμε ότι είναι χρήσιμο για μια σειρά από λόγους. Υπάρχει μια τάση, τόσο σε ακαδημαϊκά κείμενα όσο και στον κινηματικό λόγο αλλά και στον τυχαίο καθημερινό διάλογο να υπερθεματίζονται οι (προφανείς) βιοπολιτικές διαστάσεις της παρούσας κατάστασης. Είναι αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, της πρώτης αντανάκλαστικής και βιωματικής αντίδρασης πολλών από εμάς που είδαν τις πρώτες μέρες της καραντίνας να ξεδιπλώνονται μπροστά τους σελίδες από τα βιβλία του Φουκώ και μυθιστορημάτων επιστημονικής φαντασίας.

Αυτή η, εν πολλοίς, αυθόρμητη αντίδραση όμως έχει σε περιπτώσεις την τάση να αυτονομείται θεωρητικά, εστιάζοντας μόνο σε μία διάσταση της διαχείρισης της πανδημίας, και να κλείνει τα μάτια της απέναντι στα γεγονότα. Έτσι, όχι μόνο δυσκολεύεται να παρακολουθήσει τις αντιφάσεις της παρούσας συνθήκης υποθέτοντας μια ανύπαρκτη ομοιομορφία στις αποφάσεις της εξουσίας –πως π.χ. η καραντίνα αλλού είναι κάτι που επιβλήθηκε εσπευσμένα από τα πάνω ενώ αλλού είναι κάτι που καθυστέρησε όσο περισσότερο γινόταν εις βάρος του πληθυσμού (βλ. Αγγλία), ή πως σε

άλλα μέρη έγινε αίτημα των από κάτω (βλ. Χιλή) ενώ αλλού πήρε διαστάσεις ολοκληρωτικού ελέγχου (βλ. Νότια Κορέα)– αλλά στην προσπάθειά της να επιβεβαιώσει την αξίωση για ριζοσπαστισμό τείνει να εφάπτεται και με συνωμοσιολογικές θεωρίες (συνήθως ακροδεξιάς κοπής) και σε περιπτώσεις καταλήγει να υποβαθμίζει ακόμα και την ύπαρξη νεκρών λόγω πανδημίας. Φαίνεται παράδοξο ότι μία θεωρητική παράδοση (όπως είναι αυτή του Φουκώ και του Αγκάμπεν) που εκκινεί από την αξίωση για πολλαπλότητα, θεωρητική ευελιξία και στέκεται προγραμματικά ενάντια στον αναγωγισμό και την υποστασιοποίηση, καταλήγει να γίνεται τόσο μονολιθική. Αν στη θέση ενός χυδαίου αναγωγιστικού οικονομισμού που διαστρεβλώνει τη μαρξική παράδοση βάλουμε έναν απλουστευτικό αναγωγισμό άλλου τύπου που αποδίδει τα πάντα στην επιδίωξη ολοκληρωτικού ελέγχου (και αν, με ποιον στόχο;) δεν έχουμε καταφέρει πολλά θεωρητικά και πολιτικά.

Το ζήτημα δεν είναι ένα θεωρητικό debate αν η αναπαραγωγή της καπιταλιστικής σχέσης ή η βιοπολιτική διαχείριση είναι το πρωτεύον, ένα κονταροχτύπημα μαρξικής και φουκωϊκής παράδοσης. Το ζήτημα είναι το κατά πόσο τα θεωρητικά εργαλεία που χρησιμοποιούμε μας διευκολύνουν να αντιληφθούμε κριτικά την πραγματικότητα και τις συνέπειες που υφιστάμεθα ή κατά πόσο η θεωρητική μας περιχαράκωση μας

υποχρεώνει να εγκαταλείψουμε την πραγματικότητα για να διασώσουμε απλοποιητικά θεωρητικά σχήματα και πολιτικές θέσεις. Υπ' αυτήν την έννοια το συγκεκριμένο κείμενο αν και «χαμηλής» θεωρητικής έντασης και εμβάθυνσης είναι ιδιαίτερα χρήσιμο. Καλό είναι σε μία πρωτόγνωρη κατάσταση να δίνουμε λίγο χρόνο και χώρο πριν την αναλύσουμε, διατηρώντας για τους εαυτούς μας τη δυνατότητα αμφιταλάντευσης και διερεύνησης.

Ξενοστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης, 21 Απριλίου 2020

Η Επιδημία του Φιλοσόφου

«Δεν θα υπάρξει ανάκαμψη. Θα υπάρξει κοινωνική αναταραχή. Θα υπάρξει βία. Θα υπάρξουν κοινωνικοοικονομικές συνέπειες: δραματική ανεργία. Οι πολίτες θα υποφέρουν πολύ: κάποιοι θα πεθάνουν, άλλοι θα αισθάνονται φρικτά».¹ Αυτά δεν είναι τα λόγια κάποιου εσχατολόγου αλλά του Jacob Wallenberg, γόνου μίας από τις πιο ισχυρές δυναστείες του παγκόσμιου καπιταλισμού, ο οποίος προβλέπει μια παγκόσμια οικονομική συρρίκνωση της τάξης του 30 τοις εκατό και υψηλότερη ανεργία ως αποτέλεσμα των λοκντάουν λόγω κορωνοϊού. Ενώ οι φιλόσοφοι ανησυχούν ότι οι ηγέτες μας εκμεταλλεύονται την επιδημία προκειμένου να επιβάλουν βιοπολιτική πειθαρχία, την ίδια την κυρίαρχη τάξη φαίνεται να την απασχολεί το αντίθετο: «Είμαι έντρομος για τις συνέπειες που θα έχει στην κοινωνία... Πρέπει να ζυγίσουμε το ρίσκο του πόσο δραστικά θα επηρεάσει το φάρμακο τον ασθενή». Εδώ, ο Σουηδός μεγιστάνας επαναλαμβάνει την πρόγνωση του Τραμπ ότι το φάρμακο θα σκοτώσει τον ασθενή. Ενώ οι φιλόσοφοι θεωρούν τα μέτρα ενάντια στη μετάδοση του ιού –την απαγόρευση της κυκλοφορίας, το κλείσιμο των συνόρων, τους περιορισμούς στις δημόσιες συναθροίσεις– έναν απειλητικό μηχανισμό ελέγχου, οι κυβερνώντες φοβούνται ότι τα λοκντάουν θα *λασκάρουν* τον έλεγχό τους.

Προσπαθώντας να εκτιμήσουν την επίδραση του COVID-19, οι εν λόγω φιλόσοφοι παραθέτουν τις εντυπωσιακές σελίδες σχετικά με την πανούκλα από το *Επιτήρηση και Τιμωρία*, όπου ο Φουκώ περιγράφει τις νέες μορφές επιτήρησης και ελέγχου που επέφερε το ξέσπασμά της στα τέλη του

1. «Coronavirus “Medicine” could trigger social breakdown», Financial Times, 26 Μαρτίου 2020.

17ου αιώνα.² Ο στοχαστής που έχει πάρει την πιο ξεκάθαρη θέση για την πανδημία είναι ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν σε μια σειρά πολεμικών άρθρων με πρώτο το «Η επινόηση μιας επιδημίας», που δημοσιεύτηκε στην *il manifesto* στις 26 Φεβρουαρίου του 2020. Εκεί, ο Αγκάμπεν περιγράφει τα μέτρα έκτακτης ανάγκης που εφαρμόζονται στην Ιταλία για να σταματήσουν τη διασπορά του ιού ως «φρενήρη, παράλογα και παντελώς αβάσιμα». «Ο φόβος της πανδημίας εκφράζει πανικό», γράφει, «και στο όνομα της ασφάλειας αποδεχόμαστε μέτρα που περιορίζουν σοβαρά την ελευθερία μας, δικαιολογώντας την κατάσταση εξαίρεσης». Για τον Αγκάμπεν, η αντίδραση στον κορωνοϊό καταδεικνύει μια «τάση να χρησιμοποιείται η κατάσταση εξαίρεσης ως κανονικό παράδειγμα διακυβέρνησης». «Είναι σχεδόν σαν, με την τρομοκρατία να έχει πλέον εξαντληθεί ως αιτία μέτρων εξαίρεσης, η επινόηση μιας επιδημίας να προσέφερε το ιδανικό πρόσχημα για την απεριόριστη διατήρηση αυτών των μέτρων». Ο Αγκάμπεν επανεπιβεβαίωσε αυτές τις ιδέες σε άλλα δύο κείμενα που δημοσιεύτηκαν στην ιστοσελίδα του ιταλικού εκδοτικού οίκου Quolibet στα μέσα Μάρτη.³

Ο Αγκάμπεν, λοιπόν, έχει συνάμα και δίκιο και άδικο· ή καλύτερα εξαιρετικά άδικο, και σχετικά δίκιο. Έχει άδικο διότι τα

2. Michel Foucault, *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*, Πλέθρον, 2011.

3. Το άρθρο του Αγκάμπεν στη *manifesto* και η επακόλουθη συζήτηση στη διαδικτυακή ιταλική επιθεώρηση *antinomie* –με συνεισφορές από τους Jean-Luc Nancy, Sergio Benvenuto και Roberto Esposito μεταξύ άλλων– έχουν συλλεχθεί στην ιστοσελίδα του *European Journal of Psychoanalysis*. Περαιτέρω παρεμβάσεις περιλαμβάνουν το «On the Pandemic Situation» του Alain Badiou στο *MicroMega*, 25 Μαρτίου 2020 και το «Philosophy and the Virus: Giorgio Agamben's Ravings», του Paolo Flores d' Arcais, στο *MicroMega*, 16 Μαρτίου 2020.

βασικά γεγονότα τον αντικρούουν. Ακόμα και μεγάλοι στοχαστές μπορεί να πεθάνουν από τη μετάδοση της νόσου –ο Χέγκελ πέθανε από χολέρα το 1831– και οι φιλόσοφοι έχουν καθήκον να επανεξετάζουν τις απόψεις τους όταν οι περιστάσεις το απαιτούν: αν η άρνηση του κορωνοϊού ίσως να ήταν δυνατή τον Φεβρουάριο, δεν είναι πλέον λογική, τέλη Μάρτη. Όμως, ο Αγκάμπεν έχει δίκιο ότι οι ηγέτες μας χρησιμοποιούν κάθε ευκαιρία προκειμένου να κατοχυρώσουν την εξουσία τους, ιδιαίτερα σε εποχές κρίσης. Δεν είναι μυστικό το γεγονός ότι γίνεται εκμετάλλευση του κορωνοϊού ώστε να ενισχυθεί η υποδομή της μαζικής επιτήρησης. Η κυβέρνηση της Νότιας Κορέας ανέλυσε τη μετάδοση του ιού με τον εντοπισμό των πολιτών της μέσω κινητών τηλεφώνων – πολιτική η οποία προκάλεσε σάλο όταν ξεσκέπασε μια σειρά από εξωγαμιαίες σχέσεις. Στο Ισραήλ, η Μοσάντ θα εφαρμόσει σύντομα τη δική της εκδοχή αυτής της μορφής εντοπισμού, ενώ η κινεζική κυβέρνηση επενδύει στην παρακολούθηση μέσω βίντεο και σε συσκευές αναγνώρισης προσώπου (όχι ότι οι ανά τον κόσμο υπηρεσίες πληροφοριών περίμεναν τη δικαιολογία μιας επιδημίας για να αρχίσουν να μας παρακολουθούν ψηφιακά). Αυτή τη στιγμή, πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις αποφασίζουν αν θα μιμηθούν τα νοτιοκορεάτικα και κινέζικα προγράμματα ψηφιακής παρακολούθησης, με τη Βρετανική ICO [Υπηρεσία Πληροφοριών] να εγκρίνει το μέτρο αυτό στα τέλη του Μάρτη. Ο Αγκάμπεν δεν είναι ο πρώτος που ισχυρίστηκε ότι στόχος της κοινωνικής κυριαρχίας είναι η πολυδιάσπαση των κυριαρχούμενων· ο Γκυ Ντεμπόρ έγραφε στην *Κοινωνία του Θεάματος* ότι η ανάπτυξη των καπιταλιστικών-εμπορευματικών ουτοπιών θα μας απομόνωναν από κοινού, στον «ολοκληρωμένο διαχωρισμό».

*

Έτσι, στο τέλος της κρίσης η δύναμη επιτήρησης των κυβερνήσεων θα έχει δεκαπλασιαστεί. Αλλά παρ' όλα αυτά, ενάντια στον Αγκάμπεν, η μετάδοση του ιού παραμένει πραγματική, θανατηφόρα και καταστροφική. Το γεγονός ότι οι υπηρεσίες ασφαλείας πιθανότατα θα ωφεληθούν από την πανδημία δεν δικαιολογεί το άλμα στην παρανοϊκή συνωμοσιολογία: η κυβέρνηση του Μπους δεν είχε ανάγκη να καταστρέψει η ίδια τους Δίδυμους Πύργους προκειμένου να περάσει τις αντιτρομοκρατικές διατάξεις (Patriot Act)· ο Cheney και ο Rumsfeld μόρρεσαν να νομιμοποιήσουν την απαγωγή και τα βασανιστήρια απλώς δράττοντας την ευκαιρία που τους παρουσιάστηκε με την 11^η Σεπτέμβρη.

Αναφέρω την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους διότι αποκαλύπτει ένα δεύτερο ελάττωμα στο έργο του Αγκάμπεν, σύμφωνα με το οποίο όλες οι τεχνικές κοινωνικού ελέγχου εξηγούνται χρησιμοποιώντας ένα μοντέλο κρατικής καταπίεσης ενάντια σε μια ένοπλη εξέγερση. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, πολλά ευρωπαϊκά κράτη επέβαλαν μια κατάσταση εξαίρεσης υποτίθεται για να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία, μια εξέλιξη που επηρέασε άμεσα τη γενιά του Αγκάμπεν και τους απογόνους της. Αλλά δεν είναι όλες οι καταστάσεις εξαίρεσης ίδιες. Όπως διδάσκει ο Αριστοτέλης, αν όλες οι γάτες είναι θηλαστικά, δεν είναι όλα τα θηλαστικά γάτες. Η κατάσταση εξαίρεσης που επιβλήθηκε στο όνομα της τρομοκρατίας είναι παρόμοια της κατάστασης εξαίρεσης που σχεδιάστηκε για τον περιορισμό της λέπρας: δηλαδή, τη διαίρεση της κοινωνίας σε δύο διακριτές ομάδες, με τους λεπρούς/τρομοκράτες να αποκλείονται από την κοινότητα των υγιών/νομοταγών πολιτών. Εν αντιθέσει, η

παρούσα κατάσταση εξαίρεσης αναπαράγει, καταρχήν, εκείνη που θεωρητικοποιεί ο Φουκώ σχετικά με την πανούκλα, η οποία βασίζεται στον έλεγχο, την ακινητοποίηση και την απομόνωση ολόκληρου του πληθυσμού.⁴ Σε αντίθεση με το μοντέλο για τη λέπρα, αυτό το καθεστώς δεν διακρίνει μεταξύ καλών και κακών πολιτών. Όλοι είναι εν δυνάμει κακοί· όλοι πρέπει να είμαστε υπό καθεστώς παρακολούθησης και επίβλεψης. Αυτό το πανοπτικό περικλείει το σύνολο της κοινωνίας, όχι μόνο τη φυλακή ή την κλινική.

Είναι αλήθεια πως είμαστε μάρτυρες ενός γιγαντιαίου και πρωτοφανούς πειράματος κοινωνικής πειθάρχησης, με τρία δισεκατομμύρια ανθρώπους να διατάσσονται αυτή τη στιγμή να μείνουν σπίτια τους, οι περισσότεροι εκ των οποίων αποδέχονται αυτούς τους περιορισμούς της ελευθερίας τους με ελάχιστη ενεργή αντίσταση. Κάτι τέτοιο θα ήταν αδιανόητο σαράντα χρόνια πριν. Σε πολλές περιπτώσεις αυτό εξελίσσεται τυφλά και τυχαία, όπως στην Ινδία όπου ο Modi έδωσε εντολή να μείνει σπίτι της όλη η χώρα, παρά την παρουσία 120 εκατομμυρίων μετακινούμενων μεταναστών εργατών οι οποίοι συχνά υποχρεώνονται να ζήσουν στον δρόμο. Στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου ο περιορισμός στο σπίτι είναι δυνατός μόνο για το πλουσιότερο στρώμα, ενώ για την πλειοψηφία οδηγεί απευθείας σε ανεργία και πείνα. Η Ινδία είναι μια ακραία περίπτωση, αλλά μια ταξικά προσα-

4. Για έναν ιστορικό έλεγχο, πάντως, αξίζει να συμβουλευτεί κανείς το *Ημερολόγιο της χρονιάς της Πανούκλας (Journal of a Plague year)* (1972) του Daniel Defoe, το οποίο περιγράφει τους αμέτρητους τρόπους που οι χτυπημένοι από την πανούκλα Λονδρέζοι βρήκαν για να αποφεύγουν ή να δωροδοκούν τους φύλακες και να δραπετεύουν από τα μολυσμένα σπίτια στα οποία είχαν κλειστεί – η εμπρόθετη δράση (agency) που λείπει από την εξήγηση του Φουκώ.

νατολισμένη αντίδραση στην επιδημία είναι ορατή σε κάθε χώρα. Όπως το θέτει η *New York Times*, πρόκειται για μια «καραντίνα των λευκών κολάρων».⁵ Οι προνομιούχοι κλειδώνονται σπίτι με γρήγορες συνδέσεις και γεμάτα ψυγεία, ενώ οι υπόλοιποι συνεχίζουν να ταξιδεύουν συνωστισμένοι στο μετρό και να δουλεύουν ο ένας πάνω στον άλλο σε μολυσμένα περιβάλλοντα. Η βιομηχανία τροφίμων, ο ενεργειακός τομέας, οι υπηρεσίες μεταφοράς και οι τηλεπικοινωνιακοί κόμβοι πρέπει να συνεχίζουν να λειτουργούν, παράλληλα με την παραγωγή των απαραίτητων φαρμάκων και του νοσοκομειακού εξοπλισμού. Ο σωματικός διαχωρισμός είναι μια πολυτέλεια που πολλοί δεν μπορούν να έχουν, και οι κανόνες της «κοινωνικής αποστασιοποίησης» εξυπηρετούν τη διεύρυνση του ταξικού χάσματος.

*

Κάτι που μας φέρνει στο κύριο σημείο που διαφεύγει του Αγκάμπεν: η κυριαρχία δεν είναι μονοδιάστατη. Δεν είναι μόνο έλεγχος και επιτήρηση· είναι επίσης εκμετάλλευση και εξαγωγή πλούτου. (Εκτός από Σμιτ, λίγος Μαρξ δεν θα έβλαπτε την ανάλυσή του). Η σημαντική ζημιά που απειλεί να επιφέρει στο κεφάλαιο αυτή η πανδημία εξηγεί την επιφυλακτικότητα των πολιτικών να επιβάλουν την απομόνωση και την καραντίνα: ο Μπόρις Τζόνσον (αρχικά) και ο Τραμπ αποτελούν τα πιο χτυπητά παραδείγματα: αντιτάχθηκαν στο να ανακοινώσουν την καραντίνα για όσο χρόνο μπορούσαν και ευελπιστούν στην άρση της το συντομότερο δυνατό, ακόμα και με

5. Noam Scheiber, Nelson Schwartz, Tiffany Hsu, «“White-Collar Quarantine” Over Virus Spotlights Class Divide», *New York Times*, 27 Μαρτίου 2020· Jennifer Valentino-DeVries, Denise Lu, Gabriel Dance, «Location Data Says It All: Staying at Home During Coronavirus Is a Luxury», *New York Times*, 3 Απριλίου 2020.

κόστος μερικών εκατοντάδων χιλιάδων θανάτων. Στην προκειμένη περίπτωση πρέπει να αντιπαραβάλλουμε τη νωθρότητα των πολιτικών δημόσιας υγείας στην ταχύτητα της αντίδρασης για την οικονομία. Φυσικά, τα «γενναιόδωρα» δημοσιονομικά μέτρα απηχούν εν μέρει τις ανησυχίες του Wallenberg: έχουν στόχο την αποφυγή ενός μεγάλου παγκόσμιου ξεσηκωμού, δίνοντας στους εργαζόμενους αρκετά για να τα βγάλουν πέρα προς το παρόν. Κανείς καπιταλιστής δεν ήθελε να εξαναγκαστεί σε αυτήν την Κεϋνσιανή θέση. Αλλά, όπως παρατήρησε ο υπεύθυνος του πολιτικού γραφείου του Ομπάμα, Rahm Emanuel: «Ποτέ δεν αφήνεις μια σοβαρή κρίση να πάει στραφι». Έτσι, ενώ γίνονται πενιχρές αυξήσεις στα επιδόματα ασθένειας, τα κράτη έχουν προβεί παράλληλα σε έκτακτα βήματα ενίσχυσης του χρηματοπιστωτικού τομέα, στα λεγόμενα «προληπτικά μέτρα διάσωσης των τραπεζών», σύμφωνα με τον πρώην υπουργό οικονομικών Timothy Geithner. Μέχρι στιγμής οι κυβερνήσεις του ΟΟΣΑ έχουν δώσει εγγυήσεις που ξεπερνούν τα 5 τρισεκατομμύρια δολάρια, κι αυτό το ποσό πρόκειται να αυξηθεί.

Οι κυβερνώντες εκμεταλλεύονται επίσης την πανδημία προκειμένου να προωθήσουν πολιτικές που σε κανονικούς καιρούς θα προκαλούσαν κατακραυγή. Ο Τραμπ έδωσε το ελεύθερο στην αμερικανική βιομηχανία να παραβεί τη σχετική με τη ρύπανση νομοθεσία κατά τη διάρκεια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, ενώ ο Μακρόν αποψίλωσε μια από τις κύριες κατακτήσεις του εργατικού κινήματος, επεκτείνοντας την εργασιακή εβδομάδα στις 60 ώρες.⁶ Κι όμως, κατά κάποιον τρόπο τα

6. Oliver Milman και Emily Holden, «Trump Administration allows companies to break pollution laws during coronavirus pandemic», *The Guardian*, 27 Μαρτίου 2020· Le Macronomètre,

αμελητέα αυτά νομοθετικά κόλπα –υπερβολικά τοπικά και περιορισμένα ώστε να μπορέσουν να διασώσουν την ασθενούσα νεοφιλελεύθερη τάξη– δείχνουν ότι η πανδημία βρήκε την κυρίαρχη τάξη απροετοίμαστη: δεν έχουν ακόμα συλλάβει την ύφεση που μας περιμένει, καθώς και τη δυνατότητά της να ανατρέψει τις οικονομικές ορθοδοξίες. Ακριβώς όπως ο Αγκάμπεν βλέπει όλες τις καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης σαν αντιτρομοκρατικές, οι ηγέτες μας βλέπουν αυτή τη συστημική κρίση σαν απλώς οικονομική: αντιδρούν στην πανδημία σαν να πρόκειται για ένα νέο 2008, μιμούμενοι τον Bernanke και υπαγορεύοντας φριτμανική νομισματική επέκταση.

Μετά την άρση της καραντίνας, οι άνθρωποι δεν θα ξαναρχίσουν έτσι απλά να αγοράζουν αυτοκίνητα και αεροπορικά εισιτήρια στον ίδιο βαθμό που το έκαναν πριν την κρίση. Πολλοί θα χάσουν τις δουλειές τους ενώ εκείνοι που θα τις κρατήσουν θα δυσκολεύονται να βρουν πελάτες και αγοραστές σε μια οικονομία δίχως ρευστό. Εν τω μεταξύ, κάποιος θα πρέπει να πληρώσει τον λογαριασμό για τα τεράστια έξοδα που σχετίζονται με τον ιό, ειδικά όταν η επακόλουθη συσσώρευση χρέους θα εξανεμίσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών, σημείο στο οποίο ο φόβος του Wallenberg για κοινωνική αναταραχή μπορεί να επιβεβαιωθεί: όποια θεραπεία-σοκ κι αν εφαρμοστεί μετά την κρίση –όταν, στο όνομα της οικονομικής αναγκαιότητας, το κοινό θα αναγκαστεί να πληρώσει για αυτή τη «γενναιοδωρία»– μπορεί πράγματι να εξωθήσει τους ανθρώπους να ξεγερθούν. Η επιδημία θα αυξήσει τον έλεγχο και την επιτήρηση από τα πάνω· θα αναδομήσει την κοινωνία ως ένα εργαστήριο τεχνικών πειθαρχίας. Αλλά

σε αυτήν την περίπτωση, θα είναι οι κυβερνώντες αυτοί που θα πρέπει να βγάλουν το φίδι από την τρύπα: αυτοί που θέλουν να μας επιβλέπουν και να μας ελέγχουν θα προτιμούσαν να το κάνουν φθηνότερα. Στο κάτω-κάτω της γραφής, η άρση της καραντίνας θα είναι εύκολη. Η επανεκκίνηση της οικονομίας όμως θα είναι πιο αμφίβολη.

Ρώμη, 4 Απρίλη 2020

«Coronavirus: 60 heures de travail par semaine dans les secteurs essentiels, la bonne décision», *Le Figaro*, 25 Μαρτίου 2020.

Οι μαριονέτες του κεφαλαίου

Ομάδα Barbaria

Μετάφραση: Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης

Υπάρχει κάτι για όλα τα γούστα. Στο ένα άκρο είναι οι πιο θεαματικές εκδοχές, σύμφωνα με τις οποίες ο Τραμπ εισήγαγε τον κορωνοϊό στην Κίνα με στόχο να κερδίσει τον εμπορικό πόλεμο. Ή το έκανε η Κίνα προκειμένου να εξαπλωθεί ο ιός στις άλλες χώρες, να ανακάμψει αυτή πρώτη από την υγειονομική κρίση και έτσι να κυριαρχήσει στον κόσμο. Ή το έκαναν οι κυβερνήσεις στις ίδιες τους τις χώρες, προκειμένου να εφαρμόσουν, λόγω του προβλήματος του συνταξιοδοτικού, μια τυπική Μαλθουσιανή λύση βγάζοντας από τη μέση το μεγαλύτερο κομμάτι του ηλικιωμένου πληθυσμού. Το άλλο άκρο, που είναι πιο εκλεπτυσμένο και πολύ πιο διαδεδομένο σε συγκεκριμένα μέσα, ισχυρίζεται ότι η σοβαρότητα του κορωνοϊού, εάν δεν την έχουν κατασκευάσει τα μέσα ενημέρωσης, τουλάχιστον έχει συνειδητά μεγεθυνθεί από την αστική τάξη προκειμένου να ενισχύσει τον κατασταλτικό της έλεγχο επάνω μας. Σε τελική ανάλυση, η κοινή γρίπη σκοτώνει περισσότερους ανθρώπους. Δεν είναι ύποπτο το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις κηρύσσουν κατάσταση έκτακτης ανάγκης, κατεβάζουν τον στρατό στους δρόμους, αυξάνουν τις αστυνομικές περιπολίες και επιβάλλουν τεράστια πρόστιμα για μια ασθένεια που δεν αγγίζει καν τον ετήσιο αριθμό θανάτων από την κοινή γρίπη; Όπως και να 'χει, κάτι παράξενο υπάρχει εδώ.

Είναι λογικό να προκύπτουν τέτοιες συζητήσεις και τέτοιου είδους σκέψεις μέσα

στον καπιταλισμό. Πρόκειται για ιδεολογίες που απορρέουν αυθόρμητα από κοινωνικές σχέσεις που οργανώνονται γύρω από το εμπόρευμα. Όλες βασίζονται εν τέλει στην ιδέα ότι είμαστε όλοι μαριονέτες που κινούνται σύμφωνα με τα καπρίτσια και τις αποφάσεις μιας παντοδύναμης ομάδας ανθρώπων, οι οποίοι διευθύνουν συνειδητά τις ζωές μας εξυπηρετώντας τα δικά τους συμφέροντα. Αυτή η υποβόσκουσα ιδέα, που φαίνεται ότι χαρακτηρίζει μόνο τις θεωρίες συνωμοσίας, είναι στην πραγματικότητα πολύ διαδεδομένη: είναι το θεμέλιο της ίδιας της δημοκρατίας.

Τα δύο σώματα του βασιλιά

Ο τρόπος με τον οποίο σχετιζόμαστε μέσα σε μια κοινωνία που οργανώνεται από το εμπόρευμα είναι ένα ιδιαίτερο πράγμα. Πρωτόγνωρο στην ιστορία. Ο πρώτος και τελευταίος¹ τρόπος οργάνωσης της κοινωνικής ζωής που δεν έχει καμία σχέση με τις ανθρώπινες ανάγκες. Φυσικά και πριν τον καπιταλισμό υπήρχαν ταξικές κοινωνίες, αλλά ακόμα και σε εκείνες τις κοινωνίες, η οργάνωση της εκμετάλλευσης είχε ως στόχο την ικανοποίηση των αναγκών –με την ευρεία έννοια– της άρχουσας τάξης. Αντίθετα, κανένας αστός δεν μπορεί να διατηρήσει τη θέση του χωρίς κέρδη, όχι για τη δική του κατανάλωση, η οποία είναι απλώς

1. <http://barbaria.net/2019/11/04/una-critica-al-concepto-de-colapso/>

ένα παράπλευρο γεγονός, αλλά για να τα επενδύσει ξανά ως κεφάλαιο: χρήμα που παράγει χρήμα που παράγει χρήμα. Διογκούμενη αξία σε συνεχή κίνηση. Όταν μιλάμε για τον φετιχισμό του εμπορεύματος, είμαστε μάρτυρες μιας απρόσωπης σχέσης που δεν έχει σημασία ποιος την ασκεί – ένας αστός, ένας πρώην προλετάριος που κατάφερε να ανέβει, ένας συνεταιρισμός, ένα κράτος – διότι το σημαντικό είναι η ασταμάτητη και διαρκής παραγωγή εμπορευμάτων. Η τρέχουσα πανδημία μας δείχνει τι συμβαίνει όταν απειλείται με διακοπή η διαρκής παραγωγή εμπορευμάτων.

Αυτή όμως η απρόσωπη δυναμική προκαλεί μια παράξενη αντιστροφή. Στον καπιταλισμό, η βασική κοινωνική σχέση είναι η εξής: δύο άνθρωποι που αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλο μόνο στον βαθμό που είναι φορείς πραγμάτων. Εάν αυτό το πράγμα είναι κεφάλαιο, χρήμα που πρόκειται να επενδυθεί στην εκμετάλλευση της εργασίας, τότε ο κάτοχος είναι καπιταλιστής. Εάν είναι ένα κομμάτι γης ή τα παράγωγά της – ένα συγκρότημα κατοικιών, για παράδειγμα –, τότε ο κάτοχος είναι ραντιέρης. Εάν είναι χρήμα για την αγορά προϊόντων κατανάλωσης, τότε ο κάτοχος είναι ευυπόληπτος καταναλωτής. Εάν αυτό το πράγμα είναι σώμα, χέρια, διάνοια, μια δραστηριότητα που προορίζεται για πώληση, τότε αυτά τα αγαθά βρίσκονται υπό την κατοχή του εργατικού δυναμικού και ο κάτοχός τους είναι προλετάριος. Η κοινωνική θέση του κατόχου του εμπορεύματος αλλάζει στον βαθμό που αλλάζει το ίδιο το εμπόρευμα. Ο άνθρωπος καθορίζεται από αυτό που κατέχει, εφόσον αυτό που κατέχει προορίζεται για την ανταλλαγή. Οι κοινωνικές σχέσεις στον καπιταλισμό δημιουργούνται από τα εμπορεύματα.

Ωστόσο, η εντύπωση που έχει ο κάτοχος των εμπορευμάτων είναι αρκετά δι-

αφορετική. Από τη δική του ατομική, άμεση σκοπιά, αυτός είναι που αποφασίζει. Ο απόλυτος ιδιοκτήτης, ένα συνειδητό και ελεύθερο υποκείμενο, μπορεί να πουλήσει ή να μην πουλήσει, να επενδύσει, να καταναλώσει ή, εάν θέλει, να πετάξει στη θάλασσα το εμπόρευμα που έχει στα χέρια του. Αυτό ακριβώς είναι το θεμέλιο της ατομικής ιδιοκτησίας: το δικαίωμα χρήσης και κατάχρησης αυτού που σου ανήκει. Και αυτό σε κάνει παντοδύναμο *κυρίαρχο* αυτού του εμπορεύματος. Δεν επιλέξαμε τυχαία τη λέξη: κυριαρχία, η θεμελιώδης ιδέα της δημοκρατίας και του έθνους βρίσκει τη βάση της σε αυτή την υλική σχέση μεταξύ ιδιωτών παραγωγών εμπορευμάτων. Όπως και ο ιδεαλισμός, ο βολονταρισμός και ο ριζικός διαχωρισμός μεταξύ φύσης και πολιτισμού. Στην καπιταλιστική σχέση, το άτομο είναι βασιλιάς. Ή τουλάχιστον έχει την εντύπωση ότι είναι.

Έτσι, λοιπόν, ο καπιταλισμός έχει δύο σώματα. Ένα θάνατο, απρόσωπο, εκείνο της ατέρμονης παραγωγής και αναπαραγωγής του κεφαλαίου, και ένα θνητό, εφήμερο, παροδικό: εκείνο των ατόμων που το ενσαρκώνουν. Ο καπιταλισμός είναι πάντα απρόσωπος, ακόμα και αν είναι προσωποποιημένος. Τα άτομα μπορεί να έχουν την εντύπωση ότι τον διαχειρίζονται – και είναι λογικό αυτό, αφού η ίδια η υλική σχέση που αναπτύσσουν μεταξύ τους, τους υποβάλλει να σκέφτονται έτσι – αλλά το κάνουν μόνο στον βαθμό που εξυπηρετούν την τροφοδοσία του απρόσωπου μηχανισμού του κεφαλαίου. Αυτή είναι η παράξενη αντιστροφή που παράγεται από τις εμπορευματικές σχέσεις: την ίδια στιγμή που τα άτομα καθοδηγούνται από μια ασυνείδητη, αυτόματη λογική, μια λογική που τηρείται από μόνη της είτε την κατανοούν είτε όχι, τα ίδια θεωρούν ότι ο εαυτός τους είναι το υποκείμενο της ιστορίας.

Οι μαριονέτες

Όταν λέμε ότι η αστική τάξη οργανώνει την προώθηση του πανικού για τον κορωνοϊό και τη δημιουργία μιας αστυνομικής κατάστασης ώστε να δεχτούμε κάθε παραβίαση των πολιτικών ελευθεριών, ενισχύοντας έτσι την εξουσία της επί της κοινωνίας, παραχωρούμε έδαφος στη δημοκρατική ιδεολογία και μετατρέπουμε την αστική τάξη σε κάτι που δεν είναι.

Κατ' αρχάς, η αστική τάξη δεν είναι ένα ενιαίο σώμα. Αντίθετα, η λογική του καπιταλιστικού ανταγωνισμού επιτρέπει στην αστική τάξη να δρα ως ενιαίο σώμα μόνο σε συγκεκριμένες στιγμές: όταν αναγκάζεται να το κάνει λόγω της ταξικής οργάνωσης του προλεταριάτου. Μόνο σε τέτοιες στιγμές σταματά η αστική τάξη τον ενδοταξικό της ανταγωνισμό για την απόκτηση ενός μεγαλύτερου κομματιού από την πίτα και μας αντιμετωπίζει σαν ενιαίο σώμα. Υπάρχουν πολλά ιστορικά παραδείγματα για αυτό: από πιο παλιά, όταν η Πρωσία σταμάτησε να πολεμά εναντίον της γαλλικής αστικής τάξης ώστε αυτή να συντρίψει την Παρισινή Κομμούνα, μέχρι πιο πρόσφατα, όπως η ανακωχή μεταξύ του Μπους και του Σαντάμ Χουσεΐν κατά τον Πρώτο Πόλεμο του Κόλπου, ώστε ο Σαντάμ να ανακατευθύνει, προσωρινά, τις βόμβες του εναντίον της μαζικής λιποταξίας, των εξεγέρσεων και των εργατικών συμβουλίων στο βόρειο και στο νότιο Ιράκ. Τον υπόλοιπο καιρό, η αστική τάξη ζει κατακερματισμένη και σε συνεχή αγώνα, ένα κοινωνικό χάος που μπορεί να οργανωθεί μόνο μερικώς στο συνεχώς μεταβαλλόμενο παιχνίδι των διαφόρων φραξιών εντός του κράτους.

Από την άλλη, ο βασικός σκοπός της αστικής τάξης ως άρχουσας τάξης δεν είναι ο κοινωνικός έλεγχος. Αυτό είναι μια αναπόφευκτη συνέπεια του πραγματικού

της σκοπού: η αύξηση του ΑΕΠ, για να το πούμε απλά, η οποία φυσικά συνεπάγεται τη διαχείριση μιας κοινωνίας που είναι χωρισμένη σε τάξεις και την προσωρινή καταστολή του προλεταριάτου όταν διαμαρτύρεται ενάντια στην εκμετάλλευσή του. Το Κράτος δεν είναι ένα εξουσιαστικό τέρας που περιμένει την πρώτη ευκαιρία για να ενισχύσει την εξουσία του επάνω μας. Αυτή είναι η αστική και δημοκρατική εικόνα για το Κράτος, εξ ου και η ανάπτυξη μιας ολόκληρης σειράς μηχανισμών δημοκρατικού ελέγχου προκειμένου να το αποτρέψει να υπερβεί τις λειτουργίες του, κατάλοιπο από την ανάμνηση ενός απολυταρχικού Κράτους που δεν διευθυνόταν ακόμα πλήρως από την απρόσωπη λογική του κεφαλαίου. Δεδομένης της ραγδαίας μείωσης του ΑΕΠ που αναμένεται από την υγειονομική κρίση του κορωνοϊού, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το Κράτος δεν χαιρέται ιδιαίτερος που πρέπει να αναπτύξει τις κατασταλτικές του δυνάμεις προκειμένου να περιφρουρήσει την καραντίνα. Τολμούμε μάλιστα να υποθέσουμε ότι, στην πραγματικότητα, η άρχουσα τάξη ήταν πολύ πιο χαρούμενη όταν οι άνθρωποι έπαιζαν ελεύθερα τον ρόλο τους στην κίνηση των εμπορευμάτων: τον ρόλο των εργατών και των καταναλωτών, σύμφωνα με το θέλημα του Θεού.

Το κράτος και οι πολιτικοί του δεν είναι τίποτε άλλο από μαριονέτες. Αλλά όχι μαριονέτες της αστικής τάξης, όπως λέγεται συχνά. Αυτή η ιδέα απλώς αλλάζει το μεγάλο χέρι που κινεί τα νήματα. Όχι, τόσο το κράτος όσο και οι πολιτικοί δεν είναι τίποτε άλλο από μαριονέτες με διαφορετικό ρόλο, αλλά μαριονέτες στο θέατρο του κεφαλαίου. Αν δεν παίξουν σωστά τον ρόλο, θα πρέπει να φύγουν από τη σκηνή. Οι θεωρίες συννομωσίας, η καθεμία πιο ευρηματική από την άλλη, έχουν την ίδια βάση με αυτή του δημοκρατικού παιχνιδιού: την ιδέα ότι

τα άτομα καθορίζουν την ιστορία και ότι μια ομάδα ατόμων στην κατάλληλη θέση, π.χ. η λέσχη Bilderberg ή το Υπουργικό Συμβούλιο των ΗΠΑ, μπορεί να χρησιμοποιήσει την ελεύθερη βούλησή της για να κατευθύνει τις ζωές μας όπως της αρέσει. Εξ ου και οι ατέλειωτες, βαρετές συζητήσεις σχετικά με το ποιο είναι το μικρότερο κακό στις επόμενες εκλογές: σε περίπτωση που κάποιος δεν έχει συνειδητοποιήσει πλήρως την τρέχουσα κρίση, δεν έχει καμία σημασία εάν το κυβερνών κόμμα είναι αριστερό ή δεξιό. Θα προσπαθήσουν να κάνουν κάτι διαφορετικό για να δικαιολογήσουν τα διαφορετικά ακρωνύμια, αλλά κατά βάση θα κάνουν ακριβώς το ίδιο πράγμα διότι η λειτουργία καθορίζει το σώμα,² και η λειτουργία τους είναι ξεκάθαρη: η διαχείριση της καπιταλιστικής καταστροφής, που γίνεται όλο και πιο σφοδρή, όλο και πιο άγρια.

Διότι ο κορωνοϊός είναι μια έκφραση αυτού. Δεν είναι η κρίση, διότι η κρίση είναι η κρίση του κεφαλαίου και των δομικών κατηγοριών του, όπως έχουμε εξηγήσει αλλού.³ Αλλά δεν είναι ούτε κοινή γρίπη. Τις ημέρες που γράφεται αυτό το κείμενο, πεθαίνουν στη Μαδρίτη πέντε φορές περισσότεροι άνθρωποι σε σχέση με τις ίδιες μέρες πέρσι. Σε ολόκληρη τη χώρα τα νοσοκομεία είναι υπερπλήρη. Λόγω της έλλειψης αναπνευστήρων, άνθρωποι από κάποια ηλικία και πάνω αφήνονται να πεθάνουν. Τα νεκροτομεία και τα νεκροταφεία δεν είναι πλέον επαρκή. Δεν είναι μια κοινή γρίπη. Η υγειονομική, οικονομική και κοινωνική κρίση που έχει προκαλέσει ο κορωνοϊός είναι, με έναν βαθύτερο και πιο πραγματικό τρόπο, η έκφραση κοινωνικών σχέσεων που σαπίζουν εσωτερικά και θα πεθάνουν σκοτώνοντας εάν δεν τις τελειώ-

σουμε εμείς πρώτα. Δεν θα κουραστούμε ποτέ να το λέμε: το πραγματικό δίλημμα, το μόνο εφικτό, είναι η κομμουνιστική επανάσταση ή η εξαφάνιση του ανθρώπινου είδους. Η πανδημία είναι δυστυχώς μια ανυπέρβλητη απόδειξη.

Ανικανότητα;

Κανένα άτομο, ούτε καν μια ομάδα ατόμων, δεν είναι υποκείμενο της ιστορίας. Το άτομο δεν είναι τίποτε άλλο από ένα μόριο στη ροή δύο αντιθετικών κοινωνικών δυνάμεων. Αυτές είναι οι δυνάμεις που κινούνται, και τα άτομα, είτε το γνωρίζουν είτε όχι, κινούνται μέσω της μίας ή της άλλης δύναμης. Σαν δύο ρεύματα νερού ή, ακόμα καλύτερα, σαν δύο τεκτονικές πλάκες: η αυξανόμενη τριβή μεταξύ τους θα οδηγήσει, αργά ή γρήγορα, σε σεισμό.

Δεν πρόκειται για Μανιχαϊσμό. Ένα μεμονωμένο άτομο μπορεί να κινείται στο ένα ρεύμα και μετά στο άλλο, και να συνυπάρχει με αυτή την αντίφαση μέχρι η κοινωνική πόλωση να διαχωρίσει τα νερά και να βρεθεί στη μια πλευρά του οδοφράγματος, όπως λένε. Η μία από αυτές τις δυνάμεις υποστηρίζει τη διατήρηση της υφιστάμενης τάξης. Είναι το κόμμα της τάξης, όπως το είχε περιγράψει ένας σύντροφος. Η άλλη δύναμη ξεδιπλώνεται, ως το πραγματικό κίνημα που αμφισβητεί την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων: ο κομμουνισμός, που δεν έχει καμία σχέση με την ιδεολογία ή με κάποια επιθυμητή πρόταση για το μέλλον, αλλά είναι η ανάδυση κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονται ήδη και αγωνίζονται να επιβληθούν ενάντια στη σήψη του κεφαλαίου.

Αυτές τις εβδομάδες έχουμε δει και τις δύο κοινωνικές δυνάμεις να εκφράζονται. Από τη μια, εθνική ενότητα και κοινωνική πειθαρχία: το καθημερινό χειροκρότημα από τα μπαλκόνια προς το υγειονομικό

2. <http://barbaria.net/2018/05/27/podemos-quien-asalta-a-quien-iii/>

3. <https://hotel.espivblogs.net/>

προσωπικό, αυτούς τους μεγάλους εθνικούς ήρωες που, όπως όλοι οι εθνικοί ήρωες, χρησιμοποιούνται ως τροφή για τα κανόνια στην παρτίδα σκακιού του κεφαλαίου. Εδώ επίσης συγκαταλέγεται η κατασκοπία από τα παράθυρα, οι καταγγελίες στην αστυνομία για τον γείτονα που βγήκε δύο φορές από το σπίτι του, το κράξιμο ανθρώπων που κυκλοφορούν με παρέα στον δρόμο, ανεξάρτητα από το ποιο είναι το κίνητρο πίσω από αυτές τις ενέργειες. Υπάρχουν αυτά, αλλά ας μην είμαστε υπερβολικοί. Από ιστορική άποψη, στις χώρες της Δύσης ασκείτο πολύ μεγαλύτερη πίεση στον κόσμο να καταταγεί στον στρατό κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ακόμα μεγαλύτερη για να πολεμήσει ενάντια στον φασισμό και υπέρ της καπιταλιστικής δημοκρατίας κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Δεν βρισκόμαστε σε μια κατάσταση αντεπαναστάσης,⁴ όπως στη μεταπολεμική περίοδο όπου το έργο της υπεράσπισης του κεφαλαίου αναλήφθηκε από ένα μεγάλο κομμάτι του προλεταριάτου.

Από την άλλη, καθώς αναδύεται το άγνωστο, βλέπουμε εκφράσεις αμοιβαίας στήριξης και αλληλεγγύης. Συγκροτήματα κατοικιών, γειτονιές, ακόμα και μικρές πόλεις οργανώνονται για να ψωνίσουν, να συζητήσουν και για να στηρίξουν συναισθηματικά ανθρώπους που έχουν ανάγκη μέσα στις σκληρές συνθήκες της καραντίνας. Όλοι το έχουμε παρατηρήσει: υπάρχει συνεχώς η ανάγκη να μιλήσουμε, να βοηθήσουμε ο ένας τον άλλον, να μοιραστούμε τις σκέψεις μας για αυτό που συμβαίνει και να αναστοχαστούμε μαζί. Επιπλέον, οι απεργίες στη Βραζιλία,⁵

τις ΗΠΑ,⁶ τη Νέα Ζηλανδία,⁷ το Καμερούν,⁸ για να μην αναφερθούμε στην Ιταλία όπου γίνονται λεηλασίες στα σούπερ μάρκετ,⁹ και οι ταραχές, όπως στη Χουμπέι,¹⁰ πολλαπλασιάζονται και συγχρονίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο, γεγονός που επιβεβαιώνει μια αυξανόμενη διεθνή δυναμική των ταξικών μας αγώνων. Σε αντίθεση με την κρίση του 2008, που μας βρήκε όλους πιο απομονωμένους, επιρρεπείς στο σοκ, σε αυτή τη νέα κρίση δεν υπάρχει αυτοενοχοποίηση, ότι ζούμε πέρα από τις δυνάμεις μας, ότι πρέπει να σφίξουμε το ζωνάρι, ότι αυτό ήταν που έφταιγε: το αντίθετο, υπάρχει μια πολύ σαφής επίγνωση ότι μας στέλνουν στο σφαγείο για να διατηρηθεί η σωστή λειτουργία της εθνικής οικονομίας.

Δεν υπάρχει τίποτα που να μας λέει ότι κάποιο μαχητικό κίνημα θα ξεσπάσει τώρα, σε μερικούς μήνες μετά την καραντίνα ή σε τρία χρόνια. Διότι δεν υπάρχει κάποια μηχανιστική σχέση μεταξύ της βίας που ασκεί εναντίον μας το κεφάλαιο και της στιγμής που θα ξεσηκωθούμε ως τάξη. Είναι αδύνατο να προβλέψεις πότε η σταγόνα θα ξεχειλίσει το ποτήρι, αλλά ένα πράγμα είναι σίγουρο: το ζήτημα δεν έχει να κάνει με τη δράση κάποιων ατόμων, ούτε με τους εγκληματίες που μας χειραγωγούν ούτε με τους καλοπροαίρετους που θέλουν να μας

4. <http://barbaria.net/2019/10/14/diez-no-tas-sobre-la-perspectiva-revolucionaria/>

5. <https://passapalavra.info/2020/03/130296/>

6. <https://www.businessinsider.com/coronavirus-instacart-workers-plan-strike-demand-hazard-pay-safety-gear-2020-3>

7. <https://www.stuff.co.nz/business/120613060/coronavirus-walkout-works-as-sistems-workers-get-time-off>

8. <https://www.237online.com/cameroun-coronavirus-les-transporteurs-sur-le-pied-de-guerre/>

9. <https://www.blitzquotidiano.it/cronaca-italia/palermo-assalto-supermercato-spesa-3167098/>

10. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2803592243072976&id=345110412254517

σώσουν. Δεν έχει καμία σχέση με κάτι τέτοιο. Υπάρχουν δύο τεκτονικές πλάκες, δύο αντίθετες δυνάμεις που αυξάνουν την ένταση της πίεσης που ασκούν. Δεν γνωρίζουμε πότε θα συμβεί ο σεισμός. Το σίγουρο είναι ότι για να είμαστε προετοιμασμένοι όταν συμβεί πρέπει να κατανοήσουμε τη βαρύτητα της ιστορικής στιγμής που ζούμε. Ξανά, για μία ακόμα φορά, για μία ακόμα φορά: η μόνη επιλογή που αξίζει κανείς να κάνει είναι μεταξύ της επανάστασης και της εξαφάνισης του ανθρώπινου είδους. Εμείς έχουμε κάνει ήδη την επιλογή μας.

1/4/2020

Ημερολόγια Καραντίνας

2&3DORM

Μετάφραση: Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης

Εισαγωγικό σημείωμα του εγχειρήματος
Vamos hacia la vida

Το ενημερωτικό εγχείρημα ριζοσπαστικής αντικαπιταλιστικής κριτικής της καθημερινής ζωής 2&3DORM δημοσίευσε τις τρεις πρώτες καταχωρήσεις στα *Ημερολόγια Καραντίνας*. Πρόκειται για περιοδικές και χρονολογημένες σημειώσεις συντρόφων, που βρίσκονται σε διαφορετικές περιοχές της επικράτειας του Χιλιανού κράτους, για την παγκόσμια πανδημία και τον καταναγκαστικό και επεκτεινόμενο εγκλεισμό που τα κράτη επιβάλλουν στον πληθυσμό σε όλο τον κόσμο. Οι προοπτικές και το μέλλον διαγράφονται ζοφερά και δεν μπορούμε πια να αγνοούμε την πλανητική καταστροφή και απλώς να υποκρινόμαστε ότι μπορούμε να συνεχίσουμε να κάνουμε τα ίδια πράγματα σαν να μην έχει συμβεί τίποτα στην ατομικοποιημένη και περιορισμένη ζωή μας. Αυτή τη φορά, και με πρωτοφανή τρόπο, η πραγματικότητα έχει εισβάλει βίαια στην καθημερινή ζωή της πλειοψηφίας του παγκόσμιου πληθυσμού. Ο κόσμος στον οποίο ζούμε αλλάζει με ιλιγγιώδη ρυθμό και η κριτική των θεμελίων του δεν μπορεί να αφηθεί για αργότερα. Γι' αυτό τον λόγο καλωσορίζουμε και ευχαριστούμε αυτή την πρωτοβουλία.

Ημερολόγια Καραντίνας / 21 έως 28
Μαρτίου

*They say that history repeats itself. But history is only his story. You haven't heard my story yet. My story is different from his story. My story is not part of history, because, history repeats itself, but my story is endless. It never repeats itself. Why should it? A sunset does not repeat itself. Neither does the sunrise. Nature never repeats itself. Why should I repeat myself?*¹

– Sun Ra

Η πανδημία και η διαχείρισή της από τα Κράτη ανά τον κόσμο μας αποκαλύπτει για μια ακόμη φορά την καταστροφή που δημιουργεί η κοινωνία η οποία είναι οργανωμένη γύρω από το χρήμα, τη μισθωτή εργασία, τη «συναισθηματική εργασία» (την άμισθη οικιακή εργασία και την εργασία φροντίδας) και την παραγωγή εμπορευμάτων. Αλλά κάθε στιγμή αποσύνθεσης αποτελεί ευκαιρία προσαρμογής και συνθήκη για νέους πειραματισμούς. Το ασθενές όργανο επιζητά προσοχή κι όχι μορφίνη.

- 21 Μαρτίου / Η αρχή μιας εποχής
- 25 Μαρτίου / Το μέλλον είναι εδώ
- 28 Μαρτίου / Η φύση δεν βιάζεται αλλά πάντα πετυχαίνει

1. (σ.τ.μ.) Αγγλικά στο πρωτότυπο.

21 Μαρτίου / Η αρχή μιας εποχής

Ο καπιταλισμός δεν έχει την πολυτέλεια να σταματήσει τη μηχανή. Αυτό είναι ξεκάθαρο στους κυβερνώντες, τους οικονομολόγους και τους δημιουργούς θέσεων εργασίας σε όλο τον κόσμο: η τάξη πραγμάτων στην οποία στηρίζονται τα προνόμιά τους βασίζεται πάνω στη συνεχή λειτουργία της. Αλλά και ένα άτομο που δεν ανήκει σε αυτές τις κατηγορίες το βρίσκει δύσκολο να διανοηθεί ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε πραγματικά να συμβεί, αν δεν τρομάζει κιόλας σε αυτή τη σκέψη: τι κόσμος θα ήταν αυτός; Πώς θα ήταν καν δυνατή μια ζωή χωρίς μισθό;

Αυτό είναι το πιο οδυνηρό δίλημμα που θέτει η πανδημία στην καθημερινή μας ζωή, χτυπώντας τη γροθιά στο τραπέζι: οικονομία ή ζωή. Αυτή η αντίφαση κατατρέχει την ανθρωπότητα για αιώνες αλλά σήμερα για πρώτη φορά στην ιστορία συγκλονίζει σαν σεισμός ολόκληρο τον πλανήτη. Είμαστε μάρτυρες μιας ριζικής αλλαγής. Ποιες είναι οι πιθανότητες η ανθρωπότητα να γίνει ο πρωταγωνιστής αυτής της αλλαγής, θέτοντας τέλος στην αδράνεια που μας έφερε σε αυτό το σημείο;²

Οι ειδικοί επιταχύνουν τους οικονομικούς υπολογισμούς τους και ακονίζουν τις γραφίδες τους για το επόμενο *best seller* αλλά η κατάσταση δεν επιτρέπει απλοϊκές προβολές ή περίπλοκες εικασίες: όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοιχτά. Ίσως αυτός εί-

ναί ένας από τους λόγους που αυτή η κρίση φαίνεται να είναι η καταστροφικότερη του τελευταίου αιώνα: για πρώτη φορά η υποδομή του συστήματος απειλείται παγκόσμια και ταυτόχρονα.

Μπορεί αυτή η ασθένεια να έχει σκοτώσει μέσα σε τρεις μήνες λιγότερους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο από αυτούς που σκοτώνει μια στρατιωτική εισβολή στη Συρία μέσα σε ένα δεκαπενθήμερο, αλλά ο αντίκτυπός της αποκαλύπτει σε πραγματικό χρόνο την ανικανότητα των κυβερνήσεων, ακόμα και των πλουσιότερων και των πιο ισχυρών, να προστατεύσουν τη ζωή των υπηκόων τους χωρίς να θέσουν σε κίνδυνο την οικονομική μηχανή που συντηρεί τον κόσμο σε μακρόσυρτη αγωνία. Αυτή η αγωνία δεν είναι πια ξένη σε κανέναν. Σε έναν πολιτισμό που έχει συνηθίσει τον πόλεμο σε όλες τις μορφές του, όπου η κλιματική αλλαγή αποτελεί πρόβλημα που θα κληρονομήσουν οι επόμενες γενιές, η πανδημία έρχεται σαν ένα σοκ που μας υπενθυμίζει απότομα και βίαια να μην αναβάλλουμε για αύριο ό,τι μπορούμε να κάνουμε σήμερα.

Είναι ξεκάθαρο ότι το πραγματικό πρόβλημα δεν είναι ο αριθμός των ανθρώπων που μπορεί να χάσουν τη ζωή τους απ' αυτή την κρίση, διαφορετικά δεν μπορεί να εξηγηθεί γιατί καμία από τις γενοκτονίες στον τρίτο κόσμο τα τελευταία 30 χρόνια δεν έχουν προκαλέσει τέτοιο τρόμο και παγκοσμιοποιημένο πανικό όπως αυτό που συμβαίνει σήμερα. Επιπλέον, οι αναφορές από την Κίνα προκαλούν σύγχυση. Πρώτα σημειώθηκε ότι δεδομένης της μείωσης των επιπέδων διοξειδίου του άνθρακα στη χώρα είναι πιθανό η πανδημία να έσωσε εμμέσως περισσότερες ζωές από όσες αφαιρέσε άμεσα. Επίσης, γίνεται αναφορά στον αριθμό των 250.000 θανάτων από τροχαία ατυχήματα ετησίως που έχει ήδη μειωθεί

2. Όπως υπάρχουν επιστήμονες που αρνούνται την υπερθέρμανση του πλανήτη κι άλλοι που δεν την αρνούνται, έτσι και ορισμένοι επιστήμονες έσπευσαν να εντοπίσουν την προέλευση του ιού στους παγκολίνους και τις νυχτερίδες, ενώ άλλοι διαβεβαιώνουν ότι πραγματική αιτία για τον ιό είναι η ανθρώπινη εισβολή στο περιβάλλον και τα αποτελέσματά της για αυτά τα είδη: <https://www.thenation.com/article/environment/coronavirus-habitat-loss/>

σημαντικά λόγω της μείωσης της κίνησης.³ Σε αυτό τον αριθμό πρέπει να προστεθούν αυτοί που δεν σκοτώθηκαν σε εργατικά ατυχήματα κ.λπ. Το να μπορούμε όμως στα μαθηματικά των θανάτων είναι περιττό.

Αυτό που είναι αινιγματικό σχετικά με αυτή την ξαφνική αλλά προαναγγελθείσα παγκόσμια κρίση είναι ότι μια ολόκληρη μορφή ζωής μπορεί να καταρρεύσει χωρίς η υλική της βάση να έχει θιγεί. Είναι εκπληκτικό, για παράδειγμα, ότι παρόλο που ολόκληρη η υποδομή των αεροπορικών μετακινήσεων είναι πρακτικά ανέπαφη – όλα τα αεροδρόμια και τα αεροπλάνα είναι λειτουργικά, η τεχνολογία και η επιμελητεία είναι διαθέσιμη κ.λπ. – η διακοπή των κανονικών επιβατικών ροών για λίγες εβδομάδες αρκεί για να φέρει ολόκληρο το σύστημα στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Αυτός είναι ο εφήμερος, γεμάτος από αέρα κοπανιστό χαρακτήρας της ύπαρξης του χρηματιστηρίου, στον οποίο η Δύση μας έχει καταδικάσει να ζούμε βάζοντας το χρήμα στο επίκεντρο ολόκληρης της ζωής· ένας κόσμος όπου *καθετί στέρεο εξατμίζεται*.⁴

Οι όμηροι του Χιλιανού συνταξιοδοτικού συστήματος AFP,⁵ με μια αίσθηση ανημπόριας και βαθιάς συνειδητοποίησης της ληστείας σε βάρος τους, βλέπουν σήμερα τις αποταμιεύσεις της ζωής τους να γίνονται ψηφιακός καπνός. *Το πραγματικό*

έγκλημα δεν είναι η ληστεία μιας τράπεζας αλλά η ίδρυσή της. Τι είναι ο πληθωρισμός; Πώς ρυθμίζεται η παραγωγή του χρήματος; Τι είναι η αξία; Τι είναι το εμπόρευμα; Αυτά είναι τα ερωτήματα που μπορούν να αποτελέσουν τη βάση κάθε έρευνας για τη μεταβλητότητα της αγοράς. Αλλά καμιά ερμηνεία δεν πρόκειται να αναπληρώσει τις αποταμιεύσεις των συνταξιούχων. Και, σημαντικότερο, κανένας εικονικός πλούτος δεν συγκρίνεται με τον συγκεκριμένο πλούτο της ελεύθερης και αξιοπρεπούς ζωής. Όπως έχει σημειωθεί στο παρελθόν, το ζήτημα δεν είναι να *ερμηνεύσουμε* τον κόσμο, αλλά να τον *μετασχηματίσουμε*.

Οι ίδιοι διευθύνοντες σύμβουλοι που μέχρι πρόσφατα καταδίκαιζαν την κρατική παρέμβαση τώρα οπισθοχωρούν με την ουρά κάτω από τα σκέλια: μόνο η πολιτική και στρατιωτική δομή των κυβερνήσεων ανά τον κόσμο μπορεί να διασώσει τα καράβια τους. Αυτή η εικόνα μας υπενθυμίζει ότι το Κεφάλαιο και το Κράτος είναι δύο πλευρές του ίδιου πατριαρχικού νομίσματος.

Αλλά η κατάσταση δεν πάει άλλο. Μετά από αιώνες επί αιώνων σύγχυσης και μιζέριας, φυσικοποιημένης βίας και θεμελιωδώς αυτοκαταστροφικών μορφών κοινωνικής παραγωγής, το πλήρωμα έχει να ελπίζει περισσότερα από το ναυάγιο απ' ό,τι από οποιαδήποτε ευρηματική προσφορά μπορεί να κάνουν οι καπετάνιοι προκειμένου να διατηρήσουν την επιχείρησή τους ζωντανή. Η εξέγερση της καθημερινής ζωής διαφαίνεται σε όλο και περισσότερα μέρη του κόσμου ως η μόνη διέξοδος από το ικρίωμα. Το να μετασχηματιστεί το *ασυνείδητο* σε *συνειδητό*, όπως θα έλεγαν οι σουρεαλιστές μαζί με την ψυχανάλυση.

Η ασυμβατότητα ανάμεσα στην οικονομία και τη ζωή έχει λάβει σήμερα σκανδαλώδεις διαστάσεις και μόνο η νευ-

3. Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, 256.000 θάνατοι προκλήθηκαν το 2018 από τροχαία ατυχήματα.

4. Η πασίγνωστη περιγραφή της εμπορευματικής κοινωνίας από τον Μαρξ, την οποία ο Marshall Berman έκανε τίτλο της ιστορίας που έγραψε για ένα άλλο είδος ιού στη σύγχρονη εποχή: τον εξευγενισμό [των πόλεων].

5. Ένα από τα πολλά επιτεύγματα του νεοφιλελεύθερου πειράματος στη Χιλή, ένα συνταξιοδοτικό σύστημα στο οποίο οι εργαζόμενοι εξαναγκάζονται να συμμετέχουν και να διαθέτουν τις αποταμιεύσεις τους στους μισθοφόρους της χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας.

ρωση την κρύβει. Πώς μπορούμε όμως να αντιμετωπίσουμε αυτή τη νεύρωση που μας τυφλώνει μέσα σε ένα περιβάλλον πανικού και τρόμου που δημιουργείται από τα ΜΜΕ και την κοινωνία του ελέγχου; Μέσα στο περιβάλλον «κοινωνικής απομόνωσης» που έχει σχεδιαστεί για τον εμβολιασμό ενάντια στα νέα στελέχη των ψυχολογικών τικ και των ιδεοψυχαναγκασμών που θα εμφανιστούν μόλις τελειώσει η καραντίνα και από τα οποία πιθανόν δεν θα απαλλαγούμε μέχρι τον θάνατό μας; Άλλωστε, ξέρουμε ότι η ζωή που εκτυλίσσεται και προβάλλεται στο διαδίκτυο δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια εκλεπτυσμένη μορφή του *φетиχισμού του εμπορεύματος*, του *μονοδιάστατου* χαρακτήρα μας. Το να μείνουμε στο σπίτι είναι μια υγιής επιλογή για αυτούς που έχουν πού να μείνουν και που το σπίτι τους είναι ασφαλές. Ποιοι ανήκουν σε αυτή τη μειονότητα;

Το να ξεπεράσουμε το βαθύ τραύμα της εμπειρίας αυτής της πανδημίας δεν εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα και την καλή θέληση των κυβερνώντων, που σήμερα παρακολουθούμε ανήμπορα να μας θυσιάζουν: είναι πιο συμφέρον για αυτούς να κατασκευάζουν όπλα αντί για μηχανικούς αναπνευστήρες.

Ο ιός μας εξαναγκάζει να κρατάμε αποστάσεις ανάμεσα στα σώματά μας για να μείνουμε ζωντανοί. Αλλά αυτή η ίδια απόσταση μας υπενθυμίζει στην πράξη ότι αυτό που μπορεί να μας σώσει είναι οι αληθινές κοινωνικές σχέσεις, η αμοιβαία υποστήριξη, η αλληλεγγύη και η συνειδητή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον μας. Για μια ακόμη φορά έχουμε τη ζωή μπροστά μας και μας δίνεται η ευκαιρία να είμαστε ευγενείς και να ξεκινήσουμε από την αρχή.

25 Μαρτίου / Το μέλλον είναι εδώ

Οι διάφορες εικασίες σχετικά με το τι θα γίνει όταν «η καμπύλη θα αρχίσει να κατεβαίνει» έχουν δημιουργήσει στον κόσμο έντονη αγωνία. Ολόκληρη η σύγχρονη κουλτούρα περιστρέφεται γύρω από τις *προβολές*. Δυστυχώς, το *εδώ και το τώρα* απομακρύνεται, καταπιέζει, διότι είναι άβολο, ανεπαρκές, βαρετό, επώδυνο κ.λπ. Είναι αυτή η δομική ποιότητα του άγχους που χαρακτηρίζει τον πολιτισμό μας και που μας είναι τόσο οικεία σε προσωπικό επίπεδο.

Το κατέβασμα της καμπύλης σε αυτή την περίπτωση δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι εξαλείφεται ριζικά η απειλή του ιού. Το ζήτημα είναι τι θα έρθει μετά την κατάσταση καταστροφής στην οποία βρίσκεται αυτή τη στιγμή ο κόσμος. Κάποιοι ειδικοί λένε ότι ο ιός έχει καταφέρει ένα θανάσιμο χτύπημα στον καπιταλισμό, άλλοι ότι αυτό που έρχεται είναι μια υπερ-εξελιγμένη κοινωνία ελέγχου.⁶ Τι τους κάνει να πιστεύουν ότι θα υπάρξει βραχυπρόθεσμα μια οριστική έκβαση αυτής της κρίσης; Για το μεγαλύτερο κομμάτι του παγκόσμιου πληθυσμού, η ζωή ήταν σε μια *μόνιμη κατάσταση έκτακτης ανάγκης* εδώ και καιρό. Το διανοητικό πρόβλημα της «αλλαγής» είναι, καλώς ή κακώς, σχετικό. Αντίθετα, η *εμπειρία* της αλλαγής είναι συνολική. Μετά από πολλές ιδεολογικές παλινδρομήσεις, η συνεχώς αυξανόμενη προλεταριοποίηση του κόσμου, για την οποία μας είχαν προειδοποιήσει πάνω από έναν αιώνα πριν, μας φέρνει σήμερα αντιμέτωπους με αυτό το γεγονός.

Η κατανόηση της προέλευσης του ιού μας επιτρέπει ταυτόχρονα να καταλάβουμε ότι η κρίση είναι καλά ριζωμένη σε

6. Βλέπε τα πρόσφατα σχόλια του Byung Chul Han εδώ: <https://www.lavaca.org/notas/byung-chul-han-sobre-coronavirus-la-emergencia-viral-y-el-estado-policial-digital-por-que-la-revolucion-sera-humana/>

ανθρώπινο έδαφος. Επιπλέον, οι επιδημίες των δύο τελευταίων αιώνων εκδηλώθηκαν ως σκοτεινή εικόνα της καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης αλλά και ως προάγγελός της.⁷ Από την πανώλη των βοοειδών στην Αγγλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μέχρι την ισπανική γρίπη και την έξαρση του ιού έμπολα στην Αφρική το 2014, καθένα από αυτά τα συμβάντα αντιστοιχούν σε κάποια προηγούμενη ή τρέχουσα διαδικασία μαζικής εκβιομηχάνισης της υπαίθρου. Η οικολογική καταστροφή μειώνει δραματικά την περιπλοκότητα του περιβάλλοντος χάρη στην οποία τα οικοσυστήματα διακόπτονται με φυσικό τρόπο τη μετάδοση του ιού, γεγονός που, σε συνδυασμό με τον συνωστισμό ανθρώπων και ζώων (των λίγων που έχουν απομείνει), διευκολύνει τη μετάδοση μεταξύ των ειδών.⁸

Υπό αυτή την έννοια, το «εύφορο έδαφος» που έχει αποτελέσει η Κίνα τα τελευταία χρόνια για τις διάφορες μορφές των κορωνοϊών δεν έχει να κάνει με πολιτισμικά ζητήματα –με τις «κακές και ανθυγιεινές συνήθειες», όπως προσπαθούν να

7. Σε σχέση με αυτό το θέμα συνιστούμε το εξαιρετικό κείμενο των Chuang: *Κοινωνική μόλυνση: Κοινωνικός και ταξικός πόλεμος στην Κίνα* (<https://yfanet.espivblogs.net/files/2020/03/CORONAVIRUS-mobile.pdf>)

8. Η πρακτική αντίθεση της αστακής/βιομηχανικής καταστροφής είναι σήμερα εμφανής σε ολόκληρο τον κόσμο, συμβαίνει μπροστά στα μάτια μας σαν σκηνή από ταινία του Μπουγιουέλ: στο Σαντιάγο της Χιλής εντοπίστηκε ένα πούμα να περπατάει ανάμεσα στα σπίτια των εύπορων γειτονιών την τρίτη ημέρα της καραντίνας. Κατέβηκε από τους λόφους για να αναζητήσει τροφή, ίσως επειδή οι εταιρείες εξορύξεων που μαστίζουν τον βίο των άργιων ζώων έχουν εξαλείψει τα μέσα της επιβίωσής του. Βλέποντας ότι επικρατεί ησυχία, τόλμησε να προχωρήσει παρακάτω. Δελφίνια, αγριογούρουνα, παγώνια, λύκοι και μαϊμούδες έχουν κάνει μυστηριακές, μυθολογικές εμφανίσεις σε ολόκληρο τον κόσμο.

που ορισμένες ρατσιστικές αναλύσεις – αλλά με το πρόβλημα της δυναμικής της παγκόσμιας καπιταλιστικής παραγωγής και της γεωγραφικής της ανάπτυξης. Ο «αόρατος εχθρός»⁹ εναντίον του οποίου οι κυβερνήσεις όλου του κόσμου έχουν κηρύξει τον πόλεμο, είναι και εσωτερικός εχθρός. Αλλά όπως έχει αποδείξει η ιδεολογία της προόδου, ο νευρωτικός είναι ανίκανος να δει το προφανές.¹⁰

Η νέα κοινή λογική έχει παρατηρήσει ότι εάν η «έκτακτη ανάγκη» βιώνεται όχι μόνο ως κατάσταση κινδύνου αλλά και ως στιγμή όπου αναδύεται πράγματι κάτι, όλη αυτή η ανθρώπινη εμπειρία θα είχε έναν εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα.¹¹ Όπως και στη θεραπευτική διαδικασία, η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι αυτό που αναδύεται μέσα σε μια κρίση ως αλήθεια δεν προκαλεί μόνο ίλιγγο αλλά και τρόμο. Αυτό

9. Βλέπε Rodrigo Karmy, *Enemigo invisible*: <https://www.eldesconcierto.cl/2020/03/20/enemigo-invisible/>

10. Βλέπε Karen Horney, *Ο νευρωτικός άνθρωπος της εποχής μας*, εκδόσεις Επίκουρος, 1975

11. Στις Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν γράφει: «Υπάρχει ένας πίνακας του Klee με το όνομα *Angelus Novus*. Απεικονίζεται εκεί ένας άγγελος που φαίνεται έτοιμος να απομακρυνθεί από κάτι όπου μένει προσηλωμένο το βλέμμα του. Τα μάτια του είναι διάπλατα ανοιχτά, το στόμα του ανοιχτό και οι φτερούγες του τεντωμένες. Έτσι ακριβώς πρέπει να είναι και ο άγγελος της ιστορίας. Το πρόσωπό του είναι στραμμένο προς το παρελθόν. Όπου εμείς βλέπουμε μια αλυσίδα γεγονότων, αυτός βλέπει μία μοναδική καταστροφή, που συσσωρεύει αδιάκοπα ερείπια επί ερειπίων και τα εκσφενδονίζει μπροστά στα πόδια του. Θα ήθελε να σταματήσει για μια στιγμή, να ξυπνήσει τους νεκρούς και να στήσει ξανά τα χαλάσματα». Και μετά: «Υποκείμενο της ιστορικής γνώσης είναι η ίδια η μαχόμενη, καταπιεσμένη τάξη. Στον Μαρξ εμφανίζεται σαν η τελευταία υποδουλωμένη, σαν η εκδικητριά τάξη, που ολοκληρώνει το έργο της απελευθέρωσης στο όνομα γενεών ηττημένων».

είναι γνωστό στις παραδόσεις των σαμάνων σε ολόκληρο τον πλανήτη. Για παράδειγμα, η συμβουλή των Ινδιάνων Κόφαν σε σχέση με αυτό είναι η εξής: εάν το φίδι έρχεται για σένα, άστο να σε φάει.

Η πανδημία βιώνεται αποσπασματικά, δεν είναι μια γραμμική διαδικασία, επικάθεται στον προϋπάρχοντα κοινωνικό κατακερματισμό. Αυτό που προκύπτει δεν είναι μονολιθικό, εξακολουθεί όμως να είναι μυστηριώδες. Ενώ στην Κίνα πριν από μερικές ημέρες ο πρόεδρος ανακοίνωσε τη νίκη εναντίον του ιού επισκεπτόμενος το «σημείο μηδέν», η Ευρώπη βυθίζεται στην τραγωδία και το νότιο ημισφαίριο μόλις αρχίζει να αισθάνεται τα αποτελέσματα καθώς πλησιάζει ο χειμώνας. Η παγκόσμια γεωγραφία όμως αναπαράγει τον εαυτό της σε τοπική κλίμακα σαν φράκταλ. Έτσι, ενώ κάποιες γειτονίες βρίσκονται υπό την τρομοκρατία του αστυνομικού κράτους εν μέσω πανδημίας, σε άλλες ο χρόνος αξιοποιείται για τον συντονισμό του έργου της μείωσης των μισθών από μεγάλα μπαλκόνια με θέα τη θάλασσα.

Η πειθαρχία του σώματος φτάνει σε απρόβλεπτα επίπεδα: δεν είναι πλέον μόνο ο έλεγχος που εκπορεύεται από τον κατασταλτικό μηχανισμό του Κράτους, αλλά κάθε υποκείμενο μετατρέπεται με γοργούς ρυθμούς σε φορέα αυτο-ελέγχου. Ωστόσο, αυτή η *συνθήκη* δεν είναι κάτι καινούργιο. Απλώς σήμερα εμφανίζεται χωρίς φτιασίδια. Καθώς η μηχανή της οικονομίας χάνει την ισχύ της, τα βιοπολιτικά της στοιχεία φαίνεται ότι εξελίσσονται όλο και περισσότερο: η καραντίνα μετατρέπεται αργά αλλά με σιγουριά σε μια νέα σουρεαλιστική μορφή παγκόσμιου *βιολογικού απαρτχάιντ*.

Η αληθινή έκταση της καραντίνας όμως μόλις τώρα αρχίζει να γίνεται εμφανής. Η εξιδανίκευση της ιερής φράσης «δουλειά στο σπίτι», που αντιστοιχεί στο τελευ-

ταίο μοντέλο κλουβιού, μπορεί να λύσει το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής μεταθέτοντάς την στο μέλλον, αφαιρώντας όμως ένα ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό «ελεύθερου χρόνου» από την εξίσωση στην οποία έχει υποβιβαστεί η ζωή. Στον πολιτισμό μας, αυτός ο «ελεύθερος χρόνος» μεταφράζεται σε δύο βιομηχανίες που αυτή τη στιγμή έχουν ακινητοποιηθεί: στον τουρισμό και στη μεγάλη πολιτισμική και ψυχαγωγική βιομηχανία. Σε όλο και περισσότερα μέρη, οι *εξωτερικές* δραστηριότητες περιορίζονται στο «να βγάλεις βόλτα τον σκύλο, να κάνεις τζόκιν το πολύ μία φορά τη μέρα μόνος σου, να αγοράσεις τρόφιμα, να πας στη δουλειά¹² μόνο αν είναι απολύτως απαραίτητο». Δεν κάνει όλο αυτό πολύ πιο εύκολη τη δουλειά για την παγκόσμια αστυνομία; Οι άδειοι δρόμοι φαίνονται «πιο καθαροί». Είναι το τέλειο ρομποτικό κριτήριο: ή θα συλλάβεις ή θα σε συλλάβουν.

Ιδού μια ακόμα ιερή φράση: «ο άνθρωπος είναι ζώο της συνήθειας». Ο πανικός που εξαπολύει σήμερα η επιδημία στον πολιτισμένο κόσμο μπορεί σύντομα να μετασχηματιστεί σε μια βολική αναισθησία υπό την αιγίδα του υπουργείου αντικαταθλιπτικών. Τηλε-εργασία, τηλε-επιτήρηση, τηλε-κοινωνικότητα.¹³ Οι μάσκες θα είναι ένα απαραίτητο κομμάτι της γκαρνταρόμπας και τα drone θα φέρνουν τα υπόλοιπα *εμπορεύματα* στην πόρτα μας. Οι φτωχοί θα ζουν μόνοι τους στα περίχωρα της πόλης. Ο ιός θα είναι μια απειλή που προέρχεται από το περιθώριο, όπως το έγκλημα. Μόνο η εικονική πραγματικότητα θα θεωρείται

12. Φυσικά αυτό αφορά μόνο τη μισθωτή εργασία. Η «μη-εργασία», η απλήρωτη οικιακή εργασία, η εργασία που έχει να κάνει με τη φροντίδα, η «συναισθηματική εργασία», συνεχίζουν κανονικά και εντατικοποιούνται.

13. Βλέπε την πρόσφατη δημοσίευση της ομάδας Evade Chile: <https://hacialavida.noblogs.org/files/2020/03/Coronavirus.pdf>

«safe space» και η ελεύθερη μετακίνηση σε ανοιχτούς χώρους θα περιορίζεται μόνο στα νησιά των πλουσίων. Μήπως όμως όλο αυτό το φουτουριστικό σενάριο μας είναι ειρωνικά οικείο; Δεν χρειάζεται να είσαι ειδικός για να συνειδητοποιήσεις πόσο λίγο έχει αλλάξει η απλή ζωή αν σκεφτείς αυτούς τους παλιούς παράγοντες: την επισφάλεια, την αδικία και τη δυστυχία.

«Το σπίτι» το οποίο μας δίνουν εντολή να φρουρούμε –όπως και ο χώρος εν γένει– έχει γίνει πρωταγωνιστής ακριβώς εκείνη τη στιγμή της ιστορίας που η ανθρωπότητα το έχει μετατρέψει σε υπαρξιακό πρόβλημα. Όπως δεν υπάρχει το «δικαίωμα στην πόλη» έτσι δεν υπάρχει το δικαίωμα στη στέγη. Είναι μόνο μια μειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού που έχει πραγματικά επιλύσει το πρόβλημα της στέγασης. Για τη συντριπτική πλειοψηφία, το σπίτι δεν είναι ένας χώρος ασφάλειας και άνεσης αλλά, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, ένα φάντασμα που ελλοχεύει διαρκώς και επίμονα.

Διαβάζοντας τις οδηγίες και τα διατάγματα των κυβερνήσεων, σου δίνεται η εντύπωση πως κάθε κάτοικος των πόλεων έχει στη διάθεσή του ένα δωμάτιο μέσα σε ένα ευρύχωρο σπίτι, όπου δεν υπάρχει έμφυλη βία ούτε προβλήματα συνωστισμού κ.λπ. Απαιτούν από τους ασθενείς «να μένουν στο δωμάτιό τους με επαρκή φυσικό αερισμό». Ξέρετε πόσο κοστίζει μια τέτοια πολυτέλεια; Μια γυναίκα από ένα χωριό στην επαρχία Λάμπα στο Σαντιάγο απάντησε χωρίς περιστροφές στον μισθοφορικό Τύπο: «επειδή είμαστε παράνομοι σε αυτή τη γη και είμαστε φτωχοί, η κυβέρνηση μας έχει καταδικάσει σε θάνατο».

Σε χώρες όπως η Ιταλία και η Ισπανία έχει ήδη διαπιστωθεί πώς πολλοί, ασθενείς ή μη, από αυτούς που έχουν την πολυτέλεια ενός σπιτιού ξοδεύουν τη μέρα τους «μπρο-

στά στην τηλεόραση και στα κινητά τους τηλέφωνα τροφοδοτώντας τον τρόπο τους, ή σε εικονικές κοινωνικές συναθροίσεις όπου νιώθουν ενθουσιασμό και φόβο και επιτίθεται ο ένας στον άλλον, σχολιάζοντας τις όλο και πιο αγχωτικές ανακοινώσεις, κάνοντας update στο “διπλό σκορ” των νεκρών και όσων έχουν αναρρώσει».¹⁴

Πώς όμως κατάφερε η Κίνα να κερδίσει τη μάχη εναντίον της πανδημίας και της κατάστασης έκτακτης ανάγκης; Την κέρδισε; Οι αναφορές που περιγράφουν τη στρατηγική ξεπερνούν την πιο θεαματική επιστημονική φαντασία. Ο «Μεγάλος Αδελφός» του Όργουελ μοιάζει με απαρχαιωμένη ατμομηχανή μπροστά στην υπερ-εξελιγμένη ψηφιακή κοινωνία στην οποία ζουν πολλοί Κινέζοι σήμερα. Ωστόσο, ας μην καταπίνουμε την προπαγάνδα αμάσητη. Όπως είναι ήδη γνωστό, η κρυμμένη αλήθεια είναι ότι η επιθετικότητα της ολοκληρωτικής αντίδρασης του κινεζικού κράτους είναι σύμπτωμα της ίδιας του της αδυναμίας να αντιμετωπίσει την κρίση, και ότι ολόκληρη η υποδομή ελέγχου που επιδεικνύει υπερήφανα σε ολόκληρο τον κόσμο δεν είναι τίποτε άλλο από ένα *εργοτάξιο*.

Το σίγουρο είναι ότι, όπως και στην Κίνα, η καραντίνα γίνεται σιγά-σιγά τρόπος ζωής σε καθεμία από τις χώρες που πλήττονται περισσότερο. Το να βγεις από το σπίτι έχει γίνει πολυτέλεια.

Ίσως να γινόμαστε μάρτυρες της «Ασιατικοποίησης» της Δύσης, όπου η βαθιά και προγονική έννοια της πειθαρχίας της Κομφουκιανής παράδοσης, που τροφοδοτεί ιδεολογικά και υλικοτεχνικά τον ολοκληρωτισμό των σύγχρονων δυναστειών της, είναι η συμβολή της Ανατολής στο τελευταίο στρίψιμο της βίδας του καπιτα-

14. Βλέπε Wu Ming, Virale Diary #3: <https://www.wumingfoundation.com/giap/2020/03/diario-virale-3/>

λισμού. Στην πραγματικότητα, προχωρά και το μέτωπο της παραγωγής. Η Δύση έχει γίνει τόσο ανήμπορη που όλα βασίζονται στη μονοπωλιακή δύναμη της υπερ-βιομηχανίας της Ασίας: σχεδόν όλος ο ιατρικός εξοπλισμός και τα απαραίτητα υγειονομικά υλικά προέρχονται από την Κίνα, την Ινδία και το Πακιστάν. Θα πλημμυρίσουν την καθημερινή ζωή με την υπερσύγχρονη τεχνολογία επιτήρησης, και σταδιακά θα επιλύσουν το υγειονομικό πρόβλημα ενισχύοντας την ιατρική και φαρμακευτική βιομηχανία. *Θα παρακολουθούν τα πάντα με τα μηχανήματα της θείας χάριτος;*¹⁵ Ας θυμόμαστε, πριν μας πιάσει πάλι πανικός, ότι μένει να τα δούμε όλα αυτά.

Σε αυτή τη γωνιά του κόσμου, ο ιός μοιάζει ακόμα με ένα γιγαντιαίο κύμα που απειλεί να χτυπήσει την ακτή. Η επικράτεια της Χιλής, που γνωρίζει καλά από τσουνάμι, δεν ήταν ποτέ καλύτερα προετοιμασμένη για ένα παλιρροϊκό κύμα: η εξέγερση που διήρκησε 5 μήνες και σταμάτησε μόνο λόγω της πανδημίας έχει ξυπνήσει την *κοινή λογική* των ανθρώπων. Για παράδειγμα, στο μεγάλο νησί Chiloe, χωρίς να περιμένουν τα κυβερνητικά μέτρα, η κοινή λογική οργανώθηκε μόνη της και έκλεισε τους δρόμους ώστε να αποτραπεί η κυκλοφορία ανθρώπινων και μη ανθρώπινων εμπορευμάτων που με τη ροή τους απλώς θα διέδιδαν την πανδημία σε εξαιρετικά επισφαλείς περιοχές: για τους 180.000 κατοίκους του νησιού υπάρχουν μόνο 6 αναπνευστήρες. Το μήνυμα ήταν ξεκάθαρο: «Εδώ δεν αποφασίζει το Κράτος, αποφασίζει το Chiloe». Σήμερα οι κάτοικοι έδωξαν την αστυνομία

15. «All Watched Over By Machines Of Loving Grace» είναι ο τίτλος ενός ποιήματος του Richard Brautigan που το είχε γράψει το 1967. Σε αυτό περιγράφει, εν μέσω της ακμής των χίπις, τη δική του εκδοχή για μια τεχνολογική ουτοπία. Τον ίδιο τίτλο είχε δώσει και ο Adam Curtis σε μια τηλεοπτική σειρά το 2011.

από το νησί. Τα στρατιωτικά τους οχήματα παρέλασαν μέχρι το πλοίο που τα μετέφερε πίσω στην ενδοχώρα.

Υπάρχουν αναφορές για τέτοιες καταστάσεις σε πολλά μέρη του κόσμου. Στην Κολομβία, για παράδειγμα, οι ιθαγενείς στη Santa Elena και στη La Sierra Nevada σταμάτησαν τον τουρισμό και έκοψαν την κυκλοφορία των αγροτοβιομηχανικών φορτηγών. Το μπλοκάρισμα των δρόμων δεν θα σώσει μόνο ζωές μπλοκάροντας την επέκταση του Covid-19, αλλά μπορεί τελικά να σταματήσει και την κανονική ροή του δικτατορικού χρήματος και του θανάτου που φέρνει μαζί του.

Εάν η ανθρωπότητα αντισταθούν στο χτύπημα του κύματος, αυτό δεν θα οφείλεται στην αποτελεσματική διαχείριση από τα πάνω, αλλά στη ζωτική αντίσταση από τα κάτω.

28 Μαρτίου / Η φύση δεν βιάζεται αλλά πάντα πετυχαίνει

I.

Για να ξεκινήσεις να θεραπεύεις μια ασθένεια πρέπει να μπορείς να αναγνωρίζεις τα συμπτώματά της.¹⁶ Ένας αλλοπαθητικός ιατρός που έχει εκπαιδευτεί σύμφωνα με τη σύγχρονη επιστημονική παράδοση αναγνωρίζει αυτά τα συμπτώματα ορθολογικά. Ψάχνει στην εγκυκλοπαίδεια του μυαλού του να βρει τα δεδομένα που σχετίζονται με συγκεκριμένες εικόνες, αριθμούς κ.λπ., και ύστερα δίνει ένα τεχνικό όνομα σε αυτή τη σύνδεση. Ορισμένες συνδέσεις μπορεί

16. Ο Σίγκμουντ Φρόντλ απαντά στο ερώτημα «πόσο χρόνο θα διαρκέσει η θεραπεία» με μια αναφορά σε έναν μύθο του Αισώπου: «Θα έπρεπε κανείς να γνωρίζει τον δρόμο του οδοιπόρου προτού υπολογίσει τη διάρκεια του ταξιδιού του» (Για την εισαγωγή της θεραπείας, 1913).

να είναι πιο σύνθετες και άλλες πιο απλές, αλλά στο λεξιλόγιο του πολιτισμού μας η ασθένεια και το σύμπτωμα είναι νευρωτικά συνδεδεμένα. Η αιτιότητα, η σχέση αιτίας/αποτελέσματος ανάμεσα στα δύο, είναι το περισσότερο που μπορεί να δει η πολιτισμένη αντίληψή μας για την υγεία. Η κρίση των αντικαταθλιπτικών, των οπιοειδών και των παυσίπονων που αντιμετωπίζουν αυτή την περίοδο οι ΗΠΑ και ο κόσμος αποτελεί απόδειξη γι' αυτό.

Στις προβιομηχανικές παραδόσεις, σχεδόν σε κάθε πολιτισμό στον κόσμο, η ασθένεια και τα συμπτώματα είναι μέρη ενός ευρύτερου σύμπαντος εντός του οποίου η «ιατρική» αναπτύσσεται περισσότερο ως τέχνη παρά ως επιστήμη. Ίσως η διάκριση ανάμεσα σε αυτές τις δύο θεωρήσεις να ήταν λιγότερο αυστηρή πρωτύτερα, καθώς ο καταμερισμός της εργασίας δεν είχε ακόμα επιτελέσει το έργο του. Ο θεραπευτής επίσης πρέπει να μπορεί να αναγνωρίσει τα συμπτώματα πριν δράσει. Αυτό όμως που τον διακρίνει είναι ότι η συμπτωματολογία δεν ανάγεται στον ορθό λόγο και ότι τα συμπτώματα είναι μόνο έκφραση ή σημάδι μιας μακρύτερης ιστορίας.

Ο αστρονόμος και επαναστάτης Άντον Πάνεκουκ διατύπωσε αυτό το πρόβλημα με εξαιρετικά σαφή τρόπο: *ο νόμος της βαρύτητας είναι η αφηρημένη έννοια που ο νους μας εξάγει από το φαινόμενο της πτώσης*.¹⁷ Οι ιδέες συγχέονται με την πραγματικότητα στον ίδιο βαθμό που το σύμπτωμα συγχέεται με την ασθένεια. Νομίζουμε ότι το χρήμα είναι πλούτος και μετά από λίγο καταλήγουμε να βυθιστούμε στους αριθμούς. Ένας μπερδεμένος δημοσιογράφος προσπάθησε να κάνει τον επικεφαλής του οικονομικού τμήματος του ΟΟΣΑ (ενός οργανισμού του οποίου η Χιλή είναι

το μόνο υπερήφανο μέλος από τη Λατινική Αμερική) να το δει: *«γινόμαστε μάρτυρες του γεγονότος ότι η πτώση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας οδηγεί στην άμεση βελτίωση και ανάκαμψη των οικοσυστημάτων που είχαν υποφέρει τόσο πολύ τις τελευταίες δεκαετίες»*. Αλλά δεν έλαβε καμία απάντηση από την άλλη πλευρά: *«η κατάσταση θα μας κάνει να αμφισβητήσουμε βαθιά τον τρόπο με τον οποίο διαχειριστήκαμε την οικονομία τις τελευταίες δεκαετίες»*.

II.

Ο μετασχηματισμός της καθημερινής ζωής του οποίου γινόμαστε μάρτυρες αποκαλύπτει τη φτώχεια του περιεχομένου των ταινιών επιστημονικής φαντασίας με τις οποίες η πολιτισμική βιομηχανία προσπαθεί να μας πουλήσει τον χρόνο ως ένα ακόμη γκάτζετ ή, στην καλύτερη περίπτωση, ως μια φαντασίωση για να προβάλλουμε τα δικά μας όνειρα. Φαίνεται ότι δεν ήταν ποτέ περισσότερο αλήθεια το ότι η «πραγματικότητα ξεπερνά τη φαντασία». Κι ακόμα παρατέρα: η τρέχουσα κατάσταση θολώνει τα όρια ανάμεσα στη μία και την άλλη.

Ο αμερικανός συγγραφέας και ακτιβιστής Derrick Jensen ανέπτυξε στο βιβλίο του *Endgame* την ιδέα ότι οι φαντασιώσεις για την αποκάλυψη αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα των «πολιτισμένων κουλτούρων».¹⁸ Με άλλα λόγια, δεν είναι η ανθρώπινη κατάσταση που φοβάται ή επιθυμεί το τέλος του κόσμου αλλά ο πολιτισμός. Αυτή η λεπτή διάκριση ανάμεσα στον φόβο και την επιθυμία (την απόρριψη και την αποδοχή) αξίζει πιο στενή εξέταση. Κατ' αυτό τον τρόπο η κινηματογραφική βιομηχανία διαχωρίζει ψευδώς το κοινό της: ενώ για κάποιους ανθρώπους το σενάριο για

17. Βλ. Α. Πάνεκουκ, *Ο Λένιν σαν φιλόσοφος*, εκδόσεις Ύψιλον, 1981.

18. Βλ. τον πρώτο τόμο του βιβλίου του Derrick Jensen's *Endgame*.

τον ερχομό μιας εποχής μετά τον πολιτισμό είναι εφιάλτης, για κάποιους άλλους είναι ένα «όνειρο που έγινε πραγματικότητα», όλοι όμως γοητεύονται εξίσου απ' αυτό.

Λιγότερο ενδιαφέρον φαίνεται να υπάρχει για το γεγονός ότι, κατά τα άλλα, δεν υπάρχει καμιά επιθυμία ακόμα και να φανταστεί κανείς τη «μεταθανάτια ζωή».

III.

Η σκέψη επιμένει στο «να βάζει τα πράγματα σε τάξη», προκειμένου να βρει διέξοδο από τις δυσκολίες της σάρκας. *Σκέφτομαι, άρα υπάρχω*. Τα κυβερνητικά μέτρα, οι κρατικές πολιτικές, η συστημική βία κ.λπ. όσο αφηρημένα και ξένα κι αν φαίνονται έχουν άμεσες επιπτώσεις στα σώματα και στα μυαλά μας. Η αλλαγή όταν δεν εκκινείται από το ίδιο μας το πνεύμα αλλά από εξωτερικές δυνάμεις, βιώνεται ως μια οδυνηρή τραγωδία.

Οι απαντήσεις και οι λύσεις που βλέπουμε να κραδαίνουν οι ειδικοί στην τηλεόραση και το διαδίκτυο μας φαίνονται ανορθολογικές, παράλογες και εκτός πραγματικότητας ακριβώς γιατί αυτό είναι: δικό τους είναι το θέαμα και όχι η πραγματικότητα. Οι ζωές μας είναι στην καλύτερη περίπτωση στα χέρια ανίκανων. Αυτή η βαθιά αλλοτρίωση είναι το είδος του προβλήματος που η διάνοια προσπαθεί να λύσει μέχρι να προκαλέσει πονοκέφαλο ή αϋπνία (ο κλοιός σφίγγει). Κι όταν ο ιός ακολουθείται από σεισμούς και παλιρροϊκά κύματα,¹⁹ όταν οι πλανήτες ευθυγραμμιστούν για να τσαλακώσουν την περηφάνια της «ανθρώπινης μαστιγας», πολλοί γεμίζουν με ένα

19. Ο σεισμός στις Κουρίλλες νήσους στη Ρωσία στις 25 Μαρτίου δημιούργησε για μερικές ώρες πανικό στις χώρες του Ειρηνικού σχετικά με τον κίνδυνο δημιουργίας τσουνάμι.

παράξενο αίσθημα ευγνωμοσύνης προς την Pachamama.²⁰

Η ιστορία της ανθρωπότητας είναι επίσης η ιστορία των απαντήσεων που έχουμε δώσει σε αυτά τα υπαρξιακά προβλήματα. Υπάρχουν πολλές τέτοιες ιστορίες. Φυσικά, ο πολιτισμός μας δεν τις γνωρίζει όλες και διαγράφει τόσες πολλές χωρίς να το καταλαβαίνει.

Αν προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις απαρχές της καταστροφής στην οποία βρισκόμαστε, το διακύβευμα γίνεται ακόμα μεγαλύτερο. Μπορείς να μιλήσεις για χρόνια, δεκαετίες, αιώνες, χιλιετίες ή *kalpas*.²¹ Το ημερολόγιο της Ινδικής κοσμολογίας, για παράδειγμα, είναι κυκλικό και μη-γραμμικό, είναι πολυδιάστατο και όχι μονοδιάστατο. Σύμφωνα με αυτό το ημερολόγιο βρισκόμαστε ακριβώς στην αρχή μιας από τις τέσσερις περιόδους που σχηματίζουν έναν κύκλο: *Satya Yuga*, *Treta Yuga*, *Dwapara Yuga* και η δική μας, η *Kali Yuga*. Στην πρώτη περίοδο δεν υπάρχει ανηθικότητα. Στη δεύτερη η ανηθικότητα εμφανίζεται. Στην τρίτη η ανηθικότητα βρίσκεται στο κέντρο και επεκτείνεται. Στην τέταρτη η ανηθικότητα καταλαμβάνει τα πάντα. Τότε εμφανίζεται ο Kalki²² και καταστρέφει ό,τι υπάρχει ώστε ο κύκλος να ξεκινήσει ξανά. Αυτή η τελευταία περίοδος ξεκίνησε πριν 5.000 χρόνια, είναι η μικρότερη από όλες και διαρκεί 432.000 χρόνια συνολικά.

20. (σ.τ.μ.) Μητέρα-Γη: Γυναικεία θεότητα των ιθαγενών πληθυσμών των Άνδεων που συμβολίζει τη δημιουργική και καταστροφική δύναμη της φύσης.

21. (σ.τ.μ.) Kalpa: τεράστια μονάδα μέτρησης του χρόνου στην ινδουιστική παράδοση που υπολογίζεται σε 4,32 εκατομμύρια χρόνια και είναι η περίοδος του χρόνου ανάμεσα στη δημιουργία και την αναδημιουργία ενός κόσμου ή του σύμπαντος.

22. (σ.τ.μ.) Kalki: η δέκατη ενσάρκωση του θεού Βισνού.

Παρόλο που σύμφωνα με ορισμένους υπολογισμούς το άθροισμα των τεσσάρων εποχών ανέρχεται σε 4,32 εκατομμύρια χρόνια, αυτό που είναι σημαντικό να σημειώσουμε είναι ότι ο κύκλος που περιγράφουν μπορεί να μεταφερθεί σε οποιαδήποτε χρονική κλίμακα.

Τα 5.000 χρόνια της *Kali Yuga* φαίνεται να συμπίπτουν με τους υπολογισμούς άλλων σύγχρονων παρατηρητών. Ο Claudio Naranjo, ο Χιλιανός ψυχίατρος που πέθανε το 2019, εντόπισε τη χρονολογική αρχή αυτού του προβλήματος περίπου 6.000 χρόνια πριν, στην κατά προσέγγιση χρονολογία κατά την οποία, σύμφωνα με αυτόν, κινήθηκαν από τη μητρογραμμική (ή μητριαρχική) ανθρώπινη κοινότητα στην πατριαρχική κοινωνία.²³ Συμφωνεί με έναν άλλο ψυχίατρο, τον Ian McGilchrist, ο οποίος παρατήρησε ότι σε ένα συγκεκριμένο σημείο της ανθρώπινης ιστορίας, η αριστερή πλευρά του μυαλού κυριάρχησε σε βάρος της δεξιάς πλευράς του.²⁴

23. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. το βιβλίο του *The Patriarchal Mind* (RBA 2010).

24. Στο βιβλίο του *The master and his emissary. The divided brain and the making of the modern world*, ο McGilchrist παρέχει μια πλήρη περιγραφή για τον τρόπο με τον οποίο οι εγκέφαλοί μας συγκροτούνται και αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα. Ωστόσο, ο συγγραφέας δεν εξυμνεί το συναίσθημα σε βάρος της σκέψης. Αντίθετα από το κοινά αποδεκτό δόγμα, ο McGilchrist υποστηρίζει ότι η διαίρεση του εγκεφάλου σε ημισφαίρια επιτρέπει δύο είδη προσοχής που εξυπηρετούν θεμελιωδώς διαφορετικές δραστηριότητες. Σε πολύ αδρές γραμμές, το δεξί ημισφαίριο είναι υπεύθυνο για την αντίληψη όλου του πλαισίου ενώ το αριστερό ημισφαίριο είναι υπεύθυνο για την προσοχή στη λεπτομέρεια. Αυτοί οι δύο τρόποι αντίληψης δημιουργούν δύο ασύμβατες εκδοχές του κόσμου, με πολύ διαφορετικές προτεραιότητες και αξίες. Ένα κεντρικό ζήτημα που θίγει το βιβλίο είναι ότι παρόλο που η συνείδηση παράγεται διαρκώς μέσω συνδέσεων ανάμεσα στα δύο

Ο θεωρητικός Ζακ Καμάτ επίσης υποδεικνύει έναν μεγαλύτερο χρονικό κύκλο. Σύμφωνα με αυτόν, η *περιπλάνηση της ανθρωπότητας*,²⁵ η τρέλα και η αλλοτρίωσή της, θα τελειώσουν μόνο όταν επιστρέψει στη φύση από την οποία δραπέτευσε αρκετές χιλιάδες χρόνια πριν. Κατά τη γνώμη του αυτό το μακρύ ταξίδι φτάνει στην ολοκλήρωσή του μπροστά στα μάτια μας, αλλά είναι ακόμα αδύνατο να διαβλέψει κανείς αν αυτή η ολοκλήρωση θα σημάνει την πραγμάτωση της ανθρώπινης κοινότητας (*Gemeinwesen*) ή την εξαφάνισή της.

Σε ένα πρόσφατο γράμμα του σε έναν «σύντροφο από την περιοχή της Χιλής» σχετικά με την πανδημία παραδέχτηκε ότι: «είναι ενδιαφέρον ότι βλέπουμε την κατάληξη αυτού του απέραντου φαινομένου που συνεχίζεται για χιλιάδες χρόνια, το οποίο εκτείνεται ανάμεσα στις δύο μεγάλες στιγμές κατά τις οποίες η απειλή της εξαφάνισης επιβεβαιώθηκε. Βρισκόμαστε στην καρδιά του ξεδιπλώματός του – της εκδήλωσής του, του φανερώματός του – ενός τρόπου επισήμανσης της πλήρους ισχύος του κινδύνου. Είναι σαν να μη γίνεται τίποτα κι όμως τα πάντα συμβαίνουν τώρα. Ωστόσο, δεν μπορούμε να προβλέψουμε πόσο χρόνο θα πάρει. Σε τελική ανάλυση, αυτό που είναι σημαντικό είναι να μπορέσουμε να το βιώσουμε – να το

ημισφαίρια, έχουμε πρακτικά χάσει την επαφή μας με την πληροφορία που έρχεται από το δεξί ημισφαίριο ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας της αυξανόμενης επιστημονικότητας του τεχνολογικού πολιτισμού. Ο McGilchrist υποστηρίζει ότι η προώθηση της ακριβούς και κατηγορικής σκέψης σε βάρος της εμπειρίας και της διαίσθησης έχουν φτάσει πια σε ένα σημείο που στρεβλώνουν σοβαρά τη ζωή μας και τη σκέψη μας.

25. Το άρθρο *Περιπλάνηση της Ανθρωπότητας* δημοσιεύτηκε αρχικά στο γαλλικό περιοδικό *Invariance* το 1973. Έχει μεταφραστεί στα ελληνικά και είναι διαθέσιμο στην ακόλουθη διεύθυνση: <https://athens.indymedia.org/post/1469816/>

ζήσουμε- πραγματικά στην ολότητα του, πράγμα το οποίο απαιτεί την αποκατάσταση της υπεροχής του συναισθήματος που δίνει τη δυνατότητα για την αίσθηση της συνέχειας και, συνεπώς, της δύναμης της ζωής».²⁶

IV.

Το δυσκολότερο πράγμα να αποδεχτούμε είναι ότι έχουμε το πρόβλημα εδώ και τώρα. Αυτή είναι η πρώτη προϋπόθεση για τη θεραπεία της πάθησής μας.

26. Βλ. *Letter from Camatte to a friend in the North*, το οποίο είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://ill-will-editions.tumblr.com/post/613145801064120320/letter-from-camatte-to-a-friend-in-the-north>.

Μπροστά στην κρίση του κορωνοϊού Η ζωή μας πάνω από τα κέρδη τους

Omnia Sunt Communia

Μετάφραση: Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης

Η τρέχουσα υγειονομική κρίση που δημιουργήθηκε από τη διασπορά του κορωνοϊού έδειξε, για μια ακόμη φορά, ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα δολοφονικό κράτος που αποκάλυψε το αληθινό του πρόσωπο: ότι αποτελεί τη δικτατορία της τάξης των καπιταλιστών επί της υπόλοιπης ανθρωπότητας. Ούτε αυτή η κυβέρνηση ούτε οποιαδήποτε άλλη ανέβει στην εξουσία δεν θα φροντίσει για την ευημερία του πληθυσμού, πόσο μάλλον για την υγεία του προλεταριάτου. Η κυβέρνηση της Χιλής έχει ήδη κοινοποιήσει την απόφασή της: δεν πήρε και δεν θα πάρει τα πραγματικά αναγκαία μέτρα περιορισμού της μετάδοσης του ιού για τη διαφύλαξη της υγείας του συνολικού πληθυσμού, καθώς αυτά τα μέτρα αποτελούν απειλή για τα κέρδη των καπιταλιστών. Η «αμέλεια» και η «αναποτελεσματικότητα» της κυβέρνησης δεν είναι τυχαία: έχουν συνειδητά επιλέξει να θυσιάσουν μια μερίδα του πληθυσμού, την πιο ευάλωτη και εκτεθειμένη στη θνησιμότητα από τον ιό, τους φτωχούς ηλικιωμένους.

Μπροστά σε αυτή την ακραία κατάσταση κάνουμε σε όλους κάλεσμα να μείνουμε στα σπίτια μας και να αρνηθούμε να εργαστούμε, πραγματοποιώντας μια *de facto* γενική απεργία σε όλους τους χώρους εργασίας που δεν είναι αναγκαίοι για την κάλυψη των βασικών αναγκών της εργατικής τάξης, ώστε να χτυπήσουμε τους καπιταλιστές εκεί που τους πονάει περισσότερο. Παρότι μετά τις 18 Οκτωβρίου στην

περιοχή μας επικρατεί οξυμένος κοινωνικός ανταγωνισμός, δεν θα εκθέσουμε τον εαυτό μας στον κίνδυνο να μολυνθούμε από το ιό κατεβαίνοντας στους δρόμους, όχι γιατί υποτασσόμαστε στο κράτος και στα καπιταλιστικά συμφέροντα αλλά διότι θέλουμε υπεύθυνα να διαφυλάξουμε την ακεραιότητα και την υγεία της τάξης μας απέναντι στην πραγματική απειλή αυτής της πανδημίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διεκδικούμε άμεσα τα εξής μίνιμουμ αιτήματα:

- Πλήρης διακοπή της παραγωγικής εργασίας στις επιχειρήσεις που δεν είναι ζωτικής σημασίας για τον πληθυσμό.
- Καμία απόλυση λόγω της κατάστασης έκτακτης ανάγκης.
- Διατήρηση ολόκληρου του μισθού για όλους τους μισθωτούς για όσο διάστημα διαρκέσει η απειλή για την υγεία.
- Εγγυημένο βασικό εισόδημα για όλους/ες όσοι/ες είναι άνεργοι/ες ή εργάζονται με άτυπες σχέσεις εργασίας (που ανέρχονται σχεδόν στο 30% της εργατικής τάξης) το οποίο θα καλύπτει τις ανάγκες τους και τις ανάγκες των οικογενειών τους.
- Δωρεάν παροχή υγειονομικής περίθαλψης σε όλα τα ιδιωτικά και δημόσια νοσοκομεία.

– Άμεση αναστολή της πληρωμής όλων των ενοικίων και όλων των λογαριασμών κοινής ωφελείας (ρεύμα, νερό κ.λπ.) για όσο διάστημα διαρκέσει η καραντίνα.

– Άμεση και δωρεάν διάθεση όλων των φαρμάκων και των μέτρων προστασίας που διαθέτουν τα φαρμακεία για την αντιμετώπιση του Covid-19 καθώς και όλων των φαρμάκων που είναι απαραίτητα για την επιβίωση των ασθενών με άλλες νόσους.

Αρκετά με το άγχος και τον τρόμο που μας επιβάλλει η απάνθρωπη λογική του καπιταλιστικού συστήματος. Δεν θα γίνουμε τροφή για τα κανόνια μέσα στα κάτεργα της εκμετάλλευσης.

Κανένας/καμία στη δουλειά: Γενική Απεργία! Ο πιο επικίνδυνος ιός είναι ο καπιταλισμός!

[Χιλή, 17.3.2020]

Σημείωση της ομάδας Eiszeit που μετέφρασε το κείμενο στα γερμανικά:

Η παραπάνω προκήρυξη διακινείται αυτή την περίοδο στη Χιλή, όπου τις τελευταίες εβδομάδες είχαν αναθερμανθεί οι μαζικές κινητοποιήσεις που ξεκίνησαν στις 18 Οκτωβρίου. Εκτός από τις πανχιλιανές διαδηλώσεις, που τις περισσότερες φορές καταλήγουν σε οδομαχίες, από το τέλος Φεβρουαρίου έχουν ξεκινήσει καταλήψεις στα σχολεία. Οι κινητοποιήσεις των μαθητών/τριών και, ιδιαίτερα, το φεμινιστικό κίνημα έχουν δώσει νέα πνοή στον αγώνα. Στις 18 Μαρτίου η κυβέρνηση της Χιλή πήρε τα εξής μέτρα για τον κορωνοϊό, τα οποία ήδη βρίσκονται σε ισχύ σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες: κλείσιμο των συνόρων, απαγόρευση των συναθροίσεων, κλείσιμο των παιδικών σταθμών και των σχολείων

κ.λπ. Επιπρόσθετα, ο στρατός θα περιπολεί στους δρόμους από την Πέμπτη 19/3 για την «προστασία» των νοσοκομείων και την «παροχή υγειονομικής περίθαλψης». Εντούτοις, πολύς κόσμος παραμένει αναγκασμένος να θέτει τον εαυτό του σε κίνδυνο και να εκτελεί εργασίες που δεν είναι καθόλου αναγκαίες για τη διατήρηση των βασικών κοινωνικών υποδομών. Το γεγονός ότι τα συμφέροντα του κέρδους τίθενται σε προτεραιότητα έναντι του κοινού καλού έχει προκαλέσει δυσaráεσκεια στον πληθυσμό. Για παράδειγμα, οι οδηγοί στην εταιρεία αστικών συγκοινωνιών του Σαντιάγο SUBUS κατέβηκαν σε επ' αόριστον απεργία διαρκείας γιατί η εταιρεία δεν έλαβε κανένα μέτρο προστασίας των εργαζομένων. Αναφέρεται ότι 28 εργαζόμενοι έχουν ήδη απολυθεί για αυτόν τον λόγο. Επίσης, ορισμένα εμπορικά κέντρα έκλεισαν γιατί το προσωπικό αρνήθηκε να εργαστεί.

Ο λοιμός και η οργή

Charles Reeve

Μετάφραση: Αντίθεση

Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε την παράξενη και μοναδική περίοδο μέσα στην οποία βρισκόμαστε; Δεδομένης της τραγικής της πλευράς, η περίοδος αυτή αναδεικνύει ανάγλυφα τις αδυναμίες και τα όρια του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, αδυναμίες που μόλις χθες εμφανίζονταν ως στοιχεία της δύναμης και της εξουσίας του. Υποβαλλόμενοι σε μια ατέρμονη λούπα τοξικών λόγων, προς το παρόν είμαστε εγκλωβισμένοι σε ένα κλίμα άγχους· είμαστε αβοήθητοι ακριβώς λόγω του ίδιου του γεγονότος της απομόνωσής μας. Αισθανόμαστε απειλούμενοι από ένα περιβάλλον όπου κάθε αντικείμενο και άτομο γίνεται αντιληπτό ως εχθρικό, δυνητικά θανάσιμο. Οι ίδιες οι ανθρώπινες σχέσεις υποσκάπτονται από τον κίνδυνο. Παρακολουθούμε εμμονικά τους αριθμούς και τις προβλέψεις των «ειδικών» του θανάτου όπως τις κινήσεις του χρηματιστηρίου· μας κυριεύουν και μας εξασθενούν· και σ' αυτά προστίθενται θεωρίες συνωμοσίας, εικασίες και υποτιθέμενες βεβαιότητες που επιδιώκουν να μας καθησυχάσουν. Το κριτικό πνεύμα πρέπει μέσα από αυτό το μάγμα να χαράξει έναν δρόμο για τον εαυτό του. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος να βγει στον καθαρό αέρα και να ξεπεράσει την παραίτηση της σκέψης μπροστά στον φόβο.

Στις πλούσιες κοινωνίες, η λατρεία της ευημερίας και ο μύθος της προόδου, ο μύθος του ατόμου που θριαμβεύει πάνω στη φύση φαίνεται να έχουν απωθήσει ορι-

στικά την ιδέα του θανάτου. Αλλά αυτή η προέλαση της προόδου δεν είναι τίποτα άλλο παρά η καταστροφή της ζωής – αυτό που οι εχθροί του παραγωγισμού όπως ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και άλλοι «πεσιμιστές» της χειραφέτησης ήδη φοβούνταν πριν από έναν αιώνα.

Η ευθραυστότητα της ζωής και της κοινωνίας μετατέθηκε στον κόσμο που ζει μέσα στη φτώχεια, σε ολοένα διευρυνόμενες περιοχές όπου μαίνονται βάρβαρες πολεμικές συγκρούσεις, σε κοινότητες που αναμένουν ακόμα τους καρπούς αυτής της τρομερής προόδου. Ο θάνατος έγινε εικόνα προς κατανάλωση – μια αιτία εξέγερσης, φυσικά, η οποία όμως βρίσκεται πολύ μακριά. Στις πλούσιες κοινωνίες, η αδιάκοπη ενίσχυση των τειχών της καταπίεσης και της ξενοφοβίας αποτέλεσε το θεμέλιο μιας αίσθησης ασφάλειας. Οι εικόνες των προσφύγων, των δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων που πνίγονται στη Μεσόγειο, αποτελούσαν καθημερινές υπομνήσεις. Κι ύστερα, και χωρίς προειδοποίηση, ο ιός υπερφαλάγγισε την αστυνομία, τα μπλόκα και τα σύνορα και μας επιβλήθηκε. Ακολούθησε την ευκολότερη και την πιο σύγχρονη οδό, την οδό της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένου, κατά ειρωνικό τρόπο, του μαζικού τουρισμού, της οδού που φοράει τον μανδύα του παιγνιώδους ελεύθερου χρόνου. Βρισκόμαστε εδώ ριγμένοι σε αυτή την άβυσσο. Τα γνωρίζαμε όλα αυτά, είχαμε λάβει προειδο-

ποίηση. Αυτή τη φορά βρισκόμαστε εμείς εντός των τειχών! Η μετωπική σύγκρουση μας αιφνιδίασε και μας παρέλυσε. Ωστόσο, για μια ακόμη φορά στην ιστορία, μόνο αν θέσουμε υψηλότερους στόχους θα μπορέσουμε να επιχειρήσουμε να αποτινάξουμε αυτή την παράλυση και τον φόβο και να διαβούμε μέσα από αυτή την αναπάντεχα παράξενη περίοδο.

Έχουμε βγει έξω από την κανονικότητα, την κανονικότητα του καπιταλισμού, στην οποία εναντιωνόμαστε αλλά στην οποία έχουμε αναγκαστεί να υποταχθούμε, μερικές φορές ακόμα και με τρόπους που δεν αντιλαμβανόμαστε. Αυτό μπορεί να είναι ένα πρώτο σημαντικό μάθημα που μπορούμε να πάρουμε από αυτή την περίοδο: είμαστε όλοι κομμάτι του συστήματος, όποιες κι αν είναι οι ιδέες μας για τη διάρρηξη των σχέσεών μας με αυτό ή οι πειραματικές δραστηριότητές μας έξω από τα κυρίαρχα πρότυπα. Αλλά αυτή η έξοδος από την κανονικότητα δεν μοιάζει με καμιά άλλη που έχουμε βιώσει σε άλλες ιστορικές στιγμές, όταν διαρρήχθηκε ο καπιταλιστικός χρόνος και η ανατρεπτική συλλογική δράση παρήγαγε ένα άλλο είδος χρόνου. Αυτό που βιώνουμε σήμερα είναι μια αναστολή του χρόνου η οποία μας επιβάλλεται, όχι το αποτέλεσμα της αυτόνομης δράσης που τίθεται ενάντια στον κόσμο. Αυτή η παραδοξότητα είναι σίγουρα μια από τις πηγές της αγωνίας μας. Υφιστάμεθα μια νέα εμπειρία που δεν μπορούσε να προβλεφθεί: «τη γενική απεργία του ιού», για να χρησιμοποιήσουμε την εύστοχη φράση που κάποιος χρησιμοποίησε. Η διακοπή της συνηθισμένης ροής των πραγμάτων συνέβη χωρίς εμάς, έξω από όλα τα σχήματα για τα οποία είχαμε ποτέ αγωνιστεί και τα οποία είχαμε διανοηθεί και επιθυμήσει. Πρόκειται για μια «μαζική απεργία» χωρίς τις «μάζες» και ακόμα χειρότερα χωρίς να υπάρχει καμιά συλλογική,

ανατρεπτική δύναμη. Θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι ζούμε τους πρώτους τριγμούς μιας γενικής κατάρρευσης της κοινωνίας που είναι οργανωμένη γύρω από την καταστροφική παραγωγή του κέρδους. Αυτή η κατάρρευση στην οποία δεν υπάρχει καμιά συνειδητή συλλογική δράση δεν αποτελεί τον φορέα ενός νέου κόσμου, ενός σχεδίου για την αναδιοργάνωση της κοινωνίας πάνω σε νέες βάσεις. Αποτελεί προϊόν του καπιταλισμού μέσα στα όρια της βαρβαρότητάς του, χωρίς καμιά άλλη προοπτική εκτός από την κατάρρευση. Εδώ σταματά κάθε ομοιότητα με τη γενική απεργία, με τη δημιουργία μιας συλλογικότητας που ξανακερδίζει τη δύναμή της.

Ωστόσο, η δόνηση που μας χτύπησε αναγγέλλοντας μια αλυσίδα ρήξεων στην παγκόσμια τάξη δεν είναι άσχετη με τον τρόπο που λειτουργεί το κοινωνικό μας σύστημα· δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις αντιφάσεις του. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση, στην επιτάχυνση των αγοραίων συναλλαγών, στην τεράστια συγκέντρωση και τη ραγδαία αστικοποίηση των πληθυσμών, έχουν επιταχύνει τη διατάραξη της οικολογίας, την καταστροφή της εύθραυστης αναπαραγωγής του φυτικού, ζωικού και ανθρώπινου κόσμου, γκρεμίζοντας όλους τους φραγμούς μεταξύ τους. Η έλευση του παγκόσμιου καπιταλισμού δεν ήταν το αναγγελθέν τέλος της ιστορίας, αλλά ο εγκαινιασμός μιας νέας εποχής όλο και συχνότερων επιδημιών. Μετά τη γρίπη των πτηνών, μετά το SARS, το φάσμα μιας νέας επιδημίας είχε προκαλέσει φόβο και είχε σχεδόν προβλεφθεί. Αλλά η λογική του κέρδους στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής συνέχισε ανηλεώς την πορεία της και το φρένο κινδύνου δεν τραβήχτηκε· μόνο οι κοινωνικές δυνάμεις που εναντιώνονται σε αυτή τη λογική θα μπορούσαν να

τραβήξουν το φρένο κινδύνου, δυνάμεις οι οποίες ακόμα αγωνίζονται να αποκτήσουν ύπαρξη. Μπροστά μας βρίσκονται οι συνέπειες αυτής της λογικής και η αδυναμία μας να την εμποδίσουμε.

Αυτό μου φαίνεται ότι ανοίγει ένα δρόμο για προβληματισμό: δεν θα πρέπει να διαχωρίζουμε την κρίση του κορωνοϊού από τη φύση του συστήματος. Πρέπει να εναντιωθούμε σε επιφανειακές ερμηνείες που εξυπηρετούν τα υπάρχοντα όρια του καπιταλισμού και που μετά βίας κρύβουν την πρόθεσή τους να βάλουν ξανά μπροστά τη μηχανή. Ένα καλό παράδειγμα δίνεται γι' αυτό από τις διάφορες θεωρίες συνωμοσίας, συμπεριλαμβανομένης της γοητευτικής θεωρίας συνωμοσίας του «ιού που έχει δημιουργηθεί στο εργαστήριο», στην οποία η πιο απίθανη εξήγηση περνιέται ως η πιο προφανής. Ενώ γνωρίζουμε ότι ο βιολογικός πόλεμος είναι ένα από τα εγκληματικά εγχειρήματα της άρχουσας τάξης και ότι η αποδιοργάνωση και τα ατυχήματα βρίθουν σε κάθε γραφειοκρατία, είτε αυτή είναι στρατιωτική είτε άλλη, η πραγματικότητα είναι ότι αυτό το συνομοσιολογικό όραμα αφήνει έξω από την εξίσωση τη θανατηφόρα λογική του ίδιου του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Ο ιός όντως κατασκευάστηκε όχι όμως από κάποιες μυστικές δυνάμεις αλλά από την καταστροφική διαδικασία του σύγχρονου καπιταλισμού.

Συχνά επισημαίνεται ότι τα σημερινά μέτρα του λοκντάουν και ο περιορισμός των κοινωνικών και ατομικών ελευθεριών συνοδεύουν τις ταξικές σχέσεις. Και πάλι, αυτή τη φορά με μακάβριο τρόπο, η τυπική ισότητα εξαφανίζεται από την εκτυφλωτική λάμψη της κοινωνικής ανισότητας. Η κρίση του κορωνοϊού επιταχύνει την ανισότητα. Αλλά η κρίση αποκαλύπτει επίσης τη φύση του σύγχρονου καπιταλισμού και των αντι-

φάσεών του. Η καθημερινή πραγματικότητα της διατάραξης της λειτουργίας του περιλαμβάνει την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, την κατάρρευση των χρηματιστηρίων, την ευρεία ανασφάλεια των μισθωτών εργαζόμενων, την κατακόρυφη άνοδο της ανεργίας και τη μαζική φτωχοποίηση. Μια ανάσα καθαρού αέρα: οι οικονομολόγοι που είχαν υποβαθμίσει την αστάθεια του συστήματος και τώρα βρίσκονται σε σύγχυση από το αναπάντεχο γεγονός και στερούνται προγνώσεων, έχουν ουσιαστικά εξαφανιστεί από το προσκήνιο. Ενώ τα εκατομμύρια των ανέργων προστίθενται στις δεκάδες χιλιάδες θανάτων της πανδημίας, οι κάτοχοι αμύθητων περιουσιών πιέζουν για προστασία από την κυβέρνηση. Το τύπωμα χρήματος ξαναρχίζει και ο πληθωρισμός, ο οποίος μας έλεγαν ότι ανήκε στο παρελθόν, βρίσκεται σε ανοδική πορεία. Αυτό που θα ακολουθήσει ήδη φαίνεται ως μετασεισμική δόνηση αυτής της κατάρρευσης.

Δεν είναι περίεργο που η πανδημία COVID-19 και αυτές που προηγήθηκαν εμφανίστηκαν στην Κίνα, σε περιοχές που υπόκεινται μια μαζική και ραγδαία καταστροφή της φύσης. Η Κίνα, η φάμπρικα του πλανήτη, παράγει ιούς όπως παράγει μάσκες, αναπνευστήρες και παυσίπονα. Πάνε πακέτο όλα αυτά.

Δεδομένου του παγκόσμιου μεγέθους της, η μόλυνση από τον ιό δημιούργησε γρήγορα ένα μπλοκάρισμα του εμπορίου και οικονομική κατάρρευση, την αποδιοργάνωση της παραγωγής κέρδους. Η μια κρίση έφερε την άλλη, πήρε τη θέση της άλλης, εγκυμονήθηκε μέσα στην άλλη. Σήμερα, τα πάντα είναι παγκόσμια. Σε ένα διάστημα δύο εβδομάδων έγινε πραγματικότητα κάτι που δεν θα μπορούσαμε να φανταστούμε: μόνο στις ΗΠΑ, σε ένα από τα

ίδια τα κέντρα της καταχθόνιας μηχανής, περισσότεροι από 20 εκατομμύρια εργαζόμενοι βρέθηκαν χωρίς δουλειά.

Μεταξύ των ζητημάτων που μας απασχολούν είναι η απάντηση των πολιτικών δυνάμεων στο πεδίο των τυπικών δικαιωμάτων: οι ελευθεροκτόνοι περιορισμοί που ανατρέπουν το νομικό πλαίσιο της ύπαρξής μας. Η πιθανότητα υιοθέτησης του «Κινέζικου μοντέλου» ως σημείου αναφοράς για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης χαρακτήθηκε πολύ νωρίς ως σχέδιο στην Ευρώπη και στη συνέχεια συγκεκριμενοποιήθηκε με την υιοθέτηση κατασταλτικών μεθόδων και τεχνικών ελέγχου της καθημερινής ζωής. Σε αυτές προστέθηκαν οι εξαιρέσεις που επιβλήθηκαν στις διατάξεις του εργατικού δικαίου. Στην Πορτογαλία, η κυβέρνηση των Σοσιαλιστών έφτασε μέχρι το σημείο να αναστείλει το δικαίωμα στην απεργία, παρέχοντας στο κράτος «τα νομικά μέσα καταναγκαστικής λειτουργίας των επιχειρήσεων».¹

Βάσει της εμπειρίας μας, έχουμε κάθε λόγο να φοβόμαστε ότι όταν τελειώσει η κρίση του κορωνοϊού αυτές οι μορφές του κράτους έκτακτης ανάγκης θα «περάσουν σιωπηρά στο κοινό δίκαιο», για να χρησιμοποιήσουμε την προσεκτική έκφραση της *Le Monde*, της εφημερίδας που υποστηρίζει όλες τις κυβερνήσεις, ειδικά καθώς το τέλος του λοκντάουν μπορεί να είναι αργό και μακρόσυρτο. Η επείγουσα ανάγκη επιστροφής στην κανονικότητα, για την οποία οι καπιταλιστικές δυνάμεις ήδη φωνάζουν, θα δικαιολογήσει αναμφίβολα τη διαιώνιση αυτών των ελευθεροκτόνων περιορισμών – ένα νέο νομικό πλαίσιο για νέες μορφές εκμετάλλευσης. Αυτό σημαίνει ότι η μόνη εναντίωση σε αυτό το νέο αυταρχικό κράτος δικαίου θα είναι αδι-

αχώριστα συνδεδεμένη με τη συλλογική ικανότητά μας να εναντιωθούμε στη συνέχιση της λογικής της καπιταλιστικής παραγωγής και της καταστροφής του κόσμου που επιφέρει, η οποία μας έφερε εδώ που βρισκόμαστε σήμερα.

Παρόλα αυτά, το αναπόδραστο ερώτημα παραμένει: μπορεί ο καπιταλισμός – ένα ισχυρό και σύνθετο σύστημα ικανό για απρόβλεπτες ανακάμψεις – να καταφέρει μακροπρόθεσμα να προσαρμοστεί ώστε να λειτουργεί σε μια κοινωνία που κυβερνάται μέσω ακραίων περιορισμών της ελευθερίας; Βάσει της ιστορικής εμπειρίας, μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι συμβατή με την αναπαραγωγή της εκμετάλλευσης και την επιδίωξη της παραγωγής κέρδους μέσω της ισχυρής κρατικής παρέμβασης. Δεν είναι τυχαίο ότι ένας από τους μεγάλους θεωρητικούς της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, ο Καρλ Σμιτ, ήταν μεγάλος θαυμαστής της ναζιστικής τάξης πραγμάτων, η οποία εγκαθίδρυσε για δώδεκα χρόνια το νομικό πλαίσιο μιας σύγχρονης Ευρωπαϊκής κοινωνίας με κόστος φριχτά δεινά. Πιο κοντά στη δική μας εποχή, είναι αδιαμφισβήτητο ότι η ολοκληρωτική τάξη πραγμάτων που κληρονόμησε τον Μασ-ισμό έχει καταφέρει να δημιουργήσει ένα καθεστώς που είναι σε θέση να οικοδομήσει μια σύγχρονη καπιταλιστική δύναμη και ότι, προς το παρόν, τα δεσποτικά του μέτρα έχουν καταφέρει να διατηρήσουν υπό έλεγχο τη επαπειλούμενη έκρηξη των κοινωνικών ανισοτήτων, συγκρούσεων και ταξικών ανταγωνισμών.

Ένα άλλο ζήτημα είναι η εφαρμογή αυτού του μοντέλου στις κοινωνίες του παλιού καπιταλισμού που κυριαρχούνται από την ατομική ιδιοκτησία, όπου το κράτος δικαίου ρυθμίζει όλες τις κοινωνικές σχέσεις μέσω της συνδιαχείρισης, στην οποία συμμετέχουν οι «κοινωνικοί εταίροι». Αυτό

1. Δήλωση του πρωθυπουργού Antonio Costa στο κανάλι SIC TV Portugal, 20 Μαρτίου, 2020.

είναι τουλάχιστον καταρχήν αληθές· στην πραγματικότητα, στον φιλελεύθερο καπιταλισμό οι οικονομικές και οι δημόσιες υποθέσεις κινούνται προς μια ολοένα και πιο αυταρχική κατεύθυνση. Αυτή η τάση ήταν ήδη φανερή πριν τον ερχομό της πανδημίας και την κατάρρευση της οικονομίας. Η εξέλιξη του καπιταλισμού, η κρίση κερδοφορίας του και η ανάγκη του να μεγιστοποιεί τα κέρδη έχουν προοδευτικά μειώσει τον χώρο για διαπραγμάτευση και συνδιαχείριση που είναι η βάση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και των θεσμών της. Η κρίση της πολιτικής αντιπροσώπευσης, την οποία βιώνουμε εδώ και χρόνια, είναι η άμεση συνέπεια του γεγονότος αυτού.

Βέβαια, μπορούμε να θέσουμε το ερώτημα αν η υλοποίηση των ελευθεροκτόνων μέτρων συνδέεται με ένα συνειδητό σχέδιο των εξουσιαστών να δημιουργήσουν μια μόνιμη κατάσταση έκτακτης ανάγκης, η οποία θα πρέπει να γίνει μόνιμα αποδεκτή. Ή μήπως η υιοθέτηση αυτών των μέτρων αποτελεί τη μοναδική απάντηση που είναι διαθέσιμη στην πολιτική ηγεσία προκειμένου να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές συνέπειες της πανδημίας; Όπως σε κάθε κρίση, η κυβέρνηση πρέπει να ισορροπήσει ανάμεσα στην ιδέα περί γενικού συμφέροντος πάνω στο οποίο στηρίζεται η ιδεολογική ηγεμονία της και την υποταγή της στους πραγματικούς εντολείς της: την τάξη των καπιταλιστών. Σε κάθε δύσκολη κατάσταση, το μοναδικό διαθέσιμο εναλλακτικό σχέδιο είναι η ενίσχυση του αυταρχισμού, η προσφυγή στη διακυβέρνηση μέσω του φόβου.

Αυτή τη στιγμή, η έκταση των περιορισμών που απαιτούνται λόγω του μεγέθους της κρίσης του κορωνοϊού θέτει σε μακροπρόθεσμο επίπεδο το ζήτημα της παράλυσης του ίδιου του συστήματος παραγωγής. Προς το παρόν, η επιβράδυνση της οικονομίας βρίσκεται μόνο στα αρχικά

της στάδια και η συνέχιση της κοινωνικής ζωής αναδεικνύει τον πλούτο και την ισχύ των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών. Αλλά η παράταση αυτών των περιορισμών διακινδυνεύει την κατάρρευση ολόκληρης της οικονομικής μηχανής. Ωστόσο, το ταχύ πέρασμα, μέσα σε λίγες μέρες, από την οικονομική στασιμότητα στην κατακόρυφη ύφεση με εκατομμύρια εργαζόμενους στην ανεργία ανέδειξε την ευθραυστότητα ολόκληρου του οικοδομήματος. Αυτό εξηγεί την απροθυμία ενός κομματιού της άρχουσας τάξης να υιοθετήσει έκτακτα υγειονομικά μέτρα.

Η υπεράσπιση της ελευθερίας είναι δικαιολογημένη: πρέπει να τεθούμε σε επιφυλακή ενάντια στην απώλεια των ήδη πενιχρών μας δικαιωμάτων. Ωστόσο, δεδομένων των καταστροφικών συνεπειών που τέτοια μέτρα έκτακτης ανάγκης μπορεί να έχουν στην ασταθή οικονομία, είναι πιθανότερο τα πολιτικά συστήματα να μην τα υιοθετούν για να ασκήσουν κατά κύριο λόγο έλεγχο στην πλειοψηφία του πληθυσμού ή για να υποβάλλουν όσους υφίστανται εκμετάλλευση σε νέες συνθήκες εκμετάλλευσης αλλά διότι είναι αναγκασμένα να το κάνουν, εξαιτίας συνθηκών που βρίσκονται έξω από τον έλεγχό τους. Σίγουρα, οι άρχουσες τάξεις γνωρίζουν πώς να εκμεταλλευτούν μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης και επωφελούνται των μέτρων για να επιταχύνουν την αποδιάρθρωση των «θεμελιωδών» ελευθεριών, για να μετασχηματίσουν το κράτος δικαίου. Ωστόσο, τα γεγονότα δείχνουν την αμφισημία της κατάστασης. Οι ίδιοι οι πολιτικοί ηγέτες – στην Ευρώπη ή ακόμα και σε χώρες όπου η κοινωνική σταθερότητα είναι εύθραυστη – εξαναγκάστηκαν να υπαναχωρήσουν ως προς παλιότερες θέσεις και αποφάσεις τους. Για να δώσουμε μερικά παραδείγματα: στη Γαλλία, η μισητή συνταξιοδοτική

«μεταρρύθμιση» και η μισητή «μεταρρύθμιση» των δικαιωμάτων των ανέργων πάγωσαν· στις ΗΠΑ, στη Γαλλία, στο Μαρόκο και αλλού έχουν ανακοινωθεί άτολμα σχέδια για την απελευθέρωση συγκεκριμένων κατηγοριών φυλακισμένων.

Θα υπερεκτιμούσαμε τον ρόλο τους και την ταξική τους ευφυΐα αν πιστεύαμε ότι οι ηγέτες έχουν τον έλεγχο της κατάστασης και είναι ικανοί να επιβάλλουν μέτρα που πάνε πέρα από τη διασφάλιση των νόμων του κέρδους. Αυτοί είναι οι νομοί που κυριαρχούν πάνω στις πολιτικές τους πρωτοβουλίες. Στην παρούσα υγειονομική κρίση, το κλειδί των πληθυσμών στα σπίτια τους φαίνεται να είναι το μόνο μέσο να αποφευχθεί μια κοινωνική και οικονομική καταστροφή. Ο πληθυσμός δεν περιορίζεται προκειμένου να επιβεβαιωθεί η κοινωνική κυριαρχία αλλά ως ο μόνος τρόπος να μειωθεί η πίεση που δέχεται το δημόσιο σύστημα υγείας, το οποίο είναι διαλυμένο λόγω των μέτρων λιτότητας. Επιθυμώντας να δείξει ότι έχει τον έλεγχο της κατάστασης, το πολιτικό σύστημα προσπαθεί να κρύψει την ευθύνη του για την καταστροφή της υγειονομικής περιθάλψης, υπό τον μανδύα της υπεράσπισης του περίφημου «γενικού συμφέροντος». Κατά παράδοξο τρόπο, το σταδιακό μπλοκάρισμα της οικονομίας ως αποτέλεσμα αυτών των μέτρων αποδυναμώνει με τη σειρά του την κυβέρνηση.

Τίποτα δεν δείχνει ότι το τέλος του λοκντάουν θα έρθει με μια αρμονική επιστροφή στο παρελθόν. Αυτό, βέβαια, είναι το σχέδιο των αφεντικών του κέρδους και των πολιτικών τους υπηρετών. Οι τελευταίοι διακινδυνεύουν να βρεθούν, στο τέλος της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, πιο αδύναμοι από ό,τι ήταν πριν ξεκινήσει η κρίση. Και μέσα σε μια νέα κατάσταση έκτακτης ανάγκης: διακινδυνεύουν μια ευρεία κοινωνική κρίση. Η κρίση του καπι-

ταλισμού θα είναι το δεύτερο επεισόδιο της κρίσης του κορωνοϊού. Γι' αυτόν τον λόγο, από εδώ και πέρα, οι πολιτικοί ηγέτες επιδιώκουν να προετοιμάσουν την έξοδο από την παύση ως μια μακρά διαδικασία που θα επιτρέψει την ενσωμάτωση των μέτρων έκτακτης ανάγκης σε ένα ολόενα και πιο περιοριστικό κράτος δικαίου.

Η κρίση αντιπροσώπευσης, ένα φυσικό επακόλουθο για μια πλούσια και βίαια άνιση κοινωνία, θα γίνει πιο εμφανής λόγω των καταστροφικών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης. Μετά τον παγωμένο χρόνο του λοκντάουν, οι καπιταλιστικές δυνάμεις θα επιχειρήσουν να επιβάλλουν την επιστροφή στα προηγούμενα επίπεδα παραγωγής, στον νόμο του κέρδους ως μοναδική εναλλακτική επιλογή. Αλλά δεν βρισκόμαστε στον 14^ο αιώνα, με τον Μαύρο Θάνατο, και στη Γαλλία τουλάχιστον μπορούμε να ελπίζουμε ότι το πνεύμα της εξέγερσης και της αντίστασης που έχει συσσωρευτεί τα τελευταία χρόνια θα τραφεί από τις νέες μορφές αλληλεγγύης που έχουν αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια του λοκντάουν. Η συλλογικότητα, η μόνη πηγή της δημιουργικής απελευθέρωσης, θα πρέπει να ανακτήσει τη θέση της και να επεκταθεί. Ένα στοιχείο ελπίδας βρίσκεται στην εμπειρία αυτών των παράξενων μηνών: στην εμπειρία των εργαζόμενων στον χώρο της υγείας. Εργαζόμενοι κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, με πολύ περιορισμένα μέσα λόγω των αποφάσεων των πολιτικών, οι οποίοι παρουσιάζονται τώρα ως σωτήρες. Οι συλλογικότητες των εργαζόμενων που παρέχουν φροντίδα έχουν πετύχει να πάρουν στα χέρια τους την επιβίωση της κοινωνίας. Υπερκεράζοντας την ιεραρχία και τη γραφειοκρατία επέδειξαν οργανωτικότητα, ικανότητα αυτοσχεδιασμού και εφευρετικότητα. Τους οφείλουμε τις ευχαριστίες μας που ο τρόμος δεν επεκτάθηκε

περαιτέρω. Η αμοιβαία στήριξη μεταξύ των κοινοτήτων των εργαζομένων άντλησε αναμφίβολα την ενέργειά της από την εμπειρία αρκετών χρόνων αγώνα ενάντια στη λιτότητα και τη σπάνη που έχει επιβάλλει η κυβέρνηση, ενάντια στη χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας, ενάντια στη ληστρική επίθεση του ιδιωτικού κεφαλαίου. Μπροστά στην αδικία του θανάτου και ενωμένοι από τις αξίες της αλληλοβοήθειας, οι εργαζόμενοι στον χώρο της υγείας έχουν ανακτήσει τον έλεγχο του έργου τους, παίρνοντάς τον προς ώρας από τους οικονομικούς διευθυντές. Λόγω του ρόλου τους, αυτοί οι εργαζόμενοι έχουν επίγνωση της κοινωνικής τους χρησιμότητας για την επιβίωση της κοινότητας, μια επίγνωση που ενισχύει τη δέσμευσή τους αλλά και τη διεκδικητική τους ισχύ. Όπως έχουμε δει κατά τη διάρκεια καταστροφών, αυτό είναι το άλμα που μπορεί να δημιουργήσει το πλαίσιο για ένα διαφορετικό μέλλον.

Βιώνουμε τον λοιμό, αλλά αυτός ο παγωμένος χρόνος μπορεί να γίνει επίσης ένας χρόνος κατά τον οποίο καλλιεργούμε και συσσωρεύουμε οργή. Η ευκαιρία να εκφράσουμε αυτή την οργή θα έρθει όταν η ζωή επιστρέψει και όταν ο χρόνος των πτωματοφάγων έρθει στο τέλος του.

Εν τω μεταξύ, για να καταλαγιάσουμε τον φόβο και το άγχος μας, μπορούμε να απολαύσουμε αυτές τις λίγες γραμμές από τον παλιόφιλο του Καρλ Μαρξ, τον Χάινριχ Χάινε, τις οποίες έγραψε κατά τη διάρκεια των μολυβένιων χρόνων ανάμεσα στην Επανάσταση του 1848 και την Παρισινή Κομμούνα:

Εδώ βασιλεύει μεγάλη ηρεμία. Μια ειρήνη του λήθαργου, της υπνηλίας και των χαμουρητών βαρεμάρας. Όλα είναι ήσυχα όπως μια χειμωνιάτικη νύχτα καλυμμένη στο χιόνι. Δεν ακούγεται τίποτα εκτός από

έναν μυστήριο, μονότονο χαμηλό θόρυβο, σαν σταγόνες που πέφτουν. Είναι οι αποδόσεις των επενδύσεων κεφαλαίου που πέφτουν συνεχώς, σταγόνα-σταγόνα, μέσα στα χρηματοκιβώτια των καπιταλιστών, τα οποία έχουν σχεδόν ξεχειλίσει· μπορεί κανείς να ακούσει καθαρά τα συνεχώς αυξανόμενα επίπεδα της περιουσίας των πλουσίων. Κάπου-κάπου, αναμειγμένο με αυτό το σιγανό πλατάγισμα μπορεί κανείς να ακούσει έναν χαμηλόφωνο λυγμό, τον λυγμό του πένητα. Ορισμένες φορές αντηχεί επίσης ένας αμυδρός μεταλλικός ήχος, όπως όταν ακονίζεται ένα μαχαίρι.²

Βρισκόμαστε σήμερα σε μια κατάσταση της ίδιας τάξης· η σιωπή δεν είναι πάντοτε ηρεμία, είναι επίσης ο καιρός που ακονίζονται τα όπλα, προκειμένου να γίνει μια μέρα το ξεκαθάρισμα των λογαριασμών.

8 Μαρτίου 2020

2. Heinrich Heine, *Lettres sur la vie politique, artistique et sociale de France* (Lutèce, 1855)

Ό,τι δεν μας σκοτώνει μας κάνει πιο δυνατούς
αλλά κυρίως λιγότερο φρόνιμους.
ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΘΑ ΠΛΗΡΩΣΕΙ!

Δεν έχω κορωνοϊό
Έχω ΟΡΓΗ!

Δέκα θέσεις για την πανδημία

Ian Alan Paul

Μετάφραση: Ξενιστές καταστάσεων για την άρση της πανδημικής αποξένωσης

1. Η πανδημία δεν είναι μια συλλογή ιών, αλλά μια κοινωνική σχέση μεταξύ ανθρώπων η οποία διαμεσολαβείται από ιούς.

Τίποτα δεν είναι αναπόφευκτο, αναπόδραστο ή αμετάβλητο σχετικά με τον κορωνοϊό που ξεδιπλώνεται παντού γύρω μας, για τον απλούστατο λόγο ότι η επιδημία είναι κοινωνική. Αρκούν οι ατελείωτες αναρτήσεις και ανακοινώσεις που μας καθοδηγούν να βοηθήσουμε την «επιπεδοποίηση της καμπύλης» για να γίνει σαφές ότι οι ιστορικές συνέπειες και το ανθρώπινο κόστος της επιδημίας εξαρτώνται εξ ολόκληρου από τους τρόπους με τους οποίους θα επιλέξουμε συλλογικά να ζήσουμε σε σχέση με αυτήν. Επειδή η πανδημία δεν είναι κάτι το οποίο απλώς μας συμβαίνει αλλά κάτι στο οποίο μετέχουμε, ένα πρώτο βήμα προς τα εμπρός αυτόν τον καιρό είναι να αρνηθούμε να περιορίσουμε τη σκέψη μας στο πώς θα επηρεαστούν οι ατομικές μας ζωές από τον ιό και να αρχίσουμε να αναλογιζόμαστε τη δυνατότητα που έχουμε συλλογικά να αλλάξουμε την πορεία της πανδημίας καθώς και να διαμορφώσουμε τη νέα κοινωνία που θα αναδυθεί κατόπιν.

2. Το ελάχιστο που παρέχει η διευρυνόμενη αναστολή των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών νόμων και κανόνων στον καθένα από εμάς είναι η ευκαιρία να αμφισβητήσουμε τον κόσμο πριν την πανδημία στον οποίο συνηθίσαμε όλοι να ζούμε.

Ποια είναι η αξία της εργασίας; Πώς θα μπορούσαμε να διανείμουμε τους πόρους με διαφορετικό τρόπο αν δεν χρειαζόταν να λάβουμε υπόψη την τιμή; Είναι αποδεκτή η ιδιωτικοποιημένη υγεία; Είναι οι φυλακές πραγματικά αναγκαίες; Καθώς γινόμαστε μάρτυρες της αναστολής πληρωμών των λογαριασμών των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, των δανείων και των ενοικίων, της ανάληψης του ελέγχου των ιδιωτικών συστημάτων υγείας από το κράτος, της παύσης των συλλήψεων για μικροαδικήματα και των εκκλήσεων για διαγραφή όλου του χρέους, τι άλλο θα μπορούσαμε να θέσουμε υπό αμφισβήτηση και, ενδεχομένως σημαντικότερο, τι μπορούμε να φανταστούμε να παίρνει τη θέση του; Αν όσοι είναι στην εξουσία είναι τόσο διατεθειμένοι να ανατρέψουν κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς κανόνες και νόμους προκειμένου να υπερασπιστούν τον κόσμο που υποστήριζαν, τότε πρέπει να είμαστε εξίσου διατεθειμένοι και εμείς να τους ανατρέψουμε και να διαδώσουμε τη φαντασία μας για κάτι διαφορετικό. Ήδη, σε αυτή τη σύντομη περίοδο, μπορούμε να δούμε πως το μόνο

που είναι πραγματικά σίγουρο σε αυτή την πανδημία είναι πως τίποτα δεν θα είναι το ίδιο ξανά.

3. Καθώς τα έθνη-κράτη αποδεικνύονται απρόθυμα ή/και ανίκανα να υποστηρίξουν τη ζωή, η άμεση και επείγουσα προτεραιότητά μας οφείλει να είναι να οργανώσουμε αμοιβαία βοήθεια, αλληλεγγύη και φροντίδα χρησιμοποιώντας όλα τα απαραίτητα μέσα.

Πράγματι, δεν άργησαν να αναδυθούν τα φαντάσματα του πανδημικού δαρβινισμού και του ιικού μαλθουσιανισμού, βρίσκοντας υποστήριξη στους ανά τον κόσμο πολιτικούς που λένε στους πολίτες πως είναι ολομόναχοι. Αν το κράτος και η οικονομία της αγοράς αποδειχτούν ανίκανα να παρέχουν τις διάφορες μορφές φροντίδας από τις οποίες εξαρτάται η ζωή, πρέπει να βρούμε τρόπους να παρέχουμε αυτή τη φροντίδα αδιαφορώντας για την ιδιοκτησία ή για το εάν είναι νόμιμη. Υπ' αυτή την έννοια, ο αγώνας για την υπεράσπιση της ζωής εν μέσω πανδημίας θα πάρει, αναγκαστικά, τη μορφή ενός άμεσου αγώνα ενάντια στη λογική του κεφαλαίου, ενάντια στη βία του νόμου και στην αφαίρεση της τιμής.¹ Πρέπει να μάθουμε τις ανάγκες μας και τις ανάγκες όσων μπορούμε να φροντίσουμε, να βρούμε τρόπους να παράγουμε, να οικειοποιούμαστε και να διανέμουμε αγαθά τα οποία ικανοποιούν ανάγκες αλληλοσυνδεόμενων και αλληλοεξαρτώμενων κοινοτήτων, και να είμαστε διατεθειμένοι να πάρουμε ό,τι χρειάζεται όταν μας το αρνούνται.

1. (σ.τ.μ.) Βάσει της μαρξικής θεωρίας της αξίας, θα ήταν προτιμότερο ο συγγραφέας να αναφέρεται στην αφαίρεση της αξίας, της οποίας η τιμή είναι μόνο μία μορφή.

4. Καθώς οι καπιταλιστικές οικονομίες της αγοράς αποδεικνύονται παντελώς ανεπαρκείς για εμάς, πρέπει να τολμήσουμε να φανταστούμε τρόπους οργάνωσης της κοινωνικής ζωής πέραν της τιμής, του ανταγωνισμού και του κέρδους.

Η οργάνωση μιας κοινωνίας η οποία βασίζεται στην ικανοποίηση των αναγκών όλων αντί για την υπεράσπιση του πλούτου των λίγων δεν είναι απλώς ένα ιδανικό στο πλαίσιο της πανδημίας, αλλά μια πρακτική και λαϊκή αναγκαιότητα. Καθώς αυτή η νέα κοινή λογική συνεχίζει να εξαπλώνεται και να καθιερώνεται, πρέπει να αρχίσουμε να αναδιοργανώνουμε υλικά την κοινωνία σε αυτή τη βάση, εξασφαλίζοντας ότι οι άνθρωποι πρώτα θα παίρνουν ό,τι έχουν ανάγκη, αδιαφορώντας για το κέρδος. Οι όποιες νέες πρακτικές φροντίδας προκύψουν θα αμφισβητηθούν από την υλικοτεχνική δύναμη και την υποδομή του ψηφιακού καπιταλισμού, ο οποίος ήδη εκμεταλλεύεται την πανδημία σαν μέσο για να κατακτήσει ολοκληρωτικά και να δικτυώσει όλα όσα απομένουν από μία παγκόσμια οικονομία που καταρρέει. Αν η Amazon, που προσλαμβάνει ήδη χιλιάδες νέους εργατές ώστε να ανταπεξέλθει στην εκτίναξη της ζήτησης, γίνει το μέσο στο οποίο βασίζονται οι άνθρωποι για να ανταπεξέλθουν στην πανδημία, τότε ο κόσμος μας μετά την πανδημία θα προσομοιάζει όλο και περισσότερο με το οργανωτικό μοντέλο της Amazon ως προς την εκμετάλλευση, την ανισότητα και την επισφάλεια που το χαρακτηρίζουν. Αν αποτύχουμε να διαλύσουμε τη λογική της προσφοράς και της ζήτησης όπως αυτή καθορίζεται από την αγορά, τη λογική της τιμής και του κέρδους, μπορεί στο τέλος εκείνη να διαλύσει εμάς.

5. Τα δικά μας δίκτυα φροντίδας και αλληλεγγύης πρέπει απαραίτητα να εκκινούν από την ιδιαιτερότητα και την αμεσότητα των καταστάσεων εντός των οποίων ζούμε, αλλά πρέπει επίσης γρήγορα να πολλαπλασιάσουν τους δεσμούς τους με διάχυτες και διαφορετικές κοινότητες.

Καμία ζωή δεν ζει μόνη της, και καμία πράξη εξατομίκευσης ή στέρησης δεν μπορεί να αλλάξει το γεγονός ότι κάθε ζωή εξαρτάται καταστατικά από αμέτρητες άλλες ζωές. Ως εκ τούτου, η φροντίδα για τους εαυτούς μας και για αυτούς με τους οποίους έχουμε στενούς δεσμούς καθιστά, στην ουσία, αναγκαία τη φροντίδα για όλους. Τους επόμενους μήνες, θα πρέπει να επινοήσουμε και να φανταστούμε πρακτικές κοινωνικής αποστασιοποίησης με τρόπους που καλλιεργούν και εξαπλώνουν την κοινωνική αλληλεγγύη, όχι με τρόπους που την αμβλύνουν. Αν πρέπει πρακτικά να αρχίσουμε οργανώνοντας τη φροντίδα για τους κοντινούς και τους οικείους μας –τους εαυτούς μας, τις οικογένειες, τους φίλους, τους γείτονες και τους αγαπημένους μας– τότε μέρος αυτής της προσπάθειας συνεπάγεται αναγκαστικά τη συνεχή εξάπλωση της οργάνωσης και του συντονισμού της φροντίδας σε όποιες κλίμακες είναι απαραίτητο. Αυτοί οι συμπεριληπτικοί και ανοικτοί τρόποι φροντίδας, είναι ανάγκη να ξεφύγουν από τη λογική του κράτους και της αγοράς και να συγκροτηθούν στη βάση ποικίλων, αλλά κοινών, συνθηκών επισφάλειας και αλληλεξαρτήσεων.

6. Η φροντίδα και η αλληλέγγυα δράση μεταξύ μας εντός και πέραν της επιδημίας θα καταστήσει αναγκαία τη συγκρότηση και την υπεράσπιση νέων μορφών κοινών.

Καθώς αγωνιζόμαστε να οργανώσουμε τη φροντίδα, είναι εξαιρετικά πιθανό ο καπιταλισμός να βασιστεί στη δικιά μας συμπόνια και αλληλεγγύη ώστε να ανταπεξέλθει στην πανδημία προτού επιστρέψει ενισχυμένος για να επιβάλει ακόμα πιο έντονες συνθήκες επισφάλειας, πιο αδιάτακτες μορφές εργασίας, όλο και μεγαλύτερο χρέος. Αν και πολλά εξαρτώνται από τους τρόπους που θα καταφέρουμε να δράσουμε αλληλέγγυα μεταξύ μας, με φροντίδα, γενναιοδωρία, συμπόνια και θάρρος, εφόσον αυτή η αλληλεγγύη δεν συγκροτήσει νέες μορφές κοινών οι οποίες θα είναι αποτελεσματικές στο ξεπέραςμα του καπιταλισμού και του κράτους, δεν θα καταφέρει να ανταπεξέλθει στην κατάσταση εκτάκτου ανάγκης της πανδημίας ούτε να αντισταθεί στα αναπόφευκτα μέτρα που θα έχουν στόχο να κατακτήσουν και να αιχμαλωτίσουν ό,τι έρθει μετά την πανδημία. Με άλλα λόγια, αν η ικανότητά μας να φροντίζουμε ο ένας τον άλλο αποτύχει να ενσωματωθεί σε ποιοτικά διαφορετικές μορφές, είναι πολύ πιθανό να ανατροφοδοτήσει νέες μορφές στέρησης, απαλλοτρίωσης και επισφάλειας, μέσω των όποιων νέων νομικών και οικονομικών συστημάτων μπορεί να επιχειρηθεί να εγκαθιδρυθούν.

7. Η φροντίδα του ενός για τον άλλο συμπεριλαμβάνει εξίσου τη μαχητική αντίθεση σε όσους σκοπεύουν να επιβάλουν εκ νέου ήδη υπάρχουσες μορφές κυριαρχίας στην αστάθεια και την αβεβαιότητα της πανδημίας.

Ενώ οι εργαζόμενοι στα νοσοκομεία ακόμα αγωνίζονται να αποκτήσουν προστατευτικό εξοπλισμό, ήδη κυκλοφορούν καινούρια πλάνα όπου συνοριοφύλακες με καινούριες μάσκες συλλαμβάνουν μετανάστες χωρίς χαρτιά. Η ξενοφοβία διογκώνεται, τα προ-

γράμματα πρόνοιας υφίστανται περικοπές, και η Palantir υπογράφει νέα συμβόλαια με το κράτος για να εφαρμόσει τεχνολογίες αναγνώρισης προσώπου και εντοπισμού κινητών. Δεν πρέπει να υποτιμήσουμε τις νέες μορφές βαναυσότητας που εμφανίζονται αυτή την εποχή, οι οποίες στοχοποιούν κοινότητες που δεν είναι σε θέση να υπερασπιστούν πρακτικά τον εαυτό τους, να συναντηθούν συλλογικά, πόσο μάλλον να διαδηλώσουν. Τι νέες μορφές αλληλεγγύης και αγώνα θα επινοήσουμε για να αντιμετωπίσουμε τις νέες εντάσεις, πρακτικές και μορφές βίας που σίγουρα θα εμφανιστούν; Πώς θα διατηρήσουμε την κοινωνική απόσταση αλλά παρ' όλα αυτά θα βρούμε τρόπους να δράσουμε αποφασιστικά και συντονισμένα;

8. Η πανδημία, ως φαινόμενο που επηρεάζει ποικιλοτρόπως ταυτόχρονα ολόκληρο τον πλανήτη πρέπει να μας ωθήσει να ζήσουμε οριστικά τις ζωές μας πέραν της λογικής των συνόρων και των εθνών.

Τα στελέχη των οργανισμών υγείας έχουν παρατηρήσει εδώ και καιρό ότι οι ιοί δεν σέβονται σύνορα. Δεν πρέπει να τα σεβόμαστε ούτε εμείς. Η πλειονότητα όσων απειλούν τη ζωή μας – η κλιματική αλλαγή, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, η πανδημία του κορωνοϊού – εκδηλώνονται σήμερα σε πλανητική κλίμακα. Δεν θα μπορέσουμε να υπερασπιστούμε τη ζωή πουθενά αν δεν καταφέρουμε να δράσουμε συντονισμένα παντού, αναγνωρίζοντας, από τη μια, την αξιοπρέπεια κάθε ζωής και, από την άλλη, τις υλικές ανισότητες που συνεχίζουν να επηρεάζουν ποικιλοτρόπως τον τρόπο που ζούμε τις ζωές μας. Η βία της πανδημίας θα εκφραστεί εξίσου ποικιλόμορφα, με διαφορετική ένταση και διαφορετικές μορφές πάνω σε ιστορικά διαφοροποιημένα σώμα-

τα και οι τρόποι ζωής και οργάνωσης δεν πρέπει απλώς να το λάβουν υπόψη, αλλά θα πρέπει να οργανωθούν σε αυτή τη βάση. Η υπεράσπιση της ζωής στη Νέα Υόρκη θα σημαίνει κάτι άλλο από ό,τι στην πόλη του Μεξικού, στη Ραμάλα ή στο Χονγκ Κονγκ, αλλά αυτοί οι αγώνες χρειάζεται να βρουν τρόπους να συντονιστούν και να συνταράξουν τον κόσμο κατά μήκος των συνόρων, των ηπείρων και των ωκεανών, ακριβώς όπως το κεφάλαιο και οι πανδημίες.

9. Επειδή η ζωή στην πανδημία είναι αυτή που είναι, η ζωή στην πανδημία δεν θα μείνει όπως ήταν.

Η πανδημία είναι μια κοσμοϊστορική διαδικασία, η οποία δεν αφήνει τίποτα αναλλοίωτο πάνω στη γη και δρα ως χρονική τομή μεταξύ ενός πλανητικού πριν και μετά. Ενώ δεν μπορούμε να αλλάξουμε ό,τι συνέβη πριν την πανδημία πρέπει, παρ' όλα αυτά, να μάθουμε από το παρελθόν προκειμένου να γεννήσουμε, να διατηρήσουμε και να υπερασπιστούμε την πιθανότητα ενός διαφορετικού μέλλοντος. Διαφορετικές ιστορίες αγώνα ενάντια σε διάφορες μορφές καταπίεσης και κυριαρχίας οφείλουν να τροφοδοτήσουν τους τρόπους με τους οποίους συνεχίζουμε να αγωνιζόμαστε, ακόμα κι αν οι νέοι αγώνες που θα προκύψουν μέσα στην πανδημία δεν μπορούν να μοιάζουν με τη μορφή των αγώνων που έχουμε συνηθίσει. Οι λογαριασμοί με το παρελθόν δεν κλείνουν ποτέ, και ό,τι έχει συμβεί στο παρελθόν μπορεί να αποκτήσει νέες σημασίες μέσα από τους τρόπους που διδασκόμαστε και αντλούμε εμπειρίες από αυτό. Υπ' αυτή την έννοια, πώς μπορούν παρελθοντικοί αγώνες ενάντια στον σεξισμό, τον ρατσισμό, τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας, τον φασισμό και τον καπιταλισμό, να τροφοδοτήσουν τους αγώνες μέσα στην

πανδημία; Η αντίσταση αποτελεί, σε έναν βαθμό, πάντοτε ένα αβέβαιο εγχείρημα, ένα συλλογικό ποντάρισμα ότι κάτι ενδεχομένως να γίνει δυνατό προτού αυτή η δυνατότητα γίνει πραγματικότητα. Τώρα είναι ο καιρός της φαντασίας, της επινοητικότητας και του πειραματισμού, της αξιοποίησής τους ως μέσων παραγωγής νέων μορφών γνώσης γύρω από την κατάσταση μας και νέων τρόπων αγώνα στο πλαίσιο αυτής της γνώσης.

10. Πρέπει να αποφασίσουμε συλλογικά, θαρραλέα και με συμπόνια, με ποιους νέους τρόπους επιθυμούμε να ζούμε μέσα στην πανδημία και τον καιρό που έπεται αυτής, ειδάλλως θα αποφασιστούν ερήμην μας.

Οι τρόποι με τους οποίους η ανθρώπινη ζωή απειλείται αυτή τη στιγμή σε πλανητικό επίπεδο πρέπει να μας ωθήσει να σκεφτούμε όχι μόνο την αξία της ζωής εν γένει, αλλά επίσης την αξία των ιδιαίτερων μορφών ζωής και τρόπων διαβίωσης. Η αξία της ζωής αφηρημένα δεν βοηθάει ιδιαίτερα στον καθορισμό των τρόπων που ενδεχομένως να επιλέξουμε να ζήσουμε τις δικές μας συγκεκριμένες ζωές, ενώ το να φανταζόμαστε και να ονειρευόμαστε τι είδους ζωές αξίζει να ζούμε μπορεί να ξεκαθαρίσει τα πάντα. Η πανδημία μας δίνει τη δυνατότητα να εμπλακούμε σε ενός είδους κριτική αισθητική εμπειρία, καθώς μας επιτρέπει όχι μόνο να δούμε τις ζωές ως έχουν, αλλά επίσης να δούμε πώς αυτές κατέληξαν να βιώνονται με συγκεκριμένους τρόπους και, συνεπώς, πώς οι ζωές θα μπορούσαν να βιωθούν αλλιώς. Προκειμένου να καταφέρουμε να εκμεταλλευτούμε αυτή την ευκαιρία, είναι απαραίτητο να εγκαταλείψουμε, συνολικά, όλα όσα κυβερνούσαν και οργάνωναν τις ζωές μας μέχρι αυτό το σημείο.

Μόνο τότε θα αποκτήσουμε την ικανότητα να αρχίσουμε την ατέρμονη διαδικασία του να μάθουμε να ζούμε, να σκεφτόμαστε, να φροντίζουμε, να πράττουμε, να αγαπάμε, να αγωνιζόμαστε και να χτίζουμε νέες ζωές και τρόπους ζωής μαζί και, οπωσδήποτε, πέρα από την πανδημία και τον κόσμο που προηγήθηκε αυτής.

Μάρτιος 2020

Η Άνοδος της Μαύρης Αντιεξέγερσης

Shemon

Μετάφραση: Αντίθεση

Εισαγωγή

Από τις 26 Μαΐου έως την 1^η Ιουνίου του 2020 μια πολυφυλετική προλεταριακή εξέγερση της οποίας ηγούνταν Μαύροι πυρπόλησε αστυνομικά τμήματα, κατέστρεψε μπατσικά, επιτέθηκε στην αστυνομία, αναδιένειμε αγαθά και πήρε εκδίκηση για τη δολοφονία αμέτρητων Μαύρων και μη ανθρώπων από την αστυνομία. Από την πρώτη εβδομάδα του Ιουνίου, τα πάντα άρχισαν να φαίνονται διαφορετικά, όλοι έδιναν την εντύπωση πως έχουν ξεχάσει ότι όλα αυτά συνέβησαν και αντ' αυτού γίναμε καλοί διαδηλωτές, γίναμε μη βίαιοι και ρεφορμιστές. Αντί να κάνουμε επίθεση στην αστυνομία, υπομείναμε αμέτρητες πορείες-παρελάσεις, με κανέναν άλλο στόχο πέρα από τη συνέχισή τους. Από επαναστάτες για την κατάργηση της αστυνομίας μετατραπήκαμε σε ρεφορμιστές. Τι συνέβη;

Υπάρχουν πολλές εύκολες απαντήσεις, οι οποίες είναι όλες λανθασμένες. Μια τέτοια απάντηση εστιάζει στην αστυνομική καταστολή του κινήματος που είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψη περισσότερων από 14.000 ανθρώπων. Μια άλλη απάντηση εστιάζει στην είσοδο των λευκών στο κίνημα, που έφεραν μαζί τους όλη τη φιλελεύθερη πολιτική και στρατηγική. Τέλος, η πιο καταγέλαστη απάντηση από όλες υποστηρίζει ότι εξαρχής η μαχητική φάση της εξέγερσης δεν ήταν ποτέ ένα πραγματικό κίνημα μαύρων και μη προλετάρων αλλά

ήταν στην πραγματικότητα προϊόν εξωτερικών προβοκατόρων.

Στην πραγματικότητα συνέβη κάτι πολύ πιο επικίνδυνο και μοχθηρό, κάτι που αποτελεί οργανικό κομμάτι του φυλετικού καπιταλισμού και το οποίο έχει ρίζες που εκτείνονται ως το Αφρικανικό δουλεμπόριο και την επανάσταση της Αϊτής. Η πορεία του κινήματος άλλαξε ριζικά μέσα από μια εκστρατεία αντιεξέγερσης. Παρόλο που η υποχώρηση και η ήττα του κινήματος που αυτή επέφερε μπορεί να αποδειχτεί προσωρινή, οι εκστρατείες αυτού του είδους θέτουν σημαντικά εμπόδια στην περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση του κινήματος και, επομένως, πρέπει να αντιμετωπιστούν. Επικεφαλής αυτής της εκστρατείας τέθηκε η Μαύρη μεσαία τάξη, οι Μαύροι πολιτικοί, οι Μαύροι ριζοσπάστες ακαδημαϊκοί και οι Μαύρες ΜΚΟ. Αυτό μπορεί να σοκάρει τους ανθρώπους που έχουν την τάση να αντιλαμβάνονται τους Μαύρους ως μια μονολιθική πολιτική ομάδα. Αυτή η αντίληψη είναι λανθασμένη.

Δεν επρόκειτο περί ενός τοπικού φαινομένου σε μια ή δύο πόλεις αλλά περί μιας δυναμικής που εκφράστηκε σε ολόκληρες τις ΗΠΑ. Και παρόλο που δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πίσω από τη Μαύρη αντιεξέγερση βρίσκονται τα φιλανθρωπικά ιδρύματα των δισεκατομμυριούχων, τα πανεπιστήμια, το κράτος και η λευκή μεσαία τάξη, η δυσάρεστη αλήθεια είναι ότι μια εξέγερση της οποίας ηγούνται οι μαύροι

μπορεί να συντριβεί μόνο από ένα αντιεξεγερτικό πρόγραμμα του οποίου ηγούνται Μαύροι. Τίποτα από όλα αυτά δεν θα μπορούσε να έχει συμβεί αν δεν υπήρχε ένα σημαντικό στρώμα Μαύρων στο πλευρό της αντιεξεγερσης σε ολόκληρη την επικράτεια των ΗΠΑ.

Η ανάδυση της Μαύρης μεσαίας τάξης αποτελεί οργανικό προϊόν της διαδικασίας ταξικής διαστρωμάτωσης μέσα στον φυλετικό καπιταλισμό. Είναι η αφετηρία για την κατανόηση της αντιεξεγερσης που σήμερα καταπνίγει την Εξέγερση για τον Τζορτζ Φλόιντ. Η κοινωνική της βάση είναι η Μαύρη μεσαία τάξη που επιδιώκει στην καλύτερη περίπτωση μια περιορισμένη μεταρρύθμιση του συστήματος, δηλαδή, τον μετασχηματισμό του φυλετικού καπιταλισμού σε καθαρό καπιταλισμό.

Μακροπρόθεσμα, η Μαύρη μεσαία τάξη αποτελεί εχθρό του Μαύρου προλεταριάτου: των ανέργων, των μισθωτών εργατριών, των εργατριών του σεξ κ.λπ. Οι πραγματικοί σύντροφοι και συνεργοί του Μαύρου προλεταριάτου είναι το λατινοαμερικάνικο και το λευκό προλεταριάτο, οι ιθαγενείς λαοί της Νήσου Χελώνας [της Γης σύμφωνα με τις παραδόσεις τους] και το διεθνές προλεταριάτο. Λίγοι σε αυτή τη χώρα φαίνεται να το έχουν καταλάβει μέχρι στιγμής, πόσο μάλλον τις πολιτικές και στρατηγικές συνέπειες που αυτό συνεπάγεται. Παρότι κανένα από αυτά τα προβλήματα δεν είναι καινούργιο, αξίζει να επιστρέψουμε σε αυτά για μία ακόμη φορά.

Η Μαύρη Μεσαία Τάξη

Υπήρχε πάντοτε τριβή μέσα στον αγώνα για τη Μαύρη απελευθέρωση γύρω από το ζήτημα της Μαύρης μεσαίας τάξης: γιατροί, δικηγόροι, καθηγητές, μανάτζερ και ιδιοκτήτες επιχειρήσεων. Όχι γύρω από την

ύπαρξή της αλλά γύρω από τον πολιτικό της ρόλο και την πολιτική της συμπεριφορά στον αγώνα ενάντια στη λευκή υπεροχή. Από πολλές απόψεις, η Μαύρη μεσαία τάξη δεν διαφέρει από τις υπόλοιπες μεσαίες τάξεις. Ολόκληρη η πολιτική της μεσαίας τάξης είναι στον πυρήνα της εκλογική, νομοθετική και ρεφορμιστική. Η στρατηγική της περιστρέφεται γύρω από την καλή της υπόληψη, την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας και, σε τελική ανάλυση, γύρω από την τήρηση των νόμων. Οι μεσαίες τάξεις πάντοτε νιώθουν ότι έχουν το δικαίωμα να αντιπροσωπεύουν και να μιλούν για λογαριασμό του αντίστοιχου σε αυτές προλεταριάτου. Υποστηρίζουν την πολυφυλετική ενότητα εντός της τάξης τους την ίδια στιγμή που χρησιμοποιούν την αφοσίωση στη φυλή για να προωθήσουν τις θέσεις τους μέσα στον φυλετικό καπιταλισμό. Όλες οι αναλύσεις της μεσαίας τάξης βλέπουν το προλεταριάτο είτε ως απειλή είτε ως θύμα. Καμία δεν αναγνωρίζει το προλεταριάτο ως επαναστατική τάξη. Τα λίγα μέλη της μεσαίας τάξης που αναγνωρίζουν τον επαναστατικό ρόλο του προλεταριάτου είτε εργάζονται για την καταστολή του ή, διαφορετικά, καταλήγουν να ενωθούν μαζί του στον αγώνα.

Το 1931, ο W.E.B. Du Bois υποστήριξε ότι όσο η νομοθεσία Jim Crow περιορίζει τις ευκαιρίες της Μαύρης μεσαίας τάξης, το Μαύρο προλεταριάτο και η Μαύρη μεσαία τάξη πρέπει να παλέψουν μαζί ενάντια στη λευκή υπεροχή. Ωστόσο, μέχρι τη δεκαετία του 1960, το κόμμα των Μαύρων Πανθήρων και η Λίγκα των Επαναστατών Μαύρων Εργατών είχαν ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η Μαύρη μεσαία τάξη και το Μαύρο προλεταριάτο είχαν διαχωριστεί. Με την κατάργηση των νόμων Jim Crow τη δεκαετία του 1960, ο κόσμος της Μαύρης μεσαίας τάξης βρήκε μια οδό προς την επι-

τυχία, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα ένα τεράστιο άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα σε αυτούς και τους απόκληρους γείτονές τους. Το κίνημα για την κατάργηση των νόμων Jim Crow δεν κατήργησε τον φυλετικό καπιταλισμό ή τον κατατρεγμό των μαύρων (anti-Blackness). Αντιθέτως, την ίδια στιγμή που άνοιξε νέους δρόμους για μια μικρή χούφτα μαύρων, αυτή τους η νίκη αποτέλεσε ταυτόχρονα μια συντριπτική ήττα για τη μεγάλη μάζα των Μαύρων προλετάρων που παρέμειναν εγκλωβισμένοι στις άθλιες συνθήκες ζωής τους, με τη μόνη διαφορά ότι οι χώροι εργασίας και οι γειτονιές τους βρίσκονται τώρα υπό τη διοίκηση και την αστυνόμευση της «νικηφόρας» Μαύρης μεσαίας τάξης. Από αυτή την άποψη, η Μαύρη μεσαία τάξη δεν ψεύδεται ολοκληρωτικά όταν προβάλλει τον εαυτό της ως κορύφωση του Κινήματος για τα Πολιτικά Δικαιώματα και της Μαύρης Δύναμης. Αυτές οι αντιφάσεις προϋπήρχαν των κινήματων της δεκαετίας του 1960 και δεν ξεκαθαρίστηκαν ποτέ σε ένα μαζικό επίπεδο από τότε. Η Μαύρη μεσαία τάξη υπήρξε και παραμένει μέχρι και σήμερα η αντίφαση του Κινήματος για την Απελευθέρωση των Μαύρων.

Η ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στη Μαύρη και τη λευκή μεσαία τάξη είναι *στρατηγική*: η Μαύρη μεσαία τάξη χρησιμοποιεί τους Μαύρους προλεταριακούς αγώνες για να προωθήσει τη δική της υπόθεση. Καθώς δεν είναι αρκετά ισχυρή για να προωθήσει από μόνη της την υπόθεσή της εκμεταλλεύεται τον φόβο για τις ταραχές και τις διαδηλώσεις για να προωθήσει τη δική της ατζέντα. Η Μαύρη μεσαία τάξη δεν μπορεί να διαχωριστεί πλήρως από τη μαχητική φάση της εξέγερσης επειδή έχει ανάγκη να χρησιμοποιήσει τις ταραχές και τη βία ως δυναμική απειλή απέναντι στην υπόλοιπη κοινωνία. Ταυτόχρονα, η Μαύρη μεσαία τάξη δεν μπορεί να ταυτιστεί με τις

ταραχές γιατί κάτι τέτοιο θα έρθει σε αντίφαση με την επιθυμία της να ενσωματωθεί στο καπιταλιστικό κράτος, του οποίου ο νόμος και η τάξη διασφαλίζουν την ύπαρξη της ατομικής ιδιοκτησίας.

Το αποτέλεσμα είναι μια συγχυσμένη και αντιφατική σχέση που χαρακτηρίζεται από μια τριπλή δυναμική: (i) η Μαύρη μεσαία τάξη πασχίζει να αποκτήσει τον πλούτο και την εξουσία της λευκής μεσαίας τάξης, (ii) ωστόσο για να το επιτύχει πρέπει να είναι διατεθειμένη να πειθαρχήσει το Μαύρο προλεταριάτο, (iii) με το οποίο εντούτοις μοιράζεται μια αίσθηση κοινής μοίρας, η οποία τροφοδοτείται από την ανικανότητα των λευκών να διακρίνουν τους φτωχούς Μαύρους της γειτονιάς του γκέτο από τους Μαύρους των προαστίων. Αυτή η τριπλή δυναμική εκφράζεται στο γενικό περιεχόμενο του κυρίαρχου ρεύματος των κινητοποιήσεων Black Lives Matter, στις οποίες οι ακτιβιστές που προέρχονται από τη μεσαία τάξη υποστηρίζουν ταυτόχρονα (i) το να σταματήσει η αστυνομία να μπερδεύει τη Μαύρη μεσαία τάξη με τους Μαύρους από το γκέτο, (ii) την αύξηση των κρατικών δαπανών για την κοινωνική αναπαραγωγή με την ελπίδα ότι περισσότεροι Μαύροι θα ανέλθουν στη Μαύρη μεσαία τάξη και (iii) τη δημιουργία περισσότερων θέσεων για τη Μαύρη μεσαία τάξη στα πανεπιστήμια, στα διοικητικά συμβούλια των επιχειρήσεων κ.λπ.

Ολόκληρο το κοινωνικό στρώμα της Μαύρης μεσαίας τάξης είναι έτοιμο να αποκομίσει οφέλη από τη δράση των Μαύρων προλετάρων. Τους επόμενους μήνες οι νίκες που η εξέγερση θα έχει επιφέρει θα πάρουν τη μορφή νέων και τιποτένιων θέσεων «ποικιλομορφίας», άσκοπα ακαδημαϊκά συνέδρια και άρθρα και θλιβερές αυξήσεις αποδοχών. Προς το παρόν, οι τρέχουσες κινητοποιήσεις πρέπει να διατηρήσουν την

παρασιτική τους σχέση με την αρχική Εξέγερση για τον Τζορτζ Φλόιντ. Μετά τη μαχητική φάση της εξέγερσης, οι κινητοποιήσεις έχουν περάσει σε μια φάση τύπου ζόμπι με την πραγματοποίηση ατελειώτων πορειών, οι οποίες συχνά διασχίζουν άδειους δρόμους και οδούς ταχείας κυκλοφορίας. Είναι σαν να μην είχαν πολιορκηθεί, σπαστεί και πυρποληθεί ποτέ τα αστυνομικά τμήματα. Η μια διαδήλωση διαδέχεται την άλλη χωρίς κανέναν συλλογισμό που να έχει νόημα πάνω στα γεγονότα που συνέβησαν την πρώτη εβδομάδα της εξέγερσης. Δεδομένου ότι το 2014 τα μπλοκαρίσματα των οδών ταχείας κυκλοφορίας μπήκαν στο τυπικό ρεπερτόριο του αγώνα ενάντια στην αστυνομία, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι οι «καμένες αστυνομικές διευθύνσεις» θα ανακαλούνται στη μνήμη ως η συμβολή της Μινεάπολις. Τα βήματα προς τα εμπρός που έγιναν στη Μινεάπολις έχουν θαφτεί κάτω από τις παρελάσεις που πραγματοποιούνται σε ολόκληρη τη χώρα, καθώς η Μαύρη ηγεσία ενισχύει την αντιδραστική διαίρεση ανάμεσα σε ειρηνικούς και βίαιους διαδηλωτές.

Η επαναστατική έναντι της ρεφορμιστικής πρακτικής για την κατάργηση [της αστυνομίας και των φυλακών]

Υπάρχουν δύο είδη κατάργησης [της αστυνομίας και των φυλακών]: η επαναστατική και η ρεφορμιστική. Η επαναστατική πρακτική συνίσταται στην αυτενέργεια του προλεταριάτου μέσα στον αγώνα που δίνει ενάντια σε ολόκληρη τη σωφρονιστική λογική του κράτους και του φυλετικού καπιταλισμού. Αυτή η πρακτική περιλαμβάνει την πυρπόληση αστυνομικών τμημάτων, το σπάσιμο μπατσικών, την επίθεση σε αστυνομικούς και την αναδιανομή αγαθών από τα καταστήματα Target και Versace. Η το-

ποθέτηση υπέρ της επαναστατικής κατάργησης βρίσκεται σε συμμαχία με τον επαναστατικό αντικαπιταλισμό, καθώς αντιλαμβάνεται ότι η κατάργηση είναι δυνατή μόνο όταν συνδέεται με τον αντικαπιταλισμό, με τον αντικρατισμό, τον αντι-ιμπεριαλισμό, την αντι-ομοφοβία και την αντι-πατριарχία. Οι φυλακές πρέπει να καταργηθούν αλλά εξίσου πρέπει να καταργηθούν και τα σχολεία, οι κοινωνικοί λειτουργοί, η στρατιά των ιδρυμάτων της μεσαίας τάξης και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Η δυναμική για επέκταση που εκφράζει η έννοια της κατάργησης δεν πρέπει επομένως να σταματήσει στην αστυνομία αλλά πρέπει να προχωρήσει στην επίθεση στον φράχτη που χωρίζει τις λεγόμενες Ηνωμένες Πολιτείες από το Μεξικό, πρέπει να προχωρήσει στην επίθεση στα κέντρα κράτησης, στα δικαστήρια και στην αχανή υποδομή του σωφρονιστικού κράτους και του καπιταλισμού.

Η πρακτική της επαναστατικής κατάργησης έφτασε γρήγορα σε ένα σημείο καμπής κατά την πρώτη εβδομάδα της εξέγερσης και αναζωπυρώθηκε πάλι στις 25 Ιουλίου, την περασμένη εβδομάδα. Στο ενδιάμεσο διάστημα, η πρακτική της επαναστατικής κατάργησης παραμερίστηκε σε μεγάλο βαθμό από μια ρεφορμιστική πρακτική, ένα ρεύμα που σε μεγάλο βαθμό καθορίζεται από τη δραστηριότητα και την πολιτική των επαγγελματιών ακτιβιστών, των ΜΚΟ, των δικηγόρων και των πολιτικών και ασχολείται κυρίως με την «αποχρηματοδότηση» [της αστυνομίας] και με τροποποιήσεις της πολιτικής και της νομοθεσίας. Αυτή η οπτική συνεχίζει να θεωρεί βασικούς πρωταγωνιστές της ιστορίας τους πολιτικούς, απέναντι στους οποίους τοποθετείται ως ομάδα πίεσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ρεφορμιστική τοποθέτηση εξαφανίζει τους προλετάριους από το πεδίο του αγώνα.

Παρόλο που είναι σωστό να στιγματίζεται η αισχρή αδικία που αποτελεί το δυσανάλογο μεγάλο ύψος των προϋπολογισμών της αστυνομίας έναντι των δαπανών για υγεία, υποδομές, σχολεία και άλλες υπηρεσίες, οι προτάσεις για «αποχρηματοδότηση» της αστυνομίας δεν σημαίνουν τίποτα περισσότερο από μετακίνηση χρημάτων από ένα κομμάτι του κράτους σε ένα άλλο. Επιπλέον, ακόμα και όταν η ρεφορμιστική τοποθέτηση αρχίζει να σκέφτεται την κατάργηση της αστυνομίας, όπως συμβαίνει τώρα στη Μινεάπολις, δεν φαίνεται να μπορεί να συλλάβει ότι η αστυνομία δεν μπορεί να καταργηθεί διά νόμου. Η ρεφορμιστική τοποθέτηση για την κατάργηση [της αστυνομίας] δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι η κατάργηση της δουλείας πραγματοποιήθηκε μόνο και πάντοτε από πραγματικούς ή επαπειλούμενους επαναστατικούς πολέμους. Η συντομότερη οδός για τη διάλυση της αστυνομίας και των φυλακών περνάει πάντα μέσα από την εξέγερση, όπως είδαμε πέρυσι όταν η εξέγερση στην Αϊτή οδήγησε στο άδειασμα ολόκληρων φυλακών. Η εξέγερση αποτελεί το κεντρικό στοιχείο της επαναστατικής κατάργησης [της αστυνομίας και των φυλακών].

Δεδομένης της ανάδυσης σε ολόκληρη τη χώρα της επαναστατικής πρακτικής για την κατάργηση της αστυνομίας και των φυλακών, με επιθέσεις στα γραφεία του Υπουργείου Εσωτερικής Ασφάλειας και με πυρπόληση δικαστηρίων, η ρεφορμιστική τοποθέτηση αποτελεί άμεση επίθεση σε αυτά τα πιο μαχητικά μέσα κατάργησης. Στη Μινεάπολις, η σχέση και η ένταση ανάμεσα στη ρεφορμιστική και την επαναστατική πρακτική για την κατάργηση της αστυνομίας και των φυλακών είναι πιο τεταμένη από οπουδήποτε αλλού. Οι ρεφορμιστές προετοιμάζονταν για χρόνια στη Μινεάπολις και η εξέγερση τους προσέφερε τη δύ-

ναμη να αναλάβουν πρωτοβουλίες. Αυτό που ξεκίνησε ως ολική επίθεση στις δυνάμεις του νόμου και της τάξης στη Μινεάπολις έχει από τότε μετασχηματιστεί σε μια πληθώρα ανώδυνων πολιτικών πρότζεκτ. Καθώς υποχωρεί το Μαύρο προλεταριάτο, ο Μαύρος επαγγελματίας ακτιβιστής έρχεται στο προσκήνιο έως ότου όλα γίνουν και πάλι ωραία και καλά.

ΜΚΟ και ακαδημαϊκοί

Οι μαύρες μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) συμπεριλαμβανομένων των ομάδων του Κινήματος Black Lives Matter έπαιξαν κεντρικό ρόλο σε αυτή την εκστρατεία της αντιεξέγερσης. Η κοινωνική τους βάση δεν είναι το Μαύρο προλεταριάτο, αλλά η Μαύρη μεσαία τάξη και –κυριότερα– η λευκή αστική τάξη, με τη μεσολάβηση των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Προκειμένου να αφομοιώσει το κίνημα, η αστική τάξη ρίχνει λεφτά στα προβλήματα που δημιουργούνται από τον φυλετικό καπιταλισμό. Έχουν βρει στις ΜΚΟ μια πρόθυμη ομάδα ανθρώπων που ευχαρίστως αποδέχονται τα δολάρια τους. Το χρήμα πέφτει από τον ουρανό: αν είσαι Μαύρος, ανήκεις στη μεσαία τάξη και μπορείς να πεις Black Lives Matter τρεις φορές, το χρήμα εμφανίζεται μαγικά στην τσέπη σου. Αν και οι εν λόγω ΜΚΟ διαφοροποιούνται πολιτικά μεταξύ τους, τείνουν να έχουν μικρή ή καθόλου εμπειρία από αγώνες, κανένα συγκεκριμένο ενδιαφέρον για τα κινήματα και εν τέλει κανένα ενδιαφέρον για την ανατροπή του φυλετικού καπιταλισμού. Είναι απλώς μια αντανάκλαση των διάφορων παράσιτων που πίνουν το αίμα του ιστορικού αγώνα των Μαύρων προλετάρων. Δεν μπορούν να δώσουν καμία μακροπρόθεσμη λύση και είναι απίθανο ότι κάποια από αυτές θα ηγηθεί πραγματικά του κινήματος, καθώς δεν έχουν καμία

κοινωνική βάση. Ωστόσο, καθώς το κίνημα που γέννησε η Εξέγερση για τον Τζορτζ Φλόιντ είναι νέο, πολλοί από όσους συμμετέχουν σε αυτό εύκολα μπορεί να μπερδευτούν, συνεχίζοντας να δείχνουν μια δουλοπρεπή προθυμία να ακολουθήσουν οποιοδήποτε Μαύρο άτομο εμφανιστεί με μια ντουντούκα. Παρόλο που είναι αναπόφευκτο ότι ορισμένοι ακτιβιστές των ΜΚΟ θα διαχωριστούν από τις ομάδες τους και θα ενωθούν με τα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία του κινήματος, οποιοσδήποτε στρατηγικός προσανατολισμός επικεντρώνει στη δυνητική τους ενέργεια είναι λανθασμένος. Το να περιμένει κανείς τη ριζοσπαστικοποίηση των ΜΚΟ είναι να σαν περιμένει τη ριζοσπαστικοποίηση των συνδικάτων. Με κάποιο τρόπο θα πρέπει οι ΜΚΟ να πεταχτούν έξω από το κίνημα.

Και τι γίνεται με τους επονομαζόμενους «επαναστάτες Μαύρους διανοούμενους»; Καθώς ο όρος «επαναστάτης» δεν έχει νόημα σε μη επαναστατικές περιόδους και η περιορισμένη πρακτική του «διανοούμενου» καθίσταται άκυρη σε επαναστατικές περιόδους, βρισκόμαστε μπροστά σε μια αντίφαση εν τοις όροις. Ενώ σε μη επαναστατικές περιόδους οι δραστηριότητες των ακαδημαϊκών διανοούμενων αντανakλούν τον κανονικό καπιταλιστικό καταμερισμό εργασίας ανάμεσα σε διανοητικά και χειρωνακτικά εργαζόμενους, σε στιγμές εξέγερσης ο καταμερισμός εργασίας τείνει να καταρρεύσει και να αναδιαταχθεί, έτσι που πολλοί προλετάριοι βρίσκονται ξαφνικά να συμμετέχουν σε δραστηριότητες ανάγνωσης, συγγραφής και διατύπωσης θεωρίας που πρωτίτερα ήταν το αποκλειστικό έργο των διανοούμενων.

Ας το πούμε καθαρά: η Εξέγερση για τον Τζορτζ Φλόιντ είναι το νέο κριτήριο σε σχέση με το οποίο όλες οι θεωρίες και όλες οι πολιτικές τάσεις πρέπει να κριθούν. Όχι

σε σχέση με τις απαιτήσεις για την κατάληψη μόνιμης πανεπιστημιακής θέσης ή με τις απαιτήσεις των ακαδημαϊκών περιοδικών ή μιας κοινότητας αποκαλούμενων λογίων, αλλά μέσα στη φωτιά του προλεταριακού αγώνα. Θα πρέπει να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των ταραχών, των απεργιών, των καταλήψεων, των μπλοκαρισμάτων, των εξεγέρσεων, του πολέμου και της επανάστασης. Και από αυτή την άποψη, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι τα αποτελέσματα μέχρι στιγμής είναι καταστροφικά. Ο Μαύρος Μαρξισμός, ο Αφροπεσιμισμός, ο Μαύρος Αναρχισμός και ο Μαύρος Φεμινισμός έχουν όλα δοκιμαστεί σε αυτή την εξέγερση και έχουν όλα αποτύχει. Οι εν λόγω θεωρίες είχαν ελάχιστη ή και καμία σοβαρή επίδραση στο Μαύρο προλεταριάτο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι εν λόγω διανοούμενοι προώθησαν την καριέρα τους μιλώντας για λογαριασμό ΜΚΟ που συμμετείχαν στην εκστρατεία της αντιεξέγερσης, οι οποίες με μεγάλη προθυμία τους προσφέρουν χρηματικές αμοιβές.

Τι συνέβη στη Μαύρη επαναστατική θεωρία; Για περισσότερα από πενήντα χρόνια οι θεωρίες κρύβονται μέσα στον ακαδημαϊκό χώρο. Το πανεπιστήμιο έχει εμπορευματοποιήσει καθολικά τη Μαύρη ριζοσπαστική σκέψη, κάτι που τη διαχώρισε από τους Μαύρους προλετάριους καθορίζοντας ποιος θα έχει πρόσβαση σε αυτή και ποιος θα είναι σε θέση να καταλάβει την πυκνή και αμβλεία γλώσσα της. Τα ζητήματα και τα ερωτήματα που μετράνε για τον Μαύρο προλετάριο δεν αντιμετωπίζονται με τους όρους, τις έννοιες και τις παραδόσεις του Μαύρου προλεταριάτου αλλά αντιθέτως συζητούνται με την πολύ πιο περιορισμένη και ρεφορμιστική ακαδημαϊκή ορολογία. Καμιά ιδέα στην ακαδημία δεν λογοδοτεί απέναντι στο Μαύρο προλεταριάτο, απέναντι στο οποίο μια μόνιμη πανεπιστημιακή

θέση προσφέρει απόλυτη προστασία στον ριζοσπάστη ακαδημαϊκό. Αυτή η έλλειψη λογοδοσίας προστατεύει τις παρωχημένες και άχρηστες ιδέες, επιτρέποντας σε σκοτισμένες παλιές θεωρίες που έχουν εδώ και πολύ καιρό ηττηθεί μέσα στην πραγματική ταξική πάλη να συνεχίσουν να επιβιώνουν εντός της ακαδημίας, μετατρεπόμενες σε νεκρό βάρος στον νου του κινήματος.

Αυτό σταματά τώρα. Η πλήρης ισχύς μιας εξέγερσης έχει καθαρίσει τα συντρίμια με έναν τρόπο που η κριτική δεν θα μπορούσε ποτέ να επιτύχει. Παρόλο που η πολιτική σταθεροποίηση της εξέγερσης κλίνει προς το παρόν προς τους Μαύρους υποστηρικτές της αντιεξέγερσης, η Εξέγερση για τον Τζορτζ Φλόιντ επέτρεψε στην επόμενη γενιά Μαύρων επαναστατών από το προλεταριάτο, καθώς επίσης και σε ορισμένους αποστάτες από τη μεσαία τάξη, να αναδυθούν και να αντιληφθούν τον εαυτό τους. Στους επόμενους μήνες και χρόνια, πρέπει να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να τους βοηθήσουμε να ξεφορτωθούν τον ψευδή διαχωρισμό διανοητικής και επαναστατικής δραστηριότητας που εδώ και πολύ καιρό μαστίζει τα κινήματά μας.

Συμπέρασμα

Για να καταργηθεί κάποτε ο καπιταλισμός, για να γεννηθεί κάποτε ένα απελευθερωτικό κομμουνιστικό μέλλον, το προλεταριάτο πρέπει να αυτοχειραφετηθεί διά της βίας από την εξάρτησή του από την αστική κοινωνική τάξη. Αλλά προτού ο ανταγωνισμός μπορέσει να φτάσει σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μια ακόμα μάχη, στην οποία το Μαύρο προλεταριάτο θα ξεκαθαρίσει πολιτικά και υλικά τους λογαριασμούς του με τη Μαύρη μεσαία τάξη. Αυτό δεν είναι κάτι καινούριο αλλά κάτι το οποίο έπρεπε να αντιμετωπιστεί σε κάθε

επανάσταση στην οποία συμμετείχαν Μαύροι. Μέχρι στιγμής το Μαύρο προλεταριάτο έχει χάσει όλες αυτές τις μάχες, με αποτέλεσμα έναν καπιταλισμό και ένα κράτος με μακιγιάζ blackface.

Αν η Μαύρη μεσαία τάξη έχει καταφέρει να διεξάγει την εκστρατεία αντιεξέγερσης με τόση αποτελεσματικότητα, αυτό εν μέρει οφείλεται στο γεγονός ότι έχει καταλάβει κεντρικές θέσεις στο κράτος. Η Lori Lightfoot στο Σικάγο, η Keisha Lance Bottoms στην Ατλάντα, ο Chokwe Antar Lumumba στο Τζάκσον και ο Bernard Young στη Βαλτιμόρη αποτελούν απλώς μερικά παραδείγματα ενός φιλόδοξου διευθυντικού στρώματος που έχει συνειδηση των ταξικών του συμφερόντων με έναν τρόπο που το Μαύρο προλεταριάτο δεν έχει ακόμα κατακτήσει. Φοιτούν στις καλύτερες σχολές της χώρας, πράγμα που τους επιτρέπει να κινητοποιήσουν αυτό το είδος κυνικών επιχειρημάτων που είναι αναγκαία για τη συγκρότηση ενός ρεφορμιστικού και αντιεξεγερτικού προγράμματος.

Οι μεσαίες τάξεις έχουν τα πανεπιστήμιά τους, τις εκλογές τους, τις επιχειρήσεις τους και άλλους θεσμούς για να αναπτύξουν τη δική τους εκδοχή της συμμαχίας του ουράνιου τόξου. Το προλεταριάτο αποκλείεται από τη διαδικασία.

Το Μαύρο προλεταριάτο μπορεί να ηγηθεί και να πυροδοτήσει τον αγώνα αλλά δεν θα κερδίσει καμία αποφασιστική μάχη χωρίς συνεργούς στο λευκό και το λατινοαμερικάνικο προλεταριάτο και τους ιθαγενείς λαούς. Καθώς απαλλοτριώνε όσα περισσότερα καταστήματα μπορούσε, το Μαύρο προλεταριάτο αγωνίστηκε μαζί με άλλους προλετάριους. Για μια εβδομάδα χτίστηκε μια οργανική συμμαχία καθώς διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες έλουζαν με φωτιά την αστυνομία και αναδιένειμαν τα αγαθά σε ολόκληρη τη Νήσο της Χελώνας .

Ωστόσο, αυτές οι οργανικές συμμαχίες δεν οδηγούν αυτόματα σε πιο μόνιμες συμμαχίες. Οι τεράστιες εκρήξεις αλληλεγγύης στις ταραχές και τους ξεσηκωμούς τείνουν γρήγορα να υποχωρήσουν προς τις ανταγωνιστικές σχέσεις ανάμεσα στους προλετάριους αμέσως μετά. Άλλωστε, το να μοιραστείς μια στιγμή μάχης δεν είναι το ίδιο πράγμα με τη σφυρηλάτηση μακροπρόθεσμης εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης. Τι είναι πιο πραγματικό, μια εβδομάδα ενότητας ή μια ζωή προλεταριακής σύγκρουσης του ενός με τον άλλον;

Το Μαύρο προλεταριάτο βρίσκεται σε ανταγωνισμό με τους άλλους προλετάριους για θέσεις εργασίας, στέγη καθώς και για άλλους σπάνιους πόρους. Οι αντίστοιχες μεσαιές τάξεις υπόσχονται να εξασφαλίσουν αυτά τα αγαθά στον βαθμό που οι Μαύροι προλετάριοι θα συνεχίσουν να ψηφίζουν Μαύρους πολιτικούς, οι Λατινοαμερικάνοι Λατινοαμερικάνους κ.ο.κ. Παρόλο που αυτή η λογική αποτελεί αδιέξοδο για την προλεταριακή πολυφυλετική αλληλεγγύη, εξυπηρετεί βραχυπρόθεσμους στόχους που συχνά είναι δύσκολο να αψηφήσει κόσμος που είναι απόκληρος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εύθραυστη ενότητα που σχηματίζεται σε στιγμές εξέγερσης διαλύεται στις διαχωρισμένες κοινωνικές σχέσεις της καθημερινής ζωής. Οι προλετάριοι αναπτύσσουν σποραδικά αλληλεγγύη σε καθημερινό επίπεδο μεταξύ τους αλλά συνολικά στερούνται των μηχανισμών και των θεσμών για να αναπτύξουν αυτή την ενότητα εντός του φυλετικού καπιταλισμού. Γι' αυτό οι επιθέσεις στις υποδομές του καπιταλισμού είναι τόσο κεντρικές και γι' αυτό οι νέοι χώροι κοινωνικής αναπαραγωγής έχουν τόσο ζωτική σημασία.

Εντούτοις, το στοίχημα που πρέπει να βάλουμε είναι ότι η εξέγερση άλλαξε το προλεταριάτο. Πρέπει να πιστέψουμε

στην πιθανότητα ότι οι καθημερινές σχέσεις έχουν επίσης αρχίσει να αλλάζουν. Αυτή είναι μια υπόθεση, η οποία πρέπει να δοκιμαστεί στη μάχη.

Τελικά, κάποια ευρύτερη διαδικασία κρίσης –ο πόλεμος, η οικονομική κρίση, η πανδημία, η οικολογική καταστροφή– θα απαιτηθεί προκειμένου να προωθηθεί η στρατηγική ενότητα ανάμεσα στις διαφορετικές φυλετικοποιημένες ομάδες προλετάρων. Χωρίς να φετιχοποιούμε τις οργανώσεις, ορισμένες οργανωτικές μορφές θα χρειαστούν για την αποκρυστάλλωση και την πύκνωση αυτής της συμμαχίας. Το προλεταριάτο θα πρέπει να αναπτύξει τα δικά του ταξικά-φυλετικά-έμφυλα συμφέροντα ταυτόχρονα ενάντια στη Μαύρη και τη λευκή μεσαία τάξη μέσα από τη δράση, την οργάνωση και το πρόγραμμά του.

Από την οικονομική κρίση του 2007/2008 και μετά, ολόκληρος ο κόσμος έχει εισέλθει σε μια περίοδο μαζικών αγώνων. Πρόκειται για μια άνιση διαδικασία, πρώτα η εξέγερση στην Ελλάδα, μετά η Αραβική Άνοιξη, αργότερα οι εξεγέρσεις στο Marikana [στη Ν. Αφρική] και την Αϊτή και, αντιστοίχως, μορφές αντεπανάστασης και αντιεξέγερσης ως πλευρά αυτής της διαδικασίας. Η Εξέγερση για τον Τζορτζ Φλόιντ είναι κομμάτι αυτής της συνεχιζόμενης διαδικασίας αγώνα ενάντια στην ακραία ανισότητα, στην αστυνομική βία και άλλες μορφές καταπίεσης. Σήμερα τονίζω την ήττα και την υποχώρηση γιατί αυτά έχουμε άμεσα να αντιμετωπίσουμε. Ωστόσο, πολύ σύντομα, το κίνημα θα επιτεθεί ξανά, διότι δεν θα υπάρχει άλλη επιλογή. Η ήττα είναι προσωρινή, ο αγώνας είναι μόνιμος.

30 Ιουλίου 2020

Βιβλιογραφία

Παρόλο που στο κείμενο δεν κάνω καμία παραπομπή, η επιχειρηματολογία και η ανάλυσή μου έχει διαμορφωθεί από τα ακόλουθα έργα:

Bitterly Divided του David Williams

Force and Freedom της Kellie Carter Jackson

The Black Jacobins του C.L.R. James

How Europe Underdeveloped Africa του Walter Rodney

Black Reconstruction του W.E.B. Du Bois

The Revolution Will not be Funded του INCITE

Black Awakening in Capitalist America του Robert L. Allen

Black Marxism του Cedric Robinson

Top Down της Karen Ferguson

Πώς θα μπορούσαμε να το κάνουμε;

Idris Robinson

Μετάφραση: Αντίθεση

Θέλω να ξεκινήσω χαιρετίζοντας τα γεγονότα της χθεσινής νύχτας,¹ την εργατική τάξη της πόλης του Σιάτλ, τους εξεγερμένους της πόλης του Σιάτλ. Πραγματικά ενθουσιάστηκα με αυτό που είδα και γι' αυτό είμαι εδώ, για να νιώσω αυτή τη δόνηση. Θέλω επίσης να στείλω την αλληλεγγύη μου στους συντρόφους στην Ελλάδα γιατί μου έδωσαν το 2008 τη δυνατότητα να βιώσω την εμπειρία της εξέγερσης για πρώτη φορά. Τα διδάγματα που πήρα και οι εμπειρίες που αποκόμισα έχουν φανεί πολύτιμες στην παρούσα συγκυρία, παρόλο που βρισκόμαστε σε ένα πολύ διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον. Επιπλέον, ένας σύντροφος δολοφονήθηκε πρόσφατα στην Ελλάδα από την αστυνομία. Πεσόντα σύντροφος Βασίλη Μάγγο, αναπαύσου εν δυνάμει.

Είναι απαραίτητο να εξηγήσω με λίγα λόγια τον τίτλο της ομιλίας μου. Αποτελεί αναφορά στον Τσερνισέφσκι² και στο μυθιστόρημα που έγραψε μέσα στις φυλακές της Τσαρικής Ρωσίας. Ο Λένιν δανείστηκε αυτόν τον τίτλο και τον χρησιμοποίησε στην μπροσούρα που έγραψε το 1902,³ η

οποία δίνει απαντήσεις στα ζητήματα που ο ίδιος χαρακτηρίζει ως «φλέγοντα για το κίνημα». Ποια είναι η σημασία της συγκρότησης ενός κόμματος-πρωτοπορία; Πώς μεταδίδεται η συνείδηση από το κόμμα-πρωτοπορία στην εργατική τάξη; Πώς προχωράμε πέρα από τις απεργίες προς έναν καθολικό επαναστατικό πολιτικό αγώνα; Και τα λοιπά. Πολύ αργότερα, το 2001, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της γαλλικής συλλογικότητας *Tiqqun*⁴ ένα κείμενο με τίτλο «Πώς να το κάνουμε;». Η εστίαση του κειμένου της *Tiqqun* μετατοπίστηκε από τους στόχους και τους σκοπούς στα μέσα και τις τεχνικές του αγώνα. Αντί να συλλογίζονται πάνω στους στόχους, συλλογίζονταν πάνω στα μέσα που θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε.

Η στόχευσή μου εδώ δεν είναι τόσο φιλόδοξη. Όσον αφορά τη γραμματική δομή του τίτλου, «πώς θα μπορούσαμε να» (might should), που ακολουθεί τη νότια διάλεκτο – προσπάθησα να «Μαυρίσω» λιγάκι τον τίτλο. Αλλά είναι επίσης κυριολεκτική, διότι οι θέσεις και οι προτάσεις που θα αναπτύξω έχουν έναν δοκιμαστικό χαρακτήρα. Δεν έχω κανένα πρόβλημα να κάνω τελείως λάθος σ' οτιδήποτε θα πω σήμερα, αρκεί όσα θα πω να αποτελέσουν το έναυσμα για μια βαθύτερη και πιο εκτεταμένη συζήτηση πάνω στο ζήτημα της στρατηγικής. Αυτό που πραγματικά θέλω

1. (σ.τ.μ.) Ο σύντροφος αναφέρεται εδώ στις ταραχές της 19^{ης} Ιουλίου του 2020 στο Σιάτλ, κατά τις οποίες οι διαδηλωτές επιτέθηκαν σε ένα αστυνομικό τμήμα και έσπασαν και λεηλάτησαν καταστήματα της Amazon και της Starbucks. <https://youtube.com/watch?v=67D8HZh4BOI>

2. Ν. Τσερνισέφσκι, *Τι να κάνουμε*, Τόπος, 2013.

3. Β. Λένιν, *Τι να κάνουμε; Τα φλέγοντα ζητήματα του κινήματός μας*, Σύγχρονη Εποχή, 2013.

4. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://voidnetwork.gr/2012/07/18/how-is-it-to-be-done-by-tiqqun/>

να κάνω είναι να ανοίξω αυτή τη συζήτηση και να την αφήσω σε ένα σημείο ώστε ο κόσμος να μπορεί να εμπλακεί σε αυτή όπως το κρίνει καλύτερα και να την προχωρήσει περαιτέρω. Ταυτόχρονα, θέλω να γίνει ένας ειλικρινής διάλογος. Κυριαρχεί μια στάση κυνισμού, μηδενισμού και δημοκρατικής ηθικολογίας που εμποδίζει την ανάπτυξη της εξέγερσης. Και νομίζω ότι η ώρα είναι τώρα: βιώνουμε μια εξέγερση τέτοιας κλίμακας την οποία πολλοί από εμάς δεν έχουμε ξαναζήσει. Ακόμα και σε σύγκριση με την Ελλάδα, το πράγμα έχει πάει πολύ μακρύτερα. Πολύ περισσότεροι άνθρωποι έχουν γίνει μάρτυρες σε αυτόν τον αγώνα από όσους έπεσαν στην εξέγερση στην Ελλάδα. Έφτασε η ώρα για στρατηγική σκέψη και αναστοχασμό.

Μου φαίνεται βέβαια αλλόκοτο ότι βρίσκομαι στη θέση να το λέω αυτό στην Αμερική, την πιο αντεπαναστατική χώρα στην υδρόγειο. Αλλά θα πρέπει να αλλάξουμε τον προσανατολισμό μας και να πάροουμε στα σοβαρά αυτά τα ερωτήματα. Τα διακυβεύματα έχουν ανέβει σε υψηλότερο επίπεδο και είναι πλέον εξαιρετικά μεγάλα. Είναι ώρα να σκεφτούμε σοβαρά σε σχέση με αυτά.

1. Μια μαχητική εξέγερση ξέσπασε πραγματικά σε ολόκληρη τη χώρα. Η προοδευτική πλευρά της αντιεξέγερσης επιδιώκει τη διάψευση και την αποδόμηση αυτού του γεγονότος.

Το προφανές δεν είναι πάντοτε τόσο προφανές. Όλοι το είδαμε. Όλοι είδαμε τι συνέβη μετά τη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ. Αυτό που συνέβη ήταν μια εξαιρετικά βίαιη και καταστροφική εξέγερση. Ήταν ένα φαινόμενο που όμοιό του δεν είχαμε ξαναδεί στην Αμερική τα τελευταία 40 ή 50 χρόνια. Πολύ λίγοι από εμάς έχουν βιώσει ένα γεγο-

νός τόσο μεγάλου μεγέθους: η αστυνομική διεύθυνση πυρπολήθηκε αμέσως στη Μινεάπολις και μετά η φωτιά επεκτάθηκε σε ολόκληρες πόλεις – Νέα Υόρκη, Ατλάντα, Όκλαντ, Σιάτλ. Γρήγορα άρχισε να γίνεται σύγκριση με τις ταραχές που ακολούθησαν τη δολοφονία του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Ωστόσο, θεωρώ ότι αυτή τη φορά έχουμε πάει μακρύτερα, ότι το 2020 ήταν πιο σκληρό από το 1968 και ακόμα τα πράγματα δεν έχουν τελειώσει.

Παρόλα αυτά, οι ρεφόρμες έχουν το θράσος να υποστηρίζουν ότι όλα αυτά δεν συνέβησαν στην πραγματικότητα ποτέ. Προσπαθούν να εξαφανίσουν τα φλεγόμενα μαπατσικά, να σβήσουν από τη μνήμη τα φλεγόμενα αστυνομικά τμήματα, σαν αυτά να μην συνέβησαν ποτέ. Ακούω την ίδια κασέτα ξανά και ξανά: κάποιος βγαίνει στις ειδήσεις, ένας πολιτικός ακτιβιστής δίνει μια ομιλία και τους ακούμε να λένε πράγματα του τύπου «οι διαδηλώσεις ήταν ειρηνικές και μη-βίαιες, έμειναν μέσα στα όρια του νόμου και της τάξης». Όχι: οι πυροβολισμοί εναντίον μπάτσων στο Σεντ Λούις δεν είναι μέσα στα όρια του νόμου και της τάξης. Και κάνουν ό,τι μπορούν για να εξαφανίσουν τα γεγονότα. Αναρωτιέται κανείς σε ποιον πλανήτη ζουν αν θεωρούν ότι ένα πυρπολημένο αστυνομικό τμήμα βρίσκεται μέσα στα πλαίσια της ευγένειας.

Αυτή η εξαπάτηση είναι κάτι το οποίο πρέπει να σκεφτούμε. Σε τελική ανάλυση αυτό που συμβαίνει ξεπερνά την εξαπάτηση. Ενώνει πραγματικά όλους τους προοδευτικούς φιλελεύθερους που φλυαρούν πάνω στο τι έχει συμβεί κατά τη διάρκεια του περασμένου καλοκαιριού. Από τους Δημοκρατικούς υποστηρικτές του Μπάιντεν μέχρι ουσιαστικά όλα τα συστημικά ΜΜΕ, που δεν συνδέονται με το Fox News, και τους ανθρώπους της οργάνωσης Black Lives Matter™, η ατζέντα που προωθούν εί-

ναι ο ισχυρισμός ότι η εξέγερση δεν συνέβη. Διάβασα μέχρι και μια πρόσφατη έρευνα από κάποια εταιρεία συμβούλων που προσπαθούσε να αποδείξει με ποσοτικές μεθόδους ότι «οι διαδηλώσεις είχαν έναν εξαιρετικά ήπιο χαρακτήρα».⁵

Ό,τι δεδομένα και γραφικές παραστάσεις και να φτιάξουν, τίποτα δεν θα διαγράψει το γεγονός ότι περιπολικά τυλίχτηκαν στις φλόγες σε δεκάδες αμερικανικές πόλεις. Γιατί λοιπόν αισθάνονται οι φιλελεύθεροι την ανάγκη να κάνουν τέτοιες απίστευτες λοβιτούρες προκειμένου να εξαφανίσουν αυτή την εξέγερση και αυτόν τον ξεσηκωμό; Γιατί μόνο η πιο βίαιη πτέρυγα του νόμου και της τάξης –π.χ. ο εισαγγελέας William Barr– είναι σήμερα η μοναδική φωνή που είναι πρόθυμη να αναγνωρίσει ότι έγινε εξέγερση; Πρέπει να σκεφτούμε σοβαρά πάνω σε αυτά τα ερωτήματα.

Το ζήτημα που τίθεται πάει παραπέρα από απλώς μια στιγμιαία απώλεια της λογικής: πρόκειται για μια στρατηγική άρνησης, μια *κατεξοχήν* αντιεξεγερτική στρατηγική μεταρρύθμισης.

Ασυνείδητα, οι φιλελεύθεροι αναγνωρίζουν ότι η εξέγερση συνέβη. Δεν μπορούν να αγνοήσουν τις βιτρίνες που έσπασαν στο Σιάτλ χτες. Αλλά αυτό που επιδιώκουν είναι να υποβαθμίσουν τη σημασία αυτών των γεγονότων που σημαίνουν τόσο πολλά για εμάς και τα οποία προσπαθούμε πάντα να προωθήσουμε. Θέλουν να τα επιβεβαιώσουν και να υπερθεματίσουν αλλά

προς μια διαφορετική κατεύθυνση. Σε τελική ανάλυση, αυτό που θέλουν είναι να μπλοκάρουν τις δυνατότητες που δημιουργήσε η εξέγερση, να μας αποτρέψουν από το να προχωρήσουμε την εξέγερση πιο μακριά. Όπως όλοι οι δημοκρατικοί φιλελεύθεροι ρεφορμιστές, αυτό που προσπαθούν να κάνουν είναι να εκμεταλλευτούν το ξέσπασμα προκειμένου τα πράγματα να αλλάξουν, αλλά μόνο *λίγο* – δηλαδή καθόλου.

Υπάρχει επίσης ένα ηθικό στοιχείο σε αυτό, ένα βαθύ πρόβλημα ηθικής. Η πτέρυγα της αντιεξεγερσης είναι μονάχα ένας ακόμα τρόπος που έχουν βρει όσοι στοιχίζονται πίσω από το σύστημα για να διαχειριστούν και να εκμεταλλευτούν τους θανάτους των Μαύρων. Πρέπει να θυμηθούμε (και θα επανέλθω σε αυτό αργότερα) ότι δεκάδες νέα μαύρα παιδιά έχασαν τη ζωή τους στην εξέγερση και ότι οι ακτιβιστές, οι «αφυπνισμένοι» (woke) δημοσιογράφοι, οι προοδευτικοί πολιτικοί όλων των αποχρώσεων και ακόμη και οι αποκαλούμενοι BLM ακτιβιστές αποκομίζουν όφελος από τον θάνατό τους. Αυτή είναι μια ιστορία χωρίς τελειωμό στην αμερικανική κοινωνία και δεν θα σταματήσει τώρα αν δεν κάνουμε κάτι γι' αυτό.

Αρνούμενοι τα γεγονότα, επιδιώκουν να συσκοτίσουν την επαναστατική αλήθεια που διακηρύσσεται στον δρόμο. Θέλουν να σβήσουν το παρόν που δημιουρήσαμε. Θέλουν να απομυζήσουν την ενέργειά μας ενώ προτείνουν επιφανειακές κατευναστικές μεταρρυθμίσεις για να διαφυλάξουν το σύστημα. Η ιστορία της Αμερικής είναι η ιστορία των προσπαθειών μεταρρύθμισης των φυλετικών σχέσεων. Αν δεν το έχουν καταφέρει μέχρι τώρα, δεν θα το καταφέρουν ποτέ.

Ό,τι κάνουν, όποιες μικρές αλλαγές κι αν φέρουν, πάντοτε θα παραμένει μια ακόρεστη ορμή για κακοποίηση και δολο-

5. «From coastal cities to rural towns, breadth of George Floyd protests – most peaceful – captured by data», *USA Today*, 10 Ιουνίου 2020 ([usatoday.com/story/news/politics/2020/06/10/george-floyd-black-lives-matter-police-protests-widespread-peaceful/5325737002/](https://www.usatoday.com/story/news/politics/2020/06/10/george-floyd-black-lives-matter-police-protests-widespread-peaceful/5325737002/)) και «Interactive Map: Protests in wake of George Floyd killing touch all 50 states», ([ipsos.com/en-us/knowledge/society/Protests-in-the-wake-of-George-Floyd-killing-touch-all-50-states](https://www.ipsos.com/en-us/knowledge/society/Protests-in-the-wake-of-George-Floyd-killing-touch-all-50-states))

φονία Μαύρων. Καθένας που αποκομίζει οφέλη από αυτή την αλλαγή είναι συνεργός σε αυτόν τον φόνο. Αν μπλοκάρεις την επαναστατική πορεία της εξέγερσης έχεις αίμα στα χέρια σου. Καθένας που παραμένει συνεργός με το σύστημα δεν είναι *τίποτα άλλο* παρά εχθρός.

Αντιθέτως, η Δεξιά υιοθέτησε την αντίθετη προσέγγιση απέναντι στα γεγονότα. Εκτός από εμάς τους επαναστάτες, είναι η μοναδική φωνή που σήμερα αναγνωρίζει ότι η εξέγερση συνέβη. Αυτά που λέει ο William Barr διακρίνονται από μια ειλικρίνεια που είναι διαφωτιστική. Σκεφτείτε το ως εξής: προτού μπορέσει να χτυπήσει βίαια και τελικά να συντρίψει μια εξέγερση, θα πρέπει πρώτα να αναγνωρίσει ότι αυτή όντως συνέβη. Υπό αυτή την έννοια, τα λόγια του Τραμπ είναι κατά κάποιο τρόπο ειλικρινή. Ο Τραμπ και όλος ο συρφετός του Fox News, όλοι όσοι καλούν στην αποκατάσταση του νόμου και της τάξης δεν έχουν άλλη επιλογή από το να αναγνωρίσουν την ύπαρξη της εξέγερσης, ακριβώς γιατί θέλουν να τη συντρίψουν. Μόλις σήμερα, ο Τραμπ δήλωσε στις ειδήσεις ότι σκοπεύει να στείλει ομοσπονδιακές ειδικές δυνάμεις όχι μόνο στο Πόρτλαντ αλλά και στη Νέα Υόρκη, στη Φιλαδέλφεια και στο Σικάγο.⁶ Για να δικαιολογήσει μια τέτοια επιλογή, πρέπει να αναγνωρίσει ότι η εξέγερση πραγματικά συνέβη. Αυτές είναι οι δύο πλευρές στις οποίες είναι διαιρεμένοι οι αντίπαλοί μας, το πρόσωπο του Ιανού του κράτους, το οποίο αντιμετωπίζουμε σήμερα.

Παραπέρα, η εξέγερση δείχνει στους φιλελεύθερους τι σημαίνει η περικοπή κατά το *ήμισυ* της χρηματοδότησης της αστυνομίας αντί για την κατάργηση και την ολοκληρωτική καταστροφή της. Αν κανείς πιστεύει ότι αρκεί να ληφθούν μια σειρά από

περιορισμένα μέτρα και γρήγορες επιδιορθώσεις ή ότι μπορούν να ανα[διαμορφώσουν] και να διατηρήσουν την αστυνομία ως δύναμη, απλώς μειώνοντάς την σε μέγεθος – ε λοιπόν, το αποτέλεσμα είναι αυτό που συμβαίνει τώρα στο Πόρτλαντ. Ας γίνει αυτό μάθημα στους φιλελεύθερους. Από την άλλη μεριά, όσοι αναγνωρίζουν ότι πράγματι έγινε μια αλλαγή και τώρα επιδιώκουν να την ποδοπατήσουν συντάσσονται συνήθως περισσότερο με τη φασιστική γραμμή και πολιτική, καθώς είναι συνήθως οι ίδιοι άνθρωποι που αισθάνονται την ανάγκη να πλάσουν και να υπερασπιστούν ένα είδος αμετάβλητης, αιώνιας και υπερβατικής ιδέας νόμου, τάξης και λευκής υπεροχής. Η φασιστική πτέρυγα του κόμματος της τάξης θα επιδιώξει να εξαλείψει οτιδήποτε αποκλίνει από αυτό το ιδανικό. Γι' αυτόν τον λόγο είναι αναγκασμένη να αρνηθεί τις μεταρρυθμίσεις που οι φιλελεύθεροι επιχειρούν να προωθήσουν. Για παράδειγμα, γι' αυτόν τον λόγο ο Τραμπ έχει θορυβηθεί τόσο πολύ από την επικείμενη αλλαγή των ονομάτων των στρατιωτικών βάσεων.⁷ Το ίδιο το ζήτημα δεν έχει καμία πραγματική σημασία. Ωστόσο, το είδος της εξουσίας που αντιπροσωπεύει δεν μπορεί να ανεχτεί τέτοιες αλλαγές και επιδιώκει αντιθέτως να συντρίψει και να ισοπεδώσει το ίδιο το γεγονός στην εξέλιξη του.

Υπάρχει μόνο ένας τρόπος να αντιμετωπιστεί η φασιστική πτέρυγα του κράτους: ενεργεί με βία και θα πρέπει να απαντήσουμε με ισχυρότερη βία. Ωστόσο, όσον αφορά την άλλη, πιο ρεφορμιστική πλευρά που επιδιώκει να αρνηθεί το γεγονός προκειμένου να το ενσωματώσει εντός των δικών της σκοπών, θα πρέπει να είμαστε λίγο πιο

6. https://en.wikipedia.org/wiki/2020_deployment_of_federal_forces_in_the_United_States

7. (σ.τ.μ.) Πρόσφατα πέρασε από τη Γερουσία και το Κογκρέσο ένας νόμος ο οποίος προβλέπει την αφαίρεση των ονομάτων στρατιωτικών προερχόμενων από τον στρατό των Νοτίων από τις στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ.

οξυδερκείς ως προς τον τρόπο με τον οποίο θα την αντιμετωπίσουμε. Πρέπει να είμαστε πανούργοι, όπως η αλεπού του Μακιαβέλι. Η εντιμότητα δεν είναι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν οι αντίπαλοί μας. Επιδιώκουν πάντοτε να διαψεύσουν αυτό που βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας. Θα τους αντιμετωπίσουμε με πανουργία και ανατρεπτικότητα: χρειάζεται να είμαστε δυο φορές πιο πανούργοι από αυτούς.

Όσον αφορά τις δύο αυτές πτέρυγες του κράτους δεν θέλω να πω ότι η μία είναι πιο αχρεία από την άλλη αλλά ότι αυτές είναι απλώς οι δύο πτέρυγες τις οποίες θα πρέπει να πολεμήσουμε και τελικά να νικήσουμε.

2. Παρόλο που επικεφαλής ήταν μια Μαύρη πρωτοπορία, αυτή η σε μεγάλο βαθμό πολυεθνική εξέγερση κατάφερε να ξεπεράσει αυθόρμητα τις συστημικές φυλετικές διαιρέσεις. Η ανάσχεση της εξέγερσης στοχεύει στην αποκατάσταση αυτών των άκαμπτων διαχωριστικών γραμμών και στην αστυνόμευση των ορίων τους.

Καταρχάς πρέπει να ειπωθεί ότι οι πρώην Αφρικανοί σκλάβοι και οι απόγονοί τους έχουν αποτελέσει την πρωτοπορία σε όλα τα πράγματα σε αυτή τη χώρα. Δεν υπάρχει πολιτισμός στην Αμερική, σε αυτή την Αμερικανική έρημο, χωρίς εμάς. Δεν υπάρχει κλασική μουσική· υπάρχει η τζαζ και αυτή την εφηύραμε εμείς. Και εκτός απ' αυτή, η Αμερική δεν έχει τίποτα να προσφέρει στον κόσμο και ούτε είχε ποτέ.

Ωστόσο, χρησιμοποίησα τον όρο πρωτοπορία υπό μια πιο συγκεκριμένη έννοια. Δεν υπήρξαν ηγέτες. Δεν ήμασταν οι ηγέτες της εξέγερσης. Ήμασταν η πρωτοπορία που αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος της εξέγερσης, την πυροδοτήσαμε, την ξεκινήσαμε. Αυτό που επακολούθησε ήταν

μια ξέφρενη πολυεθνική εξέγερση και οι ρεφορμιστές θα κάνουν ό,τι περνάει από το χέρι τους για να εξαφανίσουν αυτή την αλήθεια. Αν ήσουν στον δρόμο ξέρεις ότι είδες ανθρώπους κάθε είδους. Διαφορετικά σώματα, διαφορετικά σχήματα, διαφορετικές ταυτότητες φύλου εκφράστηκαν στον δρόμο από κοινού.

Γίνεται πολύς λόγος γύρω από το πώς θα δοθεί τέλος στον ρατσισμό, ειδικά εντός των επιχειρηματικών και ακαδημαϊκών κύκλων. Είδαμε στους δρόμους, τις πρώτες εβδομάδες μετά τη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ, πώς θα δοθεί τέλος στον ρατσισμό.

Μόνο όταν η εξέγερση άρχισε να χάνει έδαφος και να εξαντλείται, οι νεκροθάφτες και οι βρικόλακες της επανάστασης άρχισαν να αποκαθιστούν τις φυλετικές διαχωριστικές γραμμές και να επιβάλλουν μια νέα κατάσταση πραγμάτων στην εξέγερση. Η πιο πανούργα εκδοχή αυτής της αποκατάστασης της τάξης προέρχεται από τους ίδιους τους ακτιβιστές. Οι χειρότεροι εχθροί μας βρίσκονται πάντοτε δίπλα μας. Όλοι έχετε συμμετάσχει σε αυτές τις πορείες, αυτές τις γελοίες πορείες, όπου «οι λευκοί περπατούν στην κορυφή και οι μαύροι στο κέντρο» – αυτός δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένας διαφορετικός, πιο εκλεπτυσμένος τρόπος επανεπιβολής αυτών των διαχωριστικών γραμμών. Στόχευσή μας πρέπει να είναι αυτό που είδαμε τις πρώτες μέρες, όταν τα ίδια αυτά τα όρια είχαν αρχίσει να εξαλείφονται.

Το πιο καταστροφικό παράδειγμα της επανεπιβολής των φυλετικών διαχωριστικών γραμμών και ορίων δίνεται από τη Natalie White, τη [Λευκή] μακροχρόνια σύντροφος του Rayshard Brooks. Πρόκειται για την πιο χυδαία περίπτωση αυτής της φυλετικής αστυνόμευσης που έχουμε δει μέχρι τώρα. Η White καταγγέλλθηκε

από τους αποκαλούμενους «αφυπνισμένους» (woke) ακτιβιστές του Tweeter επειδή συμμετείχε στις κινητοποιήσεις για τον νεκρό της σύντροφο στην Ατλάντα. Τελικά, την ενοχοποίησαν για την πυρπόληση του εστιατορίου Wendy's όπου δολοφονήθηκε ο Rayshard. Είναι στο χέρι μας να μην ενισχύσουμε ποτέ ξανά τα αστικά κατασκευάσματα περί ενοχής ή αθωότητας αυτού του είδους. Είτε συμμετείχε στην καταστροφή είτε όχι δεν την κρίνω κατά κανέναν τρόπο. Δεν πρέπει να ασχολούμαστε με αυτό, θα πρέπει να δείξουμε την αλληλεγγύη μας ό,τι και να γίνει. Αλλά αποδίδω την ευθύνη, κατηγορώ τους επίδοξους καλούς σαμαρείτες, τους «αφυπνισμένους» ακτιβιστές του Tweeter που την ενέπλεξαν ποινικά σε αυτό που συνέβη. Αποδίδω την ευθύνη αποκλειστικά σε αυτούς τους ακτιβιστές και ο Rayshard Brooks τους αποδίδει την ευθύνη από τον τάφο του.

Η έννομη τάξη ορίζει νοικοκυρεμένα σύνολα ανθρώπων – αυτά είναι τα προνόμια των δεσμοφυλάκων και της αστυνομίας. Θα πρέπει να θυμηθούμε το παράδειγμα του John Brown⁸ στον οποίο οι αποκαλού-

8. (σ.τ.μ.) Ο John Brown, λευκός αμερικάνος που έζησε τον 19^ο αιώνα, υπήρξε αγωνιστής για την κατάργηση της δουλείας. Είχε τη θέση ότι η κατάργηση της δουλείας δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί με ειρηνικά μέσα και έκρινε απαραίτητη τη χρήση βίας και την εξέγερση. Τον Οκτώβριο του 1859 ηγήθηκε επιδρομής σε μια οπλαποθήκη της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης των ΗΠΑ στη Βιρτζίνια με στόχο την πυροδότηση ένοπλης εξέγερσης. Η εξέγερση απέτυχε γιατί ένας πολύ μικρός αριθμός σκλάβων την ακολούθησε, παρότι η επιδρομή στην οπλαποθήκη ήταν επιτυχημένη. Όσοι σύντροφοί του δεν κατάφεραν να διαφύγουν, συνελήφθησαν ή σκοτώθηκαν από αγρότες και πολιτοφύλακες της περιοχής και πεζοναύτες των οποίων ηγούνταν ο Ρόμπερτ Λι, μέτεπειτα στρατηγός των Νοτιών. Ο ίδιος ο Brown συνελήφθη, δικάστηκε για εσχάτη προδοσία και εκτελέστηκε διά απαγχονισμού. Ήταν 59 ετών. Πολλοί ιστορικοί

μενοι σύμμαχοι και φίλοι του ασκούσαν συχνά κριτική για το ότι σύναπτε σχέσεις με Μαύρους ανθρώπους με έναν τρόπο που έκριναν απαράδεκτο. Αν βλέπατε τον τρόπο με τον οποίο ο John Brown σύναπτε σχέσεις με Μαύρους στην εποχή του, μπορεί να σκεφτείτε ότι δεχόταν κριτική γιατί σύναπτε σχέσεις μαζί τους αναγνωρίζοντάς τους ως ανθρώπινα όντα. Κάθε φορά που διασχίζουμε τα φυλετικά όρια και συναντούμε ο ένας τον άλλον ως ανθρώπινο ον, τότε ακριβώς είναι που δεχόμαστε κριτική, ιδιαίτερα από τα πιο προωθημένα κομμάτια της αντιεξέγερσης. Ο John Brown δέχτηκε σκληρή κριτική για την υποστήριξη συγκρουσιακών τακτικών και ο Frederick Douglass⁹ ήταν ένα από τους πιο έντονους επικριτές του για το γεγονός ότι προωθούσε την εξέγερση. Ο Douglass θα άλλαζε γνώμη αργότερα αλλά η ιστορία απέδειξε ότι ο Brown είχε δίκιο: *ο μόνος τρόπος κατάργησης της δουλείας είναι μέσω της βίαιης εξέγερσης*. Η ιστορία τον έχει δικαιώσει μέχρι ένα σημείο. Αλλά αυτό που θέλω να σκεφτούμε είναι το εξής: Αν ο John Brown ήταν σήμερα ζωντανός πώς θα έμοιαζε; Πώς θα συμπεριφερόταν; Ο John Brown θα ήταν στη φυλακή μαζί με τη Natalie White για την παραβίαση αυτών των [φυλετικών] ορίων.

εκτιμούν ότι η εν λόγω απόπειρα και η κατοπινή δίκη και εκτέλεση του Brown έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πυροδότηση του Εμφυλίου Πολέμου έναν χρόνο αργότερα.

9. (σ.τ.μ.) Ο Frederick Douglass υπήρξε μαύρος αγωνιστής για την κατάργηση της δουλείας. Ήταν σκλάβος που κατάφερε να διαφύγει. Στη συνέχεια έγινε ιεροκήρυκας και ο πιο σημαντικός συγγραφέας και ομιλητής του κινήματος για την κατάργηση της δουλείας. Σε αντίθεση με τον John Brown, ο Douglass προωθούσε την ανάπτυξη της επιρροής στο πολιτικό σύστημα και τη δημιουργία ομάδων πίεσης (λόμπι) και ήταν αντίθετος σε μαχητικές πρωτοβουλίες όπως αυτή που ανέλαβε ο John Brown.

3. Αποφεύγοντας τον νοσηρό λιμπιντικό πυρήνα της λευκής υπεροχής, οι πολιτικές της ταυτότητας, η διαθεματικότητα και ο λόγος περί κοινωνικού προνομίου αποτελούν τον πιο προωθημένο τομέα του μηχανισμού της αστυνομίας.

Όλοι έχουμε έρθει σε επαφή μαζί τους κάποια στιγμή, ιδιαίτερα αν ασχολούμαστε με την πολιτική για αρκετό καιρό. Όλοι γνωρίζουμε ότι οι πολιτικές της ταυτότητας, αυτή η συζήτηση περί «λευκού προνομίου» και αυτό που ορισμένοι αποκαλούν «διαθεματικότητα», το μόνο που κάνουν είναι η ενδυνάμωση των φυλετικών διαχωριστικών γραμμών που προσπαθούμε να ξεπεράσουμε. Ακόμα και αν είχαν ποτέ άλλη χρήση ή στόχο, η εξέγερση τα έχει ξεπεράσει σε αυτό το χρονικό σημείο. Επιτρέψτε μου να εξετάσω αυτές τις θέσεις μία προς μία.

Προνόμιο: Νομίζω ότι όλοι γνωρίζουμε ή όλοι μπορούμε να παραδεχτούμε ή πρέπει να παραδεχτούμε ότι *το προνόμιο έχει μετατραπεί σε μια καθαρά ψυχολογική έννοια*. Υπάρχει μια μεγάλη ιστορία της έννοιας του λευκού προνομίου. Χρονολογείται από την εποχή του W.E.B. Du Bois, του Theodore Allen, του Noel Ignatiev και του Harry Haywood. Για καθέναν από αυτούς τους συγγραφείς αυτό που ετίθετο υπό συζήτηση ήταν μια θεωρητική κατασκευή της οποίας στόχος ήταν η παρότρυνση των λευκών εργατών να απεργήσουν μαζί με τους Μαύρους εργάτες. Κατά κάποιο τρόπο, στις διακυμάνσεις της αμερικανικής πολιτικής αυτή η έννοια έγινε ψυχολογική, ένας τρόπος να νιώθουν καλά οι λευκοί για τα αισθήματα ενοχής τους. Αν εξετάσετε για παράδειγμα το θεμελιώδες κείμενο της Peggy McIntosh για το λευκό προνόμιο, μιλά για το προνόμιο του να μπορεί κανείς να μασά με το στόμα του κλειστό. Δεν δίνω δεκάρα

για το μάσημα με κλειστό στόμα.¹⁰

Όσον αφορά τη διαθεματικότητα: έδωσα μια ομιλία στο Red May και γι' αυτό δεν θα εξετάσω σε βάθος αυτό το ζήτημα εδώ. Ωστόσο, όπως ο John Clegg και εγώ επιχειρήσαμε να δείξουμε, οι προϋποθέσεις στις οποίες βασίζεται η θεωρία της διαθεματικότητας έχουν καταστεί εμπειρικά ψευδείς.¹¹ Αυτό που αρχίζει να διαφαίνεται απ' τα στοιχεία είναι ότι, λόγου χάρη, υπάρχουν περισσότερες μαύρες γυναίκες δεσμοφύλακες από όσες κλείνονται στη φυλακή. Αυτό δεν αμαυρώνει τον αγώνα και τη δοκιμασία των Μαύρων γυναικών, αλλά αναδεικνύει τα όρια της διαθεματικότητας ως κατασκευής. Στην πραγματικότητα, το παράδοξο είναι ότι περισσότερες λευκές γυναίκες κλείνονται στη φυλακή στις μέρες μας σε σχέση με τις μαύρες γυναίκες. Όσον αφορά τους μαύρους άντρες όλοι γνωρίζουμε ότι μπαίνουν στη φυλακή και μένουν σε αυτή.

Ό,τι και να επεδίωκε η διαθεματικότητα να επιτύχει δεν είναι σήμερα εφικτό ή βιώσιμο ως μπουσουλές για εμάς. Στην ομιλία μου στο Red May, υποστηρίζω ότι πρέπει να πάμε πίσω στις ρίζες του Μαύρου φεμινισμού. Χρειαζόμαστε κατηγορίες για την κατανόηση του Μαύρου φεμινιστικού αγώνα πέραν της καταπίεσης που το σύστημα τους επιβάλλει. Ανέφερα το βιβλίο *The Black Woman* (1970) της Toni Cade Bambara, όπου στον εξαιρετικό της πρόλογο, αρνείται να προσδιορίσει τι είναι η «Μαύρη γυναίκα». Δεν λέει ότι η Μαύρη

10. Peggy McIntosh, «White Privilege: Unpacking the Invisible Knapsack». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.racialequitytools.org/resourcefiles/mcintosh.pdf

11. Chris Chen, Idris Robinson, Lyko Day, John Clegg, Sarika Chandra, Shellyne Rodriguez, «Racial Capitalism & Disposable Populations in the Time of covid». <https://youtu.be/MHMeYtYHiKM>

γυναίκα βρίσκεται στη διασταύρωση δύο μορφών καταπίεσης· δεν λέει ότι οι Μαύρες γυναίκες βρίσκονται στα περιθώρια δύο διαφορετικών ιεραρχικών συστημάτων. Αντίθετα, υποστηρίζει ότι οι Μαύρες γυναίκες αποτελούν μια ανοιχτή δυνατότητα που μπορεί να γίνει πιο κατανοητή μέσω της επαναστατικής τους δραστηριότητας. Στη θέση της διαθεματικότητας, ενός λόγου συστημικής καταπίεσης, αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να επαναφέρουμε την ιδέα του Μαύρου φεμινισμού *ως λόγου αγώνα*.

Τέλος, εισάγοντας τον ορισμό του τι και ποιες είναι οι Μαύρες γυναίκες, η Toni Cade Bambara υποστήριξε ότι οι Μαύρες γυναίκες δεν μπορούν να προσδεθούν σε οποιαδήποτε στατική ταυτότητα τους επιβάλλεται. Φυσικά είναι κάτι *περισσότερο* απ' αυτό. Κι αν δούμε την ιστορία των Μαύρων σε αυτή τη χώρα, *είμαστε πάντοτε κάτι περισσότερο από αυτό που έχει υψωθεί από πάνω μας*.

Οι πολιτικές της ταυτότητας, η διαθεματικότητα και ο λόγος περί κοινωνικού προνομίου αποτελούν όλα τρόπους ύπαρξης της αστυνομίας.

Επιπλέον και σημαντικότερο, όλοι αυτοί οι λόγοι αγνοούν τη νοσηρή και τρομακτική λιμπιντική πολιτική πάνω στην οποία βασίζεται η φυλή σε αυτή τη χώρα. Χρειάστηκε κάποιος τόσο θαρραλέος όσο ο Τζέιμς Μπόλντγουιν για να το πει αυτό και όλοι φοβούνται ακόμα να το επαναλάβουν. Αν διαβάσετε το εκπληκτικό του διήγημα «Going to Meet the Man»¹² θα δείτε ξεκάθαρα τη δυναμική του ρατσισμού σε αυτή τη χώρα. Συνοψίζοντας εν συντομία το διήγημα: ξεκινά στην κρεβατοκάμαρα ενός λευκού ετεροφυλόφιλου ζευγαριού.

12. James Baldwin, «Going To Meet the Man». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://www.cristorey.net/uploaded/Academics/2019-2020/Summer_Reading/James_Baldwin_Going_To_Meet_the_Man.pdf

Ο λευκός άντρας αντιμετωπίζει πρόβλημα ανικανότητας. Πώς ξεπερνάει την ανικανότητά του; Θυμάται μια εποχή στο παρελθόν που ως παιδί τον είχαν πάει σε ένα λιντσάρισμα. Κατά το λιντσάρισμα το πτώμα δεν ακρωτηριάστηκε απλώς, ακρωτηριάστηκε σεξουαλικά και του έδωσαν τα γεννητικά όργανα. Μόλις θυμηθεί τη σκηνή όπου του δίνουν τα γεννητικά όργανα του θύματος, καταφέρνει να αποκτήσει στύση.

Αυτό πάει πολύ βαθιά. Σε κανέναν δεν αρέσει να το συζητά. Αλλά αυτός είναι ο πυρήνας του ρατσισμού στον οποίο πρέπει να φτάσουμε. Επιπλέον, νομίζω ότι κανείς δεν θέλει να αγγίξει αυτή την πλευρά του προβλήματος της φυλής γιατί εμπλεκόμαστε όλοι σε αυτή. Είναι σαφές ότι οι λευκοί φιλελεύθεροι διεγείρονται από τα βίντεο δολοφονιών Μαύρων. Είναι ακόμα πιο σαφές ότι υπάρχουν Μαύροι φιλελεύθεροι που μετά χαράς πουλάν αυτά τα βίντεο του θανάτου των Μαύρων για τους δικούς τους καριερίστικους στόχους. Όσο αποτυγχάνουμε να λάβουμε υπόψη μας αυτές τις λιμπιντικές ορμές μέσα στον ρατσισμό δεν θα μπορούμε να εξηγήσουμε πώς και γιατί δολοφονήθηκε ο Ahmaud Arbery.¹³ Δεν είχε καμία σχέση με την αστυνομία. Είχε σχέση με αυτό που κινεί την ίδια την Αμερικανική κοινωνία.

4. Η εξέγερση δεν μπορεί να περιοριστεί εντός οποιασδήποτε αυστηρά καθορισμένης κοινωνιολογικής κατηγορίας. Υπερβαίνοντας αναγκαία κάθε ταξινόμηση, αποτελεί ένα αποκλεισμένο υπόλοιπο που αποσυνδέεται από όλα όσα ενοποιούν την Αμερικανική έρημο. Συνεπώς, αυτός ο μαχητικός σχηματισμός μπορεί να οριστεί μόνο υπό τους όρους της κίνη-

13. (σ.τ.μ.) Ο Ahmaud Arbery δολοφονήθηκε από τρεις λευκούς καθώς έκανε τζόκινγκ στην πόλη Brunswick της πολιτείας Τζόρτζια.

σης και της ανάπτυξής του, ως αυτό που εμφανίστηκε κατά τις πρώτες εβδομάδες της εξέγερσης και το οποίο θα αυτοδιαλυθεί με την πλήρη ολοκλήρωση του επαναστατικού εγχειρήματος.

Όπως είπα προηγουμένως, κάθε πιθανό είδος ανθρώπου συμμετείχε στην εξέγερση. Αυτό μπορεί να επιβεβαιωθεί από οποιονδήποτε συμμετείχε. Δεν υπάρχει κάποια κατηγορία η οποία να μπορεί να περιγράψει όλους όσοι ήταν εκεί. Το περισσότερο που μπορούμε να πούμε είναι ότι είδαμε τους συμπεριληπτικά αποκλεισμένους ή το κομμάτι της Αμερικής που δεν έχει κανέναν ρόλο σε αυτή και δεν θέλει να έχει καμία σχέση με αυτή τη χώρα. Αυτός ο σχηματισμός μπορεί να συλληφθεί από τον τρόπο με τον οποίο κινείται, έξω από την υφιστάμενη κατάσταση πραγμάτων και ενάντια σε αυτή, που μπορεί να περιγραφεί μέσω της διαδρομής του: ενάντια στο κράτος και το κεφάλαιο, ενάντια στην Αμερικανική κοινωνία. Αυτό που εξαρτάται τώρα από εμάς είναι να εμβαθύνουμε και να ενισχύσουμε αυτή την αυθόρμητη οργάνωση έτσι που να βρούμε μαζί κάτι που θα είναι ακόμα πιο τρομερό, ακόμα πιο ισχυρό απ' αυτό που είδαμε τη χθεσινή νύχτα. Κάτι που σχίζει στα δύο την Αμερικανική κοινωνία.

5. Επομένως, η αποκαλούμενη Μαύρη ηγεσία δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει. Αποτελεί χίμαιρα η οποία βρίσκεται αποκλειστικά στη φαντασία των λευκών φιλελεύθερων.

Ακούγεται παντού. Το άκουσα από κάθε πόλη, από κάθε φίλο που μου έστειλε sms. Αν έπαιρνα τηλέφωνο έναν φίλο και του έλεγα «Γεια χαρά, τι συνέβη στη Νέα Ορλεάνη;» ή «Τι συνέβη στο Σικάγο;», σε περίπτωση που γίνονταν ταραχές, σε περίπτω-

ση που ο κόσμος βρισκόταν σε δράση, δεν θα άκουγες τίποτα για Μαύρη ηγεσία. Όταν οι εξελίξεις σταματούσαν, όταν ο αγώνας εξουθενωνόταν, το μόνο που άκουγες ήταν περί της Μαύρης ηγεσίας.

Το ζήτημα είναι ότι ποτέ στη ζωή μου δεν έχω δει στην πραγματικότητα κάποιον Μαύρο ηγέτη. Γιατί; Γιατί δεν υπάρχουν. Αν υπάρχουν Μαύροι ηγέτες, τότε είναι νεκροί όπως ο Μάρτιν και ο Μάλκολμ. Αν αξίζουν, θα σε σκοτώσουν. Αν υπάρχουν Μαύροι ηγέτες είναι στη φυλακή μαζί με τον Μούμια [Αμπού Τζαμάλ] και τον Sundiata.¹⁴ Αν υπάρχουν Μαύροι ηγέτες, τότε είναι φυγάδες μαζί με την Ασάτα [Σακούρ].

Υπάρχει μόνο μία κατηγορία ανθρώπων που μιλούν για Μαύρους ηγέτες και ξέρουμε ποιοι είναι: οι λευκοί φιλελεύθεροι. Η Μαύρη ηγεσία δεν είναι τίποτα πέρα από αποκύημα και ψευδαίσθηση που υπάρχει μόνο στη φαντασία των λευκών φιλελεύθερων. Το παράδοξο σε σχέση με αυτό είναι ότι κατά κάποιο τρόπο οι λευκοί φιλελεύθεροι έχουν περισσότερες επαφές με τους Μαύρους ηγέτες από αυτές που έχω εγώ συνάψει σε όλη μου τη ζωή. Είναι λες και υπάρχει ένα κανάλι που προεκβάλλει από τη Μαύρη ηγεσία άμεσα μέσα στο κεφάλι τους.

14. (σ.τ.μ.) Ο Sundiata Acoli ήταν μέλος των Μαύρων Πανθήρων και του Black Liberation Army. Εκτίει ποινή ισόβιας κάθειρξης για τον φόνο ενός μπάτσου στο Νιου Τζέρσεϋ. Η πολιτειακή αστυνομία σταμάτησε το αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε μαζί με την αγωνίστρια του Black Liberation Army, Ασάτα Σακούρ και τον Ζαΰντ Σακούρ. Κατά την ανταλλαγή πυροβολισμών που διημέφθη σκοτώθηκε ένας μπάτσος και τραυματίστηκε ένας άλλος. Σκοτώθηκε ο οδηγός του αυτοκινήτου Ζαΰντ Σακούρ και τραυματίστηκε η Ασάτα, η οποία και συνελήφθη. Ο Sundiata διέφυγε στο δάσος αλλά συνελήφθη δύο μέρες μετά. Έκτοτε είναι κλεισμένος στη φυλακή καθώς όλες οι αιτήσεις του για αναστολή έχουν απορριφθεί.

Έχουν υποδειχθεί ορισμένες αιτίες σχετικά με το γιατί δεν υπάρχει πια ο κλασικός σχηματισμός της Μαύρης ηγεσίας. Ένα επιχείρημα, που μπορεί να αντληθεί από πολλές πρόσφατες κοινωνιολογικές μελέτες (δημοσιεύτηκε μια αναφορά σχετικά με αυτό και στους *New York Times*)¹⁵ υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη μιας σταθερής ηγεμονεύουσας ηγεσίας, όπως αυτή που υπήρχε στο παρελθόν, απαιτεί συνήθως την ύπαρξη μιας σημαντικής σε μέγεθος μεσαίας τάξης. Αλλά αν κοιτάξετε τα δεδομένα των τελευταίων 40 ετών, η Μαύρη μεσαία τάξη βρίσκεται υπό καθεστώς διαρκούς απειλής. Ειλικρινά, μακάρι να παραμείνουν τα πράγματα έτσι. Αλλά είναι πολύ δύσκολο να οριστεί τι ακριβώς είναι η Μαύρη μεσαία τάξη. Είτε πεις ότι είναι μια συγκεκριμένη ομάδα είτε καταφέρεις να την περιγράψεις με κάποιο τρόπο, σε κάθε περίπτωση τα μέλη της ζουν συνήθως μέσα στη λευκή κοινότητα. Για να μιλήσω λίγο πιο προσωπικά από την εμπειρία μου στη Νέα Υόρκη, δεν θυμάμαι να έχω συναντήσει ποτέ κάποιον Μαύρο της μεσαίας τάξης όταν μεγάλωνα ή να έχω καν ακούσει τις ρητορείες και τις ανοησίες τους. Αλλά αυτό δεν αποτελεί πραγματικό ζήτημα πια.

Πατί έχει ο/η λευκός/ή φιλελεύθερος/η την ανάγκη της ψευδαίσθησης και της επινόησης μιας Μαύρης ηγεσίας; Σε τελική ανάλυση, διότι ο λευκούλης αγαπά την ιδιοκτησία. Η ιδιοκτησία απολαμβάνει ένα ιδιαίτερο κύρος στην Αμερικανική ζωή, διαθέτει μια ιερότητα ιδιαίτερου είδους. Πάντοτε έχουμε τα εν λόγω καλέσματα προς τη Μαύρη ηγεσία από την πλευρά των λευκών φιλελεύθερων όποτε αρχίζουν να κατεβαίνουν οι τζαμαρίες. Υπάρχει ένας

15. «Extensive Data Shows Punishing Reach of Racism for Black Boys», *New York Times*, 19 Μαρτίου 2018. <https://www.nytimes.com/interactive/2018/03/19/upshot/race-class-white-and-black-men.html>

πολύ σημαντικός λόγος που η ιδιοκτησία έχει αυτό το συγκεκριμένο είδος ιερότητας στην Αμερική όπως πολλοί ιστορικοί έχουν αρχίσει να υποστηρίζουν και να επιβεβαιώνουν.¹⁶ Για το μεγαλύτερο διάστημα της ιστορίας της, η πιο σημαντική ιδιοκτησία στην Αμερική ήταν η ιδιοκτησία ανθρώπων, σιδεροδέσμιων και αλυσοδεμένων. Θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε αυτό το επιχείρημα ως όπλο και να πούμε ότι όποτε η ιδιοκτησία τίθεται υπό προστασία, τίθεται υπό προστασία χάριν της λευκής υπεροχής. Αν η ιδιοκτησία είναι αληθινά η επιδίωξη της ευτυχίας, σε εκείνο το ευκαίριο τρίπτυχο της ζωής, της ελευθερίας και της επιδίωξης της ευτυχίας, η ύπαρξη μιας τέτοιας ευτυχίας και ιδιοκτησίας είναι θεμελιωμένη πάνω στην άρνηση της Μαύρης ζωής και την άρνηση της Μαύρης ελευθερίας. Έτσι η προστασία της ιδιοκτησίας είναι αυτό στο οποίο πρέπει να επιτεθούμε ρητά.

6. Η τρέχουσα κρίση πηγάζει από μια αντίφαση που εκπορεύεται από τα δύο πρόσωπα του Ιανού της μεταψυχροπολεμικής Αμερικανικής εξουσίας: την αντίφαση ανάμεσα στις απαιτήσεις του κυρίαρχου αυτοκρατορικού Κράτους και τις απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης βιοπολιτικής ασφάλειας. Σαν αποτέλεσμα, το χάος και η αστάθεια που το μητροπολιτικό κέντρο είχε επιβάλει παραδοσιακά στην αποικιακή περιφέρεια άρχισαν να εκδηλώνονται και σε αυτό.

16. J. Clegg, «How Slavery Shaped American Capitalism», *Jacobin*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://jacobinmag.com/2019/08/how-slavery-shaped-american-capitalism> και R. Einhorn, «Slavery», *Enterprise and Society*, τ. 9, ν. 3, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.cambridge.org/core/journals/enterprise-and-society/article/slavery/EAF172288A7718B082A074603D149A48>

Αυτή η δυναμική αποδίδει την κατάσταση μέσα στην οποία ζούμε σήμερα και την οποία βιώνουμε με έντονο τρόπο εδώ και λίγους μήνες.

Από τη μια μεριά, έχουμε την κρατική κυριαρχία, την κλασική έννοια του κράτους. Ακολουθώντας τον Σμιτ, αλλά ακόμη σημαντικότερα ακολουθώντας τον Αγκάμπεν, το παράδοξο θεμέλιο του κράτους αποδεικνύεται σημαντικό για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί. Για να δώσουμε έναν ορισμό του κράτους, το κράτος θα πρέπει να λάβει εξωνομικά και εξωδικαιικά μέτρα προκειμένου να θεμελιώσει τον εαυτό του. Κάθε φορά που το κράτος θεμελιώνει τον εαυτό του θα πρέπει να πάει πέραν του νόμου τον οποίο επιδιώκει να δημιουργήσει. Αυτό που παραδοσιακά συμβαίνει, και έχουμε πολλά ιστορικά παραδείγματα γι' αυτό στην Αμερική, είναι ότι όποτε ξεσπάει μια κρίση το κράτος επιβάλλει κάποιο είδος κατάστασης εξάιρεσης προκειμένου να δημιουργήσει την τάξη που χρειάζεται για να επιβληθεί και πάλι.

Όπως είδαμε, για παράδειγμα, στον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο, στις δύο περιόδους του Κόκκινου Τρόμου¹⁷ και πιο πρόσφατα στον Πόλεμο ενάντια στην Τρομοκρατία, ο εκτελεστικός κλάδος της κυβέρνησης κινήθηκε σε κάθε περίπτωση πέραν των τυπικών νομικών διατάξεων και ορίων του.

Αυτό το βλέπουμε σήμερα ιδιαίτερα με τον Τραμπ. Ο Τραμπ κάνει χρήση και κατάχρηση των εκτελεστικών του εξουσι-

ών αλλά είναι προτιμότερο να πούμε ότι τις χρησιμοποιεί με τον τρόπο με τον οποίο προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν. Αυτό που αρχικά αποτελούσε τη σφαίρα δράσης του νομοθετικού κλάδου έχει τώρα καταληφθεί από τον ίδιο τον Τραμπ.

Αυτό το στοιχείο της επιβεβαίωσης της εξουσίας των ΗΠΑ έχει επίσης διαφανεί και στους πολέμους που έκανε στο εξωτερικό. Θα πρέπει να θυμόμαστε, και θα επιστρέψω σε αυτό, ότι η Αμερική είναι η μοναδική αυτοκρατορική δύναμη στον κόσμο – και για κάποιο λόγο αυτό το γεγονός έχει υποβαθμιστεί τα τελευταία 20 ή 30 χρόνια – και ότι υπηρετεί επιθετικά τα συμφέροντά της ανά την υφήλιο. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τον Ψυχρό Πόλεμο, είδαμε τις Ηνωμένες Πολιτείες να γίνονται ο μπάτσος ή καλύτερα ο καταδρομέας ολόκληρου του πλανήτη. Αυτή είναι η μια πλευρά της εξουσίας.

Είναι σημαντικό να αντιπαραθέσουμε αυτή την πλευρά σε μια άλλη μορφή εξουσίας που συνήθως αποκαλείται βιοπολιτική πειθαρχία ή βιοπολιτική ασφάλεια. Η δεύτερη διαφέρει από την επιβολή του νόμου που εφαρμόζει το κλασικό κράτος. Αντιθέτως, αφορά τη διαχείριση των ζωών. Αν το κράτος σκοτώνει, η βιοπολιτική αφορά την προστασία της ζωής του πληθυσμού – για τους δικούς του σκοπούς, φυσικά.

Το πιο πρόσφατο καθεστώς βιοπολιτικού ελέγχου είναι αυτό που αποκαλείται «ασφάλεια». Η «ασφάλεια» επιτρέπει σε ένα γεγονός να συμβεί ώστε στη συνέχεια να το διαχειριστεί. Τα εν λόγω γεγονότα ποικίλλουν. Μπορεί να είναι πανδημίες, όπως η πανδημία του COVID-19 την οποία υφιστάμεθα σήμερα. Μπορεί να είναι λιμοί ή καταστροφές όπως η Κατρίνα· μπορεί επίσης να είναι εξεγέρσεις όπως αυτή που ελπίζουμε ότι υποδαυλίζουμε σήμερα. Το κράτος σε αυτές τις περιπτώσεις υπολογίζει

17. (σ.τ.μ.) Δύο περίοδοι της ιστορίας των ΗΠΑ έχουν χαρακτηριστεί ως περίοδοι του «Κόκκινου Τρόμου»: η περίοδος από το 1917 έως το 1920 και η περίοδος από το 1947 έως το 1957. Κατά τις περιόδους αυτές καλλιεργήθηκε ένα κλίμα αντικομμουνιστικής παράνοιας που οδήγησε σε μαζικές διώξεις και απελάσεις αριστερών, αναρχικών και κομμουνιστών, ντόπιων αλλά και πολλών μεταναστών.

στατιστικά στοιχεία και προσπαθεί να βρει ευνοϊκούς όρους εντός των οποίων μπορεί να επιτρέψει σε γεγονότα όπως μια πανδημία να συμβούν ενώ ταυτόχρονα τα περιορίζει εντός επιμελώς καθορισμένων ορίων.

Εκτός από το παράδοξο που συνιστά η κατάσταση εξαίρεσης, υπάρχει επίσης στο πεδίο του κράτους ένα παράξενο βιοπολιτικό παράδοξο που αφορά την προετοιμασία. Ένα παράδοξο το οποίο βιώνουμε αυτή ακριβώς τη στιγμή. Το εν λόγω παράδοξο έχει συνήθως ως εξής: μετά από μια καταστροφή –ας πούμε, μια πανδημία ή έναν λιμό– προκύπτει μια ώθηση εντός του μηχανισμού ασφαλείας να ξεκινήσει να προετοιμάζεται για την επόμενη καταστροφή που θα έρθει. Μετά την επιδημία SARS τη δεκαετία του 2000, υπήρξε μια μεγάλη ώθηση να γίνει προετοιμασία για την επόμενη πανδημία. Αυτή η υπέρμετρη προετοιμασία μπαίνει στη συνέχεια στον πάγο όταν γίνεται φανερό ότι η νέα ασθένεια δεν θα εμφανιστεί όταν την περιμένουμε. Ο διάσημος ανθρωπολόγος της ιατρικής Andrew Lakoff επέστησε την προσοχή σε αυτό το παράδοξο, το οποίο ξαναείδαμε πρόσφατα. Υπήρχε προετοιμασία για την αντιμετώπιση πανδημιών αλλά αυτή η προετοιμασία μπήκε στον πάγο, έτσι που όταν ξέσπασε η πανδημία COVID-19 δεν ήμασταν ακόμη έτοιμοι για αυτή. Εδώ αντιμετωπίζουμε δύο διαφορετικούς τύπους παραδόξων: έναν όπου θα πρέπει το κράτος να επιχειρήσει εκτός των ορίων του προκειμένου να θεμελιώσει τον εαυτό του και έναν δεύτερο όπου ένας κύκλος προετοιμασίας δημιουργεί διαρκώς έλλειψη ετοιμότητας.

Υπάρχει η νομική και η στατιστική πλευρά του κράτους, το έθνος κράτος στην κλασική του μορφή και αυτή η πιο παγκόσμια λειτουργία της ασφάλειας.

Υποστηρίζω ότι αυτές οι δύο τάσεις συγκρούονται μεταξύ τους και διαμορφώνουν ένα είδος κρίσης.

Τα νομικά μέσα για την επίτευξη στόχων βρίσκονται σε διαρκή κατάσταση κρίσης: *Ο Τραμπ δεν μπορεί να κάνει τίποτα σωστά*. Ό,τι κάνει φαίνεται να πηγαίνει στραβά και χωρίς να φαίνεται να είναι πάντα η χειρότερη επιλογή. Ο Τραμπ και το βλαμμένο του μυαλό έχει γίνει παράγοντας αναρχίας.¹⁸ Φυσικά δεν σκέφτεται ότι είναι κάτι τέτοιο – εξαρτάται από εμάς όταν βασιλεύει αυτό το χάος να το χρησιμοποιήσουμε προς όφελός μας. Αυτό που λέω είναι ότι πρέπει να κατοικήσουμε σε αυτό το χάος που το κράτος επιφέρει στον εαυτό του.

Σε αντίθεση με τους φιλελεύθερους και τους ρεφορμιστές, δεν βρισκόμαστε εδώ για να επιβεβαιώσουμε και να επιβάλλουμε εκ νέου τον νόμο και την τάξη. Ούτε είμαστε εδώ για να μετασχηματίσουμε την Αμερική σε έναν μεγάλο ασφαλή χώρο. *Είμαστε εδώ για να κάνουμε το χάος και την αταξία πιο τρομερή από ποτέ*.

Πρέπει να κάνουμε ό,τι έκαναν πάντοτε οι επαναστάτες: πρέπει να κάνουμε την αντίφαση αφόρητη.

7. Όπως οι εξεγερμένοι σκλάβοι αντιμετώπισαν τα περιοδικά ξεσπάσματα του κίτρινου πυρετού στην Αϊτή, υπάρχει μια κρυμμένη αγωνιστική γνώση που θα πρέπει να αποκαλύψουμε γύρω από τη νέα πανδημία του κορωνοϊού, την οποία μπορούμε να εκμεταλλευτούμε και να μετατρέψουμε σε όπλο ενάντια στην εδραιωμένη εξουσία.

18. Βλ. Marten Bjork, «Phase two – the reproduction of this life». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.tillfallighet.org/tillfallighetsskrivande/phase-two-the-reproduction-of-this-life>

Στο καλύτερο βιβλίο του Φαντασιακού Κόμματος με τίτλο *Στους φίλους μας*¹⁹ οι συγγραφείς αναφέρουν μια μπροσούρα που εκδόθηκε το 2012 από το CDC [ΕΟΔΥ των ΗΠΑ] πάνω στο ζήτημα της ετοιμότητας για καταστροφές.²⁰ Είναι ένα κομμάτι που οι Αμερικανοί υποστηρικτές της *Tiqqun* δεν αναφέρουν. Προκειμένου να εκμοντερνίσει την ετοιμότητα για καταστροφές και να προσεγγίσει τους νέους, το CDC χρησιμοποιεί το παράδειγμα της ετοιμότητας για μια αποκάλυψη των ζόμπι. Το βασικό επιχείρημα ήταν ότι αν ο κόσμος μπορεί να προετοιμαστεί για μια αποκάλυψη των ζόμπι, τότε θα είναι σε θέση να προετοιμαστεί για μια φυσική καταστροφή όπως μια πλημμύρα, μια καταιγίδα, μια πανδημία ή ακόμη και μια εξέγερση.

Η *Αόρατη Επιτροπή* υποστηρίζει στο βιβλίο της ότι ο εν λόγω φόβος για τα ζόμπι έχει μια μακρά και φυλετικοποιημένη ιστορία, που συνδέεται με βεβαιότητα με τον φόβο για το Μαύρο προλεταριάτο. Και η άλλη πλευρά αυτού του φόβου που δεν θέλουν να αναφέρεται, που υπάρχει άρνηση αναφοράς της ή και απώθησή της, εντοπίζεται στην παράνοια της λευκής μεσαίας τάξης σχετικά με τη δική της αναξίότητα.

Αν εξετάσουμε την ιστορία των ζόμπι, η φιγούρα του ζόμπι εμφανίζεται στο βουντού που χρησιμοποιήθηκε κατά την Επανάσταση της Αϊτής. Υπήρχε ένα άτομο ονόματι Jean Zombi από τον οποίο προέκυψε ο όρος ζόμπι γιατί συμμετείχε στη σφαγή των δουλοκτητών. Αυτό που νομίζω ότι είναι ιδιαίτερα διδακτικό για τους δικούς μας σκοπούς σήμερα είναι ότι οι εξεγερμέ-

νοι της Αϊτής γνώριζαν πολύ καλά ότι μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την πανδημία του κίτρινου πυρετού ενάντια στους πρώην αφέντες τους και ενάντια στον στρατό, είτε αυτός ήταν ο στρατός του Ναπολέοντα είτε γενικότερα το κόμμα της τάξης. Οι εξεγερμένοι περίμεναν μέχρι το ξέσπασμα του κίτρινου πυρετού να φουντώσει. Γνώριζαν ότι ο στρατός των πρώην αφεντών τους θα καταστρεφόταν από την πανδημία και γνώριζαν επίσης ότι οι ίδιοι είχαν αναπτύξει ανοσία απέναντι σε εκείνη την πανδημία. Έτσι περίμεναν μέχρι να αποδεκατιστεί ο στρατός από τον κίτρινο πυρετό και *μετά* εξαπέλυσαν τις αντάρτικες επιθέσεις τους.

Εδώ υποστηρίζω κάτι πολύ παρόμοιο. Γνωρίζουμε όλοι ότι οι Μαύροι και οι καφετί (brown) άνθρωποι χτυπήθηκαν δυσανάλογα από την πανδημία COVID. Αυτό είναι ένα ιατρικό πρόβλημα. Αλλά δεν είναι απλώς ένα ιατρικό-επιστημονικό πρόβλημα είναι κάτι πολύ περισσότερο, είναι ένα πολιτικό πρόβλημα. Θα πρέπει να απορρίψουμε ένα είδος υγειονομικής φιλελεύθερης πολιτικής προστασίας που φοβάται την πανδημία, που αποτελεί σε μεγάλο βαθμό έναν υγειονομικό λόγο για τις μάσκες, την αποστασιοποίηση κ.λπ. Γνωρίζω ότι πρόκειται περί πολιτικού ζητήματος. Αλλά, από την άλλη πλευρά, δεν υποστηρίζω τις θέσεις των δεξιών συνωμοσιολόγων ότι η πανδημία δεν υπάρχει, ότι είναι απλώς μια γρίπη κ.λπ. Αυτό που προτείνω εδώ είναι να αναπτύξουμε ένα είδος αγωνιστικής γνώσης –της δικής μας γνώσης γύρω από την πανδημία– να εκμεταλλευτούμε την πανδημία προς όφελός μας και να χρησιμοποιήσουμε τη γνώση μας για την πανδημία ως όπλο εναντίον των εχθρών μας.

8. Η εξέγερση θα προϋποθέσει έναν ακριβή συντονισμό από το εσωτερικό του αστερισμού των ταραχών: την παράδοξη

19. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://theanarchistlibrary.org/library/the-invisible-committe-to-our-friends>

20. «Zombie Preparedness», διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.cdc.gov/cpr/zombie/index.htm>

οργάνωση της αταξίας πέρα από κάθε μέτρο ελέγχου. Αντιστοίχως, το πρόβλημα της εξέγερσης έχει εξίσου κοινωνικές και τεχνικές διαστάσεις.

Αυτό που υποστηρίζω είναι μια παράδοξη οργάνωση της αταξίας, μια Οργανωμένη Σύγχυση [Organized Konfusion] (για όσους θυμούνται το ραπ συγκρότημα). Για να το επιτύχουμε θα πρέπει να μελετήσουμε τις τακτικές: πρέπει να εξετάσουμε τι ακριβώς σπάστηκε, τι λεηλατήθηκε και πώς και γιατί οι καταλήψεις ήταν αποτελεσματικές ή αναποτελεσματικές. Πρέπει να σκεφτούμε *στρατηγικά* σχετικά με το χάος που δημιουργούμε στους δρόμους.

Παραπέρα, πρέπει να προβλέψουμε νέες μορφές τακτικής, αγώνα και στρατηγικής οι οποίες θα εμφανιστούν ώστε να οξύνουμε αυτούς τους αγώνες και τις τακτικές. Μπορούμε να προβλέψουμε ότι καταλήψεις και απεργίες ενοικίου πρόκειται να συμβούν στο κοντινό μέλλον λόγω της διαφαινόμενης απειλής των εξώσεων που θα συμβούν σε όλες τις πόλεις μας, οι οποίες έχουν υποστεί εκτεταμένο ξευγενισμό. Αλλά θεωρώ ότι πρέπει να πάμε πέρα από αυτούς τους αμυντικούς αγώνες και να είμαστε πιο δημιουργικοί και να εισάγουμε τακτικές που προχωρούν στην επίθεση. Στην πραγματικότητα, αυτό που υποστηρίζω εδώ είναι η χρήση όλου του οπλοστασίου των προλεταριακών τακτικών και στρατηγικών – από τις ταραχές, μέχρι τις απεργίες και τα μπλοκαρίσματα.

Πρέπει να είμαστε πιο δημιουργικοί ως προς τις τακτικές και τις στρατηγικές μας. Όπως είδαμε πρόσφατα, τα χακαρίσματα του Twitter είναι εξίσου σημαντικά.²¹ Αυτό που έχει σημασία είναι το να

21. (σ.τ.μ.) Τον Ιούλιο του 2020, μια ομάδα χάκερ πήρε υπό τον έλεγχό της εκατοντάδες λογαριασμούς του twitter που ανήκουν σε καπιτα-

είμαστε δημιουργικοί όσον αφορά τον τρόπο που αναπτύσσουμε αυτές τις τακτικές και στρατηγικές.

Ποιο είναι το σύγχρονο ισοδύναμο του τηλεφωνικού κέντρου στη Βαρκελώνη για το οποίο έγιναν τόσο άγριες συγκρούσεις τον Μάη του 1937; Ποιο είναι το σύγχρονο ισοδύναμο της σιδηροδρομικής γραμμής της Αγίας Πετρούπολης για την οποία οι εξεγερμένοι εργάτες πολέμησαν τόσο σκληρά στην επαναστατική Ρωσία; Έχουμε ένα πρωτόγνωρο πρόβλημα σε σχέση με το γεγονός ότι ζούμε σε μια τεράστια χώρα. Πρέπει να επινοήσουμε δημιουργικούς τρόπους να υπερβούμε αυτή την απόσταση και να τη χρησιμοποιήσουμε για τους δικούς μας σκοπούς, δηλαδή ως καθαρό μέσο.

9. Πραγμάτωση του διαρκώς παρόντος φαντάσματος ενός δεύτερου, πιο βαλκανοποιημένου, εμφυλίου πολέμου μέσω του κατακερματισμού των θραυσμάτων μιας καταρρέουσας αυτοκρατορίας

Τουλάχιστον μέχρι την εκλογή και την ανάληψη της εξουσίας από τον Τραμπ, το αρχέτυπο του εμφυλίου πολέμου δέσποζε πάνω απ' αυτή τη χώρα. Υπάρχουν ιστορικές αιτίες για αυτό. Δεδομένου ότι ο Αμερικανικός Εμφύλιος Πόλεμος ήταν για ορισμένους η πιο τραυματική συλλογική εμπειρία που έχει βιώσει αυτή η χώρα και δεδομένου ότι για άλλους επρόκειτο για την πιο απελευθερωτική συλλογική εμπειρία, ο Εμφύλιος

λιστές, πολιτικούς και celebrities (όπως ο Τζεφ Μπέζος, ο Μπιλ Γκέιτς, η Κιμ Καρντάσιαν, ο Τζο Μπάιντεν κ.λπ.) αλλά και σε εταιρείες (όπως η Apple) και ανέβασε tweets σαν και αυτό: «Θέλω να προσφέρω στους ανθρώπους. Όποιος μου στείλει bitcoin στον ακόλουθο σύνδεσμο θα του τα επιστρέψω διπλάσια». Η ομάδα των χάκερ κατάφερε έτσι να μαζέψει πάνω από 100.000 δολάρια μέχρι να πάρει χαμπάρι το τμήμα ασφαλείας του twitter ότι γίνεται κυβερνοεπίθεση.

Πόλεμος ορθώνεται σαν ένα σύμβολο που ανακαλείται διαρκώς στο συλλογικό φαντασιακό. Αλλά νομίζω ότι υπάρχουν επίσης δομικές αιτίες. Η θεμελιώδης λειτουργία του κράτους επιτελείται μέσα από την αποτροπή του διαρκώς παρόντα κινδύνου του εμφύλιου πολέμου. Το ίδιο το Κράτος μπορεί να κατανοηθεί ως αυτό που εμποδίζει και αποτρέπει τον εμφύλιο πόλεμο. Αυτό που είναι μοναδικό σε αυτή τη χώρα είναι η ιδιότυπη χειραφετητική μας παράδοση, που συνδέεται με την τρόπο που κατανοούμε τον εμφύλιο πόλεμο.

Μπορώ να παραπέμψω εδώ στην εξαιρετική αυτοβιογραφία του Kenneth Rexroth όπου περιγράφει ότι οι ριζοσπάστες υπέρμαχοι της κατάργησης της δουλείας που έλαβαν μέρος στον Εμφύλιο Πόλεμο έκαναν παιδιά που αποτέλεσαν την πρώτη γενιά του Αμερικανικού σοσιαλιστικού, αναρχικού και κομμουνιστικού εργατικού κινήματος.²² Αλλά νομίζω το καλύτερο παράδειγμα δίνεται από το κλασικό βιβλίο του Du Bois, *Black Reconstruction*.²³ Ήταν η προλεταριακή γενική απεργία των πρώην σκλάβων που κάρφωσε την τελευταία πρόκα στο φέρετρο της δουλείας. Είναι ακριβώς αυτή η γενεαλογία ενός χειραφετητικού, απελευθερωτικού, μα ωστόσο βίαιου, εμφύλιου πολέμου που πρέπει να ανανεωθεί για τον δεύτερο ερχομό του. Ένα άλλο σημαντικό προηγούμενο είναι η θέση του Harry Haywood για τη «μαύρη ζώνη». Ως μέλος της κεντρικής επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος ΗΠΑ, ο Haywood υποστήριζε ότι η επανάσταση στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής θα περιλάμβανε

ένα ανεξάρτητο Μαύρο κράτος στον Νότο. Νομίζω ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πια εφικτό, αλλά θεωρώ ότι αυτό που συλλάμβανε και αυτό το οποίο προσπαθούσε να αντιμετωπίσει ήταν η επίλυση του προβλήματος της επανάστασης σε μια χώρα που είναι απλώς τεράστια.

Η επανάσταση εδώ εγείρει για εμάς ένα ξεκάθαρο ζήτημα κλίμακας. Γι' αυτό νομίζω ο Haywood υποστήριζε τη διάλυση της Αμερικής. Δεν υπάρχει ιστορικό προηγούμενο μιας επανάστασης σε ένα μεγάλο, βιομηχανοποιημένο και σύγχρονο κράτος και, επομένως, έχουμε να αντιμετωπίσουμε ένα πρωτόγνωρο πρόβλημα.

Δεν γνωρίζω ακριβώς με τι θα μοιάζει η λύση. Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι αυτή η χώρα έχει ήδη αρχίσει να διαρρηγνύεται και να κατακερματίζεται και είναι στο χέρι μας να προχωρήσουμε αυτή τη διάρρηξη και τον κατακερματισμό παραπέρα, σε τόσα πολλά κομμάτια που δεν θα μπορέσει να ανασυγκροτηθεί ξανά.

Εδώ περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, η επανάσταση θα εμπεριέχει το δύσκολο έργο της διαίρεσης. Εδώ επίσης αντιμετωπίζουμε ένα πρωτόγνωρο πρόβλημα γιατί πρέπει να αποφύγουμε τον ιδιαίτερα επιθετικό, άσχημο και επικίνδυνο εθνικισμό που εμφανίστηκε σε άλλους εμφύλιους πολέμους που έχουμε δει τα τελευταία σαράντα χρόνια. Δεν υποστηρίζω έναν νέο κύκλο Γιουγκοσλαβικών πολέμων ούτε υπερασπίζομαι ό,τι συνέβη στη Συρία. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να αξιοποιήσουμε τον εμφύλιο πόλεμο ως μια χειραφετητική απελευθερωτική δύναμη. Ο βασικός στόχος είναι η διάλυση της Αμερικής σε έναν αστερισμό ομοσπονδοποιημένων κομμούνων.

22. Kenneth Rexroth, *An Autobiographical Novel*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.bopsecrets.org/rexroth/autobio/index.htm>

23. W.E.B. DuBois, *Black Reconstruction*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.webdubois.org/wdb-BlackReconst.html>

10. Η πραγματοποίηση του επαναστατικού εγχειρήματος αποτελεί σε τελική ανάλυση μια αναπόδραστη ηθική υποχρέωση που έχει καθένας μας απέναντι στους νεκρούς και όσους υφίστανται εκμετάλλευση.

Κινδυνεύοντας να ακουστώ αφελής, πιστεύω ειλικρινά ότι οι ταραχές αυτού του καλοκαιριού, των οποίων όλοι έχουμε υπάρξει μάρτυρες και στις οποίες θέλω να πιστεύω ότι συμμετείχαμε, έχουν ανοίξει τον δρόμο προς την ανταρσία ή ακόμα και στην ολοκληρωμένη επανάσταση. Είναι πιθανό να πέφτω έξω ως προς τις δυνατότητες που εμφανίστηκαν. Ωστόσο, είναι εντελώς αδύνατο να έχει κανείς συμμετάσχει στον σημερινό ξεσηκωμό χωρίς να έχει βιώσει αλλαγές στον θεμελιώδη πυρήνα της ύπαρξής του. Όσο για μένα, και όπως γνωρίζω και για πολλούς από εσάς, έχουμε την επανάσταση βαθιά μες στην καρδιά μας και αυτό αλλάζει την ίδια μας τη νοοτροπία, τον τρόπο με τον οποίο ζούμε τη ζωή μας. Όλος ο διάχυτος κυνισμός, η ορθολογική ιδιοτέλεια, όλος ο μηδενισμός, όλα όσα συγκροτούν τον τυπικό Αμερικάνο πολίτη εξαλείφονται σιγά σιγά από την εξέγερση και τον ξεσηκωμό.

Αυτό μας δείχνει ότι η επανάσταση είναι στ' αλήθεια πέρα από εμάς, στ' αλήθεια πέρα από καθέναν από εμάς εδώ πέρα. Ξεπερνά όλους τους φραγμούς που ορθώνει ο Αμερικανικός ατομικισμός. Μας αναγκάζει να κοιτάξουμε επιτέλους πέρα από τον εαυτό μας και να αναγνωρίσουμε ότι η Αμερική έχει για έναν αιώνα σπείρει τον όλεθρο ως αυτοκρατορική δύναμη σε ολόκληρη την υφήλιο.

Και ο αγώνας δεν είναι μόνο για τους ζωντανούς, αλλά και για τους νεκρούς. Χρωστάμε την επανάσταση στα εκατομμύρια σκλάβων που δεν γνώρισαν ούτε δευτε-

ρόλεπτο ελευθερίας. Ο μακρύς κατάλογος των μαρτύρων που έπεσαν σε αυτή την εξέγερση δεν αξιώνει από εμάς τίποτα λιγότερο από την ολοκλήρωση της επανάστασης.

Ο Παζολίνι είχε γράψει ένα δοκίμιο για ένα ταξίδι του στην Αμερική. Αυτό που τον συνεπήρε πραγματικά ήταν μια από τις φράσεις που κανείς δεν εκστομίζει πια αλλά ήταν αναπόσπαστο κομμάτι του Κινήματος για τα Πολιτικά Δικαιώματα: «πρέπει να ριχτούμε στον αγώνα με κάθε ίνα του σώματός μας».²⁴

Οι νεκροί του αγώνα κραυγάζουν για εκδίκηση και θα πρέπει να εκδικηθούμε για τους θανάτους τους. Όπως το έθεσε εξαιρετικά ο Μπένγιαμιν: «ούτε ακόμη και οι νεκροί δεν θα είναι ασφαλείς από τον εχθρό, εάν αυτός νικήσει».²⁵ Απόψε είναι η νύχτα για να αρχίσουμε να ξεκαθαρίζουμε τους λογαριασμούς μας μια και καλή, για να δώσουμε τέλος στη νικηφόρα βασιλεία τους πάνω στον πλανήτη και για να μπορέσουν επιτέλους οι νεκροί να αναπαυθούν.

20 Ιουλίου 2020

24. Pier Paolo Pasolini, *In Danger: A Pasolini Anthology*, City Lights Publishers, 2010.

25. Β. Μπένγιαμιν, *Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας*, Λέσχη Κατασκόπων 21^{ου} αιώνα, 2014.

Καπιταλισμός, ταξικό ανταγωνιστικό κίνημα και πολιτικές της ταυτότητας

Αντίθεση

Εισαγωγή

Η εισήγησή μας θα βασιστεί κατά κύριο λόγο στα κείμενα που δημοσιεύσαμε στα πρώτα δύο τεύχη του περιοδικού *Το Διαλυτικό*, με τίτλο «Η κριτική των πολιτικών της ταυτότητας ως κριτική του γενικευμένου διαχωρισμού» και «Υστερόγραφο». Στα συγκεκριμένα κείμενα ασκούμε κριτική στις πολιτικές της ταυτότητας και στη θεωρία της διαθεματικότητας από μια αντιεξουσιαστική κομμουνιστική σκοπιά. Στόχος μας είναι να παρέμβουμε κριτικά σε ένα σκηνικό που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια και στο εσωτερικό του α/α χώρου στην Ελλάδα, το οποίο αντανακλά την αλληλεπίδραση που υπάρχει με διάφορες τάσεις των πολιτικών της ταυτότητας στην υπόλοιπη Ευρώπη αλλά κυρίως στις ΗΠΑ. Το σκηνικό αυτό, το οποίο κατά τη γνώμη μας δεν είναι τυχαίο ότι εντείνεται σε μια εποχή μεγάλης οπισθοχώρησης των κοινωνικών και ταξικών αγώνων, χαρακτηρίζεται από την περιχαράκωση, την καταγγελία του πολιτικού αντιπάλου ή διαφωνούντα ως προνομιούχου, σεξιστή, στρέιτ, ρατσιστή κοκ, τη διάδοση της ενοχής για τα αποκαλούμενα προνόμια, την απουσία ουσιαστικού διαλόγου αφού κάποιος έχει δικαίωμα λόγου μόνο εάν φέρει την ίδια ταυτότητα, ακόμα και τη λογοκρισία όσων κάνουν κριτική στην πρακτική ή τη θεωρία των πολιτικών της ταυτότητας. Μέσω μιας απολύτως στρεβλής κατανόησης του παλιού φεμινιστικού συνθήματος «το προσωπικό είναι πολιτικό» γίνεται απόπειρα να αποτελέσει

η φυλετική, έμφυλη και σεξουαλική ταυτότητα ενός πολιτικού υποκειμένου, αλλά και κάθε ανθρώπου εν γένει, το αποκλειστικό καθοριστικό στοιχείο της πολιτικής του δράσης και κοσμοαντίληψης.

Για την έννοια της ολότητας

Όσα περιγράφονται παραπάνω οφείλονται, κατά τη γνώμη μας, στο γεγονός ότι στις πολιτικές της ταυτότητας και στη θεωρία της διαθεματικότητας απουσιάζει πλήρως η ολότητα, και στην παρούσα ιστορική στιγμή όταν μιλάμε για ολότητα εννοούμε την ολότητα των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Η οπτική γωνία της ολότητας που υιοθετούμε δεν είναι μια αντίληψη που θεωρεί αυθύπαρκτο το όλο σε σχέση με τα μέρη, και το μυθοποιεί. Ο ιστορικός και δυναμικός χαρακτήρας της καπιταλιστικής ολότητας διατυπώθηκε με σαφήνεια από τον Μαρξ στα *Grundrisse*: «Στην αναπτυγμένη αστική κοινωνία κάθε σχέση προϋποθέτει άλλες σχέσεις με αστική μορφή, συνεπώς η μία προϋποθέτει και καθορίζει την άλλη, – όπως συμβαίνει σε κάθε οργανικό σύστημα. Το ίδιο αυτό το οργανικό σύστημα, σαν ολότητα, έχει τις προϋποθέσεις του· και η ανάπτυξή του σε ολότητα βρίσκεται ακριβώς στην καθυπόταξη όλων των στοιχείων της κοινωνίας, ή στη διαμόρφωση απ' αυτά των οργάνων που ακόμα του λείπουν. Έτσι γίνεται ολότητα ιστορικά».¹

1. Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, Τόμος Β', σ. 205.

Οι προϋποθέσεις της γέννησης του κεφαλαίου εμφανίζονται, μετά τη συγκρότησή του, σαν αποτελέσματα της πραγματικότητάς του και της αναπαραγωγής του. Τα διάφορα στοιχεία που, ιστορικά, προηγήθηκαν της γέννησης του κεφαλαίου και υπήρχαν ανεξάρτητα και πολύ παλαιότερα από αυτό (π.χ. το χρήμα, το εμπόριο, η πατριαρχία κ.λπ.) ενσωματώθηκαν στη διαδικασία αναπαραγωγής του κεφαλαίου και αποτελούν οργανικά του στοιχεία από τότε που εδραιώθηκε ο καπιταλισμός. Έτσι, ο καπιταλισμός αποκτά μια χαρακτηριστική δομή, που καθορίζει το ιδιαίτερο περιεχόμενο και το αντικειμενικό νόημα των στοιχείων του, που ήταν διαφορετικής φύσης στην προκαπιταλιστική φάση. Για παράδειγμα, η πατριαρχία στην προκαπιταλιστική αγροτική κοινωνία είναι κάτι το διαφορετικό από την ανδρική κυριαρχία και την έμφυλη καταπίεση των γυναικών στον σύγχρονο καπιταλισμό, παρότι αποτελεί τη βάση τους. Το ίδιο ισχύει και με το εμπόριο, που στην προκαπιταλιστική περίοδο δεν πραγματοποιείτο σύμφωνα με τον νόμο της αξίας.

Δεν θέτουμε εδώ ένα ζήτημα υποβάθμισης της σημασίας της έμφυλης ή της φυλετικής καταπίεσης έναντι π.χ. της οικονομικής εκμετάλλευσης. Οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής δεν κυριαρχούν επί όλων των κοινωνικών σχέσεων επειδή ορίζουν τα πιο σημαντικά «συμφέροντα» που εμπλέκονται στην κοινωνική αλληλεπίδραση –τα οικονομικά συμφέροντα–, ούτε επειδή όλες οι κοινωνικές σχέσεις υποτάσσονται λειτουργικά με κάποιον υπερϊστορικό τρόπο στις ανάγκες της υλικής παραγωγής. Η ιστορική ιδιαιτερότητα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής είναι ότι η κίνηση της καπιταλιστικής κοινωνίας καθορίζεται και καθοδηγείται από την ανάγκη του κεφαλαίου για απεριόριστη επέκταση. Αυτή ακριβώς η ανάγκη για απεριόριστη

επέκταση δημιουργεί την τάση για την υπαγωγή όλων των κοινωνικών σχέσεων στην καπιταλιστική αξιοποίηση, έτσι ώστε ακόμα και κοινωνικές σχέσεις σε πεδία κατά τα φαινόμενα μακρινά από την άμεση διαδικασία παραγωγής εμπορευμάτων να τίθενται υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου.² Ωστόσο, αυτή η καθυπόταξη είναι μια ιστορική διαδικασία και η πορεία της καθορίζεται από τις πραγματικές ταξικές και ευρύτερες κοινωνικές συγκρούσεις. Η συγκεκριμένη μορφή που λαμβάνει η κυριαρχία του κεφαλαίου στην καθημερινή ζωή και στις έμφυλες ή τις φυλετικές σχέσεις (και ακόμα και η ίδια η δημιουργία της κατηγορίας της φυλής) είναι το αποτέλεσμα αυτής της συγκρουσιακής ιστορικής διαδικασίας και δεν καθορίζεται μονοσήμαντα από τη λειτουργία αυτών των σχέσεων ως γραναζιών της καπιταλιστικής μηχανής αλλά και από τους κοινωνικούς και ταξικούς αγώνες σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Γι' αυτόν τον λόγο υπάρχουν τόσο μεγάλες διαφορές από χώρα σε χώρα και από γεωγραφική περιοχή σε γεωγραφική περιοχή ως προς τη συγκεκριμένη μορφή της καπιταλιστικής οικογένειας και των αντίστοιχων έμφυλων σχέσεων.

Οι πολιτικές της ταυτότητας και η θεωρία της διαθεματικότητας δεν συλλαμβάνουν αυτή την ιστορική διαδικασία συγκρότησης και αναπαραγωγής της ολότητας των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Αντιθέτως, διαχωρίζουν την κάθε επιμέρους διαμεσολάβηση (φυλή, φύλο κ.ο.κ.) της καπιταλιστικής κοινωνίας ως ένα αυτόνομο σύστημα καταπίεσης που λειτουργεί ανεξάρτητα και υπερϊστορικά και μόνο τυχαία μπορεί να διασταυρώνεται με κάποιο άλλο σύστημα καταπίεσης (π.χ. λόγω του

2. Simon Clarke, «Marxism, Sociology and Poulantzas's Theory of the State», *Capital and Class* τ. 1 ν. 2, 1977.

γεγονός ότι κάποια είναι γυναίκα και μαύρη). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η ανάλυση να γίνεται ανιστορική και να μένει στο επίπεδο των φαινομένων, στο επιφανειακό επίπεδο της άμεσης εμπειρίας, του άμεσου βιώματος που έχει το απομονωμένο άτομο: στην άμεση εμπειρία μιας κατακερματισμένης πραγματικότητας που απαρτίζεται από βιώματα και εντυπώσεις ασύνδετα μεταξύ τους. Μόνο που αυτή η φαινομενικότητα δεν είναι άλλη από την κατακερματισμένη εμπειρία μας εντός του καπιταλισμού. Και ο καπιταλισμός, ως ολότητα των κοινωνικών σχέσεων στην παρούσα ιστορική στιγμή, είτε απουσιάζει πλήρως από τις πολιτικές της ταυτότητας και τη θεωρία της διαθεματικότητας είτε όταν αναφέρεται παρουσιάζεται ως ένα ακόμα «σύστημα καταπίεσης» μεταξύ όλων των υπολοίπων, και μάλιστα όχι ένα από τα πρώτα στην απαρίθμηση.

Κατά την άποψή μας, ένα κίνημα που θέτει ως στόχο την κατάργηση του καπιταλισμού και τη δημιουργία μιας κοινωνίας όπου η ελευθερία του ενός αποτελεί προϋπόθεση για την ελευθερία όλων, οφείλει να αποκαλύψει αυτόν τον κατακερματισμό και να τον υπερβεί μέσα από τη συνειδητή άρση των διαχωρισμών. Οι πολιτικές της ταυτότητας και η θεωρία της διαθεματικότητας κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση. Όπως γράφουμε και στο κείμενο του πρώτου τεύχους του *Διαλυτικού*: «Αυτό που θριαμβεύει στη θεωρία της διαθεματικότητας [και στις πολιτικές της ταυτότητας] είναι το μερικό και κυρίως η διαφορά. Η διαφορά όχι ως πλούτος αλλά ως διαχωριστική γραμμή, ως το στοιχείο που θα αποτρέψει κάθε δυναμική ενότητα στα πλαίσια του αγώνα, που θα καταγγείλει κάθε απόπειρα ανίχνευσης κοινών συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών

ομάδων. Η διαφορά που θα παραμείνει [διαχωρισμένη] διαφορά από την αρχή μέχρι το τέλος ενός αγώνα, ενός κινήματος».³

Όπως γράφει ο Ζιλ Ντωβέ στο κείμενο *Εικόνες του Φεμινισμού*: «Η διεκδίκηση της διαφοράς σημαίνει να θέλεις να είσαι αυτό που είσαι και να παραμένεις αυτό που είσαι, να παραμένεις σε ένα γκέτο και να επιλέγεις μια περιορισμένη κοινότητα έναντι της ανθρώπινης κοινότητας. [...] Καθώς το κεφάλαιο βρίσκεται σε μια διαδικασία αποικιοποίησης των πάντων, ένας νέος τύπος ρεφορμισμού γίνεται εφικτός, νέοι ρεφορμισμοί ξεπηδούν από παντού, που δεν αφορούν πλέον μόνο τον “εργάτη”, αλλά διαφορετικές πλευρές της “καθημερινής ζωής”. Τα συνδικάτα ένωσαν τους εργατές με στόχο να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους, διαιρώντας τους: κατ’ αρχάς συντεχνιακά και κατόπιν κλαδικά, δηλαδή σε μεμονωμένες επιχειρήσεις, αντανακλώντας τη δομή του ίδιου του κεφαλαίου. Με τον ίδιο τρόπο, τα σημερινά κινήματα ενώνουν τις γυναίκες, τους μαύρους, τους ομοφυλόφιλους κ.λπ. μέσω του διαχωρισμού τους από τους υπόλοιπους. Βρίσκουν μια κοινότητα αποκόπτοντας όλο και περισσότερο τον εαυτό τους από τη δυναμική ανθρώπινη κοινότητα».⁴

Ωστόσο, όπως προσθέτει, «η ριζική αλλαγή της ζωής δεν είναι “απελευθέρωση”. Απελευθέρωση σημαίνει απλώς το να απαλλαχθείς από έναν περιορισμό που σε βαραίνει: ένας φυλακισμένος μπορεί να ελευθερωθεί χωρίς να καταστρέψει το σύστημα της φυλακής. Μια ριζική επανάσταση κάνει πολλά περισσότερα από το να μας απελευθερώσει από τις αλυσίδες μας – δεν τις αφαιρεί απλώς αλλά τις σπάει. Η επανά-

3. Stella Polaris, «Η κριτική των πολιτικών της ταυτότητας ως κριτική του γενικευμένου διαχωρισμού», *Το Διαλυτικό* τ. 1., 2017.

4. Ζ. Ντωβέ, *Εικόνες του Φεμινισμού*, Αντίθεση, 2019.

σταση αλλάζει τα πάντα, μαζί και τους εαυτούς μας. Ακόμα και οι έννοιες της “εθνικής” ή της “γυναικείας” απελευθέρωσης αποσκοπούν στο να απαλλαγούμε μόνο από μία από τις περιοριστικές πλευρές της κοινωνίας, αφήνοντας ανέγγιχτες όλες τις υπόλοιπες – οι οποίες τελικά επιβάλλονται με όλη τους τη βαρύτητα επάνω στους “απελευθερωμένους”». ⁵ Σε αυτή την τοποθέτησή του, ο Ντωβέ σκιαγραφεί μια άλλη προοπτική: την προοπτική της κατάρτησης και της τάξης και της φυλής και του φύλου.

Διαθεματικότητα και σύνδεση των αγώνων

Όσες και όσοι υποστηρίζουν τη διαθεματικότητα μπορεί να αντιτείνουν ότι κι αυτές επιδιώκουν τη σύνδεση ανάμεσα στις διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες. Ωστόσο, η έννοια της διαθεματικότητας όπως ορίστηκε αρχικά από την Crenshaw δεν αναφέρεται σε αυτή τη σύνδεση αλλά στη συνθήκη κατά την οποία ένα άτομο επηρεάζεται όχι μόνο από μία αλλά από δύο ή περισσότερες μορφές καταπίεσης (βάσει φύλου, φυλής κ.λπ.) που διασταυρώνονται. Όπως έγραφε: «*Το πρόβλημα με τις πολιτικές της ταυτότητας δεν είναι ότι αποτυγχάνουν να υπερβούν τη διαφορά [...] αλλά μάλλον το αντίθετο: ότι συχνά θολώνουν ή αγνοούν τις διαφορές εντός της ομάδας*».⁶

Αυτή η προσέγγιση υποβαθμίζει τη δυνατότητα της αλληλεγγύης ανάμεσα στις διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες και ταυτότητες. Τείνει να οδηγεί όχι στην αναζήτηση των κοινών τόπων των αγώνων αλλά αντιθέτως στην καταγγελία των

«προνομιούχων» ομάδων (κατά βάση εντός του προλεταριάτου). Δεν είναι τυχαίο ότι αυτό που ακολούθησε την εισαγωγή της έννοιας της διαθεματικότητας ήταν ο γεωμετρικός πολλαπλασιασμός των διασταυρωμένων πλέον ταυτοτήτων και η απαξίωση κάθε συζήτησης περί κοινών ταξικών συμφερόντων και αγώνα ενάντια στον καπιταλισμό που χαρακτηρίζεται απαξιωτικά ως ταξικός αναγωγισμός.

Βέβαια, εντός των κύκλων της αριστεράς ή ακόμα και του α/α χώρου, που δεν έχουν διαβάσει απαραίτητα την Crenshaw, η έννοια της διαθεματικότητας έχει πάρει ένα διαφορετικό περιεχόμενο που αναφέρεται στη σύνδεση μεταξύ των αγώνων. Ωστόσο, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για μια πολιτική στρατηγική η οποία κατάγεται από τα λαϊκά μέτωπα – και γι’ αυτό άλλωστε είναι τόσο δημοφιλής στην αριστερά. Σύμφωνα με τη σταλινική πολιτική των λαϊκών μετώπων που αποφασίστηκε στο 7^ο συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς το 1935, τα εργατικά κόμματα και οργανώσεις θα πρέπει να κάνουν μέτωπο με τη δημοκρατική φράξια του κεφαλαίου απέναντι στην απειλή του φασισμού. Η εν λόγω δημοκρατική φράξια του κεφαλαίου συμπεριλαμβάνει κόμματα, οργανώσεις και προσωπικότητες. Μάλιστα, για να αποφευχθεί η διάσπαση του μετώπου θα πρέπει να μετράζονται οι διαφωνίες και να αναζητούνται μινιμαρισμένα πλαίσια συμφωνίας. Αυτή η απόφαση είχε άμεσες συνέπειες στην πολιτική του Κομμουνιστικού Κόμματος ΗΠΑ (ΚΚΗΠΑ), το οποίο άρχισε να αντιμετωπίζει τις φιλελεύθερες γυναικείες οργανώσεις, τις μαύρες εθνικιστικές οργανώσεις και τους ηγέτες της «μαύρης κοινότητας» ως νόμιμους αντιπροσώπους των συμφερόντων των αντίστοιχων ομάδων, που έγιναν αντιληπτά για πρώτη φορά ως συμφέροντα απολύτως διακριτά από τα συμφέροντα της

5. Ο.π.

6. Kimberlé Crenshaw, «Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Colour», *Stanford Law Review* τ. 43 ν. 6, 1993.

εργατικής τάξης, και ξεκίνησε να επεξεργάζεται την έννοια της τριπλής καταπίεσης (τάξη, φυλή, φύλο). Σύμφωνα με την εν λόγω πολιτική, τα συνδικάτα υπερασπίζονται τα οικονομικά συμφέροντα των εργατών, η «μαύρη ηγεσία» και οι μαύροι εθνικιστές τα ιδιαίτερα συμφέροντα των μαύρων και οι φιλελεύθερες γυναικείες οργανώσεις τα ιδιαίτερα συμφέροντα των γυναικών.

Αντί αυτή η λαϊκομετωπική πολιτική να συνδυάσει και να συνδέσει τα ζητήματα της τάξης, του φύλου και της φυλής, οδήγησε στον ακόμα μεγαλύτερο διαχωρισμό τους καθώς άρχισαν να αντιμετωπίζονται ως απολύτως διακριτά ζητήματα σε αντίθεση με τη σκοπιά της ολότητας που αναπτύξαμε προηγουμένως. Παραπέρα, ήδη από τη δεκαετία του '30 το ΚΚΗΠΑ κινήθηκε προς την ανάπτυξη και την προστασία των σχέσεων με τους εικαζόμενους δυνητικούς συμμάχους του: τη γραφειοκρατία των συνδικάτων, τη «μαύρη ηγεσία», τις φιλελεύθερες γυναικείες οργανώσεις και τους Δημοκρατικούς του Ρούζβελτ. Αυτή η πολιτική εξέλιξη σημάδεψε όλη την ιστορία του κινήματος στις ΗΠΑ και σε παγκόσμιο επίπεδο από τότε και μέχρι σήμερα – αλλά αυτή είναι μια ιστορική ανάλυση που δεν μπορούμε να κάνουμε εδώ. Θα αρκεστούμε να πούμε ότι η ίδια η θεωρία της Crenshaw που λαμβάνει ως δεδομένο ότι ο ρατσισμός και ο σεξισμός θα πρέπει να ιδωθούν ως ανεξάρτητες μορφές καταπίεσης προέρχεται μέσω της Combahee River Collective από αυτή τη σταλινική παράδοση.⁷

7. Για μια πληρέστερη παρουσίαση αυτής της ιστορίας βλ. το άρθρο Mike Macnair, «Intersectionalism, the highest stage of western Stalinism?», *Critique* τ. 46 ν. 4, 2018.

Ιεράρχηση των καταπίεσεων

Προτού προχωρήσουμε όμως στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε εμείς τη συγκρότηση των κοινών συμφερόντων εντός του προλεταριακού κινήματος θα αναφερθούμε σε ορισμένες κριτικές της ταξικής τοποθέτησης.

Η βασική κριτική που ασκείται από τους υπερασπιστές των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας σε όσες αναλύουμε τον κόσμο και διαμορφώνουμε την πρακτική μας εντός των αγώνων από μια ταξική σκοπιά, είναι ότι υποβαθμίζουμε τη φυλετική ή την έμφυλη καταπίεση και ότι προσπαθούμε να επιβάλλουμε με τη βία (όπως λέει σε κάποιο κείμενό της και η Butler) μια ενότητα που στην πραγματικότητα δεν υπάρχει. Αυτή η κριτική βασίζεται, κατά τη γνώμη μας, σε δύο πράγματα:

1. Στο γεγονός ότι για πολλές δεκαετίες η κυρίαρχη τάση μέσα στο οργανωμένο εργατικό κίνημα (και εδώ μιλάμε για αναρχοσυνδικαλιστές, σοσιαλδημοκράτες, σταλινικούς, μαοϊκούς) ταύτιζε την τάξη με τη φιγούρα του λευκού άντρα εργοστασιακού εργάτη, δηλαδή με μια συγκεκριμένη στατική ταυτότητα, στην οποία επίσης ασκούμε κριτική.

2. Στο γεγονός ότι η τάξη γίνεται εσκεμμένα αντιληπτή με έναν στρεβλό τρόπο, προκειμένου να αποσυνδεθεί από τη φυλή ή το φύλο. Αυτό γίνεται κατ' αρχάς διότι κύριος στόχος των πολιτικών της ταυτότητας είναι η ανάδειξη των ανταγωνισμών/συγκρούσεων εντός των διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών και κυρίως εντός της τάξης. Όχι με στόχο την υπέρβασή τους, αλλά με μόνο σκοπό την επιβεβαίωση της διαφοράς και, επομένως, με ηθελημένη ή αθέλητη συνέπεια την πιθανή όξυνση των συγκρούσεων. Γι' αυτό η ίδια η έννοια της τάξης είτε εξαφανίζεται είτε μετατρέπεται

σε «ταξισμό» (classism) κατά τον σεξισμό, ρατσισμό κ.λπ. Η τάξη δηλαδή γίνεται νοητή μόνο ως «προνόμιο» κάποιων και όχι ως μια κοινωνική σχέση που συνεπάγεται κοινά συμφέροντα μεταξύ των προλετάρων και, δυναμικά, κοινούς αγώνες. Επιπλέον, εξαφανίζεται η αναγκαιότητα του αγώνα εναντίον της **άρχουσας τάξης**.

Η τάξη ως κοινωνική σχέση δεν υπάρχει στις πολιτικές της ταυτότητας και στη θεωρία της διαθεματικότητας. Και αυτό είναι λογικό, διότι η τάξη δεν είναι μια στατική οικονομική ταυτότητα ή μια κοινωνιολογική κατηγορία την οποία μπορείς να κατατάξεις αξιολογικά σε ένα σύστημα ιεράρχησης, όπως γίνεται στις πολιτικές της ταυτότητας. Τάξη είναι η συνεχής διαδικασία του βίαιου διαχωρισμού της μεγάλης μάζας των ανθρώπων από τα μέσα παραγωγής και συντήρησης, μια διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε στη λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση αλλά συντελείται συνεχώς μέσα από τη συσσώρευση του κεφαλαίου και ενίοτε από την άμεση κρατική βία. Είναι σχέση αγώνα, δηλαδή μια διαρκής πάλη, είτε αφανής είτε έκδηλη, μέσα και ενάντια στη συνεχή προσπάθεια του κεφαλαίου να υποτάξει κάθε πλευρά της ζωής στον νόμο της αξίας. Η τάξη δεν είναι «ταυτότητα», είναι η διαλεκτική σχέση μεταξύ των αντικειμενικών συνθηκών των σχέσεων παραγωγής και των υποκειμενικών όρων της εμπειρίας αγώνα ενάντια σε αυτές τις σχέσεις παραγωγής που υποβιβάζουν τη μεγάλη μάζα των ανθρώπων στην τάξη που υφίσταται εκμετάλλευση.

Η φυλή ή το φύλο, μακράν του να είναι απλώς ταυτότητες, αποτελούν συγκεκριμένους τρόπους ύπαρξης των καπιταλιστικών σχέσεων κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Αν μας επιτρέπεται η αναλογία, η καπιταλιστική κοινωνία είναι ένας οργανισμός του οποίου κάθε όργανο διαμορφώνε-

ται και συγκροτείται μόνο μέσα στην αλληλεπίδρασή του με τα υπόλοιπα όργανα και με τον οργανισμό σαν ολότητα, στον οποίο πρέπει να επιτεθούμε συνολικά.

Ανεξάρτητα συστήματα καταπίεσης;

Μια άλλη κριτική που ασκείται από τις πολιτικές της ταυτότητας προς τις ταξικές αναλύσεις είναι ότι, για παράδειγμα, η πατριαρχία προϋπήρχε του καπιταλισμού. Όσο αλήθεια κι αν είναι αυτό, άλλο τόσο αλήθεια είναι ότι η έμφυλη καταπίεση και η ανδρική κυριαρχία δεν είναι μια ιστορική αναλλοίωτη συνθήκη, αλλά ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων που αλλάζουν ιστορικά. Έτσι στον καπιταλισμό λαμβάνουν μια νέα μορφή που καθορίζεται από τις καπιταλιστικές σχέσεις ταξικής κυριαρχίας και τις διαρκείς κοινωνικές και ταξικές συγκρούσεις μέσα από τις οποίες αυτές αναπαράγονται. Η καπιταλιστική αξιοποίηση, δηλαδή η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων, δεν είναι μια κλειστή δυναμική, αντιθέτως πρέπει να γίνει κατανοητή ως μια ανοιχτή διαδικασία ενσωμάτωσης προκαπιταλιστικών μορφών και σχέσεων εξουσίας που την εξυπηρετούν. Ενσωματώνει αυτά τα στοιχεία ως δικές της μορφές μεσολάβησης και μέσα από αυτή τη διαδικασία τους δίνει νέα μορφή, δηλαδή έναν νέο τρόπο ύπαρξης. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο καπιταλισμός έδωσε νέα μορφή στην οικογένεια και μετασχημάτισε τις έμφυλες και τις σεξουαλικές σχέσεις εντός της σε μια μορφή της ίδιας της σχέσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία: η πυρηνική οικογένεια, δηλαδή ένας από τους βασικούς πυρήνες αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων, αναδύεται ταυτόχρονα με τον βιομηχανικό καπιταλισμό. Η έμφυλη σχέση γίνεται μεσολάβηση της ταξικής σχέσης και το αντίστροφο. Αυτό είναι εμφανές

στην οικιακή εργασία, δηλαδή στη σφαίρα της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης, όπου το κεφάλαιο ιδιοποιείται δωρεάν την απλήρωτη εργασία των γυναικών στην πυρηνική οικογένεια μειώνοντας έτσι το κόστος του κεφαλαίου.

Σε ένα βαθύτερο επίπεδο, ένα από τα θεμέλια του καπιταλισμού είναι ο διαχωρισμός μεταξύ του χωροχρόνου της μισθωτής εργασίας και της υπόλοιπης ζωής. Η παραγωγικότητα και το κέρδος απαιτούν ο χρόνος εργασίας να είναι διακριτός και αποκομμένος από τις άλλες στιγμές, έτσι ώστε να μπορεί να ελέγχεται και να μετριέται για να μειώνεται το κόστος εργασίας. Ένα στοιχείο αυτού του διαχωρισμού είναι η διχοτόμηση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, η οποία επαναφέρει τις γυναίκες στον γυναικείο ρόλο, στον ρόλο της οικογένειας. Ακόμα κι αν δουλεύουν και έξω από το σπίτι, «στο σπίτι» είναι κυρίως οι γυναίκες που «κρατούν το νοικοκυριό», που μαγειρεύουν, φροντίζουν τα παιδιά κ.λπ. Και αυτή η αναγκαστική εξειδίκευση αφορά πολλά περισσότερα από το σπίτι· περιορίζει τις γυναίκες σε ένα σύνολο καθηκόντων και λειτουργιών: εκπαίδευση, υγεία, εθελοντική εργασία, συλλόγους, φιλανθρωπίες – οτιδήποτε συγκαταλέγεται στην κατηγορία «φροντίδα», που σχετίζεται με την εγγύτητα και τη συναισθηματικότητα, πράγματα για τα οποία οι γυναίκες υποτίθεται ότι έχουν μια «φυσική» κλίση, η οποία προέρχεται, προφανώς, από τη μητρότητα. Η διάλυση της διχοτόμησης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού είναι η αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου οι άνδρες να μοιραστούν και να αναλάβουν δραστηριότητες, έτσι ώστε να μην κατανέμονται πλέον μεταξύ ανδρών και γυναικών με βάση το κριτήριο του φύλου αλλά με βάση τις ικανότητες και τις προτιμήσεις.

Για αυτό τον λόγο, η κατάργηση της έμφυλης καταπίεσης και των έμφυλων δι-

αχωρισμών προϋποθέτει την κατάργηση της καπιταλιστικής ταξικής κοινωνίας και το αντίστροφο. Ακολουθώντας αυτή τη συλλογιστική προκύπτει ότι οι διαχωρισμοί βάσει φυλής, φύλου, εθνικότητας δεν αποτελούν ανεξάρτητα συστήματα εξουσίας αλλά αποτελούν μεσολαβήσεις, δηλαδή συγκεκριμένους τρόπους ύπαρξης της καπιταλιστικής κοινωνίας, στιγμές της καπιταλιστικής ολότητας, η οποία πρέπει να ανατραπεί συνολικά.

Οι πολιτικές της ταυτότητας και ο αγώνας για τη ριζική αλλαγή της ζωής

Κατά την άποψή μας, η καταβύθιση στις πολιτικές της ταυτότητας βρίσκεται στον αντίποδα αυτού που για εμάς αποτελεί επίδικο των αγώνων: της κατάργησης του καπιταλισμού μέσω του επαναστατικού μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων. Και λέμε ότι είναι στον αντίποδα όχι γιατί θεωρούμε ότι ο ρατσισμός, ο σεξισμός ή η καταπίεση των γυναικών δεν είναι υλική πραγματικότητα. **Το αντίθετο.** Αλλά γιατί η περιχαράκωση μέσα στις πολιτικές της ταυτότητας δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα από την κατοχύρωση δικαιωμάτων εντός του καπιταλιστικού κράτους δικαίου για τα μέλη της εκάστοτε ομάδας, με τον ίδιο τρόπο που η συντεχνιακή οργάνωση των εργατών δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα από την κατοχύρωση εργασιακών δικαιωμάτων για τα μέλη της εκάστοτε συντεχνίας. Υπό αυτή την έννοια, οι πολιτικές της ταυτότητας (εργατική, φυλετική, έμφυλη κ.ο.κ.) ανήκουν, ακόμα και στην πιο ριζοσπαστική τους μορφή, στην τάση της ρεφορμιστικής, κρατικιστικής αριστεράς, που ειδικεύεται στη διαίωνιση των διαχωρισμών εντός της τάξης και στο αίτημα για έναν καπιταλισμό με ανθρωπινό πρόσωπο.

Η κατοχύρωση νομικών δικαιωμάτων μπορεί να περιορίζει την άμεση βία που ασκείται μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία στα πιο καταπιεσμένα κοινωνικά κομμάτια αλλά δεν αναιρεί τις άνισες κοινωνικές σχέσεις εξάρτησης και υποταγής, την καπιταλιστική εκμετάλλευση και τις ανισότητες εντός της τάξης. Αντιθέτως, τις αποκρύπτει καθώς αυτές δεν εμφανίζονται πια ως προσωπική υποταγή σε έναν άλλο άνθρωπο, ως υποταγή δηλαδή στην αυθαίρετη, άμεση εξουσία ενός άλλου ατόμου, αλλά μετατίθενται στην υποταγή στο κράτος, δηλαδή σε ένα αφηρημένο συλλογικό πρόσωπο, το οποίο υποτίθεται ότι ασκεί καταναγκασμό προς το συμφέρον όλων των μελών που συμμετέχουν στις νομικές σχέσεις. «*Η εξουσία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο μετατίθεται στην πραγματικότητα σαν εξουσία του δικαίου, δηλαδή σαν εξουσία ενός αντικειμενικού αδέκαστου κανόνα*».⁸ Το καπιταλιστικό κράτος νομιμοποιείται ως η μόνη δύναμη που μπορεί να εγγυηθεί τα δικαιώματα κάθε κατηγορίας – παιδιών, γονιών, ανδρών, γυναικών, ηλικιωμένων, νεαρών, ομοφυλόφιλων, καταναλωτών, εργατών, αρρώστων, πεζών, μελών μιας μειονότητας κ.λπ. – διότι «*αν και κάθε δικαίωμα μπορεί να ανακηρυχθεί απόλυτο, ωστόσο είναι πάντα σχετικό με τον σεβασμό προς τα δικαιώματα των άλλων*» και έτσι «*η ιδιωτικοποίηση της ζωής προχωρά μαζί με τον πολλαπλασιασμό των δικαστών και των ψυχολόγων*».⁹ Φυσικά, το κοινωνικό κράτος μαζί με τα δικαιώματα που προσφέρει, αποτελεί ταυτόχρονα και έναν μηχανισμό ελέγχου, κανονικοποίησης, επιτήρησης και

πειθάρχησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ένα ανοιχτά ρατσιστικό δίκαιο μπορεί να αντικαθίσταται από σκληρούς νόμους ενάντια στην «εγκληματικότητα», που παρουσιάζονται ως αμερόληπτοι αλλά αναπαράγουν και βαθαίνουν τους φυλετικούς διαχωρισμούς που δεν εμφανίζονται πια ως τέτοιοι. Η υποδεέστερη θέση των μαύρων προλετάρων μέσα στην ιεραρχία της εργασιακής δύναμης εμφανίζεται ως ατομική τους ευθύνη και αποτυχία. Από αυτή τη σκοπιά τα δικαιώματα είναι η υπαγωγή και η φетиχοποίηση των διεκδικήσεων των κοινωνικών αγώνων εντός του καπιταλιστικού κράτους δικαίου, εντός της καπιταλιστικής κυριαρχίας: είναι η επίσημη γλώσσα του γενικευμένου διαχωρισμού και της ατομικοποίησης.

Πέρα από τη σοσιαλδημοκρατική ρητορική περί διεκδίκησης δικαιωμάτων, οι πολιτικές που βασίζονται στη θεωρία της διαθεματικότητας έχουν υιοθετήσει τη φιλελεύθερη ρητορική περί εξασφάλισης ίσων ευκαιριών. Σύμφωνα με αυτό το πολιτικό ρεύμα, το να έχει γεννηθεί κάποια φτώχη προλετάρια ή γυναίκα ή μαύρη αποτελεί πρόβλημα υπό την έννοια ότι δεν έχει ίσες ευκαιρίες επιτυχίας εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας. Με άλλα λόγια, οι ταξικές ανισότητες, που συγκροτούν τον πυρήνα της αναπαραγωγής του καπιταλισμού, αντιμετωπίζονται απλώς ως ένα εμπόδιο απέναντι στο φιλελεύθερο ιδεολόγημα των ίσων ευκαιριών. Εν ολίγοις, η φτώχεια δεν γίνεται κατανοητή ως κάτι που θα πρέπει να εξαλειφθεί και να εκλείψει αλλά ως ατομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν ορισμένοι άνθρωποι, οι οποίοι πρέπει να λάβουν βοήθεια [από το κράτος] για να το ξεπεράσουν. Επομένως, ο στόχος της «διαθεματικής μεταρρυθμιστικής πολιτικής», όπως την ονομάζει η Kimberle Crenshaw, δεν είναι η κατάργηση των τάξεων (ούτε η κατάργηση του φύλου και της φυλής) αλλά

8. Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσεάς, 1985.

9. Ζιλ Ντωβέ, Υστερόγραφο στο κείμενο *Για έναν κόσμο χωρίς ηθική* που είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://moralitystrippeddown.wordpress.com> (τροποποιημένη μετάφραση).

η εξάλειψη του «ταξισμού» (classism) – δηλαδή, η αφαίρεση των εμποδίων που δεν επιτρέπουν στους φτωχούς προλετάριους να επιτύχουν, το να δοθεί σε αυτούς η ευκαιρία να ανέλθουν κοινωνικά.

Είτε ως διεκδίκηση δικαιωμάτων είτε ως διεκδίκηση ίσων ευκαιριών, οι πολιτικές της ταυτότητας δεν αμφισβητούν το κράτος, την ιδιοκτησία και το κεφάλαιο. Ενδεικτική γι' αυτό το περιεχόμενο των πολιτικών της ταυτότητας είναι η δήλωση σχετικά με την πρόσφατη εξέγερση στις ΗΠΑ που έκανε η Kaillee Scales, διευθύνουσα σύμβουλος της ΜΚΟ Black Lives Matter Global Network, οργάνωση που δημιουργήθηκε μετά την εξέγερση του 2014 στο Ferguson και αποτελεί αναγνωρισμένη εκπρόσωπο του κινήματος: «*Πρέπει να το ξεκαθαρίσω: δεν υποστηρίζουμε κανενός είδους βία μέσα στο κίνημα διαμαρτυρίας – ούτε από τους διαδηλωτές ούτε και από την αστυνομία. Δεν υποστηρίζουμε και δεν ανεχόμαστε την καταστροφή της ιδιοκτησίας*».¹⁰ Η εν λόγω ΜΚΟ όπως και πολλές άλλες έχουν εργαστεί συστηματικά για το καναλιζάρισμα της ενέργειας τόσο των προηγούμενων ταραχών όσο και της τρέχουσας εξέγερσης εντός των καπιταλιστικών δημοκρατικών θεσμών. Το γεγονός ότι δεν αμφισβητείται συνολικά το κεφάλαιο και το κράτος έχει τελικά ως συνέπεια να μην επιτευχθούν καν επιμέρους βελτιώσεις όσον αφορά λ.χ. τον περιορισμό της δολοφονικής αστυνομικής βίας, παρά τις επανειλημμένες κινητοποιήσεις τα τελευταία δέκα χρόνια. Δεν είναι τυχαίο ότι μπροστά στην πιο πολυφυλετική εξέγερση που έχει ξεσπάσει ποτέ στις ΗΠΑ, η «μαύρη ηγεσία» και τα «προοδευτικά» ΜΜΕ επιχειρήσαν από την πρώτη στιγμή να διαιρέσουν

και να αποδυναμώσουν τις συγκρούσεις των εξεγερμένων με την αστυνομία και τις επιθέσεις στην καπιταλιστική ιδιοκτησία με αναφορές περί «εξωτερικών ταραχοποιών στοιχείων» και περί «λευκών ακροδεξιών» που έχουν παρεισφρήσει στις διαδηλώσεις. Μάλιστα, liberal ακτιβιστές κατέδωσαν στην αστυνομία ως «προβοκατόρισα» τη λευκή Natalie White, σύντροφος του δολοφονημένου από την αστυνομία αφροαμερικανού Rayshard Brooks. Η White εκδικήθηκε τον θάνατό του με τον εμπρησμό του εστιατορίου Wendy's έξω από το οποίο δολοφονήθηκε από τους μπάτσους. Η διεύθυνση του εστιατορίου είχε καλέσει την αστυνομία διότι ο Rayshard Brooks είχε αποκοιμηθεί μέσα στο αυτοκίνητό του στον χώρο στάθμευσης του εστιατορίου, γεγονός που του στοίχησε τη ζωή του.

Παραπέρα, όπως σημειώνει ο μαύρος αμερικάνος μαρξιστής Cedric Johnson, στο άρθρο του «Don't let Blackwashing save the Investor class», που δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα *Jacobin*, εκατοντάδες επιχειρήσεις και οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένων της General Motors, της Amazon, της Lyft, του NFL, της FIFA, έχουν δηλώσει την υποστήριξή τους στο κίνημα Black Lives Matter και έχουν καταγγείλει τον ρατσισμό της αστυνομίας, υιοθετώντας μια φιλελεύθερη αντιρατσιστική ιδεολογία, την ίδια στιγμή που οι ίδιες επιχειρήσεις επιτίθενται στους εργαζομένους τους που αγωνίζονται, κάνουν απολύσεις και προβαίνουν σε δυσμενείς μεταβολές των όρων και των συνθηκών εργασίας μέσα στη συνθήκη της πανδημίας. Ο Τζορτζ Φλόιντ ένας από τους απολυμένους της πανδημίας, δολοφονήθηκε από τους μπάτσους γιατί προσπάθησε να χρησιμοποιήσει ένα πλαστό εικοσάδολαρο για να αγοράσει τσιγάρα από ένα σούπερ-μάρκετ...

10. Αναφέρεται στο Martin Schoots-McAlpine, «Anatomy of a counter-insurgency. Efforts to undermine the George Floyd uprising», *MR Online*, 3 Ιουλίου 2020.

Περί εμπειρίας και κοινών συμφερόντων...

Όλες οι ανθρώπινες εμπειρίες είναι διαμεσολαβημένες από μια σειρά παραγόντων (τάξη, φυλή, φύλο, θρησκεία, πολιτική ιδεολογία κ.λπ.), οι οποίοι καθορίζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Η εμπειρία που αναδεικνύεται ως κεντρικό μεθοδολογικό εργαλείο στις πολιτικές της ταυτότητας και στη διαθεματικότητα είναι η εμπειρία του απομονωμένου ατόμου. Η επίκληση στην εμπειρία ή στο βίωμα έχει ως στόχο την επιβεβαίωση μιας ταυτότητας που ορίζεται αρνητικά σε αντιπαράθεση με όλες τις υπόλοιπες ταυτότητες. Αυτό που έχει σημασία είναι η σύνδεση της εμπειρίας με μια ταυτότητα. Γι' αυτό, για παράδειγμα, κάθε άνδρας ξεχωριστά, ως μεμονωμένο άτομο, πρέπει να αναγνωρίσει το ανδρικό του προνόμιο. Η εμπειρία του απομονωμένου ατόμου δεν μπορεί να πάει πέρα από την επιφάνεια των αλλοτριωμένων καπιταλιστικών σχέσεων. Στις πολιτικές της ταυτότητας και στη διαθεματικότητα, η εμπειρία και το αποτέλεσμα της ταυτίζονται: «η εμπειρία μου δείχνει ότι είμαστε σε αντίπαλα στρατόπεδα: θα παραμείνουμε έτσι».

«Ένας μεμονωμένος εργάτης –ανεξάρτητα από τον κλάδο της εργατικής τάξης στον οποίο ανήκει και τον βαθμό στον οποίο η συγκεκριμένη εργασία του διαφοροποιείται από την εργασία σε άλλους κλάδους– δημιουργεί τις “δικές του εμπειρίες”. Ο ορίζοντας αυτών των εμπειριών είναι η ενότητα του προλεταριακού πλαισίου ζωής. Αυτό το πλαίσιο περικλείει τόσο τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία παράγονται τα χαρακτηριστικά της εργασιακής δύναμης ως προς την ανταλλακτική αξία και την αξία χρήσης της (κοινωνικοποίηση, ψυχική δομή

του ατόμου, σχολείο, απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, σχόλη, ΜΜΕ) όσο και –αδιαχώριστα από αυτό– τη στρατολόγηση της εργασιακής του δύναμης στη διαδικασία παραγωγής. Μέσα από αυτό το ενοποιημένο πλαίσιο, του οποίου έχει την “εμπειρία” δημόσια και ιδιωτικά, αφομοιώνει “την κοινωνία ως σύνολο”, την ολότητα του πλαισίου της μυστικοποίησης».¹¹

Η εμπειρία που αποκτιέται σε αυτό το πλαίσιο είναι κατακερματισμένη, καλουπωμένη από πειθαρχικούς μηχανισμούς (οικογένεια, σχολείο, αστυνομία κ.λπ.), από τη μισθωτή εργασία και, στον σύγχρονο καπιταλισμό, από την επονομαζόμενη βιομηχανία της συνείδησης (ΜΜΕ, διαφήμιση κ.ο.κ.). Όλες αυτές οι εμπειρίες, που διαφοροποιούνται ανάλογα με τη θέση της προλεταρίας εντός της ενδοταξικής ιεραρχίας, συνοψίζονται στην «αρχή της ισόβιας κάθειρξης»: γίνεται «δεύτερη φύση» του ανθρώπου η ακλόνητη πεποίθηση ότι οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις είναι φυσικές, αναπόδραστες, και άρα δεν μπορούν να αλλάξουν, ίσως λίγο να βελτιωθούν. Οι πολιτικές της ταυτότητας και η διαθεματικότητα σταματούν σε αυτό το σημείο της ανάλυσης.

Εμείς δεν επιθυμούμε να περιορίσουμε την εμπειρία μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο μιας ταυτότητας. Επιθυμούμε την απελευθέρωση της ανθρώπινης εμπειρίας από όλες τις αλλοτριωτικές μορφές των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Θέλουμε να πάρουμε την εμπειρία στα χέρια μας. Σε πλήρη αντίθεση με τις πολιτικές της ταυτότητας και τη διαθεματικότητα, το ζήτημα για ένα κίνημα που βάζει ως στόχο την κατάργηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων είναι να αναζητήσει μέσα στις διαφορετικές και κατακερματισμένες εμπει-

11. Negt και Kluge, *Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα*, Αντίθεση, 2017.

ρίες που έχουμε εντός του καπιταλισμού όσα μπορούν ενδεχομένως να μας συνδέσουν και όχι όσα μας διαχωρίζουν, και αν δεν υπάρχουν επαρκώς να τα δημιουργήσει. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υποβαθμίζονται και ακυρώνονται οι συγκεκριμένες διεκδικήσεις και ζητήματα από τα οποία μπορεί να ξεκινάει ένας αγώνας.

Για εμάς είναι ανάγκη να αποκτήσει η εμπειρία την πραγματική διαλεκτική της μορφή: να δημιουργηθούν νέες, πιο πλούσιες εμπειρίες που συνδέουν το υποκείμενο με την ολότητα των κοινωνικών σχέσεων. Μέσα σε αυτή την ενεργή διαδικασία, και όχι σε ένα αφηρημένο επίπεδο, μπορούν να αναδυθούν τα υπαρκτά κοινά συμφέροντα. Πρόκειται για συλλογική, και όχι ατομική, παραγωγή της εμπειρίας. Η εν λόγω έννοια της παραγωγής δεν αναφέρεται στη στενή έννοια της παραγωγής εμπορευμάτων στον καπιταλισμό. Είναι αυτό που λέει ο Μαρξ όταν αναφέρεται στον «κομμουνισμό ως παραγωγή των ίδιων των μορφών της κοινωνικής επικοινωνίας». Η παραγωγή και η οργάνωση της εμπειρίας είναι μια συνεργατική κοινωνική διαδικασία, η οποία μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο αν διαλυθεί ο αστικός μύθος της ατομικής γνώσης και της ατομικής συγκρότησης.

Το ζήτημα για το επαναστατικό κίνημα είναι να υπερβεί την αποσπασματικότητα των αλλοτριωμένων κοινωνικών σχέσεων και να αποπειραθεί σε συλλογικό επίπεδο να συνδέσει όλες αυτές τις διαφορετικές, και συχνά αντιτιθέμενες, εμπειρίες προς την κατεύθυνση της **κατάργησης της ταυτότητας της διαχωρισμένης εμπειρίας**. Αυτή η αυτόνομη συλλογική οργάνωση της εμπειρίας των προλετάρων συνιστά τη βάση για τη δημιουργία της προλεταριακής δημόσιας σφαίρας, δηλαδή για τη δημιουργία των αναγκαίων μορφών και μέσων επικοινωνίας και δράσης μέσω των

οποίων οι κατακερματισμένες εμπειρίες αντίθεσης και αγώνα ενάντια στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις θα μπορέσουν να συνδυαστούν σε μια συλλογική πρακτική, σε έναν τρόπο ζωής και αγώνα από τα οποία θα μπορέσουμε να μετασχηματίσουμε τις υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες και σχέσεις και να κινηθούμε προς την κατάργηση του κεφαλαίου και όλων των αλλοτριωτικών του μεσολαβήσεων. Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα βρίσκεται στον αντίποδα της αστικής δημόσιας σφαίρας, κομμάτι της οποίας είναι οι πολιτικές της ταυτότητας και η διαθεματικότητα, στον αντίποδα της θεαματικής κοινωνίας του γενικευμένου διαχωρισμού, στον βαθμό που οι ίδιοι οι προλετάριοι οργανώνουν τις ανάγκες, τις εμπειρίες και τα συμφέροντά τους σε αντιπαράθεση με τις ανάγκες της καπιταλιστικής συσσώρευσης.

Δεν πρόκειται για μια αφηρημένη διαδικασία. Ο τρόπος που βιώνουν οι προλετάριοι την καθημερινότητά τους έχει μια υλική διάσταση, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την υλική βάση του καπιταλισμού. Η βία, η καταπίεση, η εκμετάλλευση γίνονται αντιληπτές με υλικούς όρους, ως περιορισμός των δυνατοτήτων της ζωής, ως περιορισμός της ελευθερίας, ως φτώχεια. Όσο μαζική και εκλεπτυσμένη κι αν είναι η παραγωγή καπιταλιστικών εμπορευμάτων, όσο διευρυμένη κι αν είναι η αφομοίωση της προλεταριακής εμπειρίας μέσα στη σφαίρα της παραγωγής νέων εμπορευμάτων, οι πολύπλευρες ανάγκες των προλετάρων (σωματικές, ψυχικές, πνευματικές) είναι αδύνατον να ικανοποιηθούν εντός του καπιταλισμού.

Όπως έγραφε ο Μαρξ στα Grundrisse, «Ο χρόνος εργασίας σαν μέτρο του πλούτου τοποθετεί τον ίδιο τον πλούτο σαν θεμελιωμένο στη φτώχεια... Γιατί ο πραγματικός πλούτος είναι η αναπτυσσόμενη παραγωγική

δύναμη όλων των ατόμων», δηλαδή η συλλογική ανάπτυξη όλων των πολύπλευρων δυνατοτήτων του ανθρώπου.¹² Ο πλούτος της καπιταλιστικής παραγωγής που εμφανίζεται σαν ένας «τεράστιος σωρός εμπορευμάτων» αντιστοιχεί στη μονόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου, στην ένταξή του στον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας, στην πρόσδεσή του σε μια ταυτότητα, στην αναπαραγωγή αλλοτριωμένων κοινωνικών σχέσεων που έχουν αξία χρήσης μόνο για το κεφάλαιο. Αντίθετα, «ο Μαρξ περιγράφει τον κοινωνικό πλούτο [...] ως την πολύπλευρη ανάπτυξη των ειδολογικών δυνατοτήτων του ανθρώπου: **κοινωνικότητα – συνεργασία – ελευθερία – συνείδηση – καθολικότητα – πλούτος των αναγκών και ανάπτυξη των υποκειμενικών ανθρώπινων αισθήσεων**. Κάθε μία από αυτές τις μορφές ανθρώπινης έκφρασης [...] υπό τις υφιστάμενες [καπιταλιστικές] σχέσεις, τείνουν να αποσυντίθενται και να αποκλείουν αμοιβαία η μία την άλλη».¹³

Σε αυτό το πλαίσιο αποκτά το άτομο την πραγματική του υπόσταση, σε αντίθεση με το απομονωμένο άτομο των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας, που το μόνο που επιζητά είναι η ενδυνάμωση (empowerment) της ταυτότητάς του σε αντιπαράθεση με όλες τις υπόλοιπες. Εδώ καταρρίπτεται και ο μύθος ότι η ταξική θεώρηση των πραγμάτων εξαφανίζει το άτομο με τις ιδιαιτερότητές του ή τις διαφορές του. Αντίθετα, αντιλαμβανόμενες τον κομμουνισμό ως την πολύπλευρη ανάπτυξη των ειδολογικών δυνατοτήτων του ανθρώπου, είναι πέρα από σαφές ότι αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο μέσα από τον εμπλουτισμό του ατόμου,

δηλαδή μέσα από την ανάπτυξη των διαφορετικών και πολύπλευρων δυνατοτήτων του. Και είναι, επίσης, πέρα από σαφές, ότι αυτός ο ατομικός εμπλουτισμός δεν είναι παρά μια συλλογική διαδικασία στην οποία πραγματώνεται υλικά η εμφατική έννοια της ελευθερίας, σύμφωνα με την οποία, η ελευθερία του ενός αποτελεί προϋπόθεση για την ελευθερία όλων. Όπου το συμφέρον ενός ατόμου εξαρτάται από την ικανοποίηση των συμφερόντων όλων των υπόλοιπων ατόμων. Τα συμφέροντα που περιγράφονται εδώ δεν πρέπει να συγχέονται με τα εγωκεντρικά συμφέροντα που επιχειρεί να ρυθμίσει η αστική δημόσια σφαίρα και που αποτελούν αντικείμενο μελέτης/διεκδίκησης των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας. Το ζήτημα που τίθεται εδώ είναι ο μετασχηματισμός αυτών των καθαρά εγωιστικών συμφερόντων σε συμφέροντα των κοινωνικών ατόμων: «Στη θέση της παλιάς αστικής κοινωνίας, με τις τάξεις και τις ταξικές της αντιθέσεις έρχεται μια ένωση όπου η ελεύθερη ανάπτυξη του καθενός είναι η προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη όλων».¹⁴

Δεν μπορούμε να περιγράψουμε εκ των προτέρων το πώς θα είναι μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι θα έχουν πάρει τη ζωή τους στα χέρια τους. Μπορούμε όμως να ψηλαφίσουμε και να αναδείξουμε εκείνες τις στιγμές που αναπτύσσονται τώρα, μέσα και ενάντια στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, και οι οποίες δείχνουν προς την κατεύθυνση της ριζικής αλλαγής και χειραφέτησης της ζωής. Αυτή είναι μια θεμελιώδης διαφορά μας από τις πολιτικές της ταυτότητας και τη διαθεματικότητα που έχουν ως αποτέλεσμα, κάποιες φορές αθέλητο, την υπονόμηση και την εξάλειψη αυτών

12. Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, Τόμος Β', Εκδόσεις Στοχαστής, 1990, σ. 541.

13. *Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα*, ό.π. Δική μας η έμφαση.

14. Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς, *Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, *Διαλεχτά Έργα*, Εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ, χ.χ., σ. 49

των στιγμών ρήξης. Εδώ αναφερόμαστε σε μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας που αναπτύσσονται κάθε φορά που οι προλετάριοι αντιτίθενται εμπράκτως στη μοίρα που τους επιφυλάσσει αυτό το σύστημα εκμετάλλευσης: δράσεις αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, συλλογικές λεηλασίες εμπορευμάτων, συλλογική άρνηση πληρωμής εισιτηρίων στα μέσα μεταφοράς, άγριες απεργίες, καταλήψεις χώρων εργασίας, σχολείων, πανεπιστημίων, εξεγέρσεις, επαναστάσεις. Δεν πρόκειται για μια γραμμική διαδικασία, είναι γεμάτη πισωγυρίσματα και σκαμπανεβάσματα, γεμάτη «νίκες» που αποδείχθηκαν οι μεγαλύτερες ήττες και γεμάτη «ήττες» που αποδείχθηκαν οι σημαντικότερες νίκες. Πέρα από την άμεση βία, το κεφάλαιο και το κράτος του χρησιμοποιούν τους διαχωρισμούς, την απομόνωση και την αφομοίωση προκειμένου

να καταστείλουν αυτές τις στιγμές ρήξης μέσα στους προλεταριακούς αγώνες. Θεωρούμε ότι οι πολιτικές της ταυτότητας και η θεωρία της διαθεματικότητας αποτελούν κομμάτι της αντι-εξέγερσης και της αντεπανάστασης. Όχι γιατί δεν υπάρχουν διαχωρισμοί βάσει φύλου ή φυλής, αλλά γιατί ο τρόπος που γίνονται αντιληπτοί αυτοί οι διαχωρισμοί στις πολιτικές της ταυτότητας και στη διαθεματικότητα δεν έχει κανένα επαναστατικό περιεχόμενο. Αντίθετα, παγώνει και φυσικοποιεί τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, αποκρύπτοντάς τες. Εναπόκειται στο προλεταριακό κίνημα να αναδείξει μέσα στους αγώνες του την πραγματική υλική βάση αυτών των διαχωρισμών με στόχο την κατάργησή τους.

Stella Polaris και Shevek (Αντίθεση)
11 Ιουλίου 2020

Γλυπτό του Richard Serra

Πρώτες σημειώσεις για τις αντιδραστικές εξελίξεις γύρω από τη μετανάστευση, την προσφυγιά και το συνοριακό καθεστώς της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Αντίθεση

Η κατάσταση στην Ελλάδα μετά τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας

Έχουν περάσει σχεδόν 4 χρόνια από την επιβολή της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας η οποία επιχείρησε να εμποδίσει την ανεξέλεγκτη είσοδο των μεταναστών/προσφύγων χωρίς χαρτιά στην ΕΕ και, ευρύτερα, να ανασυγκροτήσει τους μηχανισμούς για τη ρύθμιση, τον έλεγχο και την πειθάρχηση της κίνησής τους, που είχαν καταρρεύσει πλήρως ανάμεσα στο 2015 και τις αρχές του 2016 – όταν περισσότεροι από ένα εκατομμύριο μετανάστες/πρόσφυγες κατάφεραν να διασχίσουν την ήπειρο και να φτάσουν στη Γερμανία και σε άλλες χώρες του αναπτυγμένου Ευρωπαϊκού «κέντρου».¹

Αρχικά, αυτό το «deal» οδήγησε σε μια σημαντική μείωση των αφίξεων: ανάμεσα στον Απρίλιο του 2016 και τον Δεκέμβριο του 2016 μόνο 22.000 μετανάστες/πρόσφυγες πέρασαν τα σύνορα της Ελλάδας.² Η κατάσταση δεν μεταβλήθηκε το 2017, κατά το οποίο σημειώθηκαν 30.000 αφίξεις, και άρχισε να αλλάζει το 2018 με περισσότερες από 50.000 αφίξεις. Η κλιμά-

κωση του πολέμου και της βίας στη Συρία και το Αφγανιστάν το 2019, από τη μια μεριά, και η επιδείνωση της κατάστασης της Τουρκικής οικονομίας την ίδια περίοδο (με το ΑΕΠ της να αυξάνεται μόνο κατά 0,3% σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Συμβουλίου της Ευρώπης), από την άλλη, οδήγησε σε σημαντική αύξηση των αφίξεων, με 75.000 άτομα να διασχίζουν τα σύνορα το εν λόγω έτος. Οι περισσότεροι από τους τελευταίους (56.000) έφτασαν στην Ελλάδα μετά την εκλογή της Νέας Δημοκρατίας, η οποία είχε ως βασικό σημείο του εκλογικού της προγράμματος το «κλείσιμο των συνόρων».

Την περίοδο ανάμεσα στον Μάρτιο του 2016 και τον Ιούλιο του 2019, όταν η χώρα κυβερνιόταν ακόμα από τον ΣΥΡΙΖΑ, ο αριθμός των μεταναστών/προσφύγων που ήταν εγκλωβισμένοι στα νησιά αυξήθηκε ραγδαία: τον Μάιο του 2016 8.500 κρατούνταν στα νησιά έναντι 50.000 που διέμεναν στην ηπειρωτική χώρα· τον Φεβρουάριο του 2017 οι αντίστοιχοι αριθμοί ήταν 14.500 και 48.000· τον Σεπτέμβριο του 2018, 17.600 έναντι 65.000· τον Ιούλιο του 2019, 19.000 έναντι 64.100. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο τους τελευταίους μήνες [μέχρι τον Μάρτιο του 2020], όταν η ΝΔ ανέλαβε τα ηνία, καθώς, στο τέλος του Ιανουαρίου του 2020, 41.200 άτομα παρέμεναν εγκλωβισμένα στα νησιά έναντι 74.400 στην ηπειρωτική χώρα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας. Η κατάσταση στα στρατόπεδα

1. Μια πιο εκτεταμένη ανάλυση των γεγονότων εκείνης της περιόδου περιλαμβάνεται στον πρόλογο της μπροσούρας Αντίθεση, *Vogelfrei. Τρία κείμενα για τη μετανάστευση, τις απελάσεις, το κεφάλαιο και το κράτος του*, 2016, <https://antithesi.gr/?p=64>.

2. Όλα τα δεδομένα έχουν αντληθεί από τη βάση δεδομένων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εκτός αν σημειώνεται διαφορετικά (<https://www.unhcr.org/data.html>)

των νησιών είναι απολύτως φρικτική δεδομένου του γεγονότος ότι όλα τα στρατόπεδα των νησιών έχουν μαζί χωρητικότητα 5.400 ατόμων ενώ περισσότερα από 35.000 άτομα ζουν σε αυτοσχέδια παραπήγματα γύρω από τους χώρους των στρατοπέδων.

Αρχικά, η αιτία για τον εγκλωβισμό των μεταναστών/προσφύγων στα νησιά από την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ήταν η ανακοπή του ρεύματος των αφίξεων, μέσα από τη δημιουργία μιας άθλιας κατάστασης στα στρατόπεδα η οποία θα αποθάρρυνε νέους μετανάστες/πρόσφυγες να περάσουν τα σύνορα. Την ίδια στιγμή, στην ηπειρωτική χώρα, περισσότεροι από 15.000 άνθρωποι που διέμεναν στο αυτοσχέδιο καμπ της Ειδομένης, στην προσπάθειά τους να συνεχίσουν το ταξίδι τους προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, μετά την 24^η Μαΐου του 2016 αναγκάστηκαν διά της βίας από την αστυνομία να εγκαταλείψουν την Ειδομένη και μεταφέρθηκαν σε παλιά στρατόπεδα σε απομονωμένες περιοχές. Όπως γράφαμε στο κείμενο που είχαμε δημοσιεύσει το 2016: *«Πρόκειται για μια επιχείρηση της οποίας η αθλιότητα και απανθρωπιά δεν έχει προηγούμενο. Απαγορεύτηκε εντελώς η είσοδος στη μεγάλη πλειοψηφία ακόμη και των εθελοντών των ΜΚΟ. Με αυτό τον τρόπο παρεμποδίστηκε η διανομή του φαγητού και ο καθαρισμός των εγκαταστάσεων υγιεινής προκειμένου οι μετανάστες να αναγκαστούν να επιβιβαστούν στα λεωφορεία που τους μετέφεραν στα στρατόπεδα απομόνωσης. Όσον αφορά τη δημοσιογραφική κάλυψη της επιχείρησης της αστυνομίας, επετράπη η είσοδος μόνο στα κρατικά μέσα, την ΕΡΤ και το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, δηλαδή υπήρξε περιορισμός της ελευθερίας του τύπου! Οι μετανάστριες και οι μετανάστες που καταναγκαστικά επιβιβάζονταν στα λεωφορεία δεν γνώριζαν που ακριβώς θα τους πήγαιναν, κάτι που δείχνει ότι ορι-*

*σμένες πρακτικές των λεγόμενων ολοκληρωτικών καθεστώτων, όπως π.χ. η αναγκαστική μετακίνηση προς άγνωστο προορισμό, μπορούν κάλλιστα να εφαρμόζονται και σε δημοκρατικά καπιταλιστικά καθεστώτα που κυβερνώνται από ένα αριστερό κόμμα».*³

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία και τον ΔΟΜ (Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης) προώθησαν τη διαίρεση ανάμεσα στους μετανάστες/πρόσφυγες καθώς οι «αιτούντες άσυλο» επιλέχθηκαν για μεταφορά από τα νησιά προς την ηπειρωτική χώρα σύμφωνα με τα επονομαζόμενα κριτήρια «ευαλωτότητας». Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, ο αριθμός των παρεχόμενων κατοικιών, δωματίων σε ξενοδοχεία και χώρων στέγασης στα στρατόπεδα, ήταν ανεπαρκής και η διαδικασία εξαιρετικά αργή. Δεν υπήρχε ουσιαστικά κανένα σχέδιο και καμία οργανωμένη προσπάθεια για τη βελτίωση των φριχτών συνθηκών διαβίωσης στα νησιά, αφού ο κύριος στόχος της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας ήταν ακριβώς το να καταστεί η ζωή των μεταναστών/προσφύγων εξαιρετικά δυσχερής. Ωστόσο, η αύξηση των αφίξεων το 2018 και το 2019 προκάλεσε συγκρούσεις εντός των στρατοπέδων των νησιών μεταξύ των μεταναστών/προσφύγων και ακραίες εντάσεις με το ρατσιστικό κομμάτι του ντόπιου πληθυσμού. Γι' αυτόν τον λόγο τον Οκτώβριο του 2018, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ υλοποίησε ένα «έργο αποσυμφόρησης» σε συνεργασία με τον ΔΟΜ μέσω της σύναψης συμβάσεων με ξενοδοχεία στην Αττική, την Πελοπόννησο, την Εύβοια, τις Σέρρες, τα Γρεβενά, τη Θεσσαλονίκη, το Κιλκίς, την Καστοριά και την Ασπροβάλτα που μέχρι τον Απρίλιο του 2019 στέγασαν 6.300 άτομα.⁴

3. Αντίθεση, στο ίδιο.

4. «Δομική αποτυχία: γιατί το σύστημα υποδοχής της Ελλάδας δεν κατάφερε να παράγει

Στα τέλη του Νοεμβρίου του 2019, από τους 70.200 μετανάστες/πρόσφυγες που ζούσαν στην ηπειρωτική χώρα, 22.200 διέμεναν σε στρατόπεδα, 21.000 σε διαμερίσματα που μίσθωνε η Ύπατη Αρμοστεία και 8.500 σε ξενοδοχεία που μισθώνονταν από τον ΔΟΜ σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση.⁵ Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας δεχόταν τεράστια πίεση από τις, συχνά φίλα προσκείμενες σε αυτή, αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης στα νησιά, οι οποίες αρνούσαν την περαιτέρω αύξηση των μεταναστών/προσφύγων που διέμεναν στα στρατόπεδα των νησιών και προσπαθούσαν να την εμποδίσουν μέσω της οργάνωσης κινητοποιήσεων. Στις αρχές Οκτωβρίου του 2019, ο πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης ανακοίνωσε ότι 40.000 μετανάστες/πρόσφυγες θα μεταφέρονταν μέχρι το τέλος του 2020 στην ηπειρωτική χώρα και θα εγκαθίσταντο σε ξενοδοχεία και ότι 16.000 από αυτούς θα εντάσσονταν στην αγορά εργασίας μέσω προγραμμάτων απασχόλησης.⁶ Ταυτόχρονα, ανακοίνωσε τη δημιουργία κλειστών κέντρων κράτησης στα νησιά για τους μετανάστες/πρόσφυγες που αιτούνται άσυλο.⁷

βιώσιμες λύσεις», Έκθεση της ΜΚΟ «Υποστήριξη Πρόσφύγων στο Αιγαίο», 18 Ιουνίου 2019, <https://rsaegean.org/>.

5. Τ. Γεωργιοπούλου, «Νέα κέντρα ελεγχόμενης διαμονής στην ενδοχώρα», *Καθημερινή*, 2 Δεκεμβρίου 2019, <https://www.kathimerini.gr/society/1054212/nea-kentra-elegchomenis-diamonis-stin-endochora/>

6. *Ναυτεμπορική*, 4 Οκτωβρίου 2019, <https://www.naftemporiki.gr/story/1520713>.

7. Ειδησεογραφική ιστοσελίδα *news247.gr*, 4 Οκτωβρίου 2019. Ο Μητσοτάκης ανακοίνωσε επίσης ότι 10.000 μετανάστες/πρόσφυγες θα επιστρέφονταν στην Τουρκία μέχρι το τέλος του 2020, ένας αριθμός που είναι σχεδόν πέντε φορές μεγαλύτερος από τον συνολικό αριθμό «επιστροφών» που πραγματοποιήθηκαν από το

Το σχέδιο της κυβέρνησης να υλοποιήσει τη μεταφορά των μεταναστών στην ηπειρωτική χώρα συνάντησε ισχυρές αντιδράσεις από τις τοπικές αρχές και ένα σημαντικό κομμάτι του ντόπιου πληθυσμού σε δήμους της περιφέρειας όπως η Νάουσα, η Ασπροβάλτα, οι Σέρρες, η Σκύδρα και αλλού, περιοχές όπου η Νέα Δημοκρατία και η (άκρα) δεξιά γενικότερα είναι παραδοσιακά ισχυρές. Σε κάποιες περιπτώσεις, το κίνητρο πίσω από τις αντιδράσεις είχε να κάνει με την εικόνα της «απειλής στο τουριστικό στάτους» της περιοχής, όπως στην περίπτωση της Ασπροβάλλτας και σε αυτές ντόπιοι καπιταλιστές (ιδιοκτήτες μικρών ξενοδοχείων) είχαν ηγετικό ρόλο. Σε άλλες περιπτώσεις, τα κίνητρα πίσω από τις αντιδράσεις ήταν καθαρά ρατσιστικά και τροφοδοτούνταν από θεωρίες συνωμοσίας περί «αντικατάστασης του πληθυσμού», «ισλαμοποίησης της χώρας» κ.ο.κ. Στην περίπτωση των νησιών, η συγκέντρωση τόσο πολλών νέων ανδρών μεταναστών και προσφύγων στα παραπήγματα έξω από τα στρατόπεδα και στον δημόσιο χώρο των πόλεων συνέβαλε στην άνοδο του ρατσισμού, λόγω της αναπόφευκτης δημιουργίας εντάσεων με τους ντόπιους. Οι μεταφορές στην ηπειρωτική χώρα καθυστέρησαν λόγω των αντιδράσεων των ντόπιων αλλά δεν σταμάτησαν εντελώς. Πιο συγκεκριμένα, από τις αρχές του 2020 μέχρι την 1^η Μαρτίου, είχαν πραγματοποιηθεί 6.174 μεταφορές από τα νησιά προς την ηπειρωτική χώρα.⁸

Ωστόσο, ο ρυθμός των μεταφορών προς την ηπειρωτική χώρα ήταν πολύ χαμηλός σε σχέση με τον αυξανόμενο ρυθμό διελεύσεων των συνόρων από το 2018 και μετά. Η δεξιά κυβέρνηση αποφάσισε να

2016 μέχρι τότε (ο οποίος ανέρχεται σε 2.117 σύμφωνα με τη βάση δεδομένων της Ύπατης Αρμοστείας).

8. *Το Βήμα*, 5 Μαρτίου 2020.

δημιουργήσει νέα κλειστά στρατόπεδα στα νησιά προκειμένου να μπορέσει να ελέγξει την αυξανόμενη εισροή ανθρώπων, καθώς η επιλογή να τους επιτρέψει να κινούνται ελεύθερα μέσα στη χώρα θα ερχόταν σε αντίφαση με την πολιτική των «κλειστών συνόρων» που είχε έντονα προπαγανδίσει καθώς και με τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας και την ομόφωνη θέση της ηγεσίας της ΕΕ υπέρ του περιορισμού της μετανάστευσης. Προκειμένου να δημιουργήσει αυτά τα στρατόπεδα, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την επίταξη γης σε σχετικά απομονωμένες τοποθεσίες των νησιών και επιχείρησε να ξεκινήσει τα έργα με την προστασία μονάδων των ΜΑΤ που μεταφέρθηκαν από την Αθήνα στις 25 Φεβρουαρίου του 2020. Το αποτέλεσμα ήταν εκρηκτικό: ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού των νησιών συμμετείχε στα μπλόκα των δρόμων και σε εξαιρετικά βίαιες συγκρούσεις με την αστυνομία. Στις 28 Φεβρουαρίου, τρεις μέρες μετά, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να υποχωρήσει προσωρινά και να ανακαλέσει τα ΜΑΤ από τα νησιά.

Μερικά σχόλια για τις πρόσφατες κοινωνικές αντιδράσεις και την απάντηση του ελληνικού κράτους

Η κοινωνική και πολιτική σύνθεση των κινητοποιήσεων ενάντια στη δημιουργία των νέων κλειστών κέντρων στα νησιά ήταν ετερογενής. Τόσο (ακρο)δεξιοί όσο και αριστεροί διαδηλωτές ή ακόμη και αντιφασίστες και αναρχικοί συμμετείχαν στις συγκρούσεις και τα μπλόκα. Ως προς την ταξική τους σύνθεση, στις κινητοποιήσεις συμμετείχαν αγρότες, αυτοαπασχολούμενοι και ντόπιοι εργαζόμενοι. Εξ όσων γνωρίζουμε, δεν υπήρξε καμία συμμετοχή μεταναστών/προσφύγων και καμία προσπάθεια επικοινωνίας μαζί τους από την πλευρά των

«ντόπιων».⁹ Αναφορικά με το πολιτικό περιεχόμενο των κινητοποιήσεων, το μπλόκο στο Μανταμάδο κυριαρχείτο από το ΚΚΕ που καταδίκασε τη μετατροπή της Λέσβου σε «φυλακή και στρατόπεδο συγκέντρωσης για τους μετανάστες» και καλούσε στην κατάργηση της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας και σε μεταφορά των μεταναστών στην ηπειρωτική χώρα. Αντιθέτως, το μπλόκο στο Διαβολόρεμα κυριαρχείτο από δεξιά και φασιστικά στοιχεία.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, έναν μήνα πριν τις συγκρούσεις ενάντια στις επιτάξεις και τη δημιουργία των «κλειστών στρατοπέδων», στις πραγματικά μαζικές κινητοποιήσεις που οργάνωσαν οι δημοτικές αρχές στις 22 Ιανουαρίου, οι οποίες απαιτούσαν την «αποσυμφόρηση» των νησιών, ο λόγος που καλούσε στο «κλείσιμο των συνόρων» χρησιμοποιώντας ακόμα και ρατσιστική γλώσσα περί «αντικατάστασης του ντόπιου πληθυσμού από τους μετανάστες» και περί «ισλαμοποίησης της χώρας» ήταν κυρίαρχος. Ο περιφερειάρχης Βορείου Αιγαίου Μουτζούρης, που εκλέχθηκε με τη στήριξη της Νέας Δημοκρατίας, δεν δίστασε να διακινήσει αντισημιτικές θεωρίες συνωμοσίας σχετικά με την υποτιθέμενη στήριξη που παρέχει ο Τζωρτζ Σόρος στις ΜΚΟ για να παίξουν τον «σκοτεινό τους ρόλο». Επιπλέον, φασιστικές και ρατσιστικές «πολιτοφυλακές» (συμμορίες) είχαν σχηματιστεί και είχαν ήδη διαπράξει μια σειρά από επιθέσεις εναντίον εργαζομένων στις ΜΚΟ, αριστερών και μεταναστών στη Λέσβο και τη Χίο, κατά το προηγούμενο

9. Ωστόσο, οι μετανάστες/πρόσφυγες πραγματοποίησαν διαδηλώσεις κατά τη διάρκεια εκείνων των ημερών στη Λέσβο με αίτημα τη μεταφορά τους στην ηπειρωτική χώρα. Σύμφωνα με ορισμένους συντρόφους από το νησί, η αστυνομία έλαβε μέτρα ώστε να εμποδίσει κάθε επαφή των διαδηλώσεων των μεταναστών/προσφύγων με τους έλληνες διαδηλωτές.

έτος. Η υποχώρηση τη κυβέρνησης μετά τις συγκρούσεις του ντόπιου πληθυσμού με τα ΜΑΤ στα τέλη του Φεβρουαρίου είχαν ως τελικό αποτέλεσμα την ενίσχυση του ακροδεξιού λόγου και των αντίστοιχων πρακτικών, παρά την επιρροή του ΚΚΕ στο Μανταμάδο και παρά τη συμμετοχή αριστερών και αναρχικών στα μπλόκα. Όπως το έθεσαν ορισμένοι σύντροφοι από τη Λέσβο, η ήττα των ΜΑΤ έβαλε αέρα στα πανιά των ρατσιστικών συμμοριών που ένιωσαν ότι μπορούσαν να κάνουν ό,τι θέλουν χωρίς καμία επίπτωση.

Όταν η κυβέρνηση της Τουρκίας αποφάσισε στις αρχές Μαρτίου να ενθαρρύνει τους μετανάστες/πρόσφυγες να διασχίσουν τα σύνορα στον Έβρο προκειμένου, αφενός, να ασκήσει πίεση στην ΕΕ ώστε να στηρίξει τη στρατιωτική της εκστρατεία στη Βόρεια Συρία εναντίον των δυνάμεων του Άσαντ και της Ρωσίας και, αφετέρου, να επαναδιαπραγματευτεί τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας, ώστε να αποσπάσει περισσότερα χρήματα από την ΕΕ για τη διαχείριση των 3,6 εκατομμυρίων μεταναστών/προσφύγων που είναι εγκλωβισμένοι στα εδάφη της, η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν να στρατιωτικοποιήσει τον έλεγχο των συνόρων, να πυροβολήσει, να τραυματίσει και να σκοτώσει μετανάστες/πρόσφυγες τόσο στα θαλάσσια όσο και στα χερσαία σύνορα καθώς και να αναστείλει το δικαίωμα υποβολής αίτησης ασύλου, πράγμα που αποτελεί κατάφωρη παραβίαση της Συνθήκης της Γενεύης και του Διεθνούς Δικαίου. Την ίδια στιγμή, έδωσε το ελεύθερο σε φασιστικές «πολιτοφυλακές» να κάνουν επιθέσεις σε μετανάστες/πρόσφυγες και σε δημοσιογράφους στα σύνορα, ενώ στα νησιά επιθέσεις δέχτηκαν μέλη ΜΚΟ, δημοσιογράφοι και αριστεροί.¹⁰ Αυτή η κίνηση έλαβε τη στήρι-

10. Μέλη ακροδεξιών και φασιστικών ομάδων από την Ευρώπη (όπως π.χ. μέλη της γερμανι-

ξη (και πιθανόν την προέγκριση) της ηγεσίας της ΕΕ. Η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν και ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Σαρλ Μισέλ, επισκέφτηκαν τον Έβρο για να επιθεωρήσουν τα στρατεύματά τους που επέβαλλαν τον έλεγχο των συνόρων.

Είναι ξεκάθαρο ότι η ηγεσία της ΕΕ είναι απολύτως στοιχισμένη με τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να κλείσει τα σύνορα με την Τουρκία και να εμποδίσει κάθε πιθανότητα να επαναληφθούν τα γεγονότα του 2015 με τη μαζική είσοδο μεταναστών/προσφύγων στην ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ έδωσε στην ελληνική κυβέρνηση μια επιπλέον ενίσχυση 700 εκατομμυρίων ευρώ για την επιβολή του ελέγχου των συνόρων και μια επιπρόσθετη δύναμη 1.500 συνοριοφυλάκων της Frontex.

Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ότι η γραμμή της Ομάδας Βίζεγκραντ (Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία και Πολωνία) και των ακροδεξιών κομμάτων για το κλείσιμο των συνόρων έχει γίνει κυρίαρχη μέσα στην Ευρώπη λόγω των εκλογικών επιτυχιών των τελευταίων σε βάρος των κεντροδεξιών κομμάτων. Δεν πρέπει, ωστόσο, να ξεχνάμε ότι το κλείσιμο των συνόρων υποστηρίζεται επίσης από αριστερά και κεντροαριστερά κόμματα όπως ο ΣΥΡΙΖΑ. Οι βασικές διαφωνίες ανάμεσα στη δεξιά και την αριστερά αφορούν την εξαπόλυση των ακροδεξιών συμμοριών και την απόπειρα ένδυσης της περιστολής του δικαιώματος του ασύλου με έναν μανδύα νομιμότητας και ανθρωπισμού, όπως στην περίπτωση της

κής ομάδας «Κίνημα Ταυτότητας») μαζεύτηκαν στον Έβρο και στα νησιά για να στηρίξουν τους έλληνες συνοδοιπόρους τους και να συμμετάσχουν στις επιθέσεις. Το πιθανότερο είναι ότι τέτοια στοιχεία ήταν αναμειγμένα στις εμπρηστικές επιθέσεις εναντίον εγκαταστάσεων για τους μετανάστες/πρόσφυγες στη Λέσβο και τη Χίο.

συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας. Η αριστερά του κεφαλαίου και του κράτους του επιδιώκει ο αποκλειστικό έλεγχος της μετανάστευσης να ασκείται από τους κρατικούς και ευρωπαϊκούς επίσημους θεσμούς, προκειμένου να αποτρέψει την πιθανή πολιτική αποσταθεροποίηση που θα επέφερε η αυτονομία των φασιστικών δραστηριοτήτων.

Είναι αλήθεια πως δεν φαίνεται στον ορίζοντα ότι οι άσχημες μέρες θα τελειώσουν;

Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αξιοποίησε την κίνηση της τουρκικής κυβέρνησης προκειμένου να πετύχει με ένα σμπάρο δύο τρυγόνια. Από τη μια μεριά, επέβαλε το στρατιωτικοποιημένο κλείσιμο των συνόρων και μείωσε προσωρινά το αυξανόμενο ρεύμα μεταναστών/προσφύγων με την απόλυτη στήριξη της ηγεσίας της ΕΕ. Από την άλλη μεριά, κατάφερε να συσπειρώσει την ακροδεξιά πτέρυγα της εκλογικής της βάσης γύρω από αυτή, παρά τις συγκρούσεις με τα ΜΑΤ στη Λέσβο και στη Χίο που ξέσπασαν μια εβδομάδα πρωτύτερα. Μέσω της εθνικιστικής αντι-τουρκικής προπαγάνδας που πρόβαλλε διαστρεβλωμένα τις προσπάθειες των μεταναστών/προσφύγων να περάσουν τα σύνορα ως «εισβολή του εχθρού», κατάφερε να προωθήσει το θέμα της «εθνικής ενότητας» ενάντια σε έναν υποτιθέμενο αλλά ανύπαρκτο «εξωτερικό εχθρό», ο οποίος πήρε σάρκα και οστά στη φιγούρα του μετανάστη προλετάριου.

Ωστόσο, αυτή η πολιτική είναι εξ ορισμού ασταθής και επισφαλής όπως έδειξαν τα γεγονότα του τελευταίου Φεβρουαρίου στη Λέσβο και τη Χίο. Είναι, πράγματι, αλήθεια ότι η Νέα Δημοκρατία έχει ενισχύσει ένα τέτοιο αντιδραστικό κοινωνικό μπλοκ από την εποχή των «Μακεδονικών συλλαλητηρίων» τα προηγούμενα χρόνια στοχεύοντας, καταρχάς, στην αύξηση της

εκλογικής της δύναμης και, συνακόλουθα, στη στήριξη της συνεχιζόμενης επίθεσης που κάνει στον άμεσο και τον κοινωνικό μισθό και, ευρύτερα, στη ζωή των μεταναστών/προσφύγων και των ντόπιων προλετάριων – μια επίθεση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια πραγματική προλεταριακή εξέγερση στην οποία θα συμμετάσχουν από κοινού ντόπιοι και μετανάστες/πρόσφυγες προλετάριοι. Υπ' αυτή την έννοια, αποτελεί ένα είδος πολιτικής «προληπτικής αντιεξέγερσης».¹¹ Αλλά η Ελλάδα δεν είναι φασιστικό κράτος, πόσο μάλλον η υπόλοιπη ΕΕ. Μετά τις αρχικές υποστηρικτικές ανακοινώσεις, η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής φον ντερ Λάιεν σχολίασε τις αναφορές περί βίαιων επιθέσεων στα ελληνικά σύνορα εναντίον προσφύγων/μεταναστών ως εξής: «αποτελεί ζήτημα αρχής ότι κάθε αντίδραση πρέπει να είναι αναλογική. Τα φερόμενα ως βίαια περιστατικά πρέπει να διερευνηθούν και η άσκηση υπέρμετρης βίας είναι απαράδεκτη. Αυτή είναι μια θεμελιώδης αρχή».¹² Είναι επομένως πιθανό ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν θα καταφέρει να χαλιναγωγήσει και να κρατήσει υπό έλεγχο την άκρα δεξιά. Σε μια τέτοια περίπτωση, η πιθανή αυτονομιστική της ως πολιτικής δύναμης θα αποσταθεροποιήσει εν συνεχεία την πολιτική κατάσταση και την εξουσία της.

11. L. Fabbri, «Preventative Counter-Revolution». Χρησιμοποιούμε την έννοια της «προληπτικής αντιεξέγερσης» γιατί όπως έδειξαν τα πρόσφατα κινήματα στη Γαλλία, τη Χιλή, το Εκουαδόρ, τον Λίβανο και αλλού, οι προλεταριακές εξεγέρσεις μπορούν να ξεσπάσουν ανά πάσα στιγμή εντελώς αναπάντεχα λόγω της διαρκούς απόπειρας του κεφαλαίου να φορτώσει το κόστος της διαρκούς καπιταλιστικής κρίσης στις πλάτες των προλετάριων.

12. H. Der Burchard και D. Herszenhorn, «Von der Leyen wants 'workable agreement' with Erdoğan on migration», Politico.eu, 3 Μαρτίου 2020.

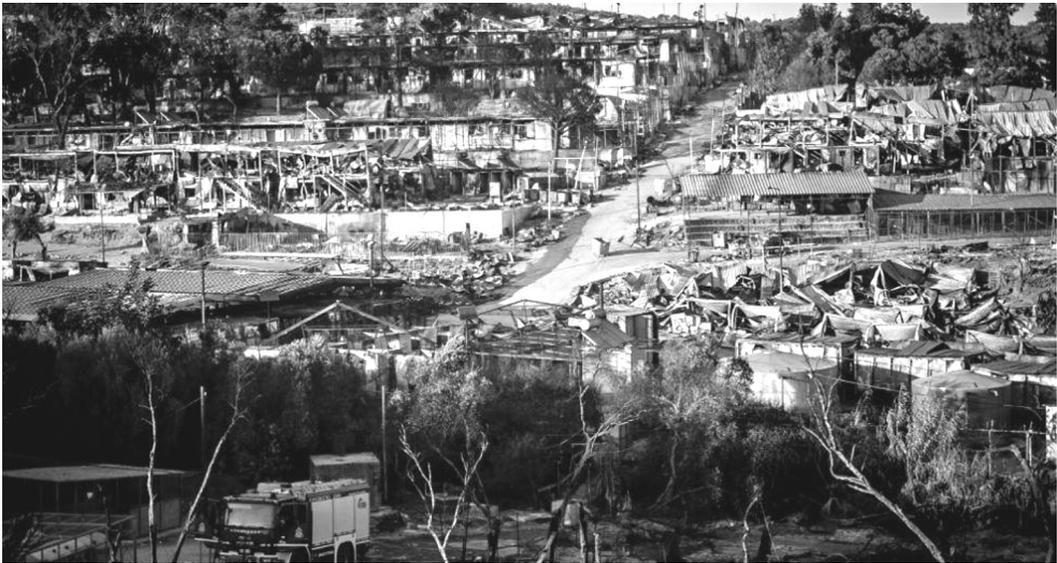
Σίγουρα, η κλιμάκωση της ακροδεξιάς βίας δημιουργεί μια πολύ δύσκολη κατάσταση για τους πρόσφυγες/μετανάστες, για τους ακτιβιστές της άκρας αριστεράς, για τον αναρχικό/αντιεξουσιαστικό χώρο, για τους εργαζόμενους των ΜΚΟ και, ακόμη, για τους ανθρώπους που απλώς εκφράζουν την αλληλεγγύη τους στους μετανάστες/πρόσφυγες. **Είναι κρίσιμο να οργανώσουμε την αυτοάμυνα και την αντεπίθεσή μας εναντίον των ακροδεξιών συμμοριών.** Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε, μέσα στις **αναγκαίες** ενέργειές μας εναντίον των φασιστών και της αστυνομίας, ότι ο ΣΥΡΙΖΑ άνοιξε τον δρόμο για την τρέχουσα επίθεση στους μετανάστες/πρόσφυγες προλετάριους/ες από τη δεξιά.

Όπως έγραφε ο αναρχοκομμουνιστής Λουίτζι Φάμπρι το 1921: «*Η πάλη ενάντια στον φασισμό μπορεί να δοθεί με αποτελεσματικότητα αν χτυπήσει τους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς των οποίων αποτελεί απόφυση και από τους οποίους θρέφεται. Επιπλέον, αν οι επαναστάτες που στοχεύουν να ανατρέψουν τον Καπιταλισμό και το Κράτος επιτρέψουν στον εαυτό τους να εκτραπούν από τον φασισμό όπως ο κεραυνός εκτρέπεται από το αλεξικέραυνο, να αφιερώσουν όλη την ενέργειά τους και να εξαντληθούν μονάχα στον αγώνα εναντίον του φασισμού, τότε θα έχουν πέσει στη λούμπα των ίδιων των θεσμών που θέλουν να καταστρέψουν. Χρησιμοποιώντας τους φασίστες ως μπαμπούλα, το καπιταλιστικό κράτος δεν θα καταφέρει μόνο να προστατέψει τον εαυτό του και να διευκολυνθεί αλλά θα πετύχει επίσης να πείσει ένα κομμάτι του προλεταριάτου να συνεργαστεί μαζί του και να τεθεί στο πλευρό του. Ακόμα και σήμερα, ενώ από τη μια μεριά ο καπιταλισμός χρησιμοποιεί τον φασισμό για να εκβιάσει το κράτος, το ίδιο το κράτος χρησιμοποιεί τον φασισμό για να εκβιάσει το προλεταριάτο,*

στέλνοντας το μήνυμα: “Εγκαταλείψτε τις ελπίδες σας για πολιτική και οικονομική απαλλοτρίωση και επιβάλετε στους ηγέτες σας να συνεργαστούν μαζί μου στο έργο της ενίσχυσης των κρατικών θεσμών γιατί διαφορετικά θα σταθώ αμέτοχο όταν οι φασίστες θα σας ξυλοκοπούν και θα σας δολοφονούν και, αν δεν μπορούν να τα καταφέρουν, θα τους δώσω εγώ το ίδιο χείρα βοήθειας!”. Όσο το προλεταριάτο συνεχίζει να θεωρεί τον φασισμό ως ιδιαίτερο εχθρό, ενάντια στον οποίο έχει να δώσει έναν ιδιαίτερο αγώνα, το εν λόγω εκβιαστικό σχέδιο της κυβέρνησης θα συνεχίσει να είναι επιτυχημένο· και όσο αυτός ο εκβιασμός λειτουργεί, η κυβέρνηση θα συνεχίσει να έχει συμφέρον στην επιβίωση του φασισμού».¹³

10 Μαρτίου 2020

13. L. Fabbri, στο *ίδιο*.

Το πυρπολημένο στρατόπεδο της Μόριας

Μια προαναγγελθείσα καταστροφή

Παύλος Ρούφος

Αυτό το άρθρο δεν θα μπορούσε να έχει γραφτεί χωρίς την τεράστια βοήθεια που μου έδωσαν πολλοί άνθρωποι με τους οποίους συναντήθηκα κι συζήτησα στην Αθήνα και τη Λέσβο, λίγο πριν την επιβολή του lockdown. Δεν υπάρχουν λόγια για να τους ευχαριστήσω επαρκώς. Αλλά θέλω πάνω από όλα να εκφράσω τη βαθιά ευγνωμοσύνη και τον σεβασμό μου για την Μ.Π., νομικό που παρέχει συμβουλές σε δικαιούχους διεθνούς προστασίας, και την Άρτεμη, που πέρασε τα τελευταία τέσσερα χρόνια εργαζόμενη με ασυνόδετους ανηλίκους στο στρατόπεδο της Μόριας, όχι μόνο για τη βοήθεια και τα σχόλιά τους αλλά, πάνω απ' όλα, για την εκπληκτική δουλειά που έχουν κάνει όλα αυτά τα χρόνια βρισκόμενες στην πρώτη γραμμή. Όλα τα λάθη βαρύνουν, φυσικά, μόνο εμένα.

Όταν το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (ΚΥΣΕΑ) δήλωσε ότι θα έκλεινε τα σύνορα με την Τουρκία την 1^η Μαρτίου του 2020, η γλώσσα που χρησιμοποιήσε δεν απείχε πολύ από ένα στρατιωτικό ανακοινωθέν. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Πέτσας ισχυρίστηκε ότι μια «ξαφνική, μαζική, οργανωμένη και συντονισμένη πίεση» ασκήθηκε στα σύνορα της Ελλάδας η οποία καθιστούσε αναγκαία μια τέτοια απάντηση, προσθέτοντας ότι η χώρα αντιμετώπιζε μια «ασύμμετρη απειλή». Αυτή η στρατιωτικοποιημένη κλιμάκωση συνέβη δύο μέρες μετά την ανακοίνωση του Προέδρου Ερντογάν ότι η Τουρκία θα «ανοίξει τα σύνορά της προς την Ευρώπη» για να ελαφρυνθεί από την επιβάρυνση ενός νέου «κύματος ανθρώπων που εγκαταλείπουν

τη μαστιζόμενη από τον πόλεμο Συρία». Αφήνοντας στην άκρη την ευκολία με την οποία οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι υιοθέτησαν την τερατώδεια του να περιγράφουν τους μετανάστες/πρόσφυγες ως δύναμη «εισβολής», ένα είδος ρητορείας που μέχρι πρόσφατα χρησιμοποιούσε αποκλειστικά η άκρα δεξιά, μπορούμε δικαιολογημένα να προσθέσουμε την εξής παρατήρηση: αυτό που συνέβη τον Μάρτιο του 2020 δεν ήταν καθόλου ξαφνικό. Αυτό που ήλθε στην επιφάνεια κατά τη διάρκεια εκείνων των ημερών ήταν, αντίθετα, μια απολύτως αναμενόμενη και προβλέψιμη συνέπεια μιας κατάστασης που εξελισσόταν για τουλάχιστον πέντε χρόνια. Η προσποίηση ότι επρόκειτο για κάτι το αναπάντεχο εξυπηρετεί μόνο τη θλιβερή προσπάθεια άρνησης αυτής της ξεκάθαρης πραγματικότητας και την εκτροπή της συζήτησης από το αναπόφευκτο συμπέρασμα ότι η μεταναστευτική πολιτική των τελευταίων πέντε ετών καθιστά αναπόδραστα τέτοιου είδους γεγονότα. Σε αντίθεση με μια βασική αρχή που φαίνεται να καθοδηγεί τη λήψη αποφάσεων στον σημερινό καπιταλιστικό κόσμο, η καθυστέρηση του αναπόδραστου δεν αποτελεί στρατηγική για τη *αποφυγή* του.

Θραύσματα «μεταναστευτικής πολιτικής»

Αντίστοιχα προς τη λογική της ευρύτερης οργάνωσης του παγκόσμιου κεφαλαίου, η κατάσταση των μεταναστών/προσφύγων αντιστοιχεί σε αυτό που ο Μάικ Ντέιβις περιέγραψε πρόσφατα ως συνεχιζόμενη

«διαλογή» (triage)¹, κατά την οποία μεγάλα κομμάτια του παγκόσμιου πληθυσμού καθίστανται ουσιαστικά αόρατα και ξεγράφονται. Ιδιαίτερα μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999, η θεσμική αποτύπωση αυτής της πραγματικότητας σε επίπεδο ΕΕ έχει πάρει μια μορφή κατά την οποία το ζήτημα λαμβάνει έναν «εξω-εδαφικό» χαρακτήρα, μια στρατηγική που συνοψίζεται στην πληρωμή μεγάλων χρηματικών ποσών στις επονομαζόμενες χώρες διέλευσης με αντάλλαγμα την ανόρθωση εμποδίων στην κίνηση των ανθρώπων. Κρύβοντας την απάνθρωπη μεταχείριση των μεταναστών/προσφύγων μέσα σε απρόσιτα κέντρα κράτησης σε χώρες που ως επί το πλείστον απέχουν από την τήρηση διεθνών συμφωνιών προστασίας, η ΕΕ ήλπιζε να συντηρήσει το θέαμα ότι παραμένει, στο εσωτερικό, μια ένωση που σέβεται τις νόμιμες διαδικασίες και τους ίδιους της τους κανονισμούς, περιορίζοντας ταυτόχρονα τις παράτυπες μετακινήσεις. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ιδέα να σταματήσει πλήρως η μετανάστευση προφανώς δεν ήταν ποτέ στην ημερήσια διάταξη. Αντιθέτως, και σύμφωνα με τις κυμαινόμενες ανάγκες του κεφαλαίου, η ευρύτερη στρατηγική στόχευε στη δημιουργία μιας διαδικασίας *διαλογής*, μέσω της οποίας μια συνεχής ροή επισφαλών εργατών σε καθεστώς ημινομιμότητας και προσωρινότητας θα μπορούσε να τροφοδοτήσει τα διαφορετικά τμήματα της αγοράς εργασίας

1. Mike Davis, «Mike Davis on Coronavirus Politics», συνέντευξη με τον Daniel Denzler. *The Dig*, Jacobin, 20 Μαρτίου 2020, ηχητικό. Το triage στα αγγλικά αναφέρεται στην απάνθρωπη «διαλογή» που κάνει το ιατρικό προσωπικό όταν είναι αντιμέτωπο με ένα μεγάλο ατύχημα ή μια πανδημία, διαλογή που ορίζει ποιοι από τους πληγέντες θα λάβουν ιατρική βοήθεια και ποιοι όχι. Στους βάνανους καιρούς της πανδημίας που βιώνουμε, η διαλογή αυτή έχει συχνά το αποτέλεσμα να μη λαμβάνουν ιατρική περίθαλψη άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας.

εντός της Ευρώπης. Πρόκειται για μια στρατηγική που, όπως έχει περιγραφεί, επιτελεί το νεοφιλελεύθερο έργο της εξισορρόπησης ανάμεσα στη ρατσιστική/συντηρητική εχθρότητα προς τη μετανάστευση και τις αριστερές/φιλελεύθερες διεκδικήσεις για μια ανθρωπιστική «διαχείριση».²

Οι ίδιες οι χώρες διέλευσης που πληρώνονται για να κρατήσουν το «πρόβλημα» έξω από τα σύνορα, μακριά από νομικούς περιορισμούς και από τις τηλεοράσεις των πολιτών των χωρών της Ευρώπης, χρησιμοποίησαν συχνά την ισχύ που τους παρείχε αυτή η στρατηγική για να εξυπηρετήσουν περαιτέρω συμφέροντά τους. Η πρόσφατη απειλή του Ερντογάν να ανοίξει τα σύνορα, παραδείγματος χάριν, έχει χρησιμοποιηθεί επανειλημμένως από τον Τούρκο πρόεδρο ξεκινώντας ήδη το 2016, ενώ η τελευταία φορά ήταν τον Νοέμβριο του 2019 όταν, μιλώντας δίπλα στον Βίκτορ Όρμπαν στην Ουγγαρία, «προειδοποίησε» για μια ακόμα φορά την ΕΕ ότι αν δεν προσφέρει μεγαλύτερη υποστήριξη στους γεωστρατηγικούς του στόχους, θα «άνοιγε τις θύρες». Δεν ήταν όμως σε καμία περίπτωση ο πρώτος που το έκανε: ο προκάτοχός του σε αυτή την άθλια υπερβολαβία φυλάκισης ανθρώπων, ο πάλαι-ποτέ αντι-ιμπεριαλιστής ήρωας Συνταγματάρχης Καντάφι, είχε εκτοξεύσει μια παρόμοια απειλή πίσω στο 2010, με μια δήλωση ακραιφνούς ρατσιστικής χροιάς, η ουσία της οποίας εμπεδώ-

2. Μια εκτενέστερη ανάλυση αυτής της στρατηγικής δίνεται στη συνέντευξη που έδωσε η Sonja Buckel στον William Callison, «Welcome Management: Making Sense of the “Summer of Migration”» στην ιστοσελίδα *Near Futures Online* την 5^η Ιανουαρίου του 2016, <http://nearfuturesonline.org/welcome-management-making-sense-of-the-summer-of-migration/>.

θηκε από ακροδεξιούς κύκλους τα χρόνια που ακολούθησαν.³

Παρά την ύπαρξη προστριβών τέτοιου είδους όμως, η εν λόγω προσέγγιση για τη «διαχείριση της μετανάστευσης» (όπως και οι περισσότερες πολιτικές που εφαρμόζονται σε παρατεταμένες περιόδους κρίσης) μετατράπηκε γρήγορα από προσωρινή λύση σε μόνιμη στρατηγική. Προς στιγμήν, και μετά από έναν αρχικό κλονισμό με την κατάρρευση του καθεστώτος Καντάφι στη Λιβύη, φάνηκε πως το όλο πλάνο πήγαινε γραμμή προς τον σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας, όταν περισσότεροι από ένα εκατομμύριο άνθρωποι ξεκίνησαν την πορεία τους προς την Ευρώπη το καλοκαίρι του 2015, προσπαθώντας να ξεφύγουν από την ακραία φτώχεια, την ανασφάλεια, τη βία και τον πόλεμο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το μέγεθος αυτής της μετακίνησης αιφνιδίασε πολλούς, δίνοντας τη δυνατότητα σε ορισμένες χώρες της ΕΕ να ερμηνεύσουν τον όρο «διέλευση» (transit) με κυριολεκτικό τρόπο και να επιτρέψουν (ή ακόμα και να βοηθήσουν) τους μετανάστες να διασχίσουν τα εδάφη τους, αφού συνειδητοποιήσαν ότι οποιαδήποτε προσπάθεια να τους σταματήσουν θα τους εγκλώβιζε μέσα στα δικά τους εδάφη. Η κατάσταση ανάγκασε εν τέλει και τη Γερμανία να επιλέξει ανάμεσα στο να ανοίξει τα σύνορά της ή να τα κλείσει κάνοντας χρήση βίας. Στο τέλος, η Γερμανία κατέληξε στην πρώτη επιλογή για μια σειρά από λόγους, μεταξύ των οποίων μπορεί κανείς σίγουρα να συμπεριλάβει την επιρροή που είχαν κάποιες αρχικές μελέτες σύμφωνα με τις οποίες το μακροπρόθεσμο

3. «Δεν γνωρίζουμε τι θα συμβεί, ποια θα είναι η αντίδραση των λευκών και Χριστιανών Ευρωπαίων μπροστά σε αυτή την εισροή λιμοκτονούντων και αμόρφωτων Αφρικανών» από το άρθρο «Gaddafi wants EU cash to stop African migrants», BBC, 31 Αυγούστου 2010, <http://www.bbc.com/news/world-europe-11139345>.

δημογραφικό πρόβλημα και οι ελλείψεις σε συγκεκριμένους τομείς της αγοράς εργασίας θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν κατ' αυτόν τον τρόπο – εφόσον ένας αποδοτικός μηχανισμός διαλογής έμπαινε σε εφαρμογή μόλις κατακαθόταν ο κουρνιαχτός.

Κι όντως ο κουρνιαχτός κατακάθισε. Από το τέλος του 2015, μια σταδιακή αλλά αδιαμφισβήτητη επαναφορά της αξιόπιστης στρατηγικής για την εξαγωγή/«εξω-εδαφικοποίηση» του προβλήματος άρχισε να εφαρμόζεται, με τη μικρή διαφοροποίηση που επέβαλλαν πια οι νέες συνθήκες ότι η γεωγραφική τοποθεσία των χωρών «διέλευσης» που θα πληρώνονταν για να κρατήσουν τους μετανάστες/πρόσφυγες εκτός ΕΕ θα ήταν πολύ πιο κοντά. Η ίδια αυτή η μετατόπιση κατέστησε τα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας σημείο «επαφής» ανάμεσα στους «εσωτερικούς και τους εξωτερικούς δαχτυλίους»⁴ της πολιτικής της ΕΕ για την εξαγωγή του προβλήματος.

Όπως και το 2015, το επίκεντρο της κρίσης του Μαρτίου του 2020 βρισκόταν στα ελληνικά νησιά που βρίσκονται δίπλα στην Τουρκία (με σημαντικότερα τη Λέσβο και τη Χίο). Ωστόσο, αυτή τη φορά στο επίκεντρο προστέθηκε και η βόρεια χερσαία συνοριακή γραμμή, ένας τριγωνικός θύλακας ανάμεσα στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και την Τουρκία, ο οποίος εκτείνεται μέχρι το νοτιότερο σημείο στο οποίο ο ποταμός Έβρος εκβάλλει στο Αιγαίο Πέλαγος. Αντίθετα από το 2015 ωστόσο, οι αξιωματούχοι της ΕΕ ήταν «προετοιμασμένοι». Τοποθετώντας άμεσα τα γεγονότα εντός της επίσημης αφήγησης που αντιμετωπίζει τη μετανάστευση μονόπλευρα ως ένα ζήτημα ασφάλειας, η απάντηση ήταν μια κλιμακούμενη στρατιωτικοποίηση με την ενθουσιώδη στήριξη της ΕΕ, η οποία έφτασε στο σημείο να στείλει αντιπροσώπους της Ευ-

4. Sonja Buckel, στο ίδιο.

ρωπαϊκής Επιτροπής στα ελληνικά σύνορα. Η επίλεκτη επιτροπή των γραφειοκρατών και των ηγετών της ΕΕ έκανε σαφή τη θέση της σε όσους δεν είχαν λάβει το μήνυμα. Το φιλμ που προπαγάνδισε την απάντηση της ΕΕ στην κατάσταση και το οποίο παρήχθη επί τόπου, ήταν μια αδιαμφισβήτητη επίδειξη της συνολικής πολιτικής: πολλά λόγια και υποσχέσεις για μια σκληρή πολιτική και παντελώς άφαντοι/ες τα υποκείμενα των μεταναστών/προσφύγων προς τα οποία προοριζόταν.

Μια από τις πιο συχνά επαναλαμβανόμενες υποσχέσεις που δόθηκαν συμπυκνώνεται στο ρεφραίν «το 2015 δεν θα επαναληφθεί». Ξανά, καμία ιδιαίτερη καινοτομία. Οι ευρωπαίοι πολιτικοί χαϊδεύουν το κοινό εδώ και πέντε χρόνια, προσπαθώντας να εμπεδώσουν βαθιά την αφήγηση ότι το καλοκαίρι του 2015 δεν ήταν τίποτα άλλο παρά μια *αποτυχία*. Αν μιλούσαν από τη σκοπιά των μεταναστών/προσφύγων δεν θα είχαμε πρόβλημα να συμφωνήσουμε: ο φόρος αίματος στη Μεσόγειο· η κρατικά επιβεβλημένη απάνθρωπη μεταχείριση κατά τη διαδρομή και στα σύνορα· τα αυτοσχέδια ή μόνιμα στρατόπεδα φυλάκισης με φριχτές συνθήκες για παιδιά, γυναίκες και άντρες που δεν έχουν διαπράξει κανένα έγκλημα· η σοκαριστική περιφρόνηση απέναντι στις νομικές εγγυήσεις· οι εκτεταμένες παράνομες επαναπροωθήσεις· όλα αυτά αποτελούν εγκλήματα τα οποία παραμένουν ατιμώρητα και ωστόσο έχουν χαρακτήρι για πάντα στα σώματα και τις μνήμες ενός τεράστιου αριθμού ανθρώπων. Αλλά φυσικά δεν εννοούν αυτό ως αποτυχία οι πολιτικοί. Αντίθετα, μας ζητούν να εσωτερικεύσουμε και να αποδεχτούμε σαν δική μας την πίεση που αυτοί ένιωσαν από τα μισάνθρωπα τμήματα της ακροδεξιάς,

απέναντι στην οποία αισθάνονται υποχρεωμένοι να ανταποκριθούν υιοθετώντας τη ρητορεία τους.⁵

Μην σκέφτεστε τα παλιά

Πόσο μακριά είμαστε από τις μέρες που οι μεγάλες εφημερίδες δημοσίευαν σπαραξικάρδιες επιστολές μικρών κοριτσιών από τη Συρία οι οποίες ζητούσαν από τον κόσμο να «ανοίξει τα μάτια του», από τις μέρες που οι γιαγιάδες από την Ελλάδα μοιράζονταν τα λιγοστά τους υπάρχοντα με τα προσφυγόπουλα, από τις μέρες που ο Λιονέλ Μέσι ή ακόμα και ο ίδιος ο Πάπας αφιέρωναν λίγο χρόνο από το γεμάτο τους πρόγραμμα για να επισκεφτούν τη Λέσβο και να πλέξουν το εγκώμιο των κατοίκων της και της αλληλεγγύης. Ακόμα και η ιδέα για την απονομή βραβείου Νόμπελ Ειρήνης στη Λέσβο είχε πέσει εκείνη την περίοδο. Αντί για αυτό το θέαμα της συμπόνιας, αυτό που έχουμε σήμερα είναι μια κατάσταση κατά την οποία είναι πρακτικά αδύνατο να ξεχωρίσει κανείς τη γλώσσα των αξιωματούχων της ΕΕ από τη γλώσσα των εξαγριωμένων νεοναζί, των

5. Μια από τις πλευρές της ρητορείας τους αφορά τον συχνά επαναλαμβανόμενο ισχυρισμό ότι κατά την κρίση του Μαρτίου του 2020 οι μετανάστες/πρόσφυγες «χρησιμοποιήθηκαν ως *πίονια* για την εξυπηρέτηση γεωπολιτικών συμφερόντων», ένα φαινομενικά περιγραφικό σχόλιο που μάλιστα έγινε κατανοητό και ως κριτική της εξουσίας και επομένως υιοθετήθηκε και από πολύ κόσμο στην αριστερά. Έχοντας στερηθεί την υποκειμενικότητά τους, η τρομακτική πραγματικότητα των εμπειριών των μεταναστών/προσφύγων στην Τουρκία παραμερίζεται ενώ οι συνεχείς προσπάθειές τους να διαφύγουν από αυτή την κόλαση (όλο και περισσότεροι το τελευταίο έτος) περιφρονούνται. Αυτό που μένει είναι μια εικόνα παθητικών αντικειμένων των οποίων η μοίρα εξαρτάται ολοκληρωτικά από τις αποφάσεις των διάφορων γκάνγκστερ που παίζουν με τις ζωές τους, ανίκανα να σκεφτούν, να αποφασίσουν ή να κινηθούν από μόνα τους.

οποίων η διακήρυξη «Στέκομαι στο πλευρό της Ελλάδας» επιβεβαίωσε απλά πως η ακροδεξιά πάντα στέκεται στο πλευρό κάθε κράτους που στρατιωτικοποιεί τα σύνορά του, στέλνει περιπολίες αυτόκλητων τιμών πολιτοφυλάκων στο πλευρό των μπάτσων και υπόσχεται να κακοποιήσει κάθε «εισβολέα». Αυτό που βλέπουμε σήμερα είναι πλάνα στα οποία ντόπιοι τραμπούκοι εμποδίζουν το δέσιμο μιας βάρκας γεμάτης με πρόσφυγες σε μια μικρή παραλία της Λέσβου, και όπου ένας εξηντάχρονος Έλληνας άντρας αντιδρά στη θέα μιας εγκύου που βρίσκεται μέσα στη βάρκα κραυγάζοντας: «Δεν την άφησα εγώ έγκυο, να πάει πίσω από εκεί που ήρθε». Δεν το λες και υλικό για βραβείο Νόμπελ.

Μετά την «αποτυχία» του 2015, η επαναφορά της συνταγής της εξαγωγής του προβλήματος βρήκε τη θεσμική της μορφή στη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας που υπογράφηκε τον Μάρτιο του 2016.⁶ Έχοντας τον σταθερό στόχο του εξοβελισμού των μεταναστών/προσφύγων σε αόρατους τόπους, η συμφωνία επικυρώθηκε για να εξασφαλίσει ότι «όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που εισέρχονται από την Τουρκία στα νησιά της Ελλάδας θα επιστρέφονται στην Τουρκία μετά τις 20 Μαρτίου 2016».⁷ Μια έκθεση

6. Μπορούμε να εντοπίσουμε τη διανοητική έμπνευση για τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας σε μια ξεχασμένη πρόταση της Σλοβένικης κυβέρνησης, από τις αρχές του 2016, να γίνει μια «τροποποίηση του νέου Νόμου Διεθνούς Προστασίας, η οποία θα καθιστούσε όλες τις αιτήσεις ασύλου αυτομάτως απορριπτές αν ο αιτών είχε εισέλθει στη Σλοβενία μέσω άλλης χώρας της ΕΕ». Δεδομένου ότι η Σλοβενία συνορεύει μόνο με μέλη της ΕΕ, η τροποποίηση θα έκανε αυτομάτως όλες τις αιτήσεις απορριπτές. (Bodo Webber, «The EU-Turkey Refugee Deal and the Not Quite Closed Balkan Route», Friedrich Ebert Stiftung, Ιούνιος 2017, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/13436.pdf>).

7. «EU-Turkey Statement 18 March 2016», Eu-

που δημοσιεύτηκε από τη Διεθνή Αμνηστία συνοψίζει τον στόχο που βρίσκεται στη βάση της με τα εξής απλά λόγια:

«Προτού καν εξεταστούν οι αιτήσεις ασύλου ως προς την ουσία τους, οι αιτούντες εξετάζονται ατομικά για να διαπιστωθεί αν μια προηγούμενη χώρα διέλευσης –στην περίπτωση των ανθρώπων που φθάνουν στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους η Τουρκία– μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής τρίτη χώρα (δηλαδή μπορεί να προσφέρει προστασία στο επανεισδεχόμενο πρόσωπο) ή μια πρώτη χώρα παροχής ασύλου (δηλαδή αν το πρόσωπο έχει ήδη αναγνωριστεί ως πρόσφυγας στην εν λόγω χώρα ή θα μπορούσε διαφορετικά να τύχει επαρκούς προστασίας εκεί). Ο στόχος αυτών των αλλαγών ήταν το να επιτραπεί στις ελληνικές αρχές να επιστρέφουν ακόμα και αιτούντες άσυλο οι οποίοι έχουν, *εκ πρώτης όψεως*, βάσιμη αξίωση σε διεθνή προστασία».⁸

Στο πρόσφατο παρελθόν, οι Κανονισμοί του Δουβλίνου ήταν το μέσο για την αυτόματη μεταβίβαση των αιτήσεων ασύλου στην πρώτη χώρα της ΕΕ που εισήλθε ο μετανάστης/πρόσφυγας, ένα θεσμικό πλαίσιο που καταργήθηκε στην πράξη το καλοκαίρι το 2015 όταν οι εν λόγω χώρες αδυνατούσαν (και συνεπώς αρνήθηκαν) να καταχωρήσουν νέες αφίξεις. Η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας στόχευε στην αντιγραφή αυτής της πολιτικής μεταβιβάζοντας το «βάρος» (δη-

ropean Council, 18 Μαρτίου 2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>.

8. «Greece: a blueprint for despair: Human Rights Impact of the EU-Turkey Deal», Διεθνής Αμνηστία, 2017, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR2556642017ENGLISH.PDF>.

λαδή την υποχρέωση νομιμότητας) εκτός ΕΕ, δηλαδή στην Τουρκία. Δίνοντας ως αντάλλαγμα μερικά δισεκατομμύρια ευρώ υπό τη μορφή βοήθειας για τους πρόσφυγες, τη «φιλελευθεροποίηση» των αιτήσεων βίζας για τους Τούρκους πολίτες που ταξιδεύουν στην Ευρώπη και την (ουσιαστικά ανεδραφική) επανεκκίνηση των διαπραγματεύσεων για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΕ, η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας ουσιαστικά εξοστράκισε τους μετανάστες/πρόσφυγες στην Τουρκία, μη λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η εν λόγω χώρα δεν ικανοποιούσε ούτε στο ελάχιστο καμία από τις επίσημες νομικές προϋποθέσεις για να αποτελέσει «ασφαλή τρίτη χώρα».

Μεταξύ άλλων νομικών προβλημάτων, τα οποία γνώριζαν πολύ καλά οι αρχιτέκτονες της συμφωνίας, η υπογραφή από την πλευρά της Τουρκίας της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες του 1951 περιλάμβανε μια ρήτρα γεωγραφικού περιορισμού, η οποία επιτρέπει στην Τουρκία να προσφέρει πλήρη προστασία *μόνο* στους πρόσφυγες που προέρχονται από την Ευρώπη.⁹ Ειδικά για τους Σύριους, αυτό σήμαινε ότι στις περιπτώσεις που δεν τίθεντο παράνομα υπό κράτηση ή/και δεν απελευθύνονταν, θα τους αποδιδόταν το καθεστώς της «προσωρινής προστασίας». Πέραν του γεγονότος ότι η προσωρινή προστασία αποτελεί γνωστή μορφή υποβάθμισης των συνθηκών διαβί-

ωσής τους στην «ασφαλή τρίτη χώρα»¹⁰, το καθεστώς αυτό πρακτικά τους αφαιρεί τη δυνατότητα να αιτηθούν περαιτέρω προστασίας, «καθώς οι διεθνείς οργανισμοί δεν αποδέχονται τις αιτήσεις τους για παροχή διεθνούς προστασίας διότι θεωρείται ότι δεν διατρέχουν άμεσο κίνδυνο και ότι είναι ασφαλείς υπό το καθεστώς της προσωρινής προστασίας».¹¹

Αυτό το βολικό παραθυράκι δεν ήταν, φυσικά, μια τουρκική εφεύρεση. Το καθεστώς προσωρινής προστασίας, του

10. «Η έλλειψη άδειας μόνιμης διαμονής επηρεάζει όλες τις πλευρές της καθημερινής ζωής: την πρόσβαση στη νόμιμη κατοικία, στο εκπαιδευτικό σύστημα, σε θέσεις εργασίας ή στο άνοιγμα μιας επιχείρησης. Τον Ιανουάριο του 2016, η κυβέρνηση της Τουρκίας άρχισε να χορηγεί άδειες εργασίας στους Σύριους πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Τουρκία για περισσότερους από έξι μήνες. Ωστόσο, η επίδραση αυτού του μέτρου ήταν μάλλον περιορισμένη καθώς οι εργοδότες πρέπει να κάνουν την αίτηση για λογαριασμό των εργαζόμενων που απασχολούν αφού εκπληρωθούν οι απαιτήσεις κατοικίας, καταγραφής και υγείας. Επίσης υπάρχει και ένα πλαφόν απασχόλησης: οι Σύριοι δεν μπορούν να ξεπερνούν το 10% των Τούρκων πολιτών που εργάζονται στον ίδιο χώρο εργασίας. Μόνο 13.298 πρόσφυγες έλαβαν άδεια εργασίας μέχρι το τέλος του 2016, ένας αριθμός που αντιστοιχεί στο 0,5% του προσφυγικού πληθυσμού από τη Συρία. Παρόλο που υποτίθεται ότι οι εργοδότες πρέπει να καταβάλλουν τον νόμιμο ελάχιστο μισθό (1.300 λίρες, δηλαδή περίπου 400 ευρώ) και τις εισφορές για την κοινωνική ασφάλιση, οι μισθοί των προσφύγων είναι γενικά χαμηλότεροι και οι ώρες εργασίας συνήθως υπερβαίνουν το νόμιμο ημερήσιο όριο». Laura Batalla Adam, «The Eu-Turkey Deal One Year On: A Delicate Balancing Act», *The International Spectator* 52, v. 4, 44-58.

11. Kim Rygiel, Feyzi Baban και Suzan Ilcan, «The Syrian Refugee Crisis: The EU-Turkey “deal” and temporary protection», *Global Social Policy* 16, v. 3, 2016, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468018116666153?journalCode=gspa>.

9. «Για να παρακάμψει αυτό το πρόβλημα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016a) εξέδωσε ένα επίσημο ανακοινωθέν που παρέχει στις αποκαλούμενες ασφαλείς τρίτες χώρες ένα χρονικό περιθώριο για την εφαρμογή κανόνων προστασίας που να είναι “καταρχήν” σύμφωνοι με τις διατάξεις της Συνθήκης της Γενεύης». Lisa Haferlach και Dilek Kurban, «Lessons Learnt from the EU-Turkey Refugee Agreement in Guiding EU Migration Partnerships with Origin and Transit Countries», *Global Policy* 8, v. 4.

οποίου η σημασία φάνηκε κατά τη δεκαετία του 1990 όταν χιλιάδες άνθρωποι τράπηκαν σε φυγή προς την Ευρώπη για να αποφύγουν τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, δημιουργήθηκε προκειμένου να παρακαμφθεί η υποχρέωση ένταξης των προσφύγων και προσανατολίστηκε ανοιχτά προς τη διευκόλυνση των επαναπατρισμών. Η εφαρμογή αυτής της προσέγγισης εμπεδώθηκε περαιτέρω κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Κόσοβο στα τέλη της δεκαετίας του '90, και παραμένει κατά κόρον υπεύθυνη για την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος «επ' αόριστον προσωρινής διαμονής» για εκατομμύρια ανθρώπους. Στο πλαίσιο όμως της πολιτικής «διαχείρισης της μετανάστευσης», κηρύχθηκε επιτυχημένη και το 2001 θεσμοθετήθηκε επίσημα από την ΕΕ. Το 2014, και η ίδια η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ θα κατέληγε να την παρουσιάζει ως «πραγματικό εργαλείο».

Στην άλλη πλευρά των συνόρων, ως προς τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας, πραγματοποιήθηκε ο μετασχηματισμός των κέντρων υποδοχής κατά μήκος των ελληνικών νησιών σε κλειστά στρατόπεδα κράτησης, τα οποία αποκαλούνται κατ' ευφημισμόν «hotspots». Κλείνοντας τα σύνορα κατά μήκος της Βαλκανικής οδού και καθιστώντας έτσι εξαιρετικά δύσκολο για τους μετανάστες/πρόσφυγες (αν και όχι αδύνατο¹²) να συνεχίσουν την πορεία τους προς

τη Βόρεια Ευρώπη, ο πρωταρχικός στόχος της νέας ρύθμισης ήταν η επιτάχυνση της διαδικασίας επιστροφής των Σύριων μεταναστών/προσφύγων στην Τουρκία χωρίς να εξεταστεί η ουσία των ατομικών τους αιτήσεων. Για τους μετανάστες/πρόσφυγες, στον βαθμό που δεν αναγνωρίζονται πως ανήκουν σε κάποια ευάλωτη ομάδα (ασυνόδευτοι ανήλικοι, μονογονεϊκές οικογένειες, ηλικιωμένοι, τραυματισμένοι ή άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας) ή πως πληρούν τις προϋποθέσεις για οικογενειακή επανένωση (με ένα μέλος της στενής τους οικογένειας, το οποίο διαμένει υπό καθεστώς προστασίας σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα), η συμφωνία έθετε ως στόχο την επιτάχυνση της διαδικασίας απόρριψης των αιτήσεων ασύλου που υπέβαλλαν, αποφεύγοντας την ίδια στιγμή την εξόφθαλμα παράνομη «λύση» των μαζικών απελάσεων. Και παρόλο που η συμφωνία τέθηκε αρχικά σε ισχύ αποκλειστικά για τους Σύριους, σύντομα επεκτάθηκε (Ιούνιος 2016) για να συμπεριλάβει όλες τις εθνικότητες, μέσω της χρήσης ενός προϋπάρχοντος διμερούς πρωτοκόλλου επανεισδοχής. Και ίσως δεν υπάρχει πιο πειστική μαρτυρία της νομικής αμφισημίας της συμφωνίας από το απλό γεγονός ότι ανατράπηκε σχεδόν ολοκληρωτικά όταν ήρθε αντιμέτωπη με το νομικό πλαίσιο της διεθνούς υπογεγραμμένης Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου.

12. Μια ενδιαφέρουσα πλευρά των γεγονότων του καλοκαιριού του 2015 ήταν ότι το μέγεθος της μετακίνησης ήταν τόσο μεγάλο που ουσιαστικά κατέστησε παρωχημένα (αν δεν τα κατέστρεψε) τα υφιστάμενα δίκτυα διακίνησης και τράφικινγκ, *ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία*. Μετά το επίσημο κλείσιμο της οδού του Αιγαίου και της Βαλκανικής οδού, αυτά τα δίκτυα επανεμφανίστηκαν. «Παρόλο που η παράτυπη μετανάστευση έχει σαφώς μειωθεί από τις 6 Απριλίου του 2016, παραμένει μη αμελητέα. Αυτό που άλλαξε είναι ο τρόπος που οι πρόσφυγες και οι μετανάστες μετακινούνται επί της

Στις ρωγμές του νόμου

Η τυπική διαδικασία είχε ως εξής: οι νέες αφίξεις στα νησιά θα μεταφέρονταν στα κέντρα κράτησης, τα κατ' ευφημισμόν απο-

Βαλκανικής οδού, ο οποίος επανήλθε σε πιο παραδοσιακούς τρόπους παράτυπης μετακίνησης που βασίζονται στη χρήση δικτύων παράνομης διακίνησης – όπως ήταν τα πράγματα πριν την ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση». Bodo Weder, στο ίδιο.

καλούμενα κέντρα «υποδοχής και ταυτοποίησης», όπου θα πραγματοποιείτο ένα πρώτο φιλτράρισμα και θα συλλέγονταν τα βασικά στοιχεία. Σύμφωνα με τις πρακτικές της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ, μια περαιτέρω διαδικασία διαλογής θα προσδιόριζε το «καθεστώς ευαλωτότητας», καθώς και εκείνους που θα κρίνονταν ότι πληρούν τις προϋποθέσεις για οικογενειακή επανένωση. Όσοι αναγνωρίζονταν ως «ευάλωτοι» είτε θα παρέμεναν στα στρατόπεδα είτε θα μεταφέρονταν στην ηπειρωτική Ελλάδα όπου, ανάλογα με την έκβαση μια σειράς άλλων γραφειοκρατικών εμποδίων, είτε θα μεταφέρονταν σε κάποιο άλλο στρατόπεδο είτε θα στεγάζονταν στο πλαίσιο του προγράμματος Στήριξης Έκτακτης Ανάγκης για την Ένταξη και τη Στέγαση (ESTIA) του ΟΗΕ. Οι αιτήσεις ασύλου, που υποβάλλονται αρχικά στις περιφερειακές μονάδες της Υπηρεσίας Ασύλου, θα εξετάζονταν τελικά από την Ελληνική Υπηρεσία Ασύλου (ΕΑΣ).

Κόντρα στην επίσημη πολιτική «διαχείρισης», και για λόγους που έχουν περισσότερο να κάνουν με μια γραφειοκρατική και νομική συνέπεια παρά με συνειδητό σαμποτάζ, η εφαρμογή της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας σκόνταψε αρχικά στο γεγονός πως από το 2016 μέχρι το τέλος του 2019 η πλειοψηφία των μεταναστών/προσφύγων είχαν (ορθώς) αναγνωριστεί ως ευάλωτοι, μια κατηγοριοποίηση που τους απήλλαξε από την πιθανότητα επαναπροώθησης στην Τουρκία. Για να αντιμετωπίσει αυτό το νομικό εμπόδιο, και με ολοένα μεγαλύτερη ένταση από το 2018 και μετά, πρώτη η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ έκανε μια τεράστια προσπάθεια να εξαιρέσει τη Διαταραχή Μετατραυματικού Στρες από τα κριτήρια ευαλωτότητας. Τη σκυτάλη πήρε μετά η όμορη κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η οποία κατάφερε το 2020

να καταργήσει πλήρως την εξαίρεση από την αναγκαστική επιστροφή που υπείχε το καθεστώς ευαλωτότητας.

Μέχρι να υλοποιηθούν αυτές οι αλλαγές και για όσους/ες δεν συγκαταλέγονταν σε αυτή την εξαίρεση λόγω ευαλωτότητας, θα ξεκινούσε η επονομαζόμενη «συνοριακή διαδικασία», την οποία χειριζόταν η ΕΑΣ επικουρούμενη όμως από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) και η οποία ήταν επιφορτισμένη με τον καθορισμό του παραδεκτού της αίτησης. Σε πλήρη αντιστοιχία με το πνεύμα της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας, και μέσω της εγκαθίδρυσης διαδικασιών που δέχτηκαν τεράστια κριτική από οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων,¹³ οι πρωτοβάθμιες απο-

13. «Η διαδικασία της συνέντευξης προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία. Πολλά ενδιαφερόμενα μέρη εξέφρασαν την ανησυχία τους για το επίπεδο κατάρτισης και ειδίκευσης των κοινωνικών λειτουργών της EASO που λαμβάνουν τις συνεντεύξεις καθώς και για την κατανόηση των διαδικασιών από την πλευρά τους. Οι οργανώσεις IRC, NRC και Oxfam έγιναν παραλήπτες αναφορών και διάβασαν απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα συνεντεύξεων που αναδείκνυαν ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί στερούνταν την αναγκαία κατανόηση των διαδικασιών ασύλου, τα βασικά στοιχεία για την ένοπλη σύγκρουση στη Συρία και την πολιτική δυναμική στην Τουρκία ώστε να μην μπορούν να αξιολογήσουν αιτήματα για διεθνή προστασία ή να αναγνωρίσουν τη βασιμότητα του φόβου του αιτούντα να εξαναγκαστεί σε επιστροφή. Όπως το έθεσε ένας δικηγόρος, λόγω αυτής της έλλειψης κατανόησης: “όταν ένας αιτών που υποβάλλεται σε συνέντευξη για το παραδεκτό της αίτησής του αρθρώσει έστω και μια λέξη για τη Συρία, ο κοινωνικός λειτουργός τον σταματά και του λέει ότι η συνέντευξη δεν έχει καμία σχέση με τη Συρία, παρόλο που στην πραγματικότητα σαφώς και έχει”. Λάβαμε επίσης αναφορές περί μεταφράσεων που ήταν ξεκάθαρα λανθασμένες». Norwegian Refugee Council, και Oxfam, «The Reality of the EU-Turkey Statement», Joint Agency Briefing Note, 17 Μαρτίου 2017, <https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/>

φάσεις σε αυτό το πλαίσιο ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία αρνητικές. Εντούτοις και δεδομένου ότι νόμιμες διαδικασίες που αξίζουν να λέγονται έτσι αναπόφευκτα προβλέπουν την εξέταση της αίτησης σε δεύτερο βαθμό πριν παρθεί η τελική απόφαση, οι αιτήσεις που απορρίπτονται τόσο από την ΕΑΣ όσο και από την ΕΑΣΟ κατέληξαν να εξετάζονται από τις Επιτροπές Προσφυγών όπου οι απορριφθείσες αιτήσεις συσσωρεύονταν.

Οι επιτροπές αυτές είχαν συγκροτηθεί υπό άλλες συνθήκες και σε άλλη εποχή, υπεύθυνες για το ξεκαθάρισμα συσσωρευμένων καθυστερούμενων αιτήσεων που το προηγούμενο σύστημα ασύλου (το οποίο διαχειριζόταν το «Τμήμα Αλλοδαπών» της αστυνομίας) είχε αφήσει ανοιχτές. Η σύνθεσή τους ήταν τριμελής: πέρα από ένα κρατικό φερέφωνο, στην επιτροπή συμμετείχε ένα μέλος της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και ένα μέλος από την Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Και αποτελεί σίγουρα ενδιαφέρουσα ειρωνεία το γεγονός πως ήταν *η ίδια η ΕΕ* που είχε επιβάλλει τη δημιουργία αυτών των επιτροπών το 2010, όταν αναγκάστηκε να αναγνωρίσει μεταξύ άλλων πως έως εκείνη τη στιγμή, η διαδικασία προσφυγής σε δεύτερο βαθμό είχε ένα διαχειριστικό κόστος το οποίο βάρυνε τον αιτούντα, μια πρακτική βαθιά παράνομη και επαίσχυντη. Όπως έχουμε δει, η κατάφορη αδιαφορία για το υπάρχον νομικό πλαίσιο είναι πιο εύκολα ανεκτή όταν γίνεται εκτός εδάφους ΕΕ.

Καθώς οι επιτροπές αυτές δεν κυριαρχούνταν από κρατικά στελέχη τα οποία, ως ήταν αναμενόμενο, είχαν σαν στόχο την εφαρμογή την πολιτική της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ και της ΕΕ, και καθώς τα μέλη τους

κατείχαν τόσο την απαραίτητη γνώση της νομοθεσίας (όπως π.χ. της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου) όσο και την εμπειρία, οι **Επιτροπές Προσφυγών** κατάφεραν να ρίξουν άμμο στα γρανάζια της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας. Και το έκαναν ακολουθώντας απλά το *γράμμα* του νόμου (δηλαδή την κατά περίπτωση προσεκτική εξέταση των νομικών ζητημάτων) και όχι το *πνεύμα* του (μαζικές επιστροφές). Από τις 393 αποφάσεις που εξέδωσαν οι Επιτροπές Προσφυγών, οι 390 απέρριψαν τις πρωτοβάθμιες αποφάσεις απόρριψης αμφισβητώντας ευθέως την αντίληψη ότι η Τουρκία αποτελεί «ασφαλή τρίτη χώρα».¹⁴ Η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ αντέδρασε με μια συστηματική προσπάθεια συκοφάντησης των επιτροπών, καταλήγοντας εν τέλει στην κατάργησή τους και τη μεταφορά της δικαιοδοσίας σε μια νέα αρχή την οποία και ονόμασαν, ακολουθώντας το πνεύμα της συκοφάντησης, «*Ανεξάρτητες Επιτροπές Προσφυγών*». Δεδομένου ότι η σύνθεση των νέων επιτροπών έδωσε την πλειοψηφία στους δύο διορισμένους από το κράτος δικαστές, οι αποφάσεις τους αντέστρεψαν πλήρως το κλίμα, αυξάνοντας τις θετικές αποφάσεις επαναπροώθησης. Λίγο αργότερα, υπό τη βεβαιότητα πως τα εμπόδια ξεπεράστηκαν, οι ελληνικές αρχές και η ΕΕ άρχισαν να ασκούν νέες πιέσεις για την αφαίρεση του δικαιώματος εξαίρεσης από τις ευάλωτες ομάδες.

14. «Σύμφωνα με μια πηγή από την ΕΕ, η πρώτη απόφαση των Επιτροπών Προσφυγών που σημείωσε ότι η Τουρκία δεν είναι ασφαλής χώρα δημιούργησε μεγάλη αναταραχή στις Βρυξέλλες και σε άλλες πρωτεύουσες της ΕΕ, δημιουργώντας ανησυχία ότι η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας θα καταρρεύσει. “Θεωρούνται εχθροί της συμφωνίας” πρόσθεσε η πηγή». Eszter Zalan, «EU pushes Greece to set up new asylum committees», EU Observer, 15 Ιουνίου 2016, <https://euobserver.com/migration/133841>.

s3fs-public/bn-eu-turkey-statement-migration-170317-en.pdf.

Η κατάρρευση της συμφωνίας

Παρόλο που παρουσιάστηκε ως ένα «προσωρινό και έκτακτο μέτρο το οποίο είναι αναγκαίο για να δοθεί τέλος στον ανθρωπινό πόνο και να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη»¹⁵, θα πρέπει να είναι έως τώρα σαφές πως η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας ούτε προσωρινή ήταν ούτε αφορούσε το τέλος του ανθρωπίνου πόνου. Αλλά πόσο επιτυχημένη ήταν ως προς τους βασικούς στόχους της για τη μείωση των παράτυπων διελεύσεων των συνόρων και την επιστροφή των μεταναστών/προσφύγων στην Τουρκία;

Μια ματιά στα επίσημα στατιστικά στοιχεία δείχνει ότι μέχρι στιγμής η συμφωνία έχει στην ουσία αποτύχει. Ο συνολικός αριθμός των μεταναστών/προσφύγων που έχουν «επιστραφεί» στην Τουρκία από τον Μάρτιο του 2016 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2019 μετά βίας ξεπερνάει τους 2.000. Και αυτό οφείλεται σε έναν συνδυασμό ανάμεσα στις αναπόδραστα αργές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, στην υποστελέχωση των αρμόδιων οργανισμών και στην ύπαρξη εδραιωμένων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων που δεν μπορούν να παραμεριστούν παρά την πολιτική πίεση.

Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται πως η μόνη πραγματική επιτυχία της συμφωνίας ήταν η μείωση των παράτυπων διελεύσεων, οι οποίες πράγματι επιβραδύνθηκαν τους μήνες που ακολούθησαν τη συμφωνία, ξεκινώντας από 173.450 ανθρώπους το 2016 και καταλήγοντας στο χαμηλότερο επίπεδο τους το 2017 με 29.718 διελεύσεις. Αλλά αυτοί οι αριθμοί αφορούν τα σύνορα της Ελλάδας. Εξετάζοντας το ζήτημα ευρύτερα, το αναπόφευκτο συμπέρασμα είναι πως η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας στην πραγματικότητα ανάγκασε τους πρόσφυγες/μετανάστες να αναζητήσουν εναλλακτικές (και πιο

επικίνδυνες) οδούς, αυξάνοντας τον αριθμό των αφίξεων (και τον φόρο αίματος) στη Μεσογειακή (από Αφρική) και την Ιταλική οδό, τοποθεσίες στις οποίες καταγράφηκαν πάνω από 120.000 νέες αφίξεις μόνο το 2016. Από το 2018 και μετά, ο αριθμός αφίξεων αυξήθηκε εκ νέου και στην Ελλάδα: πάνω από 50.000 άνθρωποι πέρασαν επίσημα τα σύνορα εκείνη την χρονιά, ενώ το 2019, με 75.000 νέες αφίξεις, η αύξηση ήταν πάνω από 50% σε σύγκριση με το 2017.

Συνεπώς, αν δείχνουν κάτι αυτοί οι αριθμοί, και ειδικά εάν συγκριθούν με τους αριθμούς της τελευταίας δεκαετίας (κι όχι μόνο με το ασυνήθιστο καλοκαίρι του 2015), αυτό είναι πως η μετακίνηση των ανθρώπων προς την Ευρώπη έχει παραμείνει σταθερή, ενώ οι κορυφώσεις της αντανakλούν κατά κύριο λόγο τις μεταβολές στις ίδιες τις χώρες από τις οποίες οι μετανάστες/πρόσφυγες διαφεύγουν. Έτσι, η κλιμάκωση λ.χ. του πολέμου και της βίας στη Συρία και το Αφγανιστάν το 2019 έπαιξε σίγουρα κεντρικό ρόλο, ενώ η «επιδείνωση της κατάστασης της τουρκικής οικονομίας την ίδια περίοδο (με το ΑΕΠ της να αυξάνεται μόνο κατά 0,3% σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Συμβουλίου της Ευρώπης), ... οδήγησε σε σημαντική αύξηση των αφίξεων».¹⁶ Εξίσου σημαντικό ρόλο έπαιξε, προφανώς, και η εισαγωγή περιορισμών στη χορήγηση βίζας από την Τουρκία στους Σύριους πολίτες το 2016, καθώς και η ολοκλήρωση της κατασκευής του τείχους 764 χιλιομέτρων κατά μήκος των συνόρων Τουρκίας-Συρίας, έργο που ολοκληρώθηκε το 2018.

16. Αντίθεση, «Προκαταρκτικές σημειώσεις πάνω στις αντιδραστικές εξελίξεις γύρω από τη μετανάστευση, την προσφυγιά και το συνοριακό καθεστώς της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 9 Μαρτίου 2020, περιλαμβάνεται στο παρόν τεύχος.

15. European Council 2016, στο ίδιο.

La isla bonita

Όταν ο ΣΥΡΙΖΑ έχασε τις εκλογές τον Ιούνιο του 2019 από τη Νέα Δημοκρατία, η νέα κυβέρνηση ήρθε αντιμέτωπη με διάφορα δύσκολα ζητήματα. Γνώριζε, για παράδειγμα, ότι οι υποσχέσεις της στο οικονομικό πεδίο (η μείωση των φόρων, η αύξηση των δαπανών και άλλα παρόμοια παραμύθια) θα συγκρούονταν αμέσως με τον αυτόματο δημοσιονομικό σταθεροποιητή που το κύμα της λιτότητας είχε εγκαταστήσει, καθώς και με τη δέσμευση για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και για δημοσιονομικά πλεονάσματα που η ευρωζώνη εξακολουθεί να επιτηρεί άμεσα, παρόλο που δεν έχει υπογραφεί νέο Μνημόνιο. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός πως η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ είχε καταφέρει να υλοποιήσει *περισσότερα μέτρα λιτότητας* από αυτά που περιλαμβάνονταν στις συμφωνίες, η νέα κυβέρνηση καταλάβαινε επίσης ότι έπρεπε να αποφύγει να διακινδυνεύσει τη σχέση της με την ευρωζώνη, ειδικά τη στιγμή που αυτοδιαφημιζόταν ως περισσότερο φιλοευρωπαϊκή από τον ΣΥΡΙΖΑ. Με λίγα λόγια, δεν έμενε άλλη επιλογή στην κυβέρνηση της Δεξιάς από το να επιδείξει την ιστορική της προσήλωση στον νόμο και την τάξη. Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν, και μετά από μια γελοία στην ουσία της αλλά κρίσιμη πολιτικά υπόσχεση να «καθαρίσει» την αναρχική γειτονιά των Εξαρχείων στο κέντρο της Αθήνας, το άμεσα προσφιλές ζήτημα στο οποίο θα μπορούσε να εστιάσει ήταν η μετανάστευση. Ως προς αυτό, πέτυχαν τον στόχο τους.

Ένας από τους πρώτους νόμους που ψήφισε η Νέα Δημοκρατία τον Ιούλιο του 2019 ήταν μια εγκύκλιος που έκοβε στους αιτούντες άσυλο την πρόσβαση στο εθνικό σύστημα υγείας. Παράλληλα, ανακοίνωσε μια σειρά νέων μέτρων που ήταν προσαρμοσμένα προς την επιτάχυνση των δι-

αδικασιών επιστροφής των μεταναστών/προσφύγων στην Τουρκία, στα οποία περιλαμβάνονταν και μια υπόσχεση για την αποσυμφόρηση των νησιών στα σύνορα. Όπως σημειώθηκε, υπήρχαν πολλά εμπόδια στην κανονική υλοποίηση των μαζικών επιστροφών στην Τουρκία. Σε συνδυασμό με τη μεγάλη αύξηση των αριθμών των νέων αφίξεων, τον περιορισμένο αριθμό κατοικιών που προσφέρει η Ύπατη Αρμοστεία και άλλες ΜΚΟ στην ηπειρωτική Ελλάδα,¹⁷ και τα γενικότερα γραφειοκρατικά εμπόδια που τίθενται στις μετεγκαταστάσεις στην ηπειρωτική χώρα, η κατάσταση στα νησιά είχε ήδη αρχίσει να γίνεται εκρηκτική. Μόνο στο στρατόπεδο της Μόριας, το οποίο βρίσκεται στη Λέσβο και το οποίο έχει κατασκευαστεί για τη «στέγαση» 2.600 ατόμων, ο αριθμός των μεταναστών/προσφύγων είχε φτάσει τις 20.000 μέχρι το τέλος του 2019, γεμίζοντας το ασφυκτικά και αναγκάζοντας όσους διέμεναν εκεί να στήσουν πρόχειρες σκηνές περιμετρικά του στρατοπέδου. Μέχρι ενός σημείου, οι αρχές δεν είχαν, φυσικά, κανένα πρόβλημα να ανέχονται τέτοιες άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Αν μη τι άλλο, οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο χρησιμοποιούν αυτές τις συνθήκες ως παράγοντα αποτροπής του ερχομού νέων μεταναστών/προσφύγων, γνωρίζοντας ότι τα δίκτυα επικοινωνίας των ίδιων των μεταναστών/προσφύγων μεταφέρουν τα νέα. Την ίδια στιγμή ωστόσο, μια τόσο υψηλή συγκέντρωση

17. Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εκτελεί ένα πρόγραμμα μετεγκατάστασης για τη μετακίνηση των μεταναστών/προσφύγων από τα κέντρα κράτησης των νησιών στην ηπειρωτική χώρα. Ο αριθμός των διαμερισμάτων/οικιών που προσφέρονται είναι, ωστόσο, πάνω κάτω σταθερός τα τελευταία χρόνια, και ανέρχεται περίπου στις 20.000. Μόλις οι αιτήσεις ασύλου φτάσουν στο τελευταίο στάδιο επεξεργασίας, οι μετανάστες/πρόσφυγες που κατοικούν στα σπίτια εξαναγκάζονται να φύγουν.

ανθρώπων υπό τέτοιες συνθήκες, όπου οι οποιοσδήποτε βαλβίδες ασφαλείας υπολειπόμενες, αποτελεί ωρολογιακή βόμβα.

Αντίθετα από ό,τι συνήθως ακούγεται, το διαφημιζόμενο θέαμα της *Willkommenskultur* [κουλτούρα φιλοξενία], που εμφανίστηκε από το Μόναχο μέχρι και τη Λέσβο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2015, μυστικοποίησε το γεγονός ότι αυτό που είδαμε εκείνο τον καιρό, όσο αξιοσημείωτο κι αν ήταν, δεν αποτελούσε *αλληλεγγύη*. Τουλάχιστον όχι με την πραγματική της έννοια. Όπως σημείωσε ένας σχολιαστής, δεν ήταν «μια αλληλεγγύη σε ανθρώπους που επιθυμούσαν να παραμείνουν και να ενταχθούν στην τοπική κοινωνία, ήταν μια “αλληλεγγύη” προς μετακινούμενα άτομα που διάβαιναν βιαστικά το νησιωτικό και εθνικό χώρο κατευθυνόμενα προς τη Β. Ευρώπη».¹⁸ Βέβαια, μια τέτοια παρατήρηση δεν σημαίνει πως αποφεύγει κανείς το επακόλουθο και δυσκολότερο ερώτημα: θα μπορούσαν τα πράγματα να είναι διαφορετικά; Αν μη τι άλλο, ο προσωρινός και αυτοσχέδιος χαρακτήρας της πραγματικής βοήθειας που προσφέρθηκε εκείνη τη στιγμή αντιστοιχούσε κατά κάποιο τρόπο στις επιθυμίες των ίδιων των μεταναστών. Δεν υπάρχει αμφιβολία, παραδείγματος χάριν, πως όταν ξεκινούσαν το επικίνδυνο ταξίδι τους για να διαφύγουν από τον πόλεμο, τη βία και την αστυνομική βαρβαρότητα, σχεδόν κανένας τους δεν θεωρούσε ότι τελικός του προορισμός θα ήταν η Λέσβος ή η Χίος. Λαμβάνοντας υπόψη την κακή οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα και την ξεκάθαρη έλλειψη υποδομιακής υποστήριξης, είναι απολύτως λογικό ότι οι μετανάστες/πρόσφυγες θα προτιμούσαν

να συνεχίσουν το ταξίδι τους προς τόπους όπου υπήρχαν περισσότερες (ή η *ελπίδα* για περισσότερες) ευκαιρίες.

Ωστόσο, προτού καν τεθούν τέτοιου είδους ζητήματα και αποπειραθούν όποιες απαντήσεις, η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας οδήγησε ταυτόχρονα τόσο στη διάψευση των επιθυμιών των μεταναστών/προσφύγων όσο και στην καταστροφή της υλικής βάσης για την «αλληλεγγύη» που προσφερόταν, κάνοντας σε όλους ξεκάθαρο ότι η νέα κατάσταση δεν ήταν καθόλου *προσωρινή*. Η σταδιακή συνειδητοποίηση αυτής της κατάστασης έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αλλαγή της δυναμικής στα νησιά, δίνοντας τελικά μια οριστική απάντηση στο ερώτημα αν η πραγματική αλληλεγγύη θα μπορούσε να έχει κάποια πραγματική προοπτική. Αλλά πριν αποκτήσει σάρκα και οστά η πλήρης άρνηση απέναντι στους μετανάστες/πρόσφυγες στα νησιά, πέρασε κάποιος καιρός. Μεταξύ άλλων παραγόντων, ο λόγος για αυτή την καθυστέρηση ήταν το απλούστατο γεγονός ότι αν ο εγκλωβισμός των μεταναστών/προσφύγων θεωρείτο μεν πρόβλημα από κάποιους, αποτελούσε δε ευκαιρία για κάποιους άλλους.

Το σημείο έκρηξης των αντιφάσεων

Αν ο τουρισμός αποτελεί βασική πηγή εισοδήματος για τα νησιά της Ελλάδας, τα συγκεκριμένα νησιά που βρίσκονται στο Βόρειο Αιγαίο δεν κατείχαν ποτέ ένα σημαντικό μερίδιο αυτής της βιομηχανίας. Οι περισσότερες ώρες ταξιδιού και οι λιγότερο συχνές συνδέσεις, καθώς και οι πιο ασταθείς καιρικές συνθήκες, καθιστούσαν ήδη δυσκολότερη την προσέλκυση ξένων τουριστών ή την επέκταση της τουριστικής περιόδου. Στην πραγματικότητα, τα περισσότερα από τα νησιά του Βόρειου Αιγαίου παραμένουν τουριστικοί προορισμοί που

18. Ψημίτης Μιχάλης, «Η εξέλιξη του “μεταναστευτικού” στη Λέσβο: από τον “λαϊκό ξεσηκωμό” στην κατίσχυση της ακροδεξιάς ιδεολογίας», Αυγή, 9 Μαρτίου 2020.

απευθύνονται στους Έλληνες, πολλοί από τους οποίους διατηρούν οικογενειακές σχέσεις στα νησιά. Οι πολύ λιγότερο αναπτυγμένες ξενοδοχειακές υπηρεσίες, με λιγότερα ξενοδοχεία απομακρυσμένα το ένα από το άλλο, μαρτυρούν αυτή την πραγματικότητα. Δεδομένου ότι η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και η οικονομική κρίση που ακολούθησε στην Ελλάδα μετά το 2010 είχαν ήδη κλονίσει σοβαρά την τουριστική βιομηχανία στο σύνολό της, νησιά όπως η Λέσβος και η Σάμος χτυπήθηκαν ακόμα περισσότερο. Η μεγαλύτερη καταγεγραμμένη επιβράδυνση συνέβη ανάμεσα στο 2010 και το 2012 αλλά ακόμα και η αύξηση στον αριθμό των τουριστών που ακολούθησε τις επόμενες χρονιές δεν συνέβαλλε ιδιαίτερα στην αποκατάσταση του εισοδήματος: οι περισσότερες νέες αφίξεις επωφελούνταν των πακέτων διακοπών που προσφέρουν τα μεγάλα πρακτορεία ταξιδιών, τα οποία μειώνουν τα κέρδη των ντόπιων επιχειρήσεων ενώ σπανίως κατευθύνονται προς τα νησιά που έχουν λιγότερο ανεπτυγμένες τουριστικές υπηρεσίες και μικρότερα ξενοδοχεία.

Έχοντας περιέλθει σε αυτή τη δύσκολη θέση, οι ευκαιρίες που δημιουργούσε η πολιτική «διαχείρισης της μετανάστευσης» δεν ήταν αμελητέες. Μόνο ο ερχομός των ΜΚΟ και οι ανάγκες των πολυάριθμων εργαζόμενων και εθελοντών ως προς τη στέγαση, τη διατροφή και τις μεταφορές έδωσαν σημαντική ώθηση στην τοπική οικονομία. Αν προσθέσει κανείς τις χιλιάδες μεταναστών/προσφύγων που επίσης κατέληξαν να ξοδεύουν ένα σημαντικό μέρος των επιδομάτων που παρέχει η Ύπατη Αρμοστεία (90 ευρώ ανά άτομο και μέχρι 290 ευρώ ανά οικογένεια κάθε μήνα) στην τοπική αγορά, μια διαφορετική οπτική από τις συνήθεις περιγραφές αρχίζει να διαφαίνεται. Αυτό δεν σημαίνει, φυσικά, ότι αυτή η κατάσταση αποτελούσε μια μακροπρό-

θεσμη λύση. Όσοι εμπλέκονται με τομείς και υπηρεσίες που δεν σχετίζονται με την παρουσία του συμπλέγματος ΜΚΟ/μεταναστών/προσφύγων έμειναν έξω από αυτή την νέα προοπτική συσώρευσης, και δεν είναι τυχαίο πως η όποια δυσαρέσκεια άρχισε να εμφανίζεται στα νησιά προερχόταν από μια τέτοια σύνθεση. Παρόλα αυτά, και ιδιαίτερα στη Λέσβο, οι ρατσιστικές επιθέσεις και κινητοποιήσεις κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων ήταν σχετικά περιορισμένες, γεγονός που δεν είναι άσχετο και με τον μαχητικό αντιφασιστικό χώρο και την ύπαρξη ενός πανεπιστημίου στη Μυτιλήνη, την πρωτεύουσα του νησιού, του οποίου οι πολυάριθμοι φοιτητές αποδείχθηκαν λιγότερο επιρρεπείς στην υιοθέτηση αντιδραστικών θέσεων.

Ωστόσο, στη Χίο τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Ήδη από τον Νοέμβριο του 2016 και μετά από μια επίσκεψη δύο μελών της νεοναζιστικής Χρυσής Αυγής στο νησί που καλούσαν σε άμεσες απελάσεις, ένας όχλος μισάνθρωπων καθαρμάτων επιτέθηκε στο στρατόπεδο της Σούδας από την πλεονεκτική θέση μιας κατοικημένης περιοχής ακριβώς από πάνω από το στρατόπεδο. Πετώντας μεγάλες πέτρες και βόμβες μολότοφ στους ανθρώπους και τις σκηνές τους, κατάφεραν να τραυματίσουν πάρα πολλούς/ες, ενώ μια έγκυος απέβαλε. Τέλος, η φωτιά που ξέσπασε κατέστρεψε μεγάλο μέρος από τα υπάρχοντά τους. Η αντίδραση της αστυνομίας, εγκαινιάζοντας ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο των επομένων χρόνων, ήταν η σύλληψη τριών μεταναστών.

Εάν οι οικονομικές συνέπειες της καταναγκαστικής διαμονής των μεταναστών/προσφύγων στα στρατόπεδα των νησιών αποτελούσαν ένα σημείο τριβής ανάμεσα στους ντόπιους, σε άμεση συνάρτηση της σχέσης του καθενός με το παραγόμενο

εισόδημα, η ένταση στα νησιά ανέβαινε ακόμα περισσότερο όποτε οι μετανάστες/πρόσφυγες έκαναν τις δικές τους κινητοποιήσεις ενάντια στις απάνθρωπες συνθήκες της αιχμαλωσίας τους και την καθυστέρηση της επεξεργασίας των αιτήσεών τους, κινητοποιήσεις που πραγματοποιούνταν με αξιοθαύμαστη επιμονή. Εστιάζοντας κυρίως στο αίτημά τους να μεταφερθούν σε καλύτερες εγκαταστάσεις στην ηπειρωτική χώρα –μια βασανιστικά αργή διαδικασία που γινόταν ακόμα χειρότερη από την έλλειψη παροχής επαρκών κατοικιών από την Ύπατη Αρμοστέα, τα γραφειοκρατικά εμπόδια και τις διαθέσεις της Υπηρεσίας Ασύλου¹⁹– οι μετανάστες/πρόσφυγες κατέβηκαν πολλές φορές τα τελευταία χρόνια στα λιμάνια των νησιών, επιχειρώντας να τα καταλάβουν. Από το 2017 και μετά, καθώς γινόταν ξεκάθαρο ότι οι αρχές δεν είχαν την ικανότητα (ή τη βούληση) να επιταχύνουν τη διαδικασία είτε της μεταφοράς τους στην ηπειρωτική χώρα είτε της απέλασής τους στην Τουρκία, οι τοπικές αντιδράσεις σε αυτές τις κινητοποιήσεις γίνονταν ολοένα και πιο οργανωμένες και ανοιχτά ρατσιστικές.

Τον Απρίλιο του 2018, για παράδειγμα, μια ανάλογη κατάληψη του λιμανιού της Λέσβου από μετανάστες/πρόσφυγες ήρθε αντιμέτωπη με μια αντισυγκέντρωση που είχαν οργανώσει ντόπιοι τραμπούκοι φασίστες σε συνεργασία με ένα αναπτυσσόμενο δίκτυο σχέσεων που οικοδομούσαν με την τοπική αστυνομία και, πιο σημαντικά, με τους δεξιούς πολιτικούς του νησιού, οι οποίοι έβλεπαν σε αυτές τις ενέργειες μια ευκαιρία να κάνουν αντιπολίτευση στην κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ και να κερ-

19. Ενδεικτικά: όποτε η Υπηρεσία Ασύλου στην Αθήνα έκρινε ότι ο αριθμός των αιτήσεων προς επεξεργασία ξεπερνούσε τις δυνατότητες ή τη βούλησή της, καθυστέρουσε τη μεταφορά των μεταναστών/προσφύγων από τα νησιά.

δίσουν ψήφους. Το αποτέλεσμα ήταν ένα πραγματικό πογκρόμ, με τους φασίστες να πετάνε πέτρες και φωτοβολίδες και να ξυλοκοπούν μετανάστες/πρόσφυγες και αλληλέγγυους που διαδήλωναν μαζί τους, προκαλώντας δεκάδες τραυματισμούς. Για μια ακόμη φορά η αστυνομία προέβη... σε συλλήψεις μεταναστών.

Ως συνέπεια αυτών των γεγονότων, ένα νέο μοτίβο άρχισε να αναπτύσσεται. Αν η δυσaréσκεια απέναντι στη διαχείριση του μεταναστευτικού έως εκείνη τη στιγμή είχε την τάση να τίθεται ως «ενάντια στην πολιτική και όχι ενάντια στους ανθρώπους», το ξέρασμα του μίσους που δημιούργησαν οι εν λόγω φασίστες, σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές, άλλαξε το κλίμα. Σταδιακά, και παρόλο που δεν υπήρχε κάποια εγγενής αντίφαση ανάμεσα σε αυτό που ζητούσαν οι περισσότεροι ντόπιοι, οι μετανάστες/πρόσφυγες και οι αλληλέγγυοι (την αποσυμφόρηση, δηλαδή, των κέντρων και την αύξηση των μεταφορών στην ηπειρωτική χώρα) και παρόλο που αυτοί που είχαν την ευθύνη για τη μη ικανοποίηση αυτών των αιτημάτων δεν ήταν ούτε οι ντόπιοι ούτε οι μετανάστες/πρόσφυγες, κυριάρχησε ο λόγος και η δράση μιας μικρής αλλά αποτελεσματικής ομάδας φασιστών. Από το 2019 και μετά, ο λόγος αυτής της μειοψηφίας έγινε σημείο αναφοράς, προκαλώντας εν τέλει μια πλήρη αντιστροφή προοπτικής. Το ευρέως διαδεδομένο και φαινομενικά ανώδυνο σύνθημα περί «σωτηρίας των νησιών μας», συνέβαλε καθοριστικά στην απόκρυψη του γεγονότος ότι αυτοί που αντιμετώπιζαν τα μεγαλύτερα προβλήματα ήταν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.

Η δυσaréσκεια, για παράδειγμα, αγροτών και κτηνοτρόφων που ζουν κοντά στο στρατόπεδο της Μόριας, οι οποίοι και διαμαρτύρονταν ότι τα ελαιόδεντρα στα χωράφια τους κόβονταν ή ότι τους έκλεβαν

και τους έτρωγαν τα ζώα, δεν ήταν προφανώς καθ' αυτή παράλογη. Ωστόσο, εάν κανείς λάβει υπόψη τις αιτίες στις οποίες οφείλονται αυτές οι ενέργειες, μια άλλη προοπτική εμφανίζεται που καταδεικνύει πως οι μετανάστες/πρόσφυγες δεν είχαν τελικά καμία άλλη επιλογή (και αυτό εσκεμμένα, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε). Όταν εξαναγκάζεται κάποιος/α να περνά τις κρύες νύχτες του χειμώνα σε μια αυτοσχέδια σκηνή που δεν διαθέτει καμία θέρμανση, είναι απολύτως λογικό ότι θα κόψει και θα χρησιμοποιήσει ξύλα για να ανάψει φωτιά. Και όταν το να φας εσύ και η οικογένειά σου σημαίνει να περιμένεις στην ουρά για τρεις ώρες για να πάρεις ένα μπουλ φακές ή ρύζι, η κότα ή το γουρούνι του γείτονα χάνει την ηθική της αξία ως προστατευμένη περιουσία. Και καλά κάνει. Σε μια ατμόσφαιρα, ωστόσο, που κυριαρχείται γύρω από το σύνθημα της «σωτηρίας των νησιών μας» και που συνεπώς δομεί ως δεδομένη την αντίθεση ντόπιων και μεταναστών, τέτοιες προσεγγίσεις δύσκολα θα ευδοκιμήσουν. Έτσι, όταν ένας ντόπιος κτηνοτρόφος αποφάσισε πέρυσι να πυροβολήσει δύο Αφγανούς για να «προστατέψει» την επιδοτούμενη από την ΕΕ περιουσία του, το κλίμα ήταν ήδη διαφορετικό: ένα πλήθος «συμπαθούντων» συνόδευσε τον παρ' ολίγο δολοφόνο στη δίκη, ενώ την υπεράσπισή του ανέλαβαν άνευ αντιτίμου δύο ντόπιοι δικηγόροι γνωστοί για τις ρατσιστικές τους θέσεις και τη συμπάθειά τους προς τη Χρυσή Αυγή, οι οποίοι θα ανέρχονταν αργότερα σε κεντρικές θέσεις στη διοίκηση του δήμου και της περιφέρειας.

Κλειστές φυλακές, ανοιχτές συγκρούσεις

Κομβικό σημείο που μας επαναφέρει στα γεγονότα του Μαρτίου του 2020, και κρίσιμη πλευρά της νέας «μεταναστευτικής

πολιτικής» της Νέας Δημοκρατίας, αποτέλεσε το ζήτημα της αποσυμφόρησης των υφιστάμενων δομών μέσω της δημιουργίας νέων κλειστών κέντρων. Αναμφισβήτητα αντλώντας έμπνευση από το πνεύμα με το οποίο ένας υπουργός του ΣΥΡΙΖΑ είχε δικαιολογήσει την ιδέα περί κλειστών κέντρων κράτησης μερικά χρόνια πριν, η κυβέρνηση της ΝΔ υποστήριξε ότι τα κλειστά κέντρα έχουν το πρόσθετο «όφελος» ότι κάνουν εφικτή τη στενότερη επιτήρηση και πειθάρχηση των μεταναστών πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την εξέταση της αίτησής τους για άσυλο. Αλλά ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ είχε αποφύγει την υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου, η Νέα Δημοκρατία αισθάνθηκε «υποχρεωμένη» να προχωρήσει. Ανάμεσα σε άλλους λόγους, καθοδηγείτο και από την πεποίθηση πως η πολιτική του «νόμου και της τάξης» και οι «γρήγορες λύσεις» στο μεταναστευτικό έχαιραν ευρείας στήριξης από τον τοπικό πληθυσμό, ο οποίος είχε μόλις εκλέξει πολλά μέλη της Νέας Δημοκρατίας στην τοπική αυτοδιοίκηση. Ότι ακολούθησε ωστόσο έδωσε τέλος σε όλους αυτούς τους ευσεβείς πόθους.

Παρόλο που φαίνεται να είναι αλήθεια ότι οι κινητοποιήσεις ενάντια στις κλειστές φυλακές καλέστηκαν από ομάδες και οργανώσεις που εκφράστηκαν με όρους που υποδήλωναν ένα είδος *αλληλεγγύης* στους μετανάστες καθώς εναντιώθηκαν στη φυλάκισή τους εν γένει (το βασικό σύνθημα αν μη τι άλλο ήταν: «Όχι στις φυλακές προσφύγων ούτε στα νησιά ούτε *πουθενά*»), η τελική σύνθεση των συμμετεχόντων μετασχημάτισε αυτό το σχετικά «αφηρημένο» κάλεσμα σε κάτι τρομακτικά πιο συγκεκριμένο, που συντάχθηκε ακριβώς κάτω από τα πανό για τη «σωτηρία των νησιών» τα οποία εδώ και καιρό προωθούσαν οι τοπικοί άρχοντες. Σε αυτό το πλαίσιο, οι βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα σε ένα τεράστιο

κομμάτι του τοπικού πληθυσμού (τόσο στη Χίο όσο και τη Λέσβο) με τα ΜΑΤ που στάλθηκαν από την Αθήνα (και τα οποία εμφανίστηκαν ως στρατός κατοχής αποβιβαζόμενα από τα πλοία εν είδει στρατιωτικής παρέλασης με πλήρη εξάρτηση) δεν ενίσχυσαν σε καμία περίπτωση το οποιοδήποτε αίσθημα αλληλεγγύης προς τους μετανάστες. Αντιθέτως, ενίσχυσαν την αντίληψη περί ενός συλλογικού «εμείς» εντός των νησιών τα οποία «υποφέρουν» εδώ και χρόνια από μια κατάσταση για την οποία κανένας, και ειδικά η κεντρική κυβέρνηση, δεν νοιάζεται ή κατανοεί. Η δημιουργία αυτής της ψευδούς αντίθεσης ανάμεσα στην «τοπική κοινότητα» (και μια εικόνα για τον εαυτό της που είχε έντεχνα δημιουργηθεί πως τάχα μου αντιμετωπίζει σοβαρότερα προβλήματα από τα προβλήματα των μεταναστών/προσφύγων) και την κεντρική κυβέρνηση, επέτρεψε τελικά τη λείανση μιας αντίφασης που κανονικά θα ήταν αναπόφευκτη και εκρηκτική: τη δημιουργία δηλαδή ενός βαθιού ρήγματος ανάμεσα στις τοπικές αρχές (που πρόσκεινται στη Νέα Δημοκρατία και, επομένως, στα σχέδια για τις νέες φυλακές) και στον πληθυσμό των νησιών. Αντιθέτως, και διαισθανόμενοι ότι η κατάσταση θα οδηγούσε στην κατακραυγή ενάντια στο κοινό σχέδιο περί κλειστών κέντρων κράτησης, οι άρχοντες της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης αποφάσισαν σε μια κρίσιμη στιγμή να ταχθούν με τους ψηφοφόρους τους και να ψηφήσουν ανοιχτά την κεντρική κυβέρνηση. Αυτή η έγκαιρη μετατόπιση εμπέδωσε ακόμα περισσότερο την καλλιεργημένη ακροδεξιά ρητορεία, οδηγώντας τελικά στην ερμηνεία του «ξεσηκωμού» ως πράξης ανυπακοής και ως συμβόλου νησιώτικης αυτονομίας, που αγκαλιάζει το σύνολο του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων προφανώς και των ντόπιων φασιστών και των υψηλά ιστάμε-

νων φίλων τους. Μετατρέποντας αυτή τη μυθική «νησιώτικη αυτονομία» σε εργαλείο συγκρότησης κοινότητας, μεγάλο κομμάτι του ντόπιου πληθυσμού αισθάνθηκε ενωμένο *ενάντια σε κάθε εξωτερική παρέμβαση*. Η ικανότητά του να κατατροπώσει τα ΜΑΤ και να αναγκάσει την εξευτελισμένη κυβέρνηση να αποσύρει τις δυνάμεις της πίσω στην Αθήνα, ενδυνάμωσε άμεσα και αναζωογόνησε αυτή την προσέγγιση, οδηγώντας στον «εορτασμό» της νίκης μέσω της στροφής της προσοχής της αναζωογονημένης «κοινότητας» ενάντια στα εναπομείναντα στοιχεία που βρίσκονταν εκτός της: τους μετανάστες/πρόσφυγες και όσους τους βοηθούν.

Ο χειρότερος μήνας που έχει περάσει ποτέ

Η ανακοίνωση του Ερντογάν ότι θα ανοίξει τα σύνορα και η στρατιωτικοποιημένη αντίδραση της Ελλάδας/ΕΕ συνέβησαν λίγες μέρες μετά από αυτή τη «νίκη». Η ευρύτερη ατμόσφαιρα δεν θα μπορούσε πραγματικά να ήταν χειρότερη: αισθανόμενοι ότι έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο (έναντι της «αδιαφορίας» με την οποία υποτίθεται αντιμετωπίζονταν μέχρι τότε), ένα σημαντικό κομμάτι του ντόπιου πληθυσμού αγκάλιασε ένθερμα την αναβίωση της εθνικιστικής εχθρότητας απέναντι στην Τουρκία, η οποία και έχαιρε εκείνη τη στιγμή της πλήρους κάλυψης της ΕΕ, συγχωνεύοντας τη ρητορεία περί «σωτηρίας των νησιών» με τον λόγο περί «υπεράσπισης των συνόρων της Ευρώπης». Κάθε δυνατότητα κοινού αγώνα με τους μετανάστες/πρόσφυγες που, εν τέλει, ζητούσαν επίσης τον απεγκλωβισμό τους από τα φριχτά στρατόπεδα, εξαφανίστηκε. Ως επί το πλείστο, και με λίγες εξαιρέσεις, το ευρύτερο μέρος του ντόπιου πληθυσμού στη Λέσβο και τη Χίο κινήθηκε προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση:

στήνοντας οδικά μπλόκα κατά μήκος των νησιών, σταματώντας και τρομοκρατώντας όποιους μετανάστες/πρόσφυγες τολμούσαν να βγουν από τα στρατόπεδα και, εν τέλει, πραγματοποιώντας επιθέσεις και ξυλοδαρμούς σε εργαζόμενους των ΜΚΟ. Και όλα αυτά με την ανοιχτή συμμετοχή και στήριξη των τοπικών αρχών, που συχνά παρείχαν δημοτικά οχήματα για να στηθούν τα μπλόκα και αστυνομικούς για να τα στελεχώσουν. Στην περιοχή γύρω από τον Έβρο, η κατάσταση οξύνθηκε ακόμα περισσότερο. Εκεί, ντόπιοι πολιτοφύλακες από «κυνηγετικούς ομίλους» και άλλα φασιστικά στοιχεία διοργάνωσαν περιπολίες που ανέλαβαν αυτόκλητα να ενισχύσουν (ή, αρκετά συχνά, να αντικαταστήσουν) τις επίσημες στρατιωτικές επιχειρήσεις για τη «φύλαξη των συνόρων από την εισβολή». Διόλου τυχαία, μέλη της Χρυσής Αυγής διέκριναν τις προοπτικές που γεννούσαν αυτές οι κινητοποιήσεις και προσέτρεξαν να στηρίξουν από κοντά, μια μορφή «αλληλεγγύης» την οποία γρήγορα υιοθέτησαν Ευρωπαίοι νεοναζί που επίσης οργάνωσαν (κυρίως) προπαγανδιστικές «εκδρομές» στα «ευρωπαϊκά σύνορα». Αυτό που βιώσαμε τον Μάρτιο του 2020 δεν ήταν τίποτα άλλο από μια φρικιαστική χορωδία μισανθρώπων, με μαέστρο την ακροδεξιά ιδεολογία, που συνένωσε τις φωνές του Όρμπαν, των νεοναζί και την επίσημη πολιτική της Ελλάδας και της ΕΕ.

Όμως, και παρόλο που είναι σαφές πως η ΕΕ δεν έχει κανένα πρόβλημα να επιτρέψει την παράνομη και ρατσιστική μεταχείριση των μεταναστών/προσφύγων στην Τουρκία και τη Λιβύη, ή ακόμη και μέσα σε χώρες της ΕΕ, στον βαθμό που παραμένουν μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας, η αδυναμία της να κρατήσει τις συγκεκριμένες εξελίξεις στο παρασκήνιο την ανάγκασε να αντιδράσει. Μεταξύ άλλων, η εν λόγω

συνεργασία ανάμεσα στις επίσημες αρχές και τους οργανωμένους φασίστες άρχισε να δημιουργεί ζητήματα νομιμότητας και πειθαρχίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η επιδιωκόμενη εικόνα ισχύος της Γερμανίας κατά τη διάρκεια της κρίσης του Μαρτίου υπονομεύτηκε από τις ιστορίες για Γερμανούς νεοναζί, οι οποίοι περιδιάβαιναν τα ελληνικά σύνορα, ενώ οι ενέργειες των φασιστών πολιτοφυλάκων στον Έβρο ρίσκαραν να προκαλέσουν ακόμα σοβαρότερα επεισόδια τα οποία θα μπορούσαν δυνητικά να σαμποτάρουν τις διπλωματικές διαπραγματεύσεις. Προφανώς, το πρόβλημα δεν ήταν ποτέ οι ενέργειες των πολιτοφυλάκων *ενάντια στους μετανάστες*. Οι αναφορές κακοποίησης, βασανιστηρίων, κλοπών, ξυλοδαρμών ή ακόμα και δολοφονιών μπορούσαν εύκολα να απορροφηθούν εντός της συνολικής αφήγησης περί «παράνομων διελεύσεων» και «υπεράσπισης των συνόρων». Αλλά τα πολλαπλασιαζόμενα περιστατικά ανεξέλεγκτων συμπεριφορών άρχισαν να αποδυναμώνουν την εικόνα της αποτελεσματικής και γραφειοκρατικής ευρωπαϊκής ισχύος. Οι ξυλοδαρμοί δημοσιογράφων του BBC από τοπικές περιπολίες πολιτοφυλάκων ή οι πυροβολισμοί εναντίον αστυνομικών που εκλήφθησαν λανθασμένα για μετανάστες σίγουρα δεν ανήκαν στο είδος των ειδήσεων που η Μέρκελ ήθελε να μεταδίδονται από την πρώτη γραμμή. Επιπλέον, οι εθνικιστές πολιτοφύλακες αισθάνθηκαν (δικαιολογημένα) τόσο ισχυροποιημένοι από την κατάσταση και την επίσημη στήριξη που δεν δίσταζαν να επιτίθενται κάθε τόσο σε σκοπιές του τουρκικού στρατού στα σύνορα. Η πιθανότητα να εξελιχθεί μια τέτοια ηλιθιότητα σε πλήρη κατάρρευση των σχέσεων με την Τουρκία οπωσδήποτε ανησύχησαν αρκετούς στις Βρυξέλλες και το Βερολίνο.

Η Νέα Δημοκρατία υποχώρησε δι-στακτικά. Μετά από μερικές μέρες αβεβαιότητας και ισχυρισμών ότι οι αναφορές για τις ενέργειες των πολιτοφυλάκων στα σύνορα αποτελούσαν «ψευδείς ειδήσεις», ο αναγκαίος προσδιορισμός του οργανωμένου κράτους ως *μοναδική* αποδεκτή δι-αμεσολάβηση άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά. Οι ξένοι φασίστες από το Ταυτοτικό κίνημα που βρέθηκαν στον Έβρο συνελήφθησαν και απελάθηκαν, ενώ η διοίκηση του ελληνικού στρατού διέταξε τις τοπικές πολιτοφυλακές να παραδώσουν τα όπλα τους και να σταματήσουν τις περιπολίες. Οι αντιδράσεις στα νησιά ενάντια σε τέτοιες κινήσεις πιθανότατα έπαιξαν επίσης κάποιο ρόλο. Στη Λέσβο, για παράδειγμα, μια ομάδα Γερμανών/Αυστριακών νεοναζί βρέθηκε στα πρωτοσέλιδα όταν έφαγε ένα καλό χέρι ξύλο από τους ντόπιους αντιφασίστες, μια καλή αρχή που συνεχίστηκε με τη δημοσίευση της είδησης ενός ανάλογου ξυλοδαρμού ενός Ιρλανδού φασίστα, γνωστός από τα βίντεο που αναρτά στο You Tube. Σε κάθε περίπτωση, και πέραν της τεκμηριωμένης ηλιθιότητας των φασιστών, η εικόνα Γερμανών νεοναζί να «υπερασπίζονται» τα ελληνικά νησιά αποδείχτηκε γρήγορα αρκετά αντιπαραγωγική. Ακόμα και οι ντόπιοι φασίστες που τους είχαν καλέσει εξαρχής αναγκάστηκαν να παριστάνουν τους ανήξερους και να προσποιούνται πως δεν είχαν παρά εχθρότητα για τους «ξένους» νεοναζί.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε όμως πως η επίσημη πειθάρχηση παρακρατικών δραστηριοτήτων λειτουργεί κυρίως ως μέσο για να καθησυχαστούν οι κάθε λογής φιλελεύθεροι που, ενώ δεν έχουν απολύτως κανένα πρόβλημα με τη θεσμική καταστολή της Frontex, δυσανασχετούν όταν τέτοιες ενέργειες πραγματοποιούνται έξω από την επίσημη κρατική σφαίρα. Διότι αν κανείς αφαιρέσει το «ανάρμοστο» θέαμα των φα-

σιστών που έσπευσαν να «υπερασπιστούν» τα σύνορα, αυτό που απομένει δεν είναι λιγότερο ποταπό. Ανάμεσα στις επίσημες ενέργειες που αναλήφθηκαν κατά τη διάρκεια των γεγονότων του Μαρτίου του 2020, για παράδειγμα, συγκαταλέγεται και η απόφαση που εξέδωσε ο Ελληνικός Στρατός για την αναστολή του δικαιώματος των νεοεισερχόμενων μεταναστών να κάνουν αίτηση για άσυλο για έναν μήνα, μια απόφαση που αποτελεί ξεκάθαρη παραβίαση του ευρωπαϊκού και του διεθνούς δικαίου.²⁰ Και δεδομένης της όξυνσης της κατάστασης, μπορεί εύκολα κανείς να φανταστεί ότι τα πράγματα θα χειροτέρευαν ακόμα περισσότερο, αν δεν προέκυπτε μια εξέλιξη την οποία κανείς δεν είχε προβλέψει: ο κορωνοϊός.

Η μετανάστευση την εποχή του COVID-19

Η επιτάχυνση των γεγονότων και του ιστορικού χρόνου καθιστά απαγορευτικό το να γίνει οποιαδήποτε πρόβλεψη σχετικά με το πώς θα εξελιχθεί από εδώ και πέρα η κατάσταση, αλλά ό,τι σημάδια υπάρχουν απέχουν μακράν από το να είναι καθησυχαστικά. Σε ένα πρώτο επίπεδο, παραδείγματος χάριν, και έχοντας εμπειρία στη διασπορά της ρατσιστικής προπαγάνδας που κραυγάζει ότι οι μετανάστες αποτελούν «υγειονομική βόμβα», οι ντόπιοι φασίστες προσπάθησαν να στρέψουν τον έρποντα πανικό των πρώτων ημερών της πανδημίας ενάντια στους μετανάστες/πρόσφυγες. Η

20. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, υπήρχε νομικό προηγούμενο για μια ενέργεια τέτοιου είδους. Το 2017 ψηφίστηκε στη Σλοβενία μια τροποποίηση του «Νόμου για τους Αλλοδαπούς» που έδινε στην κυβέρνηση «την εξουσία να κηρύσσει κατάσταση κινδύνου για τη “δημόσια τάξη και ασφάλεια” και να αναστέλλει για έξι μήνες το δικαίωμα στο άσυλο με το να αρνείται την είσοδο στους αιτούντες άσυλο και να απελαύνει αυτόματα όσους εισέρχονται παρτύπως στη χώρα». Weber, στο ίδιο.

δυναμική εκμετάλλευση μιας τέτοιας αφήγησης στην περίπτωση που εντοπιστούν κρούσματα μέσα στα στρατόπεδα (τα οποία έχουν σταθερές ελλείψεις σε σαπούνι και νερό, ανεπαρκή διατροφή και τραγικές συνθήκες υγιεινής) τρομοκρατεί τόσο τους μετανάστες/πρόσφυγες που κρατούνται σε αυτά όσο και τον αλληλέγγυο κόσμο που βρίσκεται από έξω.²¹ Μεταξύ άλλων, οι επιθέσεις που είχαν δεχτεί οι εργαζόμενοι στις ΜΚΟ τις προηγούμενες εβδομάδες είχαν ενεργοποιήσει τα πρωτόκολλα ασφαλείας των οργανισμών τους, αναστέλλοντας τη λειτουργία τους σε πολλά στρατόπεδα, βασικό μέρος της οποίας αφορά την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης.

Το γεγονός ότι έχει υπάρξει μόνο ένα καταγεγραμμένο κρούσμα COVID-19 στην Λέσβο (μέχρι στιγμής), το οποίο αφορά μια Ελληνίδα που επέστρεψε από ένα θρησκευτικό προσκύνημα στην Παλαιστίνη, έχει σε κάποιο βαθμό αποδυναμώνει τις ρατσιστικές εκφάνσεις, ενώ το lockdown που έχει

21. Τον κίνδυνο αυτό αναδεικνύουν παρόμοια γεγονότα στο παρελθόν. «Τον Νοέμβριο του 2016, μια διαδήλωση [στη Βουλγαρία] παρεκτράπηκε και μετατράπηκε σε μια από τις πιο σοβαρές ταραχές που έχουν συμβεί μέχρι σήμερα, με αποτέλεσμα τη μαζική και βίαια επέμβαση της αστυνομίας και τη σύλληψη 400 αιτούντων άσυλο. Η διαμαρτυρία πυροδοτήθηκε από την απόφαση της Κρατικής Υπηρεσίας για τους Πρόσφυγες να επιβάλει καραντίνα στο στρατόπεδο για να εμποδιστεί δήθεν η μετάδοση μιας επιδημίας, παρόλο που ο Ανώτατος Επιθεωρητής Υγείας της Βουλγαρίας αρνήθηκε κατηγορηματικά να επιβεβαιώσει αυτή τη φήμη χαρακτηρίζοντάς την ως αβάσιμη. Εγχώριες οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατηγορήσαν ακροδεξιές ομάδες για τη διάδοση της φήμης. Εντούτοις, η κυβέρνηση αποφάσισε να μετατρέψει αρκετά στρατόπεδα σε κλειστά κέντρα, διακινδυνεύοντας έτσι την παραβίαση του διεθνούς και του ευρωπαϊκού δικαίου που θέτουν πολύ αυστηρές προϋποθέσεις για την κράτηση ανθρώπων που αιτούνται ασύλου». Weber, στο ίδιο.

επιβληθεί έχει οδηγήσει στη ματαίωση κάθε πιθανής κινητοποίησης ενάντια στους μετανάστες που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Αλλά ο κατασταλτικός μηχανισμός του ελληνικού κράτους συνεχίζει το έργο του. Αντί να οργανώσει την προφανή και επιτακτική ενέργεια της άμεσης μεταφοράς των μεταναστών/προσφύγων σε πιο ασφαλείς και υγιεινές τοποθεσίες στην ηπειρωτική χώρα (κάτι το οποίο υποστηρίζει ακόμα και ένας από τους αρχιτέκτονες της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας, ο Gerald Knaus²²) ή να ακολουθήσει το παράδειγμα του πορτογαλικού κράτους και να χορηγήσει πλήρη πολιτικά δικαιώματα (προσωρινά, βέβαια) σε όλους τους αιτούντες άσυλο προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στο σύστημα υγείας της χώρας,²³ το ελληνικό κράτος επέδειξε για μια ακόμη φορά τη ρατσιστική του περιφρόνηση. Απαγόρευσε στους μετανάστες/πρόσφυγες να βγαίνουν από τα στρατόπεδα στα οποία διαμένουν, ενώ όσοι συνελήφθησαν έξω από αυτά σε αναζήτηση τροφίμων τιμωρήθηκαν από την αστυνομία με μεγάλα πρόστιμα. Πρόστιμα, που όπως ανερευθρίαστα δήλωσε ο Υπουργός Μετανάστευσης, θα αφαιρεθούν απευθείας από τα πενιχρά επιδόματα που λαμβάνουν οι μετανάστες/πρόσφυγες από την Ύπατη Αρμοστεία.

6 Μαΐου 2020

22. John Dalhuisen και Gerald Knaus, «The fight against Corona: evacuate the Greek Islands – Now!», ESI, 26 Μαρτίου 2020, <https://www.esiweb.org/fight-against-corona-evacuate-greek-islands-now>.

23. «Portugal Grants Migrants and Asylum Seekers Full Citizenship Rights During COVID-19 Outbreak», Schengen Visa Info, 2 Απριλίου 2020, <https://www.schengenvisa.info/news/portugal-grants-migrants-and-asylum-seekers-full-citizenship-rights-during-covid-19/>.

Ordoliberalism out of order?

Η εύθραυστη συνταγματικότητα της λιτότητας στην Ελλάδα

Παύλος Ρούφος

Μετάφραση: Γιώργος Α.

Έχει ειπωθεί συχνά πως η αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης (ONE) δημιουργήθηκε πάνω στη βάση ενός ορντο-φιλελεύθερου πλαισίου.¹ Τα ακριβή χαρακτηριστικά που ορίζουν το ορντο-φιλελεύθερο πλαίσιο έχουν υπάρξει αντικείμενο εκτεταμένης διαμάχης. Παρόλα αυτά, ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του ορντο-φιλελευθερισμού, στο οποίο δεν έχει δοθεί αρκετή προσοχή, αφορά τη σημασία της εμπέδωσης της οικονομικής πολιτικής εντός μιας «συνταγματικής τάξης» (constitutional order): η ορντο-φιλελεύθερη πολιτική οικονομία επιμένει στην ανάγκη πλαισίωσης της οικονομικής πολιτικής εντός ορίων που τίθενται από νομικούς, και

1. Ο ορντο-φιλελευθερισμός έχει τις ρίζες του σε μια ομάδα οικονομολόγων, κοινωνιολόγων και νομικών οι οποίοι, από τις αρχές της δεκαετίας του '30, προσπάθησαν να αποσυνδέσουν τον φιλελευθερισμό από το laissez-faire και να διασώσουν το φιλελεύθερο κράτος από τις πιέσεις του κολλεκτιβισμού και της «σχεδιασμένης οικονομίας» (planned economies). Το πρόθεμα *ορντο-* (συνυφασμένο με τη γερμανική λέξη *Ordnung*, που σημαίνει τάξη, order) προστέθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι τότε, οι συγκεκριμένοι στοχαστές αυτοαποκαλούνταν «νεοφιλελεύθεροι», σε μια προσπάθεια να διαχωριστούν από αυτό που αποκαλούσαν «παλαιο-φιλελευθερισμό», ο οποίος θεωρούσαν πως αμελούσε τον κρίσιμο ρόλο του κράτους ως «αστυνομίας της αγοράς». Σε αυτό το άρθρο, οι όροι «ορντο-φιλελεύθερος», «νεοφιλελεύθερος» και «ορντο/νεοφιλελεύθερος» θα χρησιμοποιούνται ως ισοδύναμοι, λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω συνδηλώσεις.

ιδιαίτερα συνταγματικούς, κανόνες. Η απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου τον Μάη του 2020, που διακήρυξε πως η νομισματική πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) είναι δυνητικά ασυμβίβαστη με το γερμανικό Σύνταγμα, μπορεί, ανάμεσα σε άλλα, να ιδωθεί ως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσέγγισης.²

Ordnung (Τάξη)...

Από τη στιγμή που ξέσπασε η κρίση της Ευρωζώνης, ένας μεγάλος αριθμός αναλυτών έχει υποστηρίξει πως η διαχείριση της κρίσης αποκάλυψε μια βαθιά ριζωμένη ορντο-φιλελεύθερη τάση,³ χαρακτηριστι-

2. Bundesverfassungsgericht, Judgment of the Second Senate of 5 May 2020, 2 BvR 859/15.

3. Kevin Featherstone, «Le choc de la nouvelle? Maastricht, Déjà Vu and EMU Reform», LSE Europe in Question Discussion Paper Series No. 52 (2012). Kevin Featherstone, «Conditionality, Democracy and Institutional Weakness: The Euro-crisis Trilemma», 54 (2016) *Journal of Common Market Studies* 48. Sebastian Dullien and Ulrike Guérot, «The Long Shadow of Ordoliberalism: Germany's Approach to the Euro Crisis», European Council on Foreign Relations Policy Brief (22 Φεβρουαρίου 2012). Josef Hien, «The Ordoliberalism That Never Was», 12 (2013) *Contemporary Political Theory* 349. Mark Blyth, *Austerity: History of a Dangerous Idea* (Oxford: Oxford University Press, 2013). Brigitte Young, «German Ordoliberalism as Agenda Setter for the Euro Crisis: Myth Trumps Reality», 22

κή της γερμανικής οικονομικής πολιτικής και κυρίαρχη σε όλη την ΟΝΕ, χάρη στον ηγεμονικό ρόλο της Γερμανίας. Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζεται συχνά και από τα ίδια τα λεγόμενα αυτών που διαμόρφωσαν και επέβαλαν τις πολιτικές διαχείρισης της κρίσης. Ο πρόεδρος της ΕΚΤ Μάριο Ντράγκι, για παράδειγμα, υπερασπίστηκε τις νομισματικές πολιτικές της Κεντρικής Τράπεζας με την περίφημη φράση πως «ο νομισματικός καταστατικός χάρτης της ΕΚΤ στηρίζεται στις αρχές του ορντο-φιλελευθερισμού».⁴ Ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε και η Άνγκελα Μέρκελ έχουν επίσης υποστηρίξει σε ομιλίες τους πως ο ορντο-φιλελευθερισμός και τα συμπεράσματα της Σχολής του Φράιμπουργκ, με επικεφαλής τον Walter Eucken, ήταν καθοριστικά για τη χάραξη της πολιτικής οικονομίας τους.⁵

(2014) *Journal of Contemporary European Studies* 276. Thomas Biebricher, «Europe and the Political Philosophy of Neoliberalism», 12 (2013) *Contemporary Political Theory* 338. Wolfgang Streeck, *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism*, 2nd edn (London: Verso, 2014). Peter Nedergaard and Holly Snaith, «As I Drifted on a River I Could Not Control»: The Unintended Ordoliberal Consequences of the Eurozone Crisis», 53 (2015) *Journal of Common Market Studies* 1094.

4. «Το γεγονός ότι οι χειρισμοί μας εμπεριέχουν κάποιο πιστωτικό κίνδυνο για τον οικονομικό ισολογισμό της Κεντρικής Τράπεζας υπονοεί μήπως μια παραβίαση των ορντο-φιλελεύθερων αρχών μας; Υπονοεί μήπως ότι η πολιτική της ΕΚΤ παρεμποδίζει την κατανομή των πιστώσεων; Η απάντησή μου είναι όχι». Mario Draghi, «Opening Remarks at the Session “Rethinking the Limitations of Monetary Policy”» (18 Ιουνίου 2013).

5. Wolfgang Schäuble, «Noch nicht über den Berg: Zur Krise in der Eurozone» (12 Ιουλίου 2014). Wolfgang Schäuble, «Foreword», στο *Ordoliberalism and European Economic Policy: Between Realpolitik and Economic Utopia*, ed. Malte Dold and Tim Krieger (London: Routledge, 2019). Angela Merkel, «Rede von Bun-

Την ίδια στιγμή όμως, ο Lars P. Feld, διευθυντής του Ινστιτούτου Walter Eucken και πρόεδρος του Γερμανικού Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων, έχει δημοσίως αμφισβητήσει το εύρος και την αποτελεσματικότητα της επίδρασης του ορντο-φιλελευθερισμού.⁶ Προωθώντας την ιδέα ότι ο ορντο-φιλελευθερισμός δεν είχε παρά έναν περιθωριακό ρόλο στην ανάπτυξη της γερμανικής οικονομικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου (κατά την οποία, όπως υποστηρίζει, κυριαρχούσε η διαμάχη ανάμεσα στον Κεϋνσιανισμό και τον μονεταρισμό), ο Feld ισχυρίζεται ότι παρά την επιβίωση σημαντικών ορντο-φιλελεύθερων αρχών στον καταστατικό χάρτη της ΟΝΕ, η διαχείριση της κρίσης της Ευρωζώνης κατέδειξε μια απομάκρυνση από ορντο-φιλελεύθερες θέσεις. Η επιρροή τους έχει υπάρξει, όπως υποστήριξε, «μάλλον πολύ μικρή παρά μεγάλη».

Η αξιολόγηση αυτών των διαφορών δεν μπορεί να γίνει αν δεν καταδειχθούν ορισμένες θεμελιώδεις αρχές του ορντο-φιλελεύθερου σχεδίου. Σε άλλο κείμενο, έχω προτείνει την ύπαρξη ενός ορντο-φιλελεύθερου πλαισίου το οποίο μπορεί να χρησιμοποιήσει ως αναλυτικό εργαλείο για τον διαχωρισμό ανάμεσα σε ορισμένους αμετάβλητους ορντο-φιλελεύθερους στόχους και μια σειρά από ενδεχόμενους τρόπους μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι.⁷ Εξετάζοντας την ιστορική

deskanzlerin Angela Merkel anlässlich der Veranstaltung der Stiftung Ordnungspolitik» (23 Φεβρουαρίου 2011).

6. Lars P. Feld, Ekkehard A. Köhler, and Daniel Nientiedt, «Ordoliberalism, Pragmatism and the Eurozone Crisis: How the German Tradition Shaped Economic Policy in Europe», *Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics* (2015).

7. Pavlos Roufos, «The Historical Origins of the Ordoliberal Framework» (2020, υπο έκδοση).

πορεία της ορντο-φιλελεύθερης σκέψης, μια τέτοια προσέγγιση μοιάζει δικαιολογημένη: από ένθερμοι υποστηρικτές του Χρυσού Κανόνα σε «θετοί γονείς» της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών,⁸ και από υπέρμαχοι αυταρχικών κυβερνήσεων σε υπερασπιστές της συνταγματικής τάξης, οι ορντο-φιλελεύθεροι έχουν επιδείξει ένα εντυπωσιακά μεγάλο βαθμό πραγματισμού και ικανότητας προσαρμογής στις ιστορικές αλλαγές. Ταυτόχρονα όμως, ο πραγματισμός αυτός δεν απομακρύνεται ποτέ από ορισμένες σταθερές θέσεις, ενισχύοντας έτσι την ιστορική και εννοιολογική συνέχεια των σημαντικότερων ορντο-φιλελεύθερων πεποιθήσεων.

Οι ιστορικές σταθερές του ορντο-φιλελευθερισμού αντλούν τόσο από ορισμένα στοιχεία της κλασικής πολιτικής οικονομίας όσο και από τις απόπειρες υπεράσπισης του φιλελεύθερου κράτους και της ελεύθερης οικονομίας⁹ κατά τη διάρκεια των ταραγμένων δεκαετιών του 1920 και του 1930.¹⁰ Θέτοντας ως προτεραιότητα την πρωτοκαθεδρία του ανταγωνισμού, τη διαφύλαξη της αξίας του χρήματος (υπό τη μορφή της σταθερότητας των τιμών και αντι-πληθωριστικών πολιτικών) και την υπεράσπιση της ιδιοκτησίας, οι ορντο-φιλελεύθεροι ήταν οι πρώτοι φιλελεύθεροι που συνειδητοποίησαν πως ο καπιταλισμός του *laissez-faire* ήταν προορισμένος να καταρρεύσει λόγω τόσο των αντιφάσεων του όσο και των εχθρών του. Για αυτόν τον λόγο, η ελεύθερη

οικονομία έγινε αντιληπτή ως αποτέλεσμα μιας κρατικής προσταγής, ένα «γνήσιο και απαραίτητο πολιτικό καθήκον»¹¹, σηματοδοτώντας έτσι μια απομάκρυνση από τον κλασικό φιλελευθερισμό που αποζητούσε «την υποταγή της κοινωνίας των πολιτών και του κράτους στην ανώνυμη εξουσία του χρήματος και του νόμου».¹²

Για να είναι το κράτος σε θέση να φέρει εις πέρας το έργο της «διαφύλαξης της τάξης του ανταγωνισμού»,¹³ δεν μπορεί να είναι ούτε «κράτος-νυχτοφύλακας», αλλά ούτε και ένα κράτος αποδυναμωμένο από τον πλουραλισμό, τη μαζική δημοκρατία και τον κοινωνικό ανταγωνισμό. Μια τέτοια συνθήκη οδηγεί σε ένα διστακτικό κράτος που τεμαχίζεται και αποδυναμώνεται από ανταγωνιστικά συμφέροντα, οδηγώντας σε αποτυχημένα πειράματα όπως η Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Αντιθέτως, υπάρχει ανάγκη για ένα ισχυρό κράτος, ένας κράτος που μπορεί να υπερβεί τις κοινωνικές συγκρούσεις και να αγνοεί τις Σειρήνες του πληθωρισμού που φέρνει η ανάπτυξη και η εξάπλωση της δημοκρατίας. «Ενώ το αδύναμο κράτος ενδίδει στις απαιτήσεις αντικρουόμενων κοινωνικών συμφερόντων, το ισχυρό κράτος χαρακτηρίζεται από την ικανότητά του για ανεξάρτητη λήψη αποφάσεων».¹⁴ Το ισχυρό κράτος θέτει

8. Pavlos Roufos, «Foster Parents of Central Bank Independence: Ordoliberal Influence in the Formation of the Bundesbank» (2020, υπό έκδοση).

9. Η «ελεύθερη οικονομία» είναι ο όρος που χρησιμοποιούν οι ορντο-φιλελεύθεροι για να περιγράψουν την οικονομία της αγοράς.

10. Werner Bonefeld, «Adam Smith and Ordoliberalism: On the Political Form of Market Liberty», *Review of International Studies* 39, 233.

11. Viktor J. Vanberg, «Ordoliberalism, Ordnungspolitik, and the Reason of Rules», 2 (2015) *European Review of International Studies* 27.

12. Simon Clarke, *Keynesianism, Monetarism and the Crisis of the State* (Aldershot: Edward Elgar, 1988), 18 (δική μου η έμφαση).

13. Vanberg, «Ordoliberalism».

14. Δες Walter Eucken, «Staatliche Strukturwandlungen und die Krise des Kapitalismus», 36 (1932) *Weltwirtschaftliches Archiv* 297. Αγγλική μετάφραση στο Thomas Biebricher and Frieder Vogelmann (eds), *The Birth of Austerity: German Ordoliberalism and Contemporary Neoliberalism* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2017), 51.

και επιβάλλει τους κανόνες του παιχνιδιού, συμπεριλαμβανομένων και των κανόνων του ανταγωνισμού».¹⁵

Για ένα σύντομο χρονικό διάστημα, αυτό που οι ορντο-φιλελεύθεροι όρισαν ως το «αδιέξοδο» του δημοκρατικού πλουραλισμού της Βαϊμάρης, φάνηκε να ξεπερνιέται από την αυταρχική διακυβέρνηση εκτελεστικών διαταγμάτων του Καγκελάριου Χάινριχ Μπρύνινγκ μέσω της εκτεταμένης χρήσης του Άρθρου 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης,¹⁶ μια εξέλιξη που ικανοποίησε μια μερίδα ορντο-φιλελεύθερων που φλέρταραν με τον Σμιτ.¹⁷ Όμως, η ευκολία με την οποία αυτή η κατάσταση εκφυλίστη-

15. Werner Bonefeld, «Economic Constitution and Authoritarian Liberalism: Carl Schmitt and the Idea of a Sound Economy» (2020, υπό έκδοση), 3.

16. Όπως παρατηρεί ο Renato Cristi «ο Σμιτ διέκρινε στις δικτατορικές ικανότητες που το Άρθρο 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης προσέδιδε στον Πρόεδρο του Ράιχ μια διαδικασία που θα διέλυε το δημοκρατικό σχέδιο της επανάστασης και θα επανέφερε το ισχυρό αυταρχικό κράτος που είχε χωρίς λόγο διαλυθεί από την επανάσταση». Renato Cristi, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism: Strong State, Free Economy* (University of Wales Press, 1998), 8.

17. Η επικρατούσα αντίληψη θέλει τον Καρλ Σμιτ να εμφανίζεται ως εχθρός τόσο του κοινοβουλευτισμού όσο και του φιλελευθερισμού. Αυτή η προσέγγιση όμως μοιάζει να παραμερίζει μια σημαντική εξέλιξη στη σκέψη του Σμιτ, που κάνει την εμφάνισή της με τη δημοσίευση του βιβλίου του *Die geistgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (στα αγγλικά έχει μεταφραστεί ως «Η κρίση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας») το 1923. Όπως σημειώνει ο Cristi, το βιβλίο αυτό σηματοδοτεί «ένα σημείο καμπής στην εξέλιξη της σκέψης του. Είναι σε αυτό το βιβλίο που ο Σμιτ κατανοεί τη γνήσια α-πολιτική φύση του φιλελευθερισμού. Είναι επίσης εδώ που καταλαβαίνει πως δεν είναι απαραίτητο να συνδέσει κανείς τις πλουραλιστικές ιδέες που ενυπάρχουν στον φιλελευθερισμό με τα δημοκρατικά ιδεώδη».

κε τελικά στη ναζιστική «σχεδιασμένη οικονομία», ανάγκασε τους ορντο-φιλελεύθερους να επαναπροσδιορίσουν την εξουσία του κράτους πέρα από τη δικαιοδοσία ενός Καγκελάριου ή ενός Προέδρου του Ράιχ. Με το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, οι ορντο-φιλελεύθεροι εμφανίζονται πεπεισμένοι πως οι τάσεις αλλοίωσης/εκτροπής της οικονομίας της αγοράς τόσο από τις δημοκρατικές πιέσεις όσο και από τον αυταρχικό εθνικισμό μπορούν να αποτραπούν μονάχα μέσω της δημιουργίας εξωτερικών σταθεροποιητών. Εάν ο Χρυσός Κανόνας επιτελούσε μια τέτοια (αυτοματοποιημένη και συνεπώς εκτός νομικού πλαισίου) λειτουργία στο παρελθόν, η εγκαθίδρυση της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών έγινε αντιληπτή ως η πλησιέστερη νομική/συνταγματική εναλλακτική και κρίσιμος παράγοντας σταθερότητας της οικονομικής πολιτικής. Για να επανιδρυθεί η «ελεύθερη οικονομία» ως μια «πολιτική πρακτική νόμου και τάξης»¹⁸, ήταν απαραίτητο να εμπεδωθεί η ισχύς του κράτους εντός μιας έννομης και συνταγματικής τάξης (constitutional order) που θα απέφυγε τον συγκεντρωτισμό της εξουσίας που οδήγησε στη σχεδιασμένη οικονομία. Θέλοντας να παραμείνουν πιστοί στην επιμονή του Eucken για την εγκαθίδρυση ενός «οικονομικού συντάγματος» (economic constitution), η συνθήκη αυτή ήταν μονόδρομος για τους ορντο-φιλελεύθερους της μεταπολεμικής περιόδου.

...και εξωτερικοί σταθεροποιητές

Σε αυτό το πλαίσιο, η Bundesbank κατέληξε να αντιπροσωπεύει έναν από αυτούς

18. Bonefeld, «Economic Constitution», 2.

τους «εξωτερικούς»¹⁹ σταθεροποιητές, ένας θεσμός του οποίου η ανεξαρτησία από την κυβέρνηση μπορούσε να προστατεύσει την οικονομία της αγοράς από δαπανηρές και πληθωριστικές κυβερνητικές πολιτικές, έχοντας ως κυρίαρχο στόχο τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών.²⁰ Παράλληλα, η ίδρυση του Συνταγματικού Δικαστηρίου (Bundesverfassungsgericht) το 1951 αποτέλεσε το νομικό και δικαστικό αντίστοιχο της ανεξαρτησίας της κεντρικής τράπεζας. Με τον ίδιο τρόπο που μια ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα ήταν ένα «ισχυρό αντίβαρο στην απεριόριστη εξουσία των κυβερνήσεων πάνω στο χρήμα»,²¹ η αυξανόμενη «δικαστικοποίηση» (judicialization) της πολιτικής οικονομίας θα συνέβαλλε σε αυτό που ο πολιτικός επιστήμονας Ran Hirschl έχει περιγράψει ως «ελιγμό διατήρησης της ηγεμονίας» από «παράγοντες που απεχθάνονται το ρίσκο» και θέλουν να προστατέψουν τους εαυτούς τους από τα «σκαμπανεβάσματα της δημοκρατικής πολιτικής».²² Τόσο η ανεξαρτησία των κεντρικών τραπε-

19. «Εξωτερικούς» όσον αφορά την αποσύνδεση από δημοκρατικές διαδικασίες και, συνεπώς, κοινωνικές πιέσεις.

20. Η Bundesbank ιδρύθηκε επίσημα το 1957, μα η πρόγονός της, η Bank deutscher Länder, δημιουργήθηκε το 1948 για την επίβλεψη της νομισματικής μεταρρύθμισης που σχεδιάστηκε και επιβλήθηκε από την Αμερικανική στρατιωτική διοίκηση με τη συνεργασία αρκετών ορντο-φιλελεύθερων όπως ο Ludwig Erhard, Υπουργός Οικονομίας και μετέπειτα καγκελάριος. Δες Roufos, «Foster Parents of Central Bank Independence».

21. Wilhelm Röpke, *2 Essays by Wilhelm Röpke: «The Problem of Economic Order», «Welfare, Freedom and Inflation»*, ed. Johannes Overbeck (Lanham: University Press of America, 1987 [1951/57]), 51.

22. Ran Hirschl, «The Origins of the New Constitutionalism: Lessons From the ‘Old Constitutionalism’», στο *New Constitutionalism and*

ζών όσο και η αυξημένη «δικαστικοποίηση» χαρακτηρίστηκαν επανειλημμένα ως καθοριστικά προ-απαιτούμενα για τη διατήρηση της ιερότητας και της αξίας του χρήματος, προστατεύοντάς το από κοινωνικές και πολιτικές πιέσεις.²³ Αν η Bundesbank είχε ως καθήκον την προστασία της σταθερότητας των τιμών, το Συνταγματικό Δικαστήριο ήταν υπεύθυνο για την τήρηση του Γερμανικού Συντάγματος (Grundgesetz). Για να επιτύχουν αυτούς τους στόχους, και οι δύο θεσμοί θα έπρεπε να είναι ανεξάρτητοι από ένα κράτος το οποίο, αν και υπεύθυνο για τη δημιουργία ενός πλαισίου εντός του οποίου μπορούν να ευδοκιμήσουν οι κανόνες της αγοράς και ο ανταγωνισμός, δεν έπρεπε να έχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στην «ελεύθερη οικονομία», καθώς θεωρούταν πως εύκολα υπέκυπτε στις κοινωνικές πιέσεις.

Στην εξαιρετική της ανάλυση της ιστορικής θεμελίωσης της μεταπολεμικής Δυτικογερμανικής συνταγματικής τάξης, η Clara Maier δείχνει πως μόνο μια επιφανειακή θεώρηση του Γερμανικού Συντάγματος δίνει την εντύπωση μιας προσκόλλησης σε μια «19^{ου} αιώνα φιλελεύθερη αντίληψη που βλέπει, ελλείπει πολιτικής αυτο-διακυβέρνησης, τον ρόλο του Κράτους Δικαίου ως ένα χώρο προστασίας του ατόμου».²⁴ Μια τέτοια προσέγγιση αντιλαμβάνεται το πε-

World Order, ed. Stephen Gill and A. Claire Cutler (Cambridge University Press, 2015), 95.

23. «Αυτοί που θεωρούν τον νομισματικό μακιαβελισμό απωθητικό, θα πρέπει να δώσουν στην κεντρική τράπεζα μια θέση στο κράτος που δεν θα είναι διαφορετική από αυτή των δικαστηρίων όσον αφορά την “ανεξαρτησία” ή την υπηρεσία της προς το κοινωνικό σύνολο». Wilhelm Röpke, *International Order and Economic Integration* (Dordrecht: D. Reidel, 1959), 284.

24. Clara Maier, «The Weimar Origins of the West German Rechtsstaat, 1919–1969», 62 (2019) *Historical Journal* 1069, 1076.

ριεχόμενο του Γερμανικού Συντάγματος ως μια επιβεβαίωση της κυρίαρχης δημοκρατικής θεωρίας που νοεί τη δικαστική εξουσία ως θεσμικό αντίβαρο στην εξουσία της πλειοψηφίας, ως ένα μέσο για να εξασφαλιστεί ότι «η δημόσια εξουσία υπόκειται σε περιορισμούς και σε κάποια υψηλότερη μορφή ελέγχου με αναφορά στον Νόμο».²⁵ Μια προσεκτικότερη εξέταση, όμως, φανερώνει ότι «μια τέτοια απλοποιημένη αντίθεση ανάμεσα στον ιδιώτη πολίτη και την κρατική τάξη είναι καθαυτή προβληματική»,²⁶ ιδιαίτερα εφόσον η πηγή νομιμοποίησης του νόμου βρίσκεται εκτός δημοκρατικής διαδικασίας. Αντιλαμβανόμενα τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών ως προ-πολιτικά, δηλαδή ανεξάρτητα από τη μορφή του πολιτεύματος, το Γερμανικό Σύνταγμα θέτει την τυπική δομή του κράτους ως δευτερεύουσα.²⁷ Η εστίαση και περιεκτική προστασία των ατομικών δικαιωμάτων εν αντιθέσει με τα κοινωνικά/συλλογικά δικαιώματα, τα οποία έχουν δευτερεύουσα σημασία στο Γερμανικό Σύνταγμα, είναι που επιτρέπει, μεταξύ άλλων, τον ορισμό της πολιτικής απεργίας ως αντι-συνταγματικής (ένα νομικό πλαίσιο που στηρίχθηκε, εύλογα, ενθουσιωδώς από τις γερμανικές εργοδοτικές ενώσεις).

25. Yannis Papadopoulos, *Democracy in Crisis: Politics, Governance and Policy* (London: Palgrave Macmillan, 2013), 172.

26. Maier, «Weimar Origins», 1076.

27. Αυτή η προσέγγιση ταυτίζεται, όπως σωστά περιγράφει η Maier, με την αντίληψη του Καρλ Σμιτ, που επέμενε ότι «τα θεμελιώδη δικαιώματα, στο πλαίσιο ενός Κράτους Δικαίου, μπορούν να γίνουν αντιληπτά μόνο ως δικαιώματα “πριν και υπεράνω του κράτους”», αναφέρεται στο Maier 2019.

Όπως ο Eric Voegelin²⁸ ήδη υποπτευόταν εκείνη την εποχή, η συγκεκριμένη προσέγγιση ανταποκρινόταν στην πεποίθηση ότι οι κατάλληλες θεσμικές μορφές μπορούν να «επιλύσουν» τις υπάρχουσες αντιφάσεις μέσα στην κοινωνία, μια αντίληψη εμφανώς κυρίαρχη στο ορντο-φιλελεύθερο πλαίσιο.²⁹ Ο Franz Neumann³⁰ θα προχωρούσε ακόμα παραπέρα: για αυτόν, η παροχή δεδομένων θεμελιωδών δικαιωμάτων και η «δικαστικοποίηση» φανερώνει την «τάση των Γερμανών να θωρακίζονται ενάντια στη δημοκρατία».³¹

Οι παραπάνω διατυπώσεις προσδίδουν μια νέα διάσταση στην ορντο-φιλελεύθερη προώθηση της συνταγματικής τάξης (constitutional order). Μπορούμε ωστόσο να εντοπίσουμε το υπόβαθρο, καθώς και την ιστορική συνέχεια, της προσέγγισής τους εξετάζοντας τη στάση του *Reichsgericht* (του προ-πολεμικού γερμανικού ανώτατου ποινικού και διοικητικού δικαστηρίου) στον απόηχο του υπερπληθωρισμού των αρχών της δεκαετίας του

28. Γερμανός πολιτικός θεωρητικός που απέφυγε τις ναζιστικές διώξεις καταφεύγοντας στις ΗΠΑ, ο Voegelin έδωσε μια σειρά διαλέξεων στο Μόναχο στις αρχές της δεκαετίας του '60 που έκαναν κριτική στο αφήγημα ότι το μεταπολεμικό Κράτος Δικαίου μπορούσε «να αποκαταστήσει την ακεραιότητα του γερμανικού λαού ως πολιτικής κοινότητας». Maier, «Weimar Origins». Μεταξύ άλλων, ο Voegelin στηλίτευσε την αποσιώπηση της συστημικής αποτυχίας και συνεργασίας των Γερμανών νομικών με το ναζιστικό καθεστώς.

29. Eric Voegelin, στο Maier, «Weimar Origins», 1081.

30. Ο Franz Neumann ήταν μαρξιστής εργατολόγος. Μεταξύ άλλων, έγραψε την επική νομική και κρατική ανάλυση *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism 1933-1944* (Oxford University Press, 1944).

31. Franz Neumann, στο Maier, «Weimar Origins», 1081.

1920. Τότε, το δικαστήριο είχε αντισταθεί στην πρόθεση της κυβέρνησης να μειώσει το δημόσιο χρέος μέσω του πληθωρισμού, οδηγώντας τον James Goldschmidt στην ερμηνεία πως το Reichsgericht αποτελούσε μια ασπίδα ενάντια στην απολυταρχία του «λαϊκού κράτους» (populist state) και της (δημοκρατικής) πλειοψηφίας³² – μια οπτική ταυτόσημη με αυτήν των ορντο-φιλελεύθερων. Κόντρα στις συνταγματικές διευθετήσεις της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, η μεταπολεμική συνταγματική τάξη αντικατόπτριζε την ορντο-φιλελεύθερη απόρριψη της επέκτασης της κοινωνικής πολιτικής του κράτους με την προοπτική πως κάτι τέτοιο συνιστούσε «παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας». Ως αντίβαρο στον απειλητικό κολλεκτιβισμό και την «υστερία» της μαζικής δημοκρατίας, αυτό που χρειαζόταν

32. Maier, «Weimar Origins», 1086. Στην αντίπερα όχθη, ο Herman Heller είχε νοηματοδοτήσει την ενίσχυση της δικαστικής εξουσίας ως απόπειρα υπονόμευσης της νομοθετικής διαδικασίας του κοινοβουλίου της Βαϊμάρης. «Η διακεκριμένη πολιτική σημασία αυτής της αλλαγής στη θέση του συντηρητικού νομικού κόσμου μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο στο πλαίσιο της τεράστιας ενίσχυσης της εξουσίας των δικαστών στη Γερμανία μέσω της αδιαμφισβήτητα λανθασμένης απόφασης του Reichsgericht της 4^{ης} Νοεμβρίου 1925. Με αυτή την υπόθεση, η δικαστική γραφειοκρατία κατόρθωσε να αποκτήσει το δικαίωμα να εξετάζει το υλικό περιεχόμενο όλων των νόμων σε σχέση με το Σύνταγμα του Ράιχ. Δικαιολόγησε δε αυτή την απόφαση με τον προφανώς λανθασμένο ισχυρισμό ότι πάντοτε είχε αυτό το δικαίωμα. Προς το παρόν, η μπουρζουαζία έχει εξασφαλιστεί ενάντια στην πιθανότητα μιας λαϊκής νομοθετικής εξουσίας, που θα μετέτρεπε το φιλελεύθερο Κράτος Δικαίου σε κοινωνικό Κράτος Δικαίου, μέσω του δικαιώματος των δικαστών –στη συντριπτική τους πλειοψηφία προερχόμενων από την άρχουσα τάξη– να εξετάζει τους νόμους». Hermann Heller, «Rechtsstaat or Dictatorship?» [1929], trans. Ellen Kennedy, 16 (1987) *Economy and Society* 127, 131.

ήταν «μια πολιτική τάξη (order) που έχει την ικανότητα να παραμερίζει τη δημοκρατική νομιμοποίηση και τη θεσμική εξουσία του κοινοβουλίου προς όφελος μιας συντονισμένης προσήλωσης σε κοινές αξίες και σε ατομικές διεκδικήσεις που προστατεύονται από τη δικαστική εξουσία».³³

Η εγκαθίδρυση μιας τέτοια τάξης (order) δεν αποτελούσε απόπειρα γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ πολιτικής θέλησης και πολιτικής εξουσίας. Με άλλα λόγια, στόχος δεν ήταν η εγκαθίδρυση ενός νομικού μηχανισμού για τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στην αφηρημένη «λαϊκή βούληση» και την πολιτική ευθύνη των κυβερνώντων, τουλάχιστον όχι με την έννοια που η κυρίαρχη φιλελεύθερη θεωρία τείνει να νοηματοδοτεί τον δικαστικό έλεγχο. Αντιθέτως, αυτή η τάξη (order) επιχειρεί να καταφέρει το εντελώς αντίθετο, τη διαιώνιση δηλαδή του χάσματος μεταξύ της εκτελεστικής εξουσίας και των κοινωνικών πιέσεων από τα κάτω. Όπως το θέτει η ορντο-φιλελεύθερη προοπτική, ο ρόλος του κράτους για τη διαφύλαξη της τάξης του ανταγωνισμού δεν μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μιας «απεριόριστης πλειοψηφικής εξουσίας».³⁴ Απαιτεί αντιθέτως την εγκαθίδρυση ισχυρών, μη-πλειοψηφικών θεσμών όπως οι κεντρικές τράπεζες και τα συνταγματικά δικαστήρια.

Η συγκεκριμένη αυτή εννοιολόγηση της συνταγματικής τάξης υιοθετήθηκε (και επαναδιατυπώθηκε) έκτοτε από πολλές γνωστές μορφές του ορντο/νεοφιλελεύθερου οικογενειακού δέντρου. Όπως έδειξε ο Quinn Slobodian, ο Hayek έδωσε μεγάλη σημασία σε αυτήν την οπτική: «οι προσπάθειες του Hayek στο συνταγματικό σχεδιασμό από το 1960 και μετά ήταν απόπειρες να εφεύρει ένα θεσμικό αντίβαρο στην τάση της δημοκρατίας να απομακρύνεται

33. Maier, «Weimar Origins», 1091.

34. Vanberg, «Ordoliberalism», 31.

από την οικονομική τάξη (economic order) προς όφελος συγκεκριμένων ομάδων και, όπως το είχε θέσει ο ορντο-φιλελεύθερος Alexander Rüstow, στη μετατροπή της κρατικής πολιτικής και των εθνικών προϋπολογισμών σε “λεία” μεμονωμένων συμφερόντων». ³⁵ Δέκα χρόνια μετά, ο Hayek θα επαναδιατύπωνε την άποψη ότι ο κύριος σκοπός μιας συνταγματικής τάξης ήταν να περιορίζει την κυβέρνηση: «Για δύο αιώνες, από το τέλος της απόλυτης μοναρχίας ως την άνοδο της απεριόριστης δημοκρατίας, ο κύριος σκοπός της συνταγματικής διακυβέρνησης είναι να περιορίσει όλες τις κυβερνητικές εξουσίες». ³⁶ Και για όσους δεν είχαν καταλάβει, πρόσθεσε: «Η κυριαρχία του Νόμου και η κυριαρχία ενός απεριόριστου Κοινοβουλίου είναι ασυμβίβαστες». ³⁷ Αυτή η ανάγνωση παραμένει κεντρική για τους σύγχρονους υπέρμαχους του ορντο-φιλελευθερισμού. Το 2005 ο Feld υπενθύμισε στους αναγνώστες του ότι αφού «η κυβέρνηση και τα κοινοβούλια αποτελούνται από άτομα που συνεχώς δеляάζονται να καταχραστούν την εξουσία τους... μια προσεκτική αντιμετώπιση της συγκέντρωσης των εξουσιών απαιτεί τον διαχωρισμό των εξουσιών σε διαφορετικούς θεσμούς βάσει του Συντάγματος». ³⁸ Πιο πρόσφατα, ο Viktor Vanberg, επιφανής ορντο-φιλελεύθερος και πρώην πρόεδρος του Ινστιτούτου Walter Eucken, ο οποίος

35. Quinn Slobodian, *Globalists: The End of Empire and the Birth of Neoliberalism* (Cambridge: Harvard University Press, 2018), 206

36. Friedrich A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty: A New Statement of the Liberal Principles of Justice and Political Economy*, vol. 3: *The Political Order of a Free People* (Chicago: University of Chicago Press, 1979), 99.

37. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, 102.

38. Feld, Köhler και Nientiedt, «Ordoliberalism», 423.

χαρακτηρίζει τα «συνταγματικά οικονομικά» (constitutional economics) ως το κύριο πεδίο ενδιαφέροντός του, επανέλαβε ότι «η τάξη της αγοράς (market order) δεν είναι ένα “φυσικό φαινόμενο”, αλλά μια έννομη – θεσμική τάξη». ³⁹

Από την ΕΟΚ...

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) με τη Συνθήκη της Ρώμης το 1957 μπορεί να θεωρηθεί κομμάτι μιας σειράς προσπαθειών «αναβάθμισης» της έννοιας του οικονομικού συντάγματος πέρα από το εθνικό επίπεδο. ⁴⁰ Η λειτουργικότητα αυτού του θεωρητικού πλαισίου μέσα στο ευρύτερο project της ΕΟΚ αποδείχθηκε ωστόσο αμφίσημη. Στο βιβλίο του *Globalists*, ο Slobodian αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στο ρήγμα που δημιουργήθηκε εντός της ορντο/νεοφιλελεύθερης κοινότητας σχετικά με το ζήτημα της ΕΟΚ. ⁴¹

Θορυβημένοι από την εικόνα μιας νικηφόρας πορείας του κρατικού σχεδιασμού και των φραγμών που αλλοίωναν την αγορά, κατά τους ορντο-φιλελεύθερους τόσο στη Σοβιετική Ένωση όσο και στην κεννσιανή οικονομική πολιτική, στοχα-

39. Viktor J. Vanberg, «Ordoliberalism and Ordnungspolitik: A Brief Explanation», *Aktionskreis Freiburger Schule, Initiative für Ordnungspolitik*, 10

40. Slobodian, *Globalists*.

41. Αυτό το ρήγμα διαμόρφωσε την ιστορική πορεία διαφορετικών κλάδων της ορντο/νεοφιλελεύθερης σκέψης, φτάνοντας ως τους σημερινούς νεοφιλελεύθερους ευρωσκεπτικιστές, όπως η Εναλλακτική για τη Γερμανία (AfD). Δες Quinn Slobodian and Dieter Plehwe, «Neoliberals Against Europe», στο *Mutant Neoliberalism: Market Rule and Political Rupture*, ed. William Callison and Zachary Manfredi (New York: Fordham University Press, 2018).

στές όπως ο Wilhelm Rörke και ο Michael Heilperin αντιτάχθηκαν σθεναρά στην ΕΟΚ, περιγράφοντας την ως εμπόδιο για το παγκόσμιο ελεύθερο εμπόριο. Η κριτική αυτή πήγαζε από την πεποίθησή τους ότι η ΕΟΚ δεν ήταν παρά ένα μέσο επιβεβαίωσης, σε μεγαλύτερη κλίμακα, των φραγμών που θέτουν τα εθνικά σύνορα στο ελεύθερο εμπόριο. Τα κράτη-μέλη της ΕΟΚ (που αριθμούσαν μόνο έξι εκείνη την εποχή) είχαν όντως δημιουργήσει μια κοινή αγορά και μια τελωνειακή ένωση μεταξύ τους (που συμπεριλάμβανε και τις αποικίες τους). Το αποτέλεσμα ωστόσο δεν ήταν η επέκταση/παγκοσμιοποίηση του ελεύθερου εμπορίου αλλά η δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για τις χώρες μέλη της ΕΟΚ έναντι κρατών εκτός ΕΟΚ, σπρώχνοντας τους συγκεκριμένους ορντο-φιλελεύθερους να μιλήσουν για μια νέα μορφή προστατευτισμού. Σε κάθε περίπτωση, κανένα από τα έξι κράτη-μέλη της ΕΟΚ δεν έδειχνε καμία διάθεση παραχώρησης εθνικής κυριαρχίας, ειδικά σε σχέση με τη νομισματική ή δημοσιονομική τους πολιτική.⁴² Η έμφυ-

42. Για τους ορντο-νεοφιλελεύθερους η απώλεια «εθνικής κυριαρχίας» δεν νοείται μέσα από πολιτιστικές ή πατριωτικές ευαισθησίες, τις οποίες υπό άλλους όρους ήταν πέρα από διαθεσιμότητα να υπερασπιστούν. Με τον ίδιο τρόπο που ο (διεθνής) Κανόνας του Χρυσού έθετε αυτόματα όρια στην ικανότητα των κρατών να αυξάνουν την ποσότητα του χρήματος (ανάλογα με την ποσότητα χρυσού που είχε κάθε χώρα στη διάθεσή της), η μη-επιαναφορά του Χρυσού Κανόνα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και η –συγκριτικά μιλώντας– χαλαρότητα των συναλλαγματικών σχέσεων που επέφερε το σύστημα Bretton Woods και η ηγεμονία του δολαρίου, σήμαινε πως το κάθε κράτος είχε την ικανότητα (ή ψευδαίσθηση, κατά τους ορντο-νεοφιλελεύθερους) πως μπορούσε να αυξάνει την ποσότητα του χρήματος κατά βούληση. Όταν αυτή η ικανότητα/ψευδαίσθηση συνδυαζόταν με την επικράτηση της μαζικής δημοκρατίας και της καθολικής ψήφου, το αποτέλεσμα δεν

τη τάση των κυβερνήσεων να υποχωρούν στις κοινωνικές πιέσεις (μια συνέπεια της μαζικής δημοκρατίας κατά τους ορντο-νεοφιλελεύθερους) και να ακολουθούν πληθωριστικές πολιτικές εξακολουθούσε να είναι μια σοβαρή απειλή την οποία η ύπαρξη της ΕΟΚ δεν μετρίαζε.

Για μια άλλη ομάδα ορντο-φιλελεύθερων ωστόσο, που ανήκαν στη λεγόμενη «δεύτερη γενιά» του κινήματος, η συγκεκριμένη ανάγνωση ήταν πρώιμη και κατ'ουσίαν λανθασμένη. Πέρα από κάποιες ενστάσεις σε ορισμένους τομείς, η ΕΟΚ παρέμενε ένα έργο *en εξελίξει* και το καθήκον των ορντο-φιλελεύθερων ήταν να εμπλακούν και να καθοδηγήσουν αυτό το project προς τη σωστή κατεύθυνση. Εξετάζοντας τη σταδιοδρομία ορντο-φιλελεύθερων όπως ο E. J. Mestmäcker και ο Hans von der Groeben, μπορεί να υποστηρίξει κανείς πως το κατάφεραν. Συμμετέχοντας ενεργά σε διάφορες επιτροπές που στόχο είχαν τη δημιουργία «του οικονομικού Συντάγματος της Συνθήκης της ΕΟΚ»,⁴³ αυτή η ομάδα των ορντο-φιλελεύθερων προέβλεπε εξαρχής μεγάλες προοπτικές για την ΕΟΚ. Εστιάζοντας ιδιαίτερα στο ζήτημα του ανταγωνισμού, που για αυτούς δεν σήμαινε «laissez-faire, αλλά την επικράτηση της τάξης (order) βασισμένης στον νόμο», οι Mestmäcker και von der Groeben βάλθηκαν να πείσουν τους σκεπτικιστές

μπορούσε παρά να είναι μια διαρκής τάση προς πληθωριστικές πολιτικές. Εάν η ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας ήταν ένας πρώτος βαθμός εσωτερικού ελέγχου των πληθωριστικών πολιτικών, η μεταφορά της νομισματικής/δημοσιονομικής πολιτικής σε υπερ-εθνικούς θεσμούς (όπως η ΕΟΚ) αποτελούσε το επόμενο βήμα.

43. Ο Mestmäcker ήταν ειδικός σύμβουλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από το 1960 ως το 1970, ενώ ο von der Groeben ήταν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανταγωνισμού, επιβλέποντας τους κανονισμούς που θα εφάρμοζαν τη Συνθήκη της Ρώμης. Slobodian, *Globalists*, 205–8.

ορντο-φιλελεύθερους φίλους τους ότι, παρόλο που παρέμενε ανολοκλήρωτη, η ΕΟΚ ήταν η καλύτερη μέχρι στιγμής προσπάθεια «αναβάθμισης» της έννοιας του οικονομικού συντάγματος σε υπερκρατικό επίπεδο.⁴⁴ Συνολικά, το όραμά τους συνδέθηκε με την εγκαθίδρυση μιας συνταγματικής τάξης στην οποία το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο θα είχε τον ρόλο του «φύλακα της Συνθήκης της ΕΟΚ (Συνθήκη της Ρώμης)» και η Συνθήκη της Ρώμης θα αντικατόπτριζε το κάλεσμα του Hayek να περιοριστεί το κράτος μέσω «συνταγματικά κατοχυρωμένων νομικών αρχών».⁴⁵

...στην ΟΝΕ

Η ένταξη περισσότερων κρατών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η δημιουργία της ΟΝΕ μπορούν, εν μέρει, να ιδωθούν ως έμμεσες απαντήσεις στα ζητήματα που έθεσαν οι πρώιμες ορντο-φιλελεύθερες κριτικές της ΕΟΚ.⁴⁶ Η μεν επέκταση της ΕΟΚ συνέβαλε στην υποβάθμιση των εθνικών εμποδίων στο εμπόριο για ένα αυξανόμενο αριθμό κρατών, ενώ η ΟΝΕ στόχευε στη θεσμοποίηση της χάραξης νομισματικής πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο, μέσω της δημιουργίας ενός κοινού νομίσματος ελεγχόμενο

44. Slobodian, *Globalists*, 208.

45. Slobodian, *Globalists*, 214.

46. Αν μη τι άλλο, ο ίδιος ο Rörke είχε υποστηρίξει πως η όποια δυνατότητα «αναβάθμισης» του οικονομικού συντάγματος που ατελώς υποσχόταν η ΕΟΚ, χρειαζόταν τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερου εμπορίου και, εν τέλει, μιας «κοινότητας πληρωμών» ή νομισματικής ένωσης που θα επεκτεινόταν σταδιακά στο πέρασμα του χρόνου, απορροφώντας άλλα κράτη σε ένα ολοένα αναπτυσσόμενο χώρο εξειδίκευσης και ανταγωνισμού της ελεύθερης αγοράς. Αυτή η μορφή ολοκλήρωσης «μπορεί να ξεκινούσε στην Ευρώπη», αλλά «προετοίμαζε τη μετάβαση σε μια παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση». Slobodian, *Globalists*, 188.

από την (ανεξάρτητη) Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα,⁴⁷ προσομοιάζοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό συγκεκριμένες ιδιότητες του Χρυσού Κανόνα.⁴⁸ Ταυτόχρονα, η ΟΝΕ επέβαλε αυστηρούς κανόνες όσον αφορά τις δημοσιονομικές δαπάνες των κρατών-μελών, σε μια απόπειρα εξισορρόπησης του γεγονότος πως η δημοσιονομική πολιτική παρέμενε στην ουσία, με βάση τις Συνθήκες της ΟΝΕ, αρμοδιότητα του κάθε μέλους-κράτους. Με τον ίδιο τρόπο, η επέκταση της ΕΕ και η δημιουργία της ΟΝΕ μπορούν να γίνουν κατανοητές και ως ενδεχόμενη υλοποίηση των οραμάτων των Mestmäcker και von der Groeben. Τόσο η Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, που μπορεί να καταχωρηθεί ως το Σύνταγμα της ΟΝΕ, όσο και το Πακέτο Οικονομικής Σταθερότητας και Ανάπτυξης του 1999 και η υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας το 2007, καθιέρωσαν μια «οικονομική τάξη» (economic order) εμπεδώνοντας σε ένα νομικό πλαίσιο μια σειρά από οικονομικούς στόχους, καθώς και τιμωρητικά μέτρα για κράτη-μέλη που δεν θα συμμορφώνονταν. Αυτό, αν μη τι άλλο, ήταν και το σχέδιο.

Με το πέρασμα των χρόνων, ωστόσο, η πεποίθηση ότι η συγκεκριμένη αρχιτεκτονική αρκούσε για την επίτευξη του στόχου του περιορισμού της κρατικής παρεμβατικότητας στην οικονομία της αγοράς δέχτηκε μεγάλο πλήγμα. Η ιδέα ότι ο νομισματικός έλεγχος είναι μια μορφή πειθαρχίας που θα επεκτεινόταν και θα καθόριζε τις δημοσιονομικές πολιτικές (που, όπως ανα-

47. Προφανώς η ανεξαρτησία της ΕΚΤ δεν αφορά την έλλειψη ελέγχου από ένα (ανύπαρκτο) Ευρωπαϊκό Κράτος, αλλά τη θεσμική της ανεξαρτησία από το σύνολο των κρατών-μελών.

48. Υπό την έννοια μιας εξωτερικής «άγκυρας» που απαγορεύει στο εκάστοτε εθνικό κράτος να αυξάνει τις δαπάνες του ή να μειώνει τα χρέη του μέσω του τυπώματος χρήματος που θεωρείται κατεξοχήν πληθωριστική πολιτική.

φέρθηκε, παρέμεναν στη δικαιοδοσία των κυβερνήσεων των κρατών-μελών) αποδείχτηκε προβληματική ακόμα και πριν την κρίση χρέους του 2010. Πρώιμες κριτικές του σχεδιασμού της ΟΝΕ είχαν ήδη καταδείξει πως τα κριτήρια του Μάαστριχτ,⁴⁹ θεωρημένα υπό το πρίσμα οικονομικών θεωριών περί «άριστης νομισματικής περιοχής» (optimal currency area), υστερούσαν σε μεγάλο βαθμό, αντιπροτείνοντας στα υποψήφια κράτη-μέλη να εστιάσουν στην ελαστικότητα της αγοράς εργασίας αντί για τον πληθωρισμό, το χρέος και τα ελλείμματα.⁵⁰ Το σημαντικότερο πιθανότατα πλήγμα απέναντι στην αποτελεσματικότητα της συνταγματικής τάξης ωστόσο ήρθε εκ των έσω, και αρκετά νωρίς, όταν οι δύο σημαντικότερες και οικονομικά ισχυρότερες χώρες της ΟΝΕ (η Γερμανία και η Γαλλία) αποφάσισαν από κοινού την «παύση» των ποινών που προέβλεπε το Πακέτο Οικονομικής Σταθερότητας και Ανάπτυξης για τα υπερβολικά ελλείμματα, ισχυριζόμενες ότι οι κανόνες δεν λάμβαναν υπόψη τις περιόδους χαμηλής ανάπτυξης.⁵¹

49. Στα κριτήρια ένταξης που έθετε η Συνθήκη του Μάαστριχτ συγκαταλεγόταν η υιοθέτηση αντι-πληθωριστικών πολιτικών και, στο ίδιο πλαίσιο, η απαγόρευση της υπέρβασης του 60 τοις εκατό για τη σχέση δημόσιου χρέους και ΑΕΠ και των 3 ποσοστιαίων μονάδων για το έλλειμμα, καθώς και ο στόχος της εξομοίωσης των επιτοκίων στην επικράτεια της ΟΝΕ.

50. Paul De Grauwe, «Monetary Union and Convergence Economics», 40 (1996) *European Economic Review* 1091.

51. Mark Tran, «Germany and France Evade Deficit Fines», *The Guardian* (25 November 2003). Παρόλο που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο σε μια προσπάθεια να ενεργοποιήσει της προβλεπόμενες ποινές, το Συμβούλιο της Ευρώπης απέρριψε την προσφυγή. (Βλ. Chr. Joerges, «What is Left of the European Economic Constitution», 2004.)

Το φαινομενικά παράδοξο είναι πως την ίδια στιγμή που οι χώρες του πυρήνα της ΟΝΕ εξουδετέρωναν τους δικούς τους κανονισμούς για να αντιμετωπίσουν τις χαμηλές οικονομικές επιδόσεις τους, τα περιφερειακά κράτη-μέλη κατέγραφαν εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης. Η «ανάπτυξη» αυτή όμως, δεν αφορούσε τομείς που προωθεί η mainstream οικονομική θεωρία, όπως οι εξαγωγές, η ανταγωνιστικότητα ή και η παραγωγικότητα της εργασίας. Η καταγεγραμμένη ανάπτυξη οφειλόταν στη μεγάλη πτώση των επιτοκίων σε όλη την ΟΝΕ (αποτέλεσμα της διαδικασίας σύγκλισης των τελών της δεκαετίας του '90), που μείωσε δραστικά το κόστος δανεισμού και προκάλεσε μια ριζική επέκταση πιστώσεων. Το αν το φτηνό χρήμα κατευθυνόταν στον τραπεζικό τομέα (Ιρλανδία), την αγορά κατοικίας (Ισπανία) ή το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος (Ελλάδα) δεν είχε καθ' εαυτό σημασία. Το κυριότερο ήταν πως ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσποιούνταν ότι παρακολουθούσε από κοντά τις διαδικασίες επιτήρησης υπερβολικού χρέους/ελλείμματος και την αύξηση δημοσιονομικών δαπανών, οι τραπεζικοί τομείς των χωρών του πυρήνα (με πρώτους αυτούς της Γαλλίας και της Γερμανίας) επωφελούνταν της (μικρής) διαφοράς των επιτοκίων μεταξύ των χωρών του πυρήνα και των χωρών της περιφέρειας για να αυξήσουν την κερδοφορία τους, αποσπώντας κατά κάποιο τρόπο την προσοχή από τους ολοένα και περισσότερο μοχλευμένους ισολογισμούς τους.

Όταν η κρίση του 2007-2008 φανέρωσε το πλήρες εύρος της έκθεσης των ευρωπαϊκών τραπεζών στις αμερικανικές τράπεζες και αγορές (με τη Γαλλία και τη Γερμανία ξανά στην κορυφή της λίστας), οι αντίστοιχες κυβερνήσεις τους πέρασαν ταχύτατα προγράμματα στήριξης και διάσωσης τους. Όταν όμως φανερώθηκε η

περαιτέρω έκθεση αυτών των τραπεζών στις περιφερειακές χώρες της ευρωζώνης, έγινε σαφές ότι ένας ακόμα γύρος πακέτων σωτηρίας (1,8 τρισεκατομμύρια ευρώ για γαλλικές, γερμανικές και ολλανδικές τράπεζες συνολικά)⁵² δεν θα συγκέντρωνε την απαραίτητη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Μια διαφορετική προσέγγιση για τη διάσωση του τραπεζικού τομέα κρίθηκε απαραίτητη και η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα στην οποία αυτή δοκιμάστηκε. Αντί για πρόσθετα κυβερνητικά πακέτα διάσωσης τραπεζών εκτεθειμένων στον στρόβιλο της παγκόσμιας κρίσης και τη σχεδόν πλήρη κατάρρευση του ενδοτραπεζικού δανεισμού, η οικονομική κατάρρευση του τραπεζικού τομέα μετατράπηκε σε ευθύνη των περιφερειακών χωρών.⁵³

Χρησιμοποιώντας το επιχείρημα ότι οι χώρες της περιφέρειας πέρασαν τα «χρυσά χρόνια» της Ευρωζώνης επωφελούμενες του φθηνού δανεισμού και αποφεύγοντας τη δημοσιονομική πειθαρχία και τις «απαραίτητες δομικές μεταρρυθμίσεις»,⁵⁴ το κυρίαρχο ευρωπαϊκό αφήγημα ήταν ότι οι οικονομικές δυσκολίες που προέρχονταν από το παγκόσμιο «πάγωμα» του διατρα-

52. Στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών στο Helen Thompson, «Germany and the Euro-Zone Crisis: The European Reformation of the German Banking Crisis and the Future of the Euro», 20 (2015) *New Political Economy* 851, σελ. 857.

53. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η «διάγνωση» που περιγράφεται στο πρώτο Μνημόνιο σύμφωνα με την οποία, τα μακρο-οικονομικά και δομικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας επηρεάζουν αρνητικά τον τραπεζικό τομέα, *Memorandum of Agreement*, 2010, σελ. 1.

54. Τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού τους επέτρεψαν να μειώσουν το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους, αποφεύγοντας τις πιέσεις για μείωση χρέους και ελλείμματος αφού το ληξιπρόθεσμο χρέος μπορούσε να «ρολλάρεται» με την έκδοση νέου, συχνά φθηνότερου.

πεζικού δανεισμού ήταν αποτέλεσμα της τεμπελιάς, της διαφθοράς, του κακού μάνατζμεντ και της χαμηλής παραγωγικότητας των περιφερειακών χωρών. Χαρακτηρίζοντας την κατάσταση αυτή ως «κρίση κρατικού χρέους» (sovereign debt crisis), αποσιωπώντας το γεγονός ότι το ευρώ δεν είναι νόμισμα του ελληνικού κράτους αλλά ελέγχεται από την ΕΚΤ, οι αποτυχίες του ιδιωτικού τομέα φορτώθηκαν στον δημόσιο τομέα, ωθώντας τον Mark Blyth να γράψει για τη «μεγαλύτερη απάτη της ανθρώπινης ιστορίας».⁵⁵ Σαν να μην έφτανε αυτό, η αδυναμία των φτωχότερων περιφερειακών κρατών να ικανοποιήσουν τις αυξανόμενες δανειακές απαιτήσεις (καθώς αποκλείστηκαν από τις διεθνείς αγορές όταν οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν την πιστοληπτική θέση της Ελλάδας και εκτόξευσαν το επιτοκιακό κόστος⁵⁶) και το αίτημά τους για οικονομική βοήθεια παρουσιάστηκαν σαν μια προσπάθεια να «καβατζώσουν» δωρεάν χρήματα από τις πλούσιες χώρες που θα τους δάνειζαν.

Ήταν τελικά μέσα σε αυτό το πλαίσιο που επέστρεψαν στο προσκήνιο οι κανόνες των συνθηκών της ΟΝΕ, ως υπενθύμιση πως απαγορεύεται, μεταξύ άλλων, οποιαδήποτε επιείκεια προς τις χρεωμένες χώρες προκειμένου να αποτραπεί ο «ηθικός κίνδυνος», μια στάση που επιβλήθηκε μέχρι κεραίας από τους οίκους αξιολόγησης, το Διεθνές Δίκαιο και τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής.⁵⁷ Δεν επιτράπηκε στις περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης, παραδείγματος χάριν, η αναστολή συμμόρφωσης στους κανόνες περιορισμού των ελλειμμάτων, όπως είχε γίνει με τη Γερμανία

55. Blyth, *Austerity*, 31.

56. Jerome Roos, *Why Not Default?: The Political Economy of Sovereign Debt* (Princeton: Princeton University Press, 2019), κεφ. 16.

57. Roos, *Why Not Default?*, κεφ. 16.

και τη Γαλλία στις αρχές της δεκαετίας του 2000 (παρά τις διαμαρτυρίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής). Αυτό που έχει διαφύγει, όμως, της προσοχής ακόμα και κριτικών σχολιαστών είναι ότι οι περιφερειακές χώρες δεν είχαν καμία διάθεση να ζητήσουν κάτι τέτοιο. Ο αποκλεισμός από τις διεθνείς αγορές, η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης (σημαντικό κομμάτι του ελληνικού χρέους έληγε άμεσα) και η αρχική εντύπωσή τους πως οι όροι οικονομικής βοήθειας δεν ήταν καταστροφικοί έπεισαν τις άρχουσες τάξεις των περιφερειακών χωρών να προωθήσουν δυναμικά τις προτεινόμενες «μεταρρυθμίσεις». Τα προγράμματα δομικής προσαρμογής που έφερε η Τρόικα ήταν, αν μη τι άλλο, πλήρως εναρμονισμένα με τους δικούς τους στόχους και σκοπούς, η εφαρμογή των οποίων υπό άλλες συνθήκες θα είχε, όμως, τεράστιο πολιτικό κόστος και θα οδηγούσε νομοτελειακά σε μαζικές κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές.⁵⁸ Αυτό που τους έδωσε το 2010 όμως ήταν η δυνατότητα να υλοποιήσουν μια κοινωνική και οικονομική αναδιάρθρωση χωρίς προηγούμενο, παρουσιάζοντας τα μέτρα ως επιβαλλόμενα έξωθεν – από την Ευρωζώνη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Καθώς αυτή η συμμόρφωση παρουσιαζόταν ως απαραίτητη για την παραμονή της Ελλάδας στην ΟΝΕ, μπορούσαν επίσης να ισχυριστούν (όπως και το έκαναν επανειλημμένως) πως η

58. George Pagoulatos, «The Political Economy of Forced Reform and the 2010 Greek Economic Adjustment Programme», στο *From Stagnation to Forced Adjustment: Reforms in Greece*, ed. Stathis Kalyvas, George Pagoulatos, and Haridimos Tsoukas (Oxford: Oxford University Press, 2013), 247. Catherine Moury and Adam Standring, «“Going beyond the Troika”: Power and Discourse in Portuguese Austerity Politics», 56 (2017) *European Journal of Political Research* 660. Pavlos Roufos, *A Happy Future Is a Thing of the Past: The Greek Crisis and Other Disasters* (London: Reaktion 2018).

επερχόμενη αναδιάρθρωση δεν ήταν παρά αποτέλεσμα των ήδη υπάρχουσών συμφωνιών, άρα και απευθείας νομική υποχρέωση του ελληνικού κράτους στους ευρωπαϊούς εταίρους του.

Το αρχικό σχέδιο της χρήσης της ΟΝΕ ως εξωτερικού σταθεροποιητή που θα έβαζε τα απείθαρχα κράτη-μέλη στο σωστό δρόμο της δημοσιονομικής πειθαρχίας δεν είχε καταφέρει τελικά να υλοποιηθεί μέσα από μια θεσμική τάξη θεμελιωμένη σε αυστηρούς κανόνες. Χρειάστηκε επιπλέον το ξέσπασμα μιας παγκόσμιας κρίσης και η επιβολή ενός καθεστώτος έκτακτης ανάγκης.

Η Νομοθεσία της Κρίσης

Το επίσημο αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης για οικονομική βοήθεια, λόγω του υπερβολικού ελλείμματος (12,8% του ΑΕΠ το 2009, 15,4% μετά την αναθεώρησή του το 2010), που κατατέθηκε στη Eurostat τον Οκτώβρη του 2009, πυροδότησε μια διαδικασία σκληρής οικονομικής αναδιάρθρωσης. Αυτή πήρε τη μορφή τριών Μνημονίων (συνεννόησης), δηλαδή συμφωνιών μεταξύ τριών διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων και της Τρόικας⁵⁹ το 2010 και το 2012, και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM) το 2015. Λόγω της βιασύνης με την οποία δημιουργήθηκε το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας, το ακριβές νομικό καθεστώς του προγράμματος και η σχέση του με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο ήταν ασαφή.⁶⁰

59. Αποτελούμενης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

60. Όπως σωστά παρατηρεί η Αντωνίου, το σύνολο των κειμένων που υπογράφηκαν «αποτελούν τη βάση όχι μόνον για το πακέτο διάσωσης της Ελλάδος, αλλά και για τη δημιουργία ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού πακέτου διάσωσης με στόχο τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής αγοράς στην Ευρωζώνη». Θεοδώρα Αντωνίου,

Αρχικά, το Μνημόνιο είχε τη μορφή «απλών κατευθύνσεων» προτεινόμενων από την Τρόικα, των οποίων η συγκεκριμενοποίηση και εφαρμογή «αφέθηκαν» στην ελληνική κυβέρνηση – οι προτάσεις της οποίας, παρόλα αυτά, έπρεπε να αξιολογηθούν και να εγκριθούν από την Τρόικα (και αργότερα από τον ESM).

Σε αυτό το ασυνήθιστο πλαίσιο, η λιτότητα στην Ελλάδα ξεκίνησε με ένα απλό νομοσχέδιο (3845/2010), που ήρθε στη Βουλή αρχές Μαΐου 2010, στο οποίο το Μνημόνιο αποτελούσε το παράρτημα. Ο νόμος 3845/2010 περιλάμβανε μια ξεκάθαρη ανάλυση και ένα σχέδιο εφαρμογής των «προτεινόμενων» κατευθύνσεων του Μνημονίου. Επικεντρωνόταν σε σημαντικές περικοπές μισθών κι επιδομάτων δημοσίων υπαλλήλων και συνταξιούχων, περικοπές μισθών ιδιωτικών υπαλλήλων που υπερέβαιναν όλες τις υπάρχουσες συμβάσεις (συλλογικές ή ατομικές), αυξήσεις φόρων και μειώσεις παροχών. Εκμεταλλευόμενες τη λήξη ενός ομολόγου 10 δις ευρώ στις 19 Μαΐου 2010, η Τρόικα και η ελληνική κυβέρνηση τόνισαν το επείγον της κατάστασης, ψηφίζοντας το Νόμο 3845/2010 βάσει του Άρθρου 76, παραγράφος 4 του Συντάγματος της Ελλάδας που αναφέρει ότι «Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που χαρακτηρίζεται από την Κυβέρνηση κατεπείγον εισάγεται για ψήφιση, ύστερα από περιορισμένη συζήτηση σε μία συνεδρίαση...».

Η επιλογή να παρουσιαστεί το Μνημόνιο ως ένα σύνολο «κατευθύνσεων», αφήνοντας στην ελληνική κυβέρνηση το περιθώριο να «συγκεκριμενοποιήσει» τα συγκεκριμένα μέτρα, κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Μεταξύ άλλων, φανέρωνε τη

συσσωρευμένη εμπειρία του ΔΝΤ στα προγράμματα δομικής προσαρμογής, εμπειρία που αποτελούσε και τον κύριο λόγο για τον οποίο το Ταμείο κλήθηκε να συμμετάσχει στην Τρόικα. Έχοντας γνώση της κακής φήμης του και σε μια προσπάθεια να «μειωθεί το στίγμα του δανεισμού από το ΔΝΤ»⁶¹, οι κατευθυντήριες προϋποθέσεις αποτέλεσαν ένα μέσο αποφυγής της «γλώσσας που θύμιζε σύναψη συμβολαίου»⁶² καθώς και ένα μέσο αποφυγής «υποβολής ενός κράτους-μέλους σε συμβατικές υποχρεώσεις επιβολής του προγράμματος, κάτι που θα έφερνε το κράτος-μέλος στη δύσκολη θέση να παραβεί μια συμβατική υποχρέωση αν δεν μπορούσε να ικανοποιήσει έναν όρο. Για να παρέχει κίνητρα στα μέλη, το ΔΝΤ προσπαθούσε να ελαχιστοποιήσει τις νομικές επιπτώσεις μιας αποτυχίας».⁶³

Στον βαθμό που τα προγράμματα οικονομικής βοήθειας είχαν όλα τα χαρακτηριστικά μιας διεθνούς συμφωνίας, μια στρατηγική αναδιατύπωση όπως αυτή που συνιστούσε το ΔΝΤ θα μπορούσε να παρακάμψει το γεγονός ότι το Σύνταγμα της Ελλάδας απαιτεί όλες οι διεθνείς συμφωνίες να πληρούν δύο συνταγματικές προϋποθέσεις: το Άρθρο 36, που απαιτεί επικύρωση από τη Βουλή⁶⁴ και, για να ικανοποιηθεί το κριτή-

«Η απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας για το Μνημόνιο - Μια ευρωπαϊκή υπόθεση χωρίς ευρωπαϊκή προσέγγιση», *Το Σύνταγμα* 1 (2012).

61. IMF, «GRA Lending Toolkit and Conditionality: Reform Proposals» (2009), ενότ. II, 4.

62. IMF, «Guidelines of Conditionality», ενότ. B.

63. Maria Meng-Papantoni «Legal Aspects of the Memoranda of Understanding in the Greek Debt Crisis», 18 (2015) *Zeitschrift für Europarechtliche Studien* 3.

64. «Το άρθρο 36 του Συντάγματος ρυθμίζει τη σύναψη διεθνών συνθηκών και παρέχει τη σχετική συνταγματική αρμοδιότητα στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου δηλώνει ότι οι συμβάσεις για εμπόριο, φορολογία, οικονομική συνεργασία και συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις, καθώς και όλες οι άλλες συμβάσεις που περιέχουν παραχω-

ριο αυτό, το Άρθρο 28, που απαιτεί πλειοψηφία τριών πέμπτων των βουλευτών (π.χ. 180 στους 300) για την επικύρωση.⁶⁵ Κατά τη διάρκεια των κοινοβουλευτικών συζητήσεων, ο ΣΥΡΙΖΑ και το ΚΚΕ επικέντρωσαν σε αυτή την προϋπόθεση για να στηρίξουν την αρχική αντίθεσή τους στην παραβίαση του Συντάγματος. Σύμφωνα με την άποψή τους, το Μνημόνιο συνιστούσε μια εξ ορισμού διεθνή συνθήκη, γραμμένη από την Τρόικα για να εφαρμοστεί από την ελληνική κυβέρνηση. Εκφρασμένη από τον Ευάγγελο Βενιζέλο, η ουσία της κυβερνητικής απάντησης σε αυτές τις ενστάσεις ήταν ότι

ρήσεις για τις οποίες, σύμφωνα με το Σύνταγμα, απαιτείται νομοθεσία ή οι οποίες επιβαρύνουν ατομικά τους Έλληνες, δεν έχουν ισχύ χωρίς την επικύρωσή τους μέσω νόμου που ψηφίζεται από το Κοινοβούλιο». Afroditi Marketou, «Greece: Constitutional Deconstruction and the Loss of National Sovereignty», στο *Constitutional Change through Euro-Crisis Law*, ed. Thomas Beukers, Bruno de Witte, and Claire Kilpatrick (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 180–81

65. Το Άρθρο 28 του Συντάγματος καθορίζει το καθεστώς του διεθνούς δικαίου στην εγχώρια έννομη τάξη. Η παράγραφος 1 ορίζει ότι οι επικυρωμένες διεθνείς συμβάσεις «αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου». Οι παράγραφοι 2 και 3 θέτουν ειδικές διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις για την επικύρωση ορισμένων συμβάσεων. Αναφέρουν: «2. Για να εξυπηρετηθεί σπουδαίο εθνικό συμφέρον και να προαχθεί η συνεργασία με άλλα κράτη, μπορεί να αναγνωρισθούν, με συνθήκη ή συμφωνία, σε όργανα διεθνών οργανισμών αρμοδιότητες που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Για την ψήφιση νόμου που κυρώνει αυτή τη συνθήκη ή συμφωνία απαιτείται πλειοψηφία τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών». Το Άρθρο 28 συνοδεύεται από την ερμηνευτική ρήτρα ότι «αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης». Marketou, «Constitutional Deconstruction», 181

«δεν είναι ώρα να κολλάμε σε διαδικασίες και τεχνικές λεπτομέρειες».⁶⁶ Εκτός από το ότι δηλώνει μια ντροπιαστική περιφρόνηση του Συντάγματος από έναν υποτίθεται σοβαρό συνταγματολόγο σαν τον Βενιζέλο, αυτή η προσέγγιση ήταν ουσιαστικά μια πρώιμη ένδειξη ότι οι αρχές του Συντάγματος της Ελλάδας δεν θα στέκονταν εμπόδιο στις τρομερές δυνάμεις που συγκεντρώνονταν για να επιβάλουν τη λιτότητα.

Ένας από τους βασικούς τρόπους που το ΔΝΤ προσπαθεί να ξεφορτωθεί το αιώνιο στίγμα της επιβολής σκληρής λιτότητας είναι να επιμένει στην «τοπική υιοθέτηση» του προγράμματος, κάνοντας την εθνική κυβέρνηση υπεύθυνη για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της διαδικασίας αναδιάρθρωσης.⁶⁷ Η αποφυγή του στίγμα-

66. «Δεν θα απαντήσουμε σε αυτές τις ερωτήσεις από τεχνική σκοπιά. Τα ζητήματα που τίθενται είναι θεμελιώδη, πολιτικά, ζητήματα που αφορούν τις τύχες της χώρας, που αφορούν τη σχέση μας με τους πολίτες, πολίτες που είναι θιμωμένοι και που έχουν δικαίωμα στην ελπίδα... Πρέπει να πείσουμε τους πολίτες ότι εμείς, εδώ, ξέρουμε τι κάνουμε, δεν κρυβόμαστε πίσω από άρθρα του Συντάγματος και κοινοβουλευτικές διαδικασίες, αλλά είμαστε μπροστά στις ιστορικές μας ευθύνες». Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων στις 6 Μαΐου 2010, 6750. Στη συζήτηση της 12^{ης} Φεβρουαρίου 2012 για το δεύτερο Μνημόνιο, ο Βενιζέλος επαναδιατύπωσε την περιφρόνησή του για τις συνταγματικές διαδικασίες: «Είναι υποκριτικό να κρύβουμε μια σημαντική αντιπαράθεση για το μέλλον αυτής της χώρας πίσω από ένα διαδικαστικό πρόβλημα, πίσω από μια ένσταση επί της διαδικασίας». Στο Γεώργιος Καραβοκύρης, *Το Σύνταγμα και η κρίση: Από το δίκαιο της ανάγκης στην αναγκαιότητα του δικαίου* (Κριτική, 2014), 147.

67. «Κατά την απόκριση στα αιτήματα των μελών για χρήση των πόρων του Ταμείου και κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού των όρων του προγράμματος, το Ταμείο ακολουθεί τη βασική αρχή ότι το μέλος έχει την κύρια ευθύνη για την επιλογή, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των οικονομικών και χρηματοοικονομικών πο-

τος αυτού, ωστόσο, δεν απασχολούσε τους Ευρωπαίους. Πιο σημαντική ήταν η στρατηγική της χρησιμοποίησης του αποκλεισμού της Ελλάδας από τις αγορές για να ευθυγραμμιστεί η οικονομική της πολιτική με τις θεμελιώδεις μακροοικονομικές αρχές της ΟΝΕ, που διατυπώνονται στην οιονει συνταγματική οικονομική τάξη των συνθηκών του Μάαστριχτ και της Λισαβόνας. Για τον σκοπό αυτό, το ευρωπαϊκό κομμάτι της Τρόικας θεωρούσε επιβεβλημένο να καθορίσει το ίδιο τα βασικά σημεία των μεταρρυθμίσεων, να παρακολουθήσει από κοντά και να αξιολογήσει την εφαρμογή τους, και να συνδέσει κάθε πιθανή αποτυχία με αυστηρές κυρώσεις.

Από νομική σκοπιά όμως αυτό παρουσιαζόταν ως αδιέξοδος. Για το ξεπέρασμά του, το Μνημόνιο έπρεπε (α) να μην έχει τη μορφή «διεθνούς συμφωνίας», αποφεύγοντας την επικύρωση από τη Βουλή με αυξημένη πλειοψηφία και τον δικαστικό έλεγχο,⁶⁸ (β) να είναι «υιοθετημένο» από την κυβέρνηση, (γ) να είναι γραμμένο και να επιβλέπεται από την Τρόικα και (δ) να έχει καθαρά υποχρεωτικό χαρακτήρα για την ελληνική κυβέρνηση, της οποίας η αποτυχία να συμμορφωθεί θα είχε ως αποτέλεσμα τον τερματισμό της διεθνούς οικονομικής βοήθειας. Όπως σχολίασε τότε ο συνταγματολόγος Μποτόπουλος, το Μνημόνιο ήταν «μια διεθνής συνθήκη ειδικού τύπου, χω-

ρίς προηγούμενο, που δημιούργησε και μια εθνική υποχρέωση και μια δέσμευση προς ένα διεθνές όργανο».⁶⁹

Ξεκινώντας τη διαδικασία δομικής προσαρμογής με τον νόμο 3845/2010, ικανοποιήθηκε η θέληση του ΔΝΤ για υιοθέτηση του προγράμματος από την κυβέρνηση, ενώ η ένταξη του Μνημονίου στο παράρτημα του νόμου και η ανάδειξη του ως «σημαντικού κομματιού του νομοσχεδίου»⁷⁰ ικανοποίησε τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις. Σε κάθε περίπτωση, και με τυπικούς όρους, ο νόμος 3845/2010 μετέτρεψε το Μνημόνιο από ένα ευρωπαϊκό project σε «ένα κυβερνητικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας, προς ικανοποίηση του δημοσίου συμφέροντος και του κοινού συμφέροντος των εταιριών της Ελλάδας στην Ευρωζώνη».⁷¹

Η νομική μεταμόρφωση του Μνημονίου σε «πολιτικό πρόγραμμα» της ελληνικής κυβέρνησης θα μπορούσε να κριθεί ως αρκετά ύποπτη, καθώς η όλη διαδικασία παρακολουθούνταν και αξιολογούνταν από την Τρόικα. Το ότι αυτή η μετατροπή (σε πολιτικό πρόγραμμα της κυβέρνησης) σήμαινε ότι δεν υπήρχε στην ουσία καμία νομική υποχρέωση της Ελλάδας απέναντι στις διεθνείς αρχές ήταν ακόμα πιο περίεργο, καθώς η αυστηρή επιβολή των οδηγιών του Μνημονίου αποτελούσε προϋπόθεση για τη χρηματοδότηση της χώρας. Παρόλα αυτά, η διευθέτηση αυτή ήταν ρεαλιστική για έναν διαφορετικό, πιο περίεργο λόγο: η ελληνική κυβέρνηση όντως συμφωνούσε με

λιτικών». IMF, «Guidelines of Conditionality», ενότ. Α(3)

68. Ακριβώς αυτή η μορφή υιοθετήθηκε και για το πορτογαλικό Μνημόνιο. Cristina Fasone, «Constitutional Courts Facing the Euro Crisis. Italy, Portugal and Spain in a Comparative Perspective», *European University Institute MWP Working Paper* (2014), 26.

69. Κώστας Μποτόπουλος, «Κοινός νους και κενά σημεία στην “απόφαση του Μνημονίου», *constitutionalism.gr* (2010).

70. Εισαγωγική έκθεση στη Βουλή των Ελλήνων.

71. Afroditi-Ioanna Marketou and Michail Dekastros, «Constitutional Change Through Euro-Crisis Law: Greece», *EUI Department of Law* (2015), 35.

την επιβολή των μέτρων λιτότητας, δηλώνοντας ανοιχτά ότι το Μνημόνιο περιείχε πολιτικούς στόχους που ασπαζόταν και είχε σκοπό να υιοθετήσει η ίδια.

Από τότε και στο εξής, το κύριο ενδιαφέρον της Τρόικας και της κυβέρνησης ήταν να εξασφαλίσουν ότι η εφαρμογή του προγράμματος θα προχωρούσε χωρίς συγκεκριμένα κοινοβουλευτικά εμπόδια που θα μπορούσαν να πολιτικοποιήσουν κάτι που παρουσιαζόταν ως τεχνοκρατικό ζήτημα, εντείνοντας έτσι την αναμενόμενη όξυνση και έκρηξη ταξικού ανταγωνισμού. Έτσι, ένας ακόμη νόμος (3847/2010) που ήρθε στη Βουλή λίγες μέρες αργότερα αντικατέστησε κάθε αναφορά σε κοινοβουλευτική «επικύρωση» με την απλή απαίτηση *συζήτησης* και *ενημέρωσης* της Βουλής. Ταυτόχρονα, το ΠΑΣΟΚ (και αργότερα η Νέα Δημοκρατία) επέβαλαν αυστηρή κομματική πειθαρχία για να ψηφιστεί άνετα ο νόμος.⁷²

Παρόμοιες παρακάμψεις των κοινοβουλευτικών διαδικασιών έγιναν και τα επόμενα χρόνια. Από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν η αύξηση των fast-track διαδικασιών, ο πολλαπλασιασμός των νόμων-πλαίσιο και η τακτική της ψήφισης εκατοντάδων παραγράφων σε ένα Άρθρο. Κάποιες φορές, 700 με 800 σελίδες παραγράφων ήρθαν στη Βουλή υπό ένα Άρθρο, το οποίο και συζητιόταν και ψηφιζόταν μέσα σε μία μέρα. Θυμίζοντας τη συχνή χρήση του Άρθρου 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης από τον «Καγκελάριο της πείνας»

72. Την περίοδο 2010-2018 παραιτήθηκε το 26,5% των βουλευτών του ΠΑΣΟΚ και διαγράφηκε το 38,8%. Η Νέα Δημοκρατία διέγραψε το 31,2%, ενώ το 37,5% παραιτήθηκε. Στον ΣΥΡΙΖΑ, παρότι επιτάχυνε την εφαρμογή της λιτότητας, δεν υπήρχαν διαγραφές και μόνο το 18,4% των βουλευτών παραιτήθηκε. Μόνο δύο παραιτηθέντες βουλευτές δήλωσαν ότι διαφωνούσαν με την κυβερνητική πολιτική.

Χάινριχ Μπρύνινγκ με στόχο την παράκαμψη του κοινοβουλευτικού ελέγχου επί των αποπληθωριστικών πολιτικών λιτότητας που επέβαλλε, στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν επανειλημμένα τα λεγόμενα Προεδρικά Διατάγματα, τα οποία δεν απαιτούν κοινοβουλευτική επικύρωση και «μπερδεύουν και τους καλύτερους συνταγματολόγους».⁷³ Σε μια προσπάθεια προληπτικής εξουδετέρωσης συνταγματικών ενστάσεων, έγινε χρήση και των λεγόμενων Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου: βάσει του Άρθρου 44 παρ. 1 του Συντάγματος, το νομικό καθεστώς τέτοιων πράξεων τις καθιστά «κομμάτι της εσωτερικής λειτουργίας της Βουλής και μη υποκείμενες σε δικαστικό έλεγχο».⁷⁴

Προκλήσεις

Αυτή η συνεχής διαδικασία παρακώλυσης καθιερωμένων διαδικασιών δεν έμεινε απάντητη. Ξεκινώντας από μια επιστημονική επιτροπή που συστάθηκε από την ίδια τη Βουλή, εκφράστηκαν άμεσα αμφιβολίες σχετικά με τη συνταγματικότητα των μέτρων. Η αναφορά της επιτροπής δεν περιορίστηκε στην παράκαμψη της κοινοβουλευτικής διαδικασίας. Ο ισχυρισμός ήταν ότι η οικονομική αναδιάρθρωση παραβίαζε

73. «Η κυβέρνηση εξέδωσε Προεδρικό Διάταγμα για την έγκριση του σχεδίου της δανειακής σύμβασης, εξουσιοδοτώντας τις αρμόδιες αρχές να την υπογράψουν. Κατόπιν, όταν ίσχυαν οι συμφωνίες στη διεθνή οικονομική σφαίρα, τα Προεδρικά Διατάγματα εγκρίθηκαν και από τη Βουλή, που επικύρωσε αναδρομικά τη δανειακή σύμβαση». Marketou, «Constitutional Deconstruction», 182–83. Αυτή η πρακτική εφαρμόστηκε ακόμα περισσότερο στο δεύτερο Μνημόνιο.

74. Α. Γέροντας, «Το Μνημόνιο και η δικαιопαραγωγική διαδικασία», 3 (2010) Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου 712, αναφέρεται στο Marketou and Dekastros «Constitutional Change», 149.

ευθέως συνταγματικά κατοχυρωμένα κοινωνικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα για κοινωνικό κράτος (Άρθ. 25, παρ. 1), το δικαίωμα στην εργασία (Άρθ. 22, παρ.1), και το δικαίωμα για συλλογικές διαπραγματεύσεις (Άρθ. 22, παρ. 2 και 3). Ακόμα, η αναφορά αμφισβητούσε τη συμβατότητα των μεταρρυθμίσεων με τις αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας, ενώ έκανε νύξεις για την παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία (Άρθ. 17, παρ. 1, και Άρθ. 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου). Αναγνωρίζοντας ότι το Σύνταγμα της Ελλάδας επιτρέπει μεν τέτοιες παραβιάσεις για «λόγους δημοσίου συμφέροντος», γνωμοδότησε δε ότι «η παραβίαση των δικαιωμάτων πρέπει να συνοδεύεται από αντισταθμιστικά μέτρα».⁷⁵

Παράλληλα με αυτές τις ενστάσεις, τα πολιτικά κόμματα ξεκίνησαν τις δικές τους προκλήσεις έναντι της υποτιθέμενης συνταγματικότητας της λιτότητας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, παρέμειναν μέσα στο πλαίσιο του συνταγματικού νόμου, εστιάζοντας στον χαρακτηρισμό του Μνημονίου ως διεθνούς συνθήκης που απαιτεί κοινοβουλευτική επικύρωση. Η παρέμβαση του συνταγματολόγου (και μελλοντικού μέλους του ΣΥΡΙΖΑ) Γιώργου Κατρούγκαλου, παραδείγματος χάριν, ήταν ενδιαφέρουσα από αυτή την άποψη. Διατύπωσε το κάπως περίεργο επιχείρημα ότι αφού το περίφημο Άρθρο 125 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαγορεύει τα bailout (διάσωση π.χ. οικονομίας κράτους-μέλους από την Ε.Ε., Σ.τ.Μ.)⁷⁶, το Μνημόνιο δεν τηρούσε

75. Marketou and Dekastros, «Constitutional Change», 118.

76. Άρθ.125: «Η Ένωση δεν ευθύνεται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλοι οργανισμοί δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις των κρατών με-

το Ευρωπαϊκό Δίκαιο μα ήταν μια «νέα, χωρίς προηγούμενο διεθνής συνθήκη μεταξύ των κρατών-μελών και της Ελλάδας»⁷⁷. Με αυτό τον τρόπο αμφισβήτησε το αφήγημα ότι τα μέτρα λιτότητας ήταν αποτέλεσμα και συμβατική υποχρέωση της συμμετοχής της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Καθώς η επιβολή της λιτότητας συνεχίστηκε όμως, οι αμφισβητήσεις της συνταγματικότητας του Μνημονίου από τα κόμματα πήραν πολιτικό περιεχόμενο, αφαιρώντας σταδιακά την όποια νομική υπόσταση των επιχειρημάτων τους.⁷⁸ Για

λόν, ούτε τις αναλαμβάνει, με την επιφύλαξη των αμοιβαίων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την από κοινού εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου. Κανένα κράτος μέλος δεν ευθύνεται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλοι οργανισμοί δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις άλλου κράτους μέλους, ούτε τις αναλαμβάνει, με την επιφύλαξη των αμοιβαίων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την από κοινού εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου».

77. Γιώργος Κατρούγκαλος, «Το “παρασύνταγμα” του μνημονίου και ο άλλος δρόμος», *constitutionalism.gr* (2011). Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η προσέγγιση υπονοούσε ότι όντως το Μνημόνιο ήταν ένα bailout που παραβίαζε το Άρθ. 125 και όχι ένα σύνολο τιμηρητικών δανείων με σκληρούς όρους. Αυτό το επιχείρημα χρησιμοποιούνταν συχνά από τους Γερμανούς ευρωσκεπτικιστές.

78. Παίρνοντας τον τόνο από τις γελοίες κινδυνολογίες του Τσίπρα ότι το Μνημόνιο περιείχε προβλέψεις για την «πώληση ελληνικών νησιών», η αντιπολίτευση του ΣΥΡΙΖΑ έμοιαζε περισσότερο με μια προσπάθεια εθνικής αφύπνισης παρά με μια εναντίωση βασισμένη στον νόμο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Κατρούγκαλος υποστήριξε ότι το κράτος δικαίου της Ελλάδας ήταν αυτό μιας «κατεχόμενης χώρας», συγκρίνοντας τις συνεχείς παρατυπίες με αυτές του «Παρα-Συντάγματος» του 1952. Κατρούγκαλος, «Παρασύνταγμα». Τον Γενάρη του 2013 ο ΣΥΡΙΖΑ έφτασε στο σημείο να ισχυριστεί ότι οι Έλληνες πολίτες ήταν υποχρεωμένοι να κάνουν

παράδειγμα, οι ισχυρισμοί ότι το ελληνικό έδαφος ξεπουλιόταν για να πληρωθούν οι ξένοι πιστωτές⁷⁹ ή ότι οι νόμοι στην Ελλάδα έμοιαζαν με αυτούς μιας «κατεχόμενη χώρας»⁸⁰ μπορεί να ικανοποιούσαν τις πατριωτικές ευαισθησίες όσων θεωρούσαν το Μνημόνιο μια εθνική ταπείνωση, αλλά δεν είχαν καμία συνταγματική υπόσταση. Επιπλέον, ήταν προσβλητικοί για τις πραγματικά κατεχόμενες χώρες. Επίσης, η σύγκριση της νομικής πραγματικότητας στην Ελλάδα του 2010 με τη νομική πραγματικότητα της Ελλάδας του 1950⁸¹, –όταν η ψυχροπολεμική πολιτική και η δεξιά αυταρχική κυβέρνηση ήταν υπεύθυνες για την περιθωριοποίηση, τις φυλακίσεις, την εξορία και τις εκτε-

χρήση του Άρθρου 120, παρ. 4 του Συντάγματος, που αναφέρει ότι «δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία». Σύμφωνα με τη λογική τους, αφού το ΠΑΣΟΚ δεν είχε εκλεγεί με εντολή για να εφαρμόσει λιτότητα, η κυβέρνηση είχε χάσει κάθε νομιμοποίηση. Ένα μήνα αργότερα, η «Επιτροπή Εργασίας για τις Αλλαγές στο Κράτος, στο Πολιτικό Σύστημα και στο Σύνταγμα» του ΣΥΡΙΖΑ καλούσε σε συντακτική συνέλευση που θα έκανε το σχέδιο ενός νέου Συντάγματος.

79. Τσίπρας, Συνεδρίαση της Βουλής της 25^{ης} Ιουνίου 2010.

80. «Μάλιστα, η έκταση και η ένταση των επεμβάσεων που επιφέρει η υπό κρίση βίαιη αναπροσαρμογή του ελληνικού οικονομικού συστήματος, σε συνδυασμό με την έξωθεν επιβολή της, δικαιολογεί απολύτως τον ισχυρισμό του Κουκιάδη ότι επιχειρείται να επιβληθεί “δίκαιο κατεχόμενης χώρας”». Κατρούγκαλος, «Παρασύνταγμα».

81. Το «Παρα-Σύνταγμα» του 1952 αναφέρεται στη μετεμφυλιακή νομοθεσία και στα μέτρα που εφαρμόστηκαν για να νομιμοποιήσουν τις ανελέητες διώξεις, φυλακίσεις, εξορίες και εκτελέσεις των χαρακτηριζόμενων ως «κομμουνιστών», ιδιότητα που αναγνωριζόταν (de facto και de jure) ως συνώνυμη της εσχάτης προδοσίας. Η νομοθεσία αυτή, αν και αντίθετη με το Σύνταγμα της εποχής, εφαρμόστηκε ευρέως.

λέσεις των αριστερών και των οικογενειών τους– ήταν σαφέστατα υπερβολική, αν όχι ύβρις. Σε πολιτικό επίπεδο, οι παραφουσκωμένες ιστορικές αναλογίες και οι επανειλημμένες αναφορές στην «απώλεια της εθνικής κυριαρχίας» αποκάλυπταν την πατριωτική στάση του ΣΥΡΙΖΑ, μια στάση σε σαφή αντίθεση με την αντίληψη του μηχανισμού της λιτότητας ως μια ταξική επίθεση και όχι μια εθνική ταπείνωση. Από νομική άποψη, το περιεχόμενο αυτών των απόψεων είχε τα χαρακτηριστικά μιας «αβάστακτης ελαφρότητας του συνταγματικού βερμπαλισμού», όπως σχολιάστηκε εύστοχα.⁸²

Ο Δικαστικός Έλεγχος

Η απόφαση 668/2012 του Συμβουλίου της Επικρατείας, που εκδόθηκε λίγες μέρες μετά την ψήφιση του δεύτερου Μνημονίου τον Φλεβάρη του 2012, προσπάθησε να απαντήσει στις διάφορες νομικές προκλήσεις σχετικά με τη συνταγματικότητα των μεταρρυθμίσεων. Όπως ήταν αναμενόμενο, η απόφαση του ΣτΕ υιοθέτησε το επιχειρήμα ότι το Μνημόνιο «δεν συνιστά διεθνή συνθήκη δεσμεύουσα την ελληνική κυβέρνηση, αλλά αποτελεί το πολιτικό πρόγραμμα της κυβέρνησης για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας μέσω του ευρωπαϊκού μηχανισμού διάσωσης.» Υιοθετώντας αυτή την προσέγγιση, το ΣτΕ μπορούσε πια να δηλώσει ότι «το Μνημόνιο δεν είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε διεθνείς αρχές, δεν δημιούργησε νομικούς κανόνες και δεν είχε άμεση επίπτωση στην εγχώρια νομική πραγματικότητα».⁸³ Αποφασίζοντας

82. Χριστόπουλος, *Στο ρίσκο της κρίσης – Στρατηγικές της Αριστεράς των Δικαιωμάτων* (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2013), 61.

83. Marketou and Dekastros, «Constitutional Change», 141.

ότι δεν υφίσταται μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε ξένη οντότητα, το ΣτΕ απέκρουσε τον ισχυρισμό ότι η λιτότητα συνιστούσε απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να υπενθυμίσει στους ενάγοντες ότι το Άρθρο 28, παράγραφος 3 του Συντάγματος επιτρέπει τον περιορισμό της εθνικής κυριαρχίας υπό ειδικές συνθήκες,⁸⁴ προσθέτοντας παρόλα αυτά στην τελική του απόφαση πως δεν υπήρχε ωστόσο καμία *de jure* μεταβίβαση της εθνικής κυριαρχίας.⁸⁵

84. Άρθρο 28, παρ. 3: «Η Ελλάδα προβαίνει ελεύθερα, με νόμο που ψηφίζεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, σε περιορισμούς ως προς την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας της, εφόσον αυτό υπαγορεύεται από σπουδαίο εθνικό συμφέρον, δεν θίγει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος και γίνεται με βάση τις αρχές της ισότητας και με τον όρο της αμοιβαιότητας».

85. Το ΣτΕ ανέφερε επίσης ότι η Ελλάδα έγινε μέλος της Ευρωζώνης και υπέγραψε τις συνθήκες του Μάαστριχτ και της Λισαβόνας με τη θέλησή της και με δημοκρατικές διαδικασίες. Τα Μνημόνια είχαν στενή σχέση με αυτές τις συνθήκες και περαιτέρω εναρμόνισαν, συντόνισαν και συνέχισαν την εποπτεία του κοινού νομίσματος και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η εφαρμογή των Μνημονίων ήταν άσκηση της εθνικής κυριαρχίας. Ο Καραβοκύρης επαναδιατύπωσε αυτό το επιχείρημα: « Η βούληση του κράτους να γίνει μέλος της Ευρωζώνης, με όλες τις υποχρεώσεις που αυτό συνεπάγεται, και η αρμοδιότητά του να αποφασίσει ή να συναινέσει στην υιοθέτηση των Μνημονίων, επιβεβαιώνουν την επιλογή του ως αυτόνομου κράτους, ως αυτοκυβερνούμενου υποκειμένου, που ομολογεί, ακριβώς με τον ίδιο τρόπο όπως μεταξύ ατόμων και κράτους στο κοινωνικό συμβόλαιο, την εξάρτησή του από την ΕΕ και τους θεσμούς της, καθώς οι τελευταίοι εξασφαλίζουν την επιβίωσή του, μέσω αυτής της υποχρέωσης». Αυτό που έγινε στην περίπτωση των Μνημονίων δεν ήταν τίποτε άλλο από μια «αναπαραγωγή, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, της μορφής της εθελούσιας υποταγής που υπάρχει μέσα σε κάθε κράτος». Καραβοκύρης, «Το Σύνταγμα», 78-79.

Σχετικά με τη συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, το ΣτΕ δήλωσε ξανά ότι το Σύνταγμα δεν απαγορεύει μειώσεις μισθών, συντάξεων και επιδομάτων, αλλά τη μείωσή τους σε βαθμό που απειλείται η ίδια η επιβίωση των δικαιούχων. Αφού δεν υπάρχει ένα προσδιορισμένο ελάχιστο επίπεδο αποδοχών, μια ποσοστιαία μείωση αυτών παραμένει συνταγματική. Μια παρόμοια προσέγγιση ακολουθήθηκε και στο θέμα των προσβολών της «ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Το ΣτΕ απέρριψε «τους ισχυρισμούς των εναγόντων γιατί δεν απέδειξαν ότι τα επίμαχα μέτρα επηρέασαν τόσο τον τρόπο ζωής τους, ώστε να προσβάλλεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια».⁸⁶

Εκτός της επιθυμίας του να κρυφτεί πίσω από την αοριστία των μισθολογικών υπολογισμών και του ορισμού της αξιοπρέπειας, η απόφαση του ΣτΕ βασίστηκε σε τρία σημεία. Στην αποδοχή του ισχυρισμού της επείγουσας ανάγκης, στην αποδοχή των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και των πιθανών παραβιάσεων των αρχών του Συντάγματος ως επιβαλλόμενων από ένα «γενικό δημόσιο συμφέρον»· και τέλος, στην επιλογή της δικαστικής «υποταγής», ενός δόγματος που υποτάσσει τη δικαστική στην εκτελεστική εξουσία δεχόμενο ότι το αρμόδιο συνταγματικό όργανο δεν έχει την ικανότητα ή τις τεχνικές γνώσεις να κρίνει την οικονομική πολιτική.

Όμως, η άκριτη υιοθέτηση από το ΣτΕ της ίδιας της έννοιας του «επείγοντος» και της επικείμενης οικονομικής κατάρρευσης ήταν ήδη διφορούμενη, ιδίως αν υπολόγιζε κανείς ότι κάθε εναλλακτική λύση για την αντιμετώπιση του μεγάλου κόστους δανεισμού της Ελλάδας αποκλειόταν προληπτικά από το Μνημόνιο. Αξίζει επίσης να σημειωθεί το «παράδοξο» πως μελλοντικές

86. Απόφαση 668/2012, σημείο 35

νομιμοποιήσεις περί του επείγοντος της κατάστασης θα βασιζόνταν στην επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών που επέφερε η ίδια η εφαρμογή της σκληρής λιτότητας, ανοίγοντας τον δρόμο στο δεύτερο και στο τρίτο Μνημόνιο. Ακόμα κι αν κάποιος αποδεχόταν αυτό το επείγον (στο στενό πλαίσιο αποδοχής μιας οικονομίας εξαρτώμενης από τη βιωσιμότητα του τραπεζικού συστήματος και από την πρόσβαση στις διεθνείς αγορές), παρέμενε μια χρονική ασυνέχεια: όπως σημειώνει η Μαρκέτου, «το ΣτΕ διευκρίνισε ότι ο σκοπός της νομοθεσίας δεν ήταν “μόνο να αντιμετωπίσει τη δημοσιονομική κρίση, σύμφωνα με τους υπολογισμούς της νομοθετικής εξουσίας, αλλά και να σταθεροποιήσει τα δημόσια οικονομικά ώστε να είναι βιώσιμα στο μέλλον”». ⁸⁷ Σε αυτό το πλαίσιο, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν δεν χειρίστηκαν απλώς μια επείγουσα κατάσταση, αλλά θεμελίωσαν κάθε μελλοντική οικονομική πολιτική σε ένα πλαίσιο κανόνων που απαγορεύουν κάθε παρέκκλιση. Το ερώτημα που προσθέτει η Μαρκέτου είναι προφανές: «Αντιμετώπιζε η χώρα μια επείγουσα οικονομική κατάσταση ή ήταν νομική απαίτηση της ΕΕ να ακολουθηθεί η συγκεκριμένη οικονομική πολιτική;» ⁸⁸

Σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες της λιτότητας, δεν υπήρχε καμία αντίφαση. Η Ελλάδα έφτασε στην κρίση λόγω έλλειψης δημοσιονομικής πειθαρχίας. Ο σκοπός της διαδικασίας αναδιάρθρωσης ήταν να εξασφαλιστεί ότι οι δανειακές υποχρεώσεις της χώρας θα εκπληρώνονταν στο μέλλον και δεν θα κατέληγε πάλι σε μια παρόμοια κατάσταση. Αυτή η έκκληση για δημιουργία μιας μακροχρόνιας δομής (ή μιας τάξης βασισμένης σε κανόνες) που θα απέτρεπε μελλοντικές οικονομικές δυσκολίες έτυχε ευ-

ρείας αποδοχής. Από τη μία, οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ της Ελλάδας μπορούσαν να πιέσουν για αλλαγές που θα αύξαναν τα ποσοστά κέρδους τους (με τη μείωση του κόστους της εργασίας και της αναπαραγωγής). Από την άλλη, αυτή η συνταγή ήταν ελκυστική για όσους θεωρούσαν το ξέσπασμα της κρίσης ως αποτέλεσμα των πολύχρονων παθολογιών της ελληνικής κοινωνίας. Αυτή η επίφαση «αντικειμενικότητας» χαρακτήρισε (και εξακολουθεί να χαρακτηρίζει) την υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων από ένα μέρος του ελληνικού πληθυσμού, παρουσιάζοντας την αναδιάρθρωση ως «σκληρή, μα απαραίτητη». Η απόφαση του ΣτΕ προσπάθησε να νομιμοποιήσει αυτό το αφήγημα.

Το πρόβλημα με αυτό το αφήγημα ήταν ότι ήταν ψευδές. Η Ελλάδα δεν έφτασε εκεί που έφτασε το 2010 επειδή οι παθολογίες της την έκαναν να παρεκκλίνει από το κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο. Στην πραγματικότητα, κατέληξε σε αυτή την κατάσταση ακριβώς επειδή ακολούθησε αυτό το μοντέλο πολύ πιστά. ⁸⁹ Το να βασίζεσαι σε φτηνά δάνεια για να προωθήσεις την «οικονομική ανάπτυξη» δεν παρέκκλιε από το οικονομικό μοντέλο της δεκαετίας του 2000. Αντίθετα, το ακολουθούσε πιστά και υποστήριζε την αυξημένη κερδοφορία των τραπεζών των χωρών του ευρωπαϊκού πυρήνα. Τα δομικά προβλήματα της Ελλάδας (χαμηλή συγκέντρωση κεφαλαίου,

89. Η πορεία του ελληνικού μοντέλου καπιταλιστικής συσσώρευσης, (που περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, την παρακμή ενός ήδη μικρού τομέα μεταποίησης αφού η συμμετοχή στην ΟΝΕ φανέρωσε την έλλειψη ανταγωνιστικότητας του, την εστίαση στον τομέα των υπηρεσιών και στον δημόσιο τομέα με μικρή αύξηση της παραγωγικότητας και συνεχή ελλείματα τρεχουσών συναλλαγών) είναι μια συχνά αποσιωπημένη ιστορική όψη των δομικών ανισορροπιών μεταξύ των μελών της ΟΝΕ που κανένας κανονισμός ή συνθήκη δεν μπόρεσε να ξεπεράσει.

87. Marketou, «Constitutional Deconstruction», 191.

88. Στο ίδιο, 192.

γραφειοκρατία, πελατειακό κράτος) δεν δημιούργησαν αυτή την κατάσταση, αλλά προσαρμόστηκαν σε αυτή. Σε κάθε περίπτωση, η οικονομική αναδιάρθρωση που επιβλήθηκε δεν σχεδιάστηκε για να ξεπεραστούν αυτά τα προβλήματα. Αν υπήρχε μια παθολογία που η ελληνική άρχουσα τάξη και η Τρόικα ήθελαν να εξαλείψουν, αυτή ήταν η διαχρονική ισχύς της εργατικής τάξης να αντιστέκεται στη μείωση του κόστους εργασίας πολύ κάτω από την παραγωγικότητα. Με άλλα λόγια, την παθολογία της ταξικής πάλης.

Εν κατακλείδι, η συνταγματική νομιμοποίηση των μνημονιακών μεταρρυθμίσεων από το ΣτΕ με βάση τη λογική πως εξυπηρετούσαν το «γενικό δημόσιο συμφέρον», αντιπροσωπεύει την υιοθέτηση ενός ιδεολογικά φορτισμένου οικονομικού δόγματος που παρουσιάζει τα συμφέροντα των πιστωτών και τη δημοσιονομική πειθαρχία ως αντικειμενικά συμφέροντα, ταυτόσημα με το «κοινό καλό». Όπως έδειξε ο Alasdair Roberts στη *Λογική της Πειθαρχίας*, πέρα από κάθε επίφαση αντικειμενικότητας, αυτή η λογική αντιπροσωπεύει το κυρίαρχο πλαίσιο επιβολής μεταρρυθμίσεων εδώ και δεκαετίες, ένα πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από τον σκεπτικισμό απέναντι «στις δημοκρατικές διαδικασίες και την επιθυμία μεταβίβασης της εξουσίας σε νέες ομάδες τεχνοκρατών-θεματοφυλάκων».⁹⁰ Υπό αυτό

90. Alasdair Roberts, *The Logic of Discipline: Global Capitalism and the Architecture of Government* (New York: Oxford University Press, 2010), 6. «Η λογική αυτή έχει δύο στοιχεία. Το πρώτο επιχειρηματολογεί για την ανάγκη μεταρρυθμίσεων. Ξεκινάει με μια έκφραση σκεπτικισμού για την αξία των συμβατικών μεθόδων δημοκρατικής διακυβέρνησης, που θεωρούνται ότι παράγουν κοντόφθαλμες πολιτικές, σχεδιασμένες για την ικανοποίηση των συμφερόντων ισχυρών μπλοκ ψηφοφόρων, καλά οργανωμένων ειδικών συμφερόντων και της ίδιας της γραφειοκρατίας. Το επιχειρήμα καταλήγει

το πρίσμα, η ειδική μορφή της οικονομικής και κοινωνικής αναδιάρθρωσης της Ελλάδας μετά το 2010 ποτέ δεν αποτέλεσε μια απλή απάντηση σε μια κρίση άμεσης χρηματοδότησης. Ήταν μια ταχεία και ανελέητα επιβεβλημένη προσπάθεια να ενταχθεί ακόμα περισσότερο η Ελλάδα σε ένα μοντέλο προσανατολισμένο στη διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας ανεξαρτήτως κοινωνικού κόστους. Αυτός ήταν ο κύριος λόγος ταύτισης των συμφερόντων της Τρόικας, του ελληνικού κράτους και της ελληνικής άρχουσας τάξης. Σε αντίθεση με όσους θεώρησαν την οικονομική αναδιάρθρωση ως «μείωση της εθνικής κυριαρχίας», αυτό που έγινε στην πραγματικότητα ήταν η *ενδυνάμωση* του ελληνικού κράτους απέναντι στην εργατική τάξη.⁹¹

σε ένα κάλεσμα για μεταρρυθμίσεις που θα προωθήσουν πολιτικές μακροπρόθεσμες, σταθερές στον χρόνο και σχεδιασμένες να εξυπηρετήσουν το γενικό καλό». *Ο.π.*, 3.

91. Αυτή η όψη τόσο της ΟΝΕ όσο και της διαχείρισης της κρίσης αποκρύφτηκε συστηματικά από τους αριστερούς εθνικιστές και τις αναφορές τους στην εθνική κυριαρχία. Αντίθετα με την άποψη που ισχυρίζεται ότι αποτελεί μια ασπίδα ενάντια στο παγκοσμιοποιημένο κεφάλαιο, σκοπός κάθε έθνους-κράτους είναι να πειθαρχήσει την αγορά εργασίας του για να βελτιώσει τη θέση του στον διεθνή ανταγωνισμό. Σύμφωνα με τον Bonefeld, η ΟΝΕ «ενσωματώνει τα κράτη-μέλη ως ομόσπονδα κράτη υποκείμενα σε υπερεθνικούς κανόνες» παραμένοντας «εξαρτημένη από την ικανότητα των κρατών που την αποτελούν να κυβερνούν σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες». Werner Bonefeld, «Ordoliberalism, European Monetary Union and State Power», 45 (2019) *Critical Sociology* 1003.

Η προφανής έλλειψη μιας συνταγματικής τάξης

Η αναγνώριση του οικονομικού δόγματος που διαμόρφωσε την απόφαση του ΣτΕ δεν καθιστά ωστόσο τη διαδικασία αναδιάρθρωσης αντισυνταγματική. Όπως προαναφέρθηκε, το Σύνταγμα της Ελλάδας περιέχει άρθρα που επιτρέπουν τα μέτρα λιτότητας, ειδικά όταν το επείγον της κατάστασης θεωρείται δεδομένο. Καθώς όμως τα συντάγματα είναι ιστορικά κείμενα που επιδέχονται πολλές ερμηνείες από δικαστήρια και άλλους θεσμούς, το επιχείρημα παραμένει αμφισβητήσιμο. Παρόλο που το Σύνταγμα επιτρέπει την παραβίαση των αρχών του υπό ορισμένες συνθήκες, όπως σε μια κατάσταση εκτάκτου ανάγκης ή όταν γείρονται ζητήματα «γενικού δημοσίου συμφέροντος», τέτοιες παραβιάσεις πρέπει να είναι περιορισμένες. Το Σύνταγμα απαιτεί οι παραβιάσεις αυτές να είναι προσωρινές και εξαιρετικές, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την τήρηση των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας.⁹²

Από την άποψη αυτή, μια εξέταση της συμπεριφοράς του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου την ίδια περίοδο και κάτω από παρόμοιες συνθήκες οικονομικής αναδιάρθρωσης, φανερώνει την αδυναμία των ελληνικών νομικών επιχειρημάτων. Με ένα Σύνταγμα παρόμοιο με το ελληνικό,⁹³

92. Το πορτογαλικό, το ισπανικό και το ιταλικό συνταγματικό δικαστήριο επίσης θεωρούν την αναστολή των δικαιωμάτων συνταγματική όταν τα μέτρα που εφαρμόζονται είναι εξαιρετικά, μεταβατικά, μη αυθαίρετα και άμεσα συναφή. Δες Fasone, «Constitutional Courts».

93. Δεν είναι σύμπτωση ότι το πορτογαλικό και το ελληνικό Σύνταγμα διαμορφώθηκαν αμέσως μετά την πτώση των δικτατοριών των δύο χωρών στα μέσα της δεκαετίας του 1970, κατά τη διάρκεια μιας τεταμένης ιστορικής περιόδου που την χαρακτήριζαν η οξυμένη ταξική πάλη και τα δημοκρατικά αιτήματα.

και μετά από μια αρχική περίοδο κατά τη διάρκεια του 2011 που η λιτότητα έγινε αποδεκτή ως συνταγματική με παρόμοια επιχειρήματα με το ΣτΕ⁹⁴, το Πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο κινήθηκε προς την κατεύθυνση του «δικαστικού ακτιβισμού», χαρακτηρίζοντας μια σειρά μέτρων λιτότητας αντισυνταγματικά. Μεταξύ άλλων, το Πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο υποστήριξε ότι η επίθεση στους εργαζόμενους του δημόσιου τομέα παραβίαζε τις αρχές της ισότητας, των νόμιμων προσδοκιών και της αναλογικότητας. Αμφισβήτησε, επίσης, την «αναγκαιότητά» τους και το κατά πόσο τα μέτρα ήταν τα «μόνα δυνατά» ή τα «λιγότερο επώδυνα». Από το 2013 και μετά, το Πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο εξακολούθησε να αμφισβητεί τη συνταγματικότητα ορισμένων (αλλά όχι όλων) οικονομικών μεταρρυθμίσεων, θεωρώντας τις επιπτώσεις τους σωρευτικές και υπεύθυνες για την αντισυνταγματική «άνιση μεταχείριση» που το ίδιο είχε παρατηρήσει (αλλά αποδεχθεί σιωπηρά) το 2011-12.

Το πορτογαλικό παράδειγμα μπορεί να ήταν (και από πολλούς/ές θεωρήθηκε ότι ήταν) μια ένδειξη ότι η συνταγματική τάξη θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ασπίδα ενάντια στην καταστροφική λιτότητα που έφερναν τα δημοσιονομικά μέτρα πειθαρχίας⁹⁵ και ως παράδειγμα του πώς τα κοι-

94. Το Πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η συνταγματική προστασία των μισθών δεν καθόριζε το ακριβές ύψος των μισθών αυτών, και ότι μια ποσοστιαία μείωση ήταν εντός του πλαισίου αυτού. Επιπλέον, αποδέχθηκε το επείγον της κατάστασης, καθώς και τη διάρκεια και το παραδεκτό των μειώσεων, δηλώνοντας ταυτόχρονα την τεχνική αδυναμία του να αξιολογήσει τη δημοσιονομική πολιτική.

95. Στην έβδομη αξιολόγηση του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής της Πορτογαλίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προειδοποίησε ότι «το πακέτο αντιμετωπίζει κινδύνους πολιτικής και νομικής φύσης, όπως τη συμφωνία των μέτρων

νωνικά δικαιώματα μπορούσαν να πάρουν προτεραιότητα έναντι της προστασίας των πιστωτών. Σε σύγκριση με το ελληνικό, το ισπανικό και το ιταλικό αντίστοιχό του, ο «δικαστικός ακτιβισμός» του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου μοιάζει να αποκλίνει σημαντικά. Διάφοροι σχολιαστές έχουν αποδώσει αυτή την παρέκκλιση στα κοινωνικά κινήματα,⁹⁶ στη σύνθεση του δικαστηρίου και στη διαδικασία διορισμού των μελών του,⁹⁷ ακόμη και στο γεγονός ότι οι δικαστές του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν εξαιρούνται από τις μειώσεις μισθών.⁹⁸

Μια πιο προσεκτική ματιά στα πραγματικά αποτελέσματα των πράξεων του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου δείχνει όμως ότι αυτή η διαφοροποίηση είναι υπερεκτιμημένη. Όντας εντός (και όχι εκτός) του πλαισίου του κρατικού μηχανισμού και των σκοπών του, οι αποφάσεις του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου περί αντισυνταγματικότητας συχνά τέθηκαν σε αναστολή από το ίδιο το Δικαστήριο λόγω των επιπτώσεών τους στα δημόσια οικονομικά και στη θέση της Πορτογαλίας στην ΕΕ.⁹⁹ Παράλ-

με το πορτογαλικό Σύνταγμα». Για τον λόγο αυτό, έλεγε, ήταν σημαντικό «να γίνουν βήματα για τον περιορισμό των νομικών κινδύνων από πιθανές μελλοντικές αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου». European Commission, «The Economic Adjustment Programme for Portugal Seventh Review–Winter 2012/2013» (2013), 20, 72.

96. Anne Engelhardt, «Judicial Crisis in Portugal: The Constitution in Relation to the State, Social and Labor Movements», 8 (2017) *Revista Direito e Práxis* 670.

97. Fasone, «Constitutional Courts».

98. Engelhardt, «Judicial Crisis».

99. «Στην απόφαση αρ. 353/2012, ενώ το Δικαστήριο χαρακτηρίζει την κατάργηση των επιδομάτων αντισυνταγματική, δεν φτάνει στο

ληλα, η κήρυξη της αντισυνταγματικότητας ορισμένων μεταρρυθμίσεων δεν είχε αναδρομική ισχύ, νομιμοποιώντας έτσι τις προηγούμενες μειώσεις. Ακόμα κι όταν οι αποφάσεις του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου μπλόκαραν επιτυχημένα περικοπές μισθών και επιδομάτων, το μετέπειτα δημοσιονομικό κενό απέναντι στο μνημονιακό πρόγραμμα «έκλεισε με επιπλέον μέτρα»¹⁰⁰ σε άλλους τομείς.¹⁰¹ Για τον λόγο αυτό, η αποτελεσματικότητα της μείωσης των επιπτώσεων της επιβολής λιτότητας μέσω επίκλησης του Συντάγματος παραμένει αμφισβητήσιμη.¹⁰²

Out of Order?

Ο συνταγματικός νόμος, όπως και κάθε είδους νόμος, αντανακλά τις κοινωνικές συγκρούσεις και την ταξική πάλη. Όπως φανερώνουν τα παραδείγματα της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, τα Συντάγματα αντανακλούν τις κοινωνικές πιέσεις της ιστορικής περιόδου που συντάχθηκαν, αποτυπώνοντας τα αιτήματα και τους συμβιβασμούς τους σε μια έννομη τάξη. Στον βαθμό που ο

σημείο να ακυρώσει τα καθήκοντα και τις δεσμεύσεις της κυβέρνησης απέναντι στις άλλες χώρες της Ευρώζωνης και στην Τρόικα... Το Δικαστήριο θεώρησε ότι η επίπτωση της κήρυξης της αντισυνταγματικότητας, δηλαδή η ακύρωση του νόμου από τότε και στο εξής, θα έβαζε το αξιόχρεο του κράτους σε κίνδυνο». Fasone, «Constitutional Courts».

100. European Commission, «Economic Adjustment Programme for Portugal», 3.

101. Fasone, «Constitutional Courts», 24–30.

102. Όπως παρατήρησε ο Bonfeld, «το εάν εφαρμόζεται το φιλελεύθερο κράτος δικαίου δεν είναι θέμα νόμου, είναι θέμα κυρίαρχης απόφασης σχετικά με την ισχύ του κράτους δικαίου σε δεδομένες συνθήκες μιας κοινωνικής τάξης». Werner Bonfeld, *Economic Constitution and Authoritarian Liberalism: Carl Schmitt and the Idea of a Sound Economy* (2020, υπό έκδοση).

νόμος παγώνει τον ιστορικό χρόνο, τα ίχνη των αγώνων του παρελθόντος πραγματοποιούνται στις δομές του. Αλλά αυτή η διαδικασία πραγματοποίησης κάνει τις νίκες του παρελθόντος να εμφανίζονται ως «πράγματα» – ως νομικά δικαιώματα που παρέχει μια αλλότρια δομή, το κράτος. Αυτή η διαδικασία δεν δίνει μόνο στον συνταγματικό νόμο μια «φαντασματική αντικειμενικότητα» αλλά και μια «αυτονομία που φαίνεται τόσο αυστηρά λογική και καθολική ώστε να αποκρύβει κάθε ίχνος της θεμελιακής της φύσης».¹⁰³ Δείχνει επίσης ότι το ίδιο το πλαίσιο μέσα στο οποίο τα επιτεύγματα του παρελθόντος υπάρχουν, δεν είναι πια το ανταγωνιστικό πεδίο της άμεσης διαπραγμάτευσης και του συμβιβασμού. Είναι, αντίθετα, ένα εσωτερικευμένο κομμάτι του κρατικού μηχανισμού.

Σε περιπτώσεις όπως αυτή της Ελλάδας, αυτά τα εναπομείναντα κομμάτια συνέχισαν να διαμορφώνουν την κοινωνική και νομική πρακτική και αποτελούσαν αντανάκλαση (μα όχι και αιτία) της αργής ένταξης στο μακροοικονομικό επίπεδο της συνταγματικής τάξης της ΟΝΕ. Σε άλλες χώρες, όπου οι κοινωνικές συγκρούσεις είχαν εξαφανιστεί και το κεφάλαιο είχε μπόρεσει να ανακτήσει τη δυναμική του, κυριάρχησε μια προσπάθεια να εξαλειφθούν οι συμβιβασμοί που είχαν κωδικοποιηθεί στο νόμο. Η Ιταλία είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Καθώς η έκρηξη της ριζοσπαστικοποίησης τα χρόνια του '60 και του '70 είχαν αναγκάσει το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο να υπερασπίζεται τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα σε βάρος της δημοσιονομικής πειθαρχίας, η αντιστροφή αυτής της δυναμικής από τα τέλη της δεκαετίας του '80 αποτυπώθηκε στον επανα-

προσανατολισμό της δικαστικής πρακτικής. Το αποτέλεσμα ήταν η «απόφαση-ορόσημο 455/1990, στην οποία το Δικαστήριο κατασκεύασε ένα “τεστ ισορροπίας” για να συνδυάσει την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων με τη διανομή των μειωμένων δημοσιονομικών πόρων».¹⁰⁴

Η διαδικασία ολοκλήρωσης της ΟΝΕ εστίασε κυρίως στη μεταβίβαση της νομισματικής πολιτικής σε μια κεντρική τράπεζα με καθήκον τον έλεγχο και τη σταθερότητα του νομίσματος, με την ταυτόχρονη υιοθέτηση αυστηρών δημοσιονομικών κανόνων εντός μιας συνταγματικής τάξης συνθηκών και συμφωνιών. Το ξέσπασμα της κρίσης της Ευρωζώνης το 2010 φανέρωσε ότι το σχέδιο περιορισμού της δημοσιονομικής πολιτικής από αυστηρούς κανόνες με παράλληλο νομισματικό έλεγχο από την ΕΚΤ δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Παρόλα αυτά, η θεμελιώδης δομή ή ο σκοπός της ΟΝΕ δεν άλλαξαν. Αντίθετα επαναβεβαιώθηκαν πανηγυρικά, χρησιμοποιώντας την ευκαιρία της κρίσης για την επιβολή δημοσιονομικής πειθαρχίας σε χώρες που είχαν αποκλειστεί από τις αγορές. Αναδείχθηκε όμως και κάτι εξίσου σημαντικό: εάν κατανοήσουμε τη συνταγματικοποίηση ως διαδικασία, ο σκοπός παρέμεινε ο ίδιος, να εγκαθιδρυθεί δηλαδή μια ενιαία συνταγματική τάξη που να αντανάκλα τους μακροοικονομικούς στόχους της ΟΝΕ, ένας συνεχής διάλογος μεταξύ νόμου και οικονομικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η «αποπολιτικοποίηση» της οικονομικής πολιτικής και η επιβολή της δημοσιονομικής πειθαρχίας ήταν επίσης μια διαδικασία ξεπεράσματος της ιστορικής ισορροπίας δυνάμεων που εκφραζόταν σε κάθε εθνική έννομη τάξη. Η ολοκλήρωση της ΟΝΕ σημαίνει την υπε-

103. Georg Lukács, *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics*, trans. Rodney Livingstone (London: Merlin Press, [1923]), 83.

104. Fasone, «Constitutional Courts», 17.

ροχή της ελευθερίας της αγοράς έναντι των κοινωνικών δικαιωμάτων, ακόμα και στην πραγματοποιημένη μορφή τους.

Ο στόχος της επαναβεβαίωσης του νομικού και συνταγματικού πλαισίου εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η οικονομική δραστηριότητα δεν αφορούσε μόνο τα «πακέτα διάσωσης», που ήταν μάλλον αυτοσχέδια εργαλεία λιτότητας με αμφισβητήσιμο νομικό και θεσμικό καθεστώς. Σε ένα ευρύτερο επίπεδο από αυτό της μνημονιακής λιτότητας, αυτός ο στόχος έγινε περισσότερο εμφανής με την υπογραφή του Δημοσιονομικού Συμφώνου το 2012. Το εργαλείο αυτό, που θεωρήθηκε ένα βήμα προς μια «πραγματικά σταθερή δημοσιονομικά ένωση», τόνισε «την ανάγκη οι κυβερνήσεις να διατηρούν αξιόπιστα και διατηρήσιμα δημόσια οικονομικά. Η αποφυγή

δημιουργίας υπερβολικού ελλείματος της γενικής κυβέρνησης είναι κομβικής σημασίας για τη διατήρηση της σταθερότητας της ζώνης του ευρώ συνολικά και απαιτεί την εισαγωγή συγκεκριμένων κανόνων, όπως του “κανόνα ισοσκελισμένου προϋπολογισμού” και ενός αυτόματου μηχανισμού διορθωτικών κινήσεων». Όπως διευκρινίζει το Άρθρο 3(2) αυτού του εργαλείου, τα κράτη-μέλη έχουν καθήκον να υιοθετήσουν τον «κανόνα ισοσκελισμένου προϋπολογισμού» σε εθνικό επίπεδο μέσω «διατάξεων δεσμευτικών και μόνιμου χαρακτήρα, κατά προτίμηση συνταγματικών».¹⁰⁵

Μάιος/Ιούνιος 2020

105. Το πλήρες κείμενο βρίσκεται στη διεύθυνση https://www.consilium.europa.eu/media/20399/st00tscg26_en12.pdf

ΟΡΘΟΣΤΑΣΙΑ (I)

Γυρνάμε και στριφογυρνάμε,
φωνάζουμε, χειρονομούμε, γυρευόμαστε,
βαδίζουμε, βαδίζουμε για να συναντηθούμε,
μα, να, κόβονται πάλι οι δρόμοι,
πάλι περνούν οι φάλαγγες γυαλιστερές μες στο καψαλισμένο
φως,
πάλι περνούν οι φάλαγγες, που μας χωρίζουν.
Κι είναι ξανά τα μάτια σου ναυαγισμένες θάλασσες
κι η κόμη σου αναχώρηση πρωινή μες στους καπνούς
κι είν' οι πτυχές στο φόρεμά σου κάγκελα,
που σφίγγεις νευρικά στα δάχτυλά σου...

Κι όμως δε μας χωρίζει το άπειρο
κι όμως μετριούνται αυτά, που μας χωρίζουν.
Μετριούνται οι ώρες της σκληρής δουλειάς,
μετριούνται του ψωμιού τα ψίχουλα, τα δέκατα, οι αρρώ-
στιες – και μετριούνται
τα λυσσασμένα κέρδη της πλεονεξίας.
Γυρνάμε και στριφογυρνάμε,
βαδίζουμε, βαδίζουμε για να συναντηθούμε,
ψάχνεις για μένα, με φωνάζεις,
μπλέκεται ανάμεσα σε πέλματα και ρόδες η φωνή σου,
τα χέρια σου συστρέφονται, όπως στον ουρανό οι καπνοί χω-
ριών πυρπολημένων,
το πρόσωπό σου ναυαγεί πίσω από τις σημαίες
κι η σκόνη σα λευκός χαλκάς σφίγγει τ' άγια σου πόδια.

Όμως δεν είναι το άπειρο, που μας χωρίζει,
μα είναι χαρτιά, συρτάρια, κλειδαριές,
είναι το σύρσιμο των ριγέλων κιγκλιδωμάτων,
των συρματοπλεγμάτων η παρέλαση.

Μες στις πλατείες δεσπόζουν βαλτωμένα βλέμματα
γεμάτα κύμβαλα και λόγχες
και τα μεταξωτά κορμιά των σημαιών
κυλιούνται αγκαλιά με βρωμερά χαμόγελα στις σκάλες των
μνημείων.

Όχι, δεν είναι καθόλου το άπειρο, που μας χωρίζει,
μον' είναι η τρέλα, που χειροκροτεί στα πεζοδρόμια,
η τρέλα που χτυπάει τις παλάμες κι αντηχούν
σα να χτυπά η μια έρημος πάνω στην άλλη.
Είν' ένα φώς, που πάνω του σκοντάφτουμε,
είν' ένα μούδιασμα του ανέμου
κι ύστερα μια μικρή αναφορά:
τόσοι νεκροί και τόσοι τραυματίαι.

Γυρνάμε και στριφογυρνάμε
είν' οι ζωές μας δύσκολες, παράτολμες κι υπέροχες
είν' οι ζωές μας ίχνη αγριμιών πάνω στην άμμο
–βαδίζουμε, βαδίζουμε και θα συναντηθούμε,
γιατί δε μας χωρίζει το άπειρο,
γιατί μετριούνται αυτά, που μας χωρίζουν.

Βύρων Λεοντάρης (1957)
Ψυχοστασία, Ύψιλον, 2006

Η συντακτική ομάδα του *Διαλυτικού* δεν είναι πολιτική ομάδα και δεν εκφράζει μια ενιαία πολιτική γραμμή. Μοιραζόμαστε ωστόσο την ίδια εχθρότητα προς το καπιταλιστικό σύστημα, ως σύστημα ταξικής κυριαρχίας, αλλοτρίωσης και εκμετάλλευσης, και την επιθυμία να το καταργήσουμε. Αφετηρία μας είναι οι ταξικοί και κοινωνικοί αγώνες ως φορείς του μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων προς την κατεύθυνση της επαναστατικής τους ανατροπής. Στόχος μας είναι η αυτοκριτική και ο αναστοχασμός πάνω στην αντιφατική πρακτική του κινήματος καθώς και η κριτική όλων των μορφών κοινωνικής δραστηριότητας με σκοπό την υπέρβαση κάθε είδους διαχωρισμών: ηγεσίας-βάσης, διανοητικής-χειρωνακτικής εργασίας, τέχνης-καθημερινής ζωής, ειδικών-θεατών, διαχωρισμών βάσει εθνότητας, φύλου, φυλής, σεξουαλικού προσανατολισμού, καταμερισμού της εργασίας. Η εναντίωση στις ιδεολογικές και πολιτικές μορφές του κεφαλαίου –κράτος, κόμματα, γραφειοκρατικά συνδικάτα– είναι για εμάς αυτονόητη και αναγκαία πλευρά του κινήματος για την ανατροπή του. Δεν στοχεύουμε στη μεταρρύθμιση ή στη βελτίωση αυτού του κόσμου αλλά στη δημιουργία μιας αταξικής και ακρατικής κοινωνίας.

Όλα τα κείμενα σε αυτό το περιοδικό μπορούν να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα, στο σύνολό τους ή αποσπασματικά, για την ανάπτυξη του ταξικού ανταγωνιστικού κινήματος. Είμαστε εχθρικοί απέναντι σε κάθε είδος πνευματικής ιδιοκτησίας. Στοιχεία επικοινωνίας: dialytiko@riseup.net | <http://dialytiko.espivblogs.net>